

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ,
ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΑΣΦΑΛΙΣΗΣ
ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΑΛΛΗΛΕΓΓΥΗΣ

«Ένα σπίτι για κάθε παιδί»

ΕΓΧΕΙΡΙΔΙΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ
ΥΠΟΨΗΦΙΩΝ ΑΝΑΔΟΧΩΝ ΓΟΝΕΩΝ

ΑΘΗΝΑ 2019

«Ένα βήμα για κάθε παιδί»

ΕΓΧΕΙΡΙΔΙΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ
ΥΠΟΨΗΦΙΩΝ ΑΝΑΔΟΧΩΝ ΓΟΝΕΩΝ

Έργο:

Καθορισμός διδακτέας ύλης των προγραμμάτων επιμόρφωσης υποψηφίων αναδόχων και θετών γονέων καθώς και της διδακτέας ύλης των μαθημάτων κατάρτισης των ατόμων που θα επιμορφώσουν τους ανάδοχους και θετούς γονείς (2019)

Φορέας Υλοποίησης:

Τμήμα Κοινωνικής Διοίκησης και Πολιτικής Επιστήμης, Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης

Επιστημονικός Υπεύθυνος:

Χαράλαμπος Πουλόπουλος, Καθηγητής Κοινωνικής Εργασίας, Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης

Συγγραφική Ομάδα:

Εισαγωγή, Μεθοδολογία, Αξιολόγηση του Εκπαιδευτικού Προγράμματος:

Χαράλαμπος Πουλόπουλος, Καθηγητής Κοινωνικής Εργασίας ΔΠΘ
Ελευθερία Κοκκίνη, Ψυχολόγος-Κοινωνική Λειτουργός, MSc, Υποψήφια Διδάκτωρ ΔΠΘ

Θεματική Ενότητα Α:

Νικόλαος Κουλούρης, Επίκουρος Καθηγητής Κοινωνικής Πολιτικής και Ιδρυματικής και Εξωιδρυματικής Μεταχείρισης Εγκληματιών, ΔΠΘ

Θεματική Ενότητα Β:

Νικόλαος Τσέργας, Επίκουρος Καθηγητής Θεραπευτικών Προσεγγίσεων μέσω της Τέχνης στον τομέα της Ψυχικής Υγείας, ΔΠΘ

Θεματική Ενότητα Γ:

Θεανώ Καλλινικάκη, Καθηγήτρια Κοινωνικής Εργασίας, ΔΠΘ

Θεματική Ενότητα Δ:

Σεβαστή Χατζηφωτίου, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια Κοινωνικής Εργασίας, ΔΠΘ

Θεματική Ενότητα Ε:

Σεβαστή Χατζηφωτίου, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια Κοινωνικής Εργασίας, ΔΠΘ

Θεματική Ενότητα ΣΤ:

Θεανώ Καλλινικάκη, Καθηγήτρια Κοινωνικής Εργασίας, ΔΠΘ

Σχεδιασμός Εγχειριδίου: Ζωή & Δήμητρα Κόλλια ΕΕ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ,
ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΑΣΦΑΛΙΣΗΣ
ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΑΛΛΗΛΕΓΓΥΗΣ

ΔΗΜΟΚΡΕΤΕΙΟ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΘΡΑΚΗΣ | DEMOCRITUS
UNIVERSITY
OF THRACE

Περιεχόμενα

Εισαγωγή	7
Η Θεσμική αλλαγή	
Το πλαίσιο της αναδοχής	
Στόχοι και Μεθοδολογία του Εκπαιδευτικού Προγράμματος	
Προσδοκώμενα αποτελέσματα	
Θεματική Ενότητα Α	21
Το θεσμικό πλαίσιο προστασίας των ανηλίκων στην Ελλάδα και στην ΕΕ.	
Ο χάρτης δικαιωμάτων των παιδιών.	
Θεματική Ενότητα Β	45
Προσδοκίες αναδόχων γονέων. Οι βασικές ανάγκες των παιδιών για την ανάπτυξή τους.	
Σωματική και ψυχική ανάπτυξη βρέφους, νηπίου, παιδιού και εφήβου.	
Θεματική Ενότητα Γ	69
Οι αντιξοότητες στη ζωή της οικογένειας και οι επιπτώσεις τους.	
Ζητήματα παραμέλησης, εγκατάλειψης και αποχωρισμού. Αποτυπώσεις επώδυνων εμπειριών και μετά-τραυματικού άγχους στη συμπεριφορά των παιδιών σε ανάδοχες οικογένειες.	
Μηχανισμοί προστασίας, ψυχικής ανθεκτικότητας και ανάκαμψης.	
Θεματική Ενότητα Δ	93
Φροντίδα παιδιών με αυξημένες ανάγκες, ιδίως υγείας, αναπηρίας, εμπειρίας κακοποίησης, παραβατικότητας κ.λπ. Διαπολιτισμικά ζητήματα.	
Θεματική Ενότητα Ε	107
Σημασία της επικοινωνίας και της συνεργασίας παιδιού και ανάδοχων γονέων με την οικογένεια προέλευσης του. Δικαιώματα και υποχρεώσεις της ανάδοχης οικογένειας.	
Θεματική Ενότητα ΣΤ	121
Κατανόηση του γονεϊκού ρόλου και ενίσχυση των προστατευτικών παραγόντων στο οικογενειακό περιβάλλον και η ενδυνάμωση των σχέσεων με τα μέλη της οικογένειας.	
Η προοπτική της σχέσης του παιδιού με την ανάδοχη οικογένεια.	
Η υποστήριξη της ανάδοχης οικογένειας από τον Φορέα Εποπτείας και από το δίκτυο των κοινωνικών υπηρεσιών.	
Αξιολόγηση του Εκπαιδευτικού Προγράμματος	147
Ερωτηματολόγιο Ικανοποίησης	

**Το πλαίσιο της αναδοχής
Στόχοι και Μεθοδολογία του Εκπαιδευτικού Προγράμματος
Προσδοκώμενα αποτελέσματα**

«Ένα σπίτι για κάθε παιδί»

Εισαγωγή

Το εγχειρίδιο εκπαίδευσης υποψήφιων ανάδοχων γονέων έχει ως στόχο να βοηθήσει στην κατανόηση βασικών θεμάτων που σχετίζονται με το πλαίσιο, τις διαδικασίες, τις προοπτικές και τα ζητήματα που αφορούν στην αναδοχή.

Στο πλαίσιο αυτού του εγχειριδίου αναλύονται σημαντικά ζητήματα που αφορούν τόσο το θεσμικό πλαίσιο προστασίας των ανηλίκων στην Ελλάδα και στην ΕΕ, το οποίο είναι ιδιαίτερα σημαντικό να γνωρίζουν οι υποψήφιοι ανάδοχοι όσο και ο χάρτης δικαιωμάτων των παιδιών, που θα πρέπει να γίνεται σεβαστός από όλους όσους θα επιθυμήσουν να γίνουν ανάδοχοι γονείς και φυσικά και από τους επαγγελματίες κοινωνικούς λειτουργούς και εκπαιδευτές που συνεισφέρουν στην όλη διαδικασία.

Το εγχειρίδιο καλύπτει επίσης θέματα που σχετίζονται με τις ουσιαστικές ανάγκες των παιδιών κατά την ανατροφή τους τόσο στη βρεφική και νηπιακή ηλικία όσο και στην εφηβεία και παράλληλα διερευνά τις προσδοκίες των υποψήφιων γονέων. Επίσης, αναλύονται θέματα που αφορούν στις αντιξοότητες στη ζωή μίας οικογένειας και στις επιπτώσεις αυτών, ενώ αναδύονται και ζητήματα παραμέλησης, εγκατάλειψης και αποχωρισμού.

Ένα άλλο θέμα το οποίο αναδεικνύεται, αφορά στις αποτυπώσεις των επώδυνων εμπειριών και του μετά-τραυματικού άγχους στη συμπεριφορά των παιδιών σε ανάδοχες οικογένειες, έτσι ώστε να είναι κατάλληλα προετοιμασμένη η οικογένεια για να τις αντιμετωπίσει, υιοθετώντας μηχανισμούς και δίκτυα προστασίας, αυξάνοντας την ψυχική ανθεκτικότητα και στοχεύοντας στην ψυχική ανάκαμψη.

Ιδιαίτερα ζητήματα όπως η φροντίδα παιδιών με αυξημένες ανάγκες, ιδίως υγείας, αναπηρίας, εμπειρίας κακοποίησης, παραβατικότητας αλλά και ζητήματα που αφορούν το φύλο, τη φυλή και την ταυτότητα, παρουσιάζονται αναλυτικά για την καλύτερη προετοιμασία των αναδόχων γονέων.

Μέσα από τη διερεύνηση όλων των παραπάνω ζητημάτων στόχος είναι η ενίσχυση της επικοινωνίας και της συνεργασίας παιδιού και ανάδοχων γονέων αλλά και η συνεργασία με την οικογένεια προέλευσης του παιδιού, όποτε και όταν αυτή είναι εφικτή. Παράλληλα, η ανάδοχη οικογένεια προετοιμάζεται κατάλληλα ώστε να γνωρίσει τόσο τα δικαιώματα όσο και τις υποχρεώσεις που προκύπτουν μέσα από αυτόν το ρόλο. Γενικά, η κατανόηση του γονεϊκού ρόλου και η ενίσχυση των προστατευτικών παραγόντων στο οικογενειακό περιβάλλον, αναλύονται ως σημαντικοί παράγοντες για την ενδυνάμωση των σχέσεων ανάμεσα στα μέλη μίας οικογένειας.

Ιδιαίτερη έμφαση δίνεται στην προοπτική της σχέσης του παιδιού με την ανάδοχη οικογένεια αλλά και στην υποστήριξη της ανάδοχης οικογένειας από τον Φορέα Εποπτείας και από το δίκτυο των κοινωνικών υπηρεσιών.

Τα παραπάνω θέματα παρουσιάζονται στην προοπτική της καλύτερης φροντίδας των παιδιών κατά τη διάρκεια της ανατροφής τους και στη διασφάλιση της όσο το δυνατόν πιο υγιούς σωματικής και ψυχικής τους ανάπτυξης.

Η στροφή προς την πολιτική της ενίσχυσης των δομών αναδοχής και υιοθεσίας δεν είναι τυχαία, ούτε στηρίζεται σε αμιγώς οικονομικούς και κοινωνικούς παράγοντες ή σε πιέσεις των υποψήφιων γονέων. Λαμβάνει, αντίθετα, σοβαρά υπόψη της τα διεθνή δεδομένα και την τρέχουσα επιστημονική βιβλιογραφία και εμπειρία στο πεδίο, που αναδεικνύουν τα σοβαρά ζητήματα που προκαλεί η ανατροφή σε ιδρύματα για μακρά χρονική περίοδο, χωρίς ωστόσο αυτό παράλληλα να σημαίνει ότι η αναδοχή και η υιοθεσία δεν αντιμετωπίζονται ως θεσμοί τα δικά τους ζητήματα τα οποία θα πρέπει επίσης να ληφθούν σοβαρά υπόψη, τόσο σε νομοθετικό πλαίσιο όσο και κατά την εφαρμογή τους.

Η Θεσμική αλλαγή

Στη χώρα μας, ο νέος Νόμος 4538/2018 για την Αναδοχή και την Υιοθεσία βελτιώνει σημαντικά τους θεσμούς παιδικής προστασίας και ενισχύει τη μέριμνα και την ιδιαίτερη φροντίδα εκ μέρους του κράτους, για τα παιδιά που βρίσκονται σε ευάλωτη θέση, ορίζοντας ότι παιδιά που έχουν τοποθετηθεί σε ανάδοχη ή θετή οικογένεια, παρουσιάζουν μειωμένα ψυχοκοινωνικά προβλήματα σε σχέση με παιδιά που μεγαλώνουν σε δομές κλειστής φροντίδας.

Εξάλλου, είναι σήμερα ευρέως γνωστό από τη διεθνή βιβλιογραφία και πρακτική, ότι βρέφη, παιδιά και έφηβοι που μεγαλώνουν σε ιδρύματα αντιμετωπίζουν περισσότερες δυσκολίες και εμπόδια στην ανάπτυξη τους με αποτέλεσμα να βρίσκονται σε δυσχερέστερη θέση σε πάρα πολλούς τομείς σε σχέση με τα παιδιά που μεγαλώνουν σε φυσικές ή ανάδοχες οικογένειες ή σε καθεστώς υιοθεσίας. Τα προβλήματα αυτά αφορούν τόσο στην σωματική και γνωστική τους ανάπτυξη όσο και σε ζητήματα ψυχικής υγείας και συμπεριφοράς. Παρότι μπορεί να υπάρχουν ουσιαστικές ποιοτικές διαφορές ανάμεσα στους διαφορετικούς φορείς παιδικής προστασίας ως προς τις υπηρεσίες που παρέχουν, το πρόβλημα παραμένει και χρειάζεται να διαμορφωθούν νέα πλαίσια λειτουργίας και πολιτικές που να ενισχύουν περαιτέρω την ομαλή ανάπτυξη των παιδιών και των εφήβων και την εκπαιδευτική και κοινωνική τους ένταξη.

Τα παιδιά που μεγαλώνουν σε ιδρύματα, σύμφωνα με πρόσφατες μελέτες που διεξήχθησαν στις ΗΠΑ, κινδυνεύουν 3-4 φορές περισσότερο σε σχέση με τον γενικό πληθυσμό, να αναπτύξουν ψυχιατρικές και αγχώδεις διαταραχές. Ιδιαίτερα παιδιά που έχουν παραμείνει για μεγάλο χρονικό διάστημα σε ιδρύματα κινδυνεύουν να εμπλακούν με την παραβατικότητα και τη χρήση ουσιών.

Προβλήματα υπερκινητικότητας, δυσκολίας διαχείρισης των συναισθημάτων, συν-νοσηρότητας ή ακόμη και προβλήματα που εντάσσονται στο φάσμα του αυτισμού επίσης είναι συχνά. Πρόσφατη εξάλλου μελέτη στη Νορβηγία έδειξε ότι το 76% των παιδιών που μεγαλώνουν σε ιδρύματα έχουν σοβαρά προβλήματα ψυχικής υγείας, και από αυτά μόνο το 38% έχει τύχει θεραπείας.

Οι εξηγήσεις, για την ανάπτυξη των προβλημάτων ποικίλουν και αφορούν τόσο ατομικούς όσο και οικογενειακούς και κοινωνικούς παράγοντες. Ωστόσο είναι σαφές ότι η έλλειψη της δυνατότητας δημιουργίας δεσμού με ένα σημαντικό πρόσωπο, όπως είναι η μητέρα ή ένα άλλο πρόσωπο το οποίο

να ασχολείται αποκλειστικά με την ανατροφή του παιδιού, αποτελεί έναν πολύ σημαντικό ανασταλτικό παράγοντα υγιούς ανάπτυξης που δύσκολα αναπληρώνεται στο πλαίσιο ιδρυματικών θεσμών.

Η παροχή φροντίδας από πολλά διαφορετικά πρόσωπα, όπως συνήθως συμβαίνει στα ιδρύματα, όσο εκπαιδευμένα και εξειδικευμένα και εάν είναι αυτά, μπορεί να οδηγήσει σε επιφανειακή συμμόρφωση του παιδιού σε ζητήματα συμπεριφοράς, ωστόσο δε βοηθάει στην ουσιαστική ανάπτυξη των εσωτερικών μηχανισμών αυτό-ρύθμισης της συμπεριφοράς και των συναισθημάτων.

Παρότι, θα ήταν προτιμότερο για την καλύτερη σωματική και ψυχική ανάπτυξη των παιδιών, να τοποθετηθούν σε ανάδοχες οικογένειες, αρκετά παιδιά, για διάφορους λόγους συνεχίζουν να παραμένουν σε ιδρύματα αναπαράγοντας ένα μοντέλο παιδικής προστασίας και φροντίδας που είχε υιοθετηθεί στο παρελθόν και που ελάχιστα έχει πλέον να προσφέρει στο παρόν. Στη νέα εποχή των ραγδαίων αλλαγών, ο κίνδυνος του διπλού αποκλεισμού, είναι ορατός και δύσκολα αναστρέψιμος. Είναι συνεπώς σημαντικό τα ιδρύματα για την παιδική προστασία και τη φροντίδα των παιδιών και των εφήβων, να προχωρήσουν σε άμεσες αλλαγές που θα βοηθήσουν στην αύξηση της ποιότητας της φροντίδας και στην πρόληψη των μακρόχρονων ψυχοκοινωνικών προβλημάτων των παιδιών και να εναρμονιστούν με τα δεδομένα της διεθνούς πρακτικής και εμπειρίας, υποστηρίζοντας ενεργά τους θεσμούς της αναδοχής και της υιοθεσίας, ως την καλύτερη εναλλακτική λύση. Στη διαδικασία αυτή μπορούν να αναλάβουν ενεργό ρόλο στην τοποθέτηση των παιδιών σε κατάλληλες οικογένειες αναδοχής ή υιοθεσίας, με στόχο την όσο το δυνατόν μικρότερη χρονική παραμονή τους μέσα σε οποιοδήποτε ίδρυμα. Πρόσφατες εξάλλου μελέτες σε βρέφη ηλικίας 30-42 μηνών έχουν δείξει ότι η φροντίδα την οποία αυτά λαμβάνουν στις οικογένειες αναδοχής ενισχύει ιδιαίτερα τις ψυχοκινητικές τους ικανότητες σε σχέση με τα βρέφη που παραμένουν σε ιδρύματα (Lyngdoh, et al., 2018).

Ωστόσο, ένα ζήτημα που τίθεται και χρειάζεται να ληφθεί σοβαρά υπόψη, όσον αφορά στην αναδοχή, είναι η σταθερότητα αυτής. Η σταθερή παραμονή των παιδιών σε μία ανάδοχη οικογένεια, όπως έδειξε σχετική μελέτη 700 οικογενειών στις οποίες τοποθετήθηκαν παιδιά 5-12 ετών, μπορεί να επιτευχθεί με την κατάλληλη εκπαίδευση και εποπτεία των ανάδοχων γονέων (Price, et al., 2008). Συνεπώς, το παρόν εγχειρίδιο αποτελεί πολύτιμο βοήθημα στους υποψήφιους ανάδοχους γονείς, ώστε μεταξύ άλλων να λάβουν τις όποιες αποφάσεις τους συνειδητά και με επίγνωση των συνεπειών αυτών.

Η σταθερότητα στην αναδοχή και η καλή εκπαίδευση των ανάδοχων γονέων μειώνει σημαντικά τις αντιστάσεις των παιδιών προσχολικής ηλικίας και συνεισφέρει στη δημιουργία επίσης σταθερών δεσμών με το προσχολικό περιβάλλον (Fisher & Kim, 2007).

Συνεπώς, καθίσταται σαφές ότι η εκπαίδευση της ανάδοχης οικογένειας είναι πρωταρχικής σημασίας για τη δημιουργία ενός σταθερού περιβάλλοντος που προάγει την ψυχική υγεία των παιδιών. Σειρά μελετών που έχουν διεξαχθεί με μεγάλο αριθμό παιδιών σε αναδοχή (20.650 παιδιά) έχουν αναδείξει την σημασία της σταθερότητας ιδιαίτερα κατά την προσχολική ηλικία. Οι πιθανότητες ωστόσο διακοπής της αναδοχής χρειάζεται επίσης να ληφθούν υπόψη, ιδιαίτερα σε περιπτώσεις παιδιών μεγαλύτερης

ηλικίας ή/και παιδιών που προέρχονται από μακρόχρονη παραμονή σε ιδρύματα και συνεπώς, λόγω του ιδρυματισμού, ενδέχεται να αντιμετωπίσουν περισσότερες δυσκολίες κατά την περίοδο της προσαρμογής τους στην οικογένεια. Έχει επομένως ιδιαίτερη σημασία η σωστή προετοιμασία και εκπαίδευση των ανάδοχων γονέων ώστε αφενός να είναι προετοιμασμένοι κατάλληλα να αντιμετωπίσουν ζητήματα που μπορεί να προκύψουν, ιδιαίτερα κατά την ένταξη και προσαρμογή των παιδιών στην οικογένεια και αφετέρου να είναι σε θέση να εστιάσουν στις θετικές πτυχές της αναδοχής και να επενδύσουν στη δημιουργία ουσιαστικών δεσμών με τα παιδιά (Oostermana, 2007).

Ένα άλλο ιδιαίτερα σημαντικό ζήτημα αφορά στον τρόπο διαπαιδαγώγησης των παιδιών στην οικογένεια αναδοχής, όπου χρειάζεται να ενθαρρύνονται οι θετικές συμπεριφορές του παιδιού και η διαπαιδαγώγηση να στηρίζεται κυρίως στην συζήτηση για την επίλυση των προβλημάτων παρά σε τιμωρητικές πρακτικές του παρελθόντος που έχει πλέον αποδειχθεί ότι είναι απολύτως αναποτελεσματικές και επιπλέον παραβιάζουν τον Χάρτη Δικαιωμάτων των Παιδιών. Είναι σαφές συνεπώς ότι θα πρέπει να αποφεύγεται οποιαδήποτε σωματική ή άλλης μορφής τιμωρία (Chamberlain, 1992) και επομένως οι υποψήφιοι ανάδοχοι γονείς χρειάζεται να εκπαιδευτούν κατάλληλα ώστε να κατανοήσουν σε βάθος την σημασία αποφυγής αυτού του είδους των πρακτικών για την ψυχική και σωματική υγεία του παιδιού αλλά και για τη δημιουργία δεσμών εμπιστοσύνης, ασφάλειας και σταθερότητας στο οικογενειακό περιβάλλον.

Είναι γεγονός, όπως έδειξε σχετική μελέτη σε 3.351 παιδιά σε ανάδοχη οικογένεια, ότι η σταθερότητα στην οικογένεια αναδοχής εξαρτάται από το φύλο, την ηλικία, τη φυλή αλλά και τα προβλήματα ψυχικής και σωματικής υγείας των παιδιών. Συνεπώς, η σταθερότητα είναι ένας παράγοντας που εξαρτάται από πλήθος άλλων παραγόντων και κυρίως από την εκπαίδευση των υποψήφιων ανάδοχων οικογενειών, ώστε να αναγνωρίσουν την σημασία και την συμβολή της στη δημιουργία καλού οικογενειακού κλίματος. Το παρόν εγχειρίδιο δε μπορεί παρά να περιλαμβάνει τα παραπάνω σημαντικά θέματα (Akin, 2011) στην εκπαίδευση των υποψήφιων ανάδοχων γονέων, που είναι πρώτης προτεραιότητας και πρωταρχικής σημασίας για την καλή έκβαση της αναδοχής.

Στο πλαίσιο συνεπώς των επιστημονικών δεδομένων και σε συνέχεια του Ν.4538/2018 εκδόθηκε η υπουργική απόφαση 4489/11.10.2018 στην οποία ορίζονται τα νέα προγράμματα εκπαίδευσης και επιμόρφωσης των υποψήφιων ανάδοχων γονέων καθώς και τα προγράμματα συνεχιζόμενης εκπαίδευσης των αναδόχων γονέων.

Το παρόν εγχειρίδιο απευθύνεται σε όλα τα σχήματα υποψήφιων αναδόχων γονέων που έχουν κριθεί κατάλληλοι από το φορέα εποπτείας και έχουν εγγραφεί στο Ειδικό Μητρώο Υποψήφιων Αναδόχων Γονέων (άρθρο 6, παρ. 2 του ν.4538/18).

Το εγχειρίδιο καλύπτει 6 θεματικές ενότητες που θα βοηθήσουν τους μελλοντικούς αναδόχους γονείς να ανταποκριθούν στις προκλήσεις της ανατροφής παιδιών και εφήβων στη σύγχρονη εποχή. Ειδικότερα οι θεματικές ενότητες τις οποίες το παρόν εγχειρίδιο καλύπτει, είναι οι εξής:

Θεματική Ενότητα Α: Το θεσμικό πλαίσιο προστασίας των ανηλίκων στην Ελλάδα και στην ΕΕ. Ο χάρτης δικαιωμάτων των παιδιών.

Θεματική Ενότητα Β: Προσδοκίες αναδόχων γονέων. Οι βασικές ανάγκες των παιδιών για την ανάπτυξη τους. Σωματική και ψυχική ανάπτυξη βρέφους, νηπίου, παιδιού και του εφήβου.

Θεματική Ενότητα Γ: Οι αντιξοότητες στη ζωή της οικογένειας και οι επιπτώσεις τους. Ζητήματα παραμέλησης, εγκατάλειψης και αποχωρισμού. Αποτυπώσεις επώδυνων εμπειριών και μετά-τραυματικού άγχους στη συμπεριφορά των παιδιών σε ανάδοχες οικογένειες. Μηχανισμοί προστασίας, ψυχικής ανθεκτικότητας και ανάκαμψης.

Θεματική Ενότητα Δ: Φροντίδα παιδιών με αυξημένες ανάγκες, ιδίως υγείας, αναπηρίας, εμπειρίας κακοποίησης, παραβατικότητας κ.λπ. Διαπολιτισμικά ζητήματα.

Θεματική Ενότητα Ε: Σημασία της επικοινωνίας και της συνεργασίας παιδιού και ανάδοχων γονέων με την οικογένεια προέλευσης του. Δικαιώματα και υποχρεώσεις της ανάδοχης οικογένειας.

Θεματική Ενότητα ΣΤ: Κατανόηση του γονεϊκού ρόλου και ενίσχυση των προστατευτικών παραγόντων στο οικογενειακό περιβάλλον και η ενδυνάμωση των σχέσεων με τα μέλη της οικογένειας. Η προοπτική της σχέσης του παιδιού με την ανάδοχη οικογένεια. Η υποστήριξη της ανάδοχης οικογένειας από τον Φορέα Εποπτείας και από το δίκτυο των κοινωνικών υπηρεσιών.

Οι παραπάνω θεματικές ενότητες εξειδικεύονται ανάλογα με τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά των ανηλίκων που πρόκειται να τεθούν σε αναδοχή (π.χ. βρέφη, προσφυγόπουλα, νήπια με πολυαναπηρία κ.ά.) και αποτελούν τη βάση της εκπαίδευσης σε ένα νέο άγνωστο εν πολλοίς για τους υποψήφιους αναδόχους γονείς πεδίο. Η εκπαίδευση για την ανατροφή των παιδιών δεν εξαντλείται μέσα από αυτό το εγχειρίδιο. Η ανατροφή των παιδιών αποτελεί ίσως μία από τις σημαντικότερες εμπειρίες στη ζωή ενός ανθρώπου και μίας οικογένειας. Η εκπαίδευση στο προκλητικό αυτό πεδίο είναι καθημερινή και συνεχώς ελλιπής καθώς κάθε αναπτυξιακό στάδιο μέχρι την ενηλικίωση, φέρει τις δικές του προκλήσεις και ανατροπές στα δεδομένα αλλά και διευρύνει τους ορίζοντες και τα όρια των γονέων, αμφισβητώντας συχνά στερεοτυπικές αντιλήψεις, προκαταλήψεις και παραδοχές του παρελθόντος που μπορεί να δυσχεραίνουν το παρόν.

Συνεπώς, το εγχειρίδιο αυτό αναμένεται να αποτελέσει την εισαγωγή σε ένα νέο προκλητικό πεδίο και να προσφέρει στους υποψήφιους αναδόχους γονείς τα εφόδια, τις δυνατότητες και τα κίνητρα ώστε να συνεχίσουν οι ίδιοι να εκπαιδεύονται δια βίου, αναγνωρίζοντας παράλληλα τα όρια και τις δυ-

νατόπτες του νέου σημαντικού τους ρόλου αλλά και την επίδραση που εκούσια ή ακούσια ασκούν στην ανατροφή ενός νέου ανθρώπου και μελλοντικού ενεργού πολίτη.

Ποικίλες έρευνες άλλωστε έχουν αναδείξει τα οφέλη από την παρακολούθηση προγραμμάτων τόσο στους ανάδοχους γονείς όσο και στα αναδεχόμενα παιδιά, βοηθώντας τους γονείς για παράδειγμα να αναπτύξουν δεξιότητες ή οικογενειακούς στόχους, επικεντρώνοντας στα δυνατά τους σημεία και στην εκπαίδευση ως προς τις αλληλεπιδράσεις μεταξύ των γονέων και των παιδιών. Επιπρόσθετα, καθώς δεν πρόκειται για έναν ομοιογενή πληθυσμό, υπό την έννοια ότι ο κάθε ανάδοχος γονέας έχει την δική του προσωπική αλλά και οικογενειακή κατάσταση, τις δικές του ανάγκες αλλά και τους δικούς του λόγους που προχωρά στη συνθήκη της αναδοχής, κρίνεται σκόπιμη η διά βίου εκπαίδευση των γονέων αλλά και ο σχεδιασμός προγραμμάτων που λαμβάνουν υπόψη πέρα από τα χαρακτηριστικά και τις ανάγκες των αναδεχόμενων παιδιών, τα χαρακτηριστικά και τις ανάγκες των ίδιων των ανάδοχων γονέων. Εξ ου και απαιτείται η αξιολόγηση όλων των προγραμμάτων που ασχολούνται με την εκπαίδευση ανάδοχων γονέων, λόγω αφενός της ανομοιογένειας της συγκεκριμένης ομάδας και αφετέρου του γεγονότος ότι τα αποτελέσματα της εκπαίδευσης μπορεί να είναι εμφανή μακροπρόθεσμα. Η αξιολόγηση λοιπόν, θα δώσει όλα τα απαραίτητα δεδομένα για τα θετικά στοιχεία που πρέπει να περιλαμβάνονται σε μελλοντικά αντίστοιχα εκπαιδευτικά προγράμματα και όσα δεν είχαν όφελος άρα θα πρέπει να αποκλείονται, προκειμένου να είναι η εκπαίδευση όσο πιο αποτελεσματική γίνεται (Rork&McNeil, 2011).

Το πλαίσιο της αναδοχής

Με τον όρο αναδοχή εννοείται η ανάληψη φροντίδας ενός παιδιού από άλλο πρόσωπο πέραν των φυσικών του γονέων για μερικές ημέρες, μήνες ή χρόνια, με σκοπό την κάλυψη των αναγκών του έως ότου η φυσική του οικογένεια δύναται να το φροντίσει επαρκώς και καταλλήλως ή έως ότου επιτευχθεί η υιοθεσία. Στόχος των ανάδοχων γονέων είναι η κάλυψη των σωματικών, συναισθηματικών, νοητικών και κοινωνικών αναγκών του παιδιού ούτως ώστε να μην διαταραχθεί η πορεία της ψυχοκοινωνικής του ανάπτυξης. Τα παιδιά που θα μπορούσαν να ενταχθούν σε πλαίσιο αναδοχής, συνήθως είναι αυτά τα οποία οι γονείς τους για διάφορους λόγους αδυνατούν προσωρινά ή μακροπρόθεσμα να φροντίσουν ή παιδιά με ειδικές ανάγκες που στερούνται της οικογένειάς τους. Σε ορισμένες περιπτώσεις ωστόσο μπορεί να διατηρείται παράλληλα και η επικοινωνία με τους φυσικούς γονείς.

Όπως άλλωστε αναφέρεται στην αιτιολογική έκθεση για το σχέδιο νόμου Μέτρα για την πρόωθηση των Θεσμών της Αναδοχής και Υιοθεσίας: *«Οι θεσμοί της υιοθεσίας και της αναδοχής ανηλίκων αποτελούν τους κυριότερους και σημαντικότερους θεσμούς παιδικής προστασίας, που ως απώτερο στόχο έχουν την οικογενειακή αποκατάσταση των παιδιών που χρήζουν ιδιαίτερης φροντίδας και μέριμνας εκ μέρους του κράτους».*

Σύμφωνα μάλιστα με το Νόμο 4538/2018 για πρώτη φορά στη χώρα μας καταρτίζεται Εθνικό Μητρώο Υποψήφιων Αναδόχων Γονέων και Ειδικά Μητρώα Υποψήφιων Αναδόχων Γονέων από το ΕΚΚΑ. Για την εγγραφή των υποψηφίων στα Ειδικά Μητρώα ορίζονται από το Νόμο τα εξής:

- α.** υποβολή αίτησης ενδιαφέροντος από τους υποψήφιους που συνοδεύεται από τα απαραίτητα δικαιολογητικά, όπως έχουν οριστεί στην παράγραφο 1 του άρθρου 9 του Νόμου. Μετά την προσκόμιση των απαραίτητων δικαιολογητικών εκδίδεται βεβαίωση έγκρισης των τυπικών προϋποθέσεων καταλληλότητας από τον αρμόδιο φορέα εποπτείας της αναδοχής,
- β.** κοινωνική έρευνα, μετά την υποβολή της αίτησης και την προσκόμιση των ανωτέρω δικαιολογητικών από τους υποψηφίους, για να διαπιστωθεί η καταλληλότητα των υποψήφιων αναδόχων γονέων για την εγγραφή τους στο Μητρώο. Η έρευνα διεξάγεται και περατώνεται μέσα σε τρεις (3) μήνες και συντάσσεται από τον φορέα έκθεση καταλληλότητας για να ολοκληρωθεί η εγγραφή των ενδιαφερομένων στο ειδικό μητρώο,
- γ.** τέλος, παρακολούθηση προγράμματος εκπαίδευσης, από εξειδικευμένους επιστήμονες, ιδίως νομικούς, ψυχολόγους και κοινωνικούς λειτουργούς. Μετά την επιτυχή ολοκλήρωση του προγράμματος εκπαίδευσης εκδίδεται βεβαίωση παρακολούθησης και ολοκληρώνεται η εγγραφή στο Εθνικό Μητρώο Υποψηφίων Αναδόχων Γονέων.

Η καινοτομία του Νόμου εστιάζεται πέραν των άλλων και στις προϋποθέσεις που ορίζει προκειμένου να οριστεί κάποιος υποψήφιος ανάδοχος γονέας. Έτσι πέραν της τυπικής πυρηνικής οικογένειας, ο Νόμος περιλαμβάνει και άλλα σχήματα όπως όσους έχουν συνάψει σύμφωνο συμβίωσης (με ή χωρίς παιδιά),

αλλά και μεμονωμένα άτομα, άγαμα, διαζευγμένα ή σε κηρεία (με ή χωρίς παιδιά), που δύναται να είναι συγγενείς εξ αίματος με το αναδεχόμενο παιδί (πρόκειται για περιπτώσει συγγενικής αναδοχής). Κύριος και πρωταρχικός άξονας όλων των περιπτώσεων αναδοχής ωστόσο είναι το συμφέρον του παιδιού, εξ ου και προτιμάται πολλές φορές η συγγενική αναδοχή.

Παράλληλα ορίζονται οι προϋποθέσεις που πρέπει να ισχύουν για την ολοκλήρωση της αναδοχής, όπου πέραν την εγγραφής τους στο Εθνικό Μητρώο Υποψήφιων Ανάδοχων Γονέων, ορίζονται προϋποθέσεις όπως α) η διαφορά ηλικίας του ανάδοχου γονέα και του αναδεχόμενου (με εξαίρεση τις περιπτώσεις συγγενικής αναδοχής), β) η καλή ψυχική, διανοητική και σωματική υγεία των ανάδοχων γονέων (που αποδεικνύεται με τη διενέργεια σχετικών ιατρικών εξετάσεων αλλά και μέσω της κοινωνικής έρευνας), γ) να μην έχουν καταδικαστεί ή να μην εκκρεμεί σε βάρος τους ποινική δίωξη για αδικήματα όπως η κακοποίηση ή η παραμέληση ανηλίκων, η πορνογραφία, και άλλα αδικήματα που επισύρουν έκπτωση της γονικής μέριμνας, δ) να μπορούν να παρέχουν και να καλύψουν τα βασικά έξοδα του ανάδοχου ως προς την διατροφή, την μόρφωση, την φροντίδα και την ιατρική του περίθαλψη.

Προβλέπεται ωστόσο εξαίρεση ως προς την συγγενική αναδοχή και την υποχρέωση εγγραφής των υποψηφίων στο Εθνικό Μητρώο Υποψήφιων Ανάδοχων Γονέων, σε απρόβλεπτες και επείγουσες περιπτώσεις όπως είναι για παράδειγμα ο αιφνίδιος θάνατος των γονέων ή η απροειδοποίητη εγκατάλειψη της οικογενειακής εστίας από τους γονείς.

Στους ανάδοχους γονείς παρέχεται οικονομική ενίσχυση για την κάλυψη των αναγκών του ανηλίκου από τον Οργανισμό Προνοιακών Επιδομάτων και Κοινωνικής Αλληλεγγύης (Ο.Π.Ε.Κ.Α.) μέχρι την ενηλικίωση του τέκνου ή καθ' όλη τη διάρκεια της αναδοχής σε περίπτωση που το άτομο που έχουν υπό τη φροντίδα τους είναι ΑμεΑ. Σε περιπτώσεις επίσης στράτευσης ή φοίτησης συνεχίζεται η παροχή του επιδόματος, ωστόσο σε καμία περίπτωση η οικονομική ενίσχυση δεν μπορεί να χορηγείται μετά τη συμπλήρωση του 26ου έτους της ηλικίας του ατόμου αυτού. Τέλος, οι ανάδοχοι γονείς δικαιούνται τις ίδιες άδειες, που αφορούν στη φροντίδα και ανατροφή του ανηλίκου, με τους φυσικούς γονείς, καθ' όλη τη διάρκεια της αναδοχής, ενώ ο ανήλικος που τοποθετείται σε ανάδοχο γονέα καλύπτεται ιατροφαρμακευτικά από τον ασφαλιστικό φορέα του αναδόχου γονέα. Σε περίπτωση έλλειψης ασφάλισης του γονέα, καλύπτεται υγειονομικά σύμφωνα με τις διατάξεις που αφορούν στην υγειονομική κάλυψη ανασφάλιστων και ευάλωτων κοινωνικών ομάδων.

Αναφορικά με την άρση της αναδοχής (πέρα από τις περιπτώσεις άρσης της αναδοχής σύμφωνα με τα άρθρα 1662 και 1663 ΑΚ) άρση μπορεί να γίνει από το δικαστήριο και στις εξής περιπτώσεις (άρθρο 15, παρ. 1 του ν.4538/18):

- α.** με αίτηση των αναδόχων γονέων, όταν αυτοί αδυνατούν να ανταποκριθούν στις εξειδικευμένες ανάγκες του ανηλίκου,
- β.** με αίτηση του αρμόδιου για την εποπτεία της αναδοχής φορέα στο δικαστήριο ή του αρμόδιου εισαγγελέα όταν, είτε εξ ιδίας γνώσεως είτε ύστερα από αναφορά του ανηλίκου, διαπιστώνεται ότι η αναδοχή δεν εξυπηρετεί πλέον το καλύτερο συμφέρον του ανηλίκου σε αναδοχή.

Ορίζεται ακόμη πως ο ανάδοχος γονέας που παραβαίνει τις διατάξεις εκπίπτει της ιδιότητάς του για ένα έτος από την έκδοση της σχετικής διαπιστωτικής απόφασης του φορέα. Σε περίπτωση υποτροπής, διαγράφεται οριστικά από τα Μητρώα. Σε περίπτωση έκπτωσης του αναδόχου γονέα, ο ανήλικος τοποθετείται σε άλλον, ανάδοχο γονέα από τους ήδη εγγεγραμμένους στο Εθνικό Μητρώο Υποψηφίων Αναδόχων Γονέων.

Τέλος, από το Νόμο προβλέπεται η ανάθεση της αναδοχής των παιδιών/ εφήβων που χρήζουν εντατικής φροντίδας λόγω αναπηρίας ή σοβαρών προβλημάτων ψυχικής υγείας σε επαγγελματίες μετά από απόφαση Δικαστηρίου.

Στόχοι και μεθοδολογία της εκπαίδευσης υποψήφιων ανάδοχων γονέων

Στόχος των προγραμμάτων εκπαίδευσης και επιμόρφωσης των υποψήφιων ανάδοχων γονέων είναι η κατάλληλη προετοιμασία τους ώστε να μπορούν να ανταπεξέλθουν στην φροντίδα των βρεφών, παιδιών και εφήβων συμβάλλοντας στην σωματική, γνωστική, συναισθηματική και κοινωνική τους ανάπτυξη, καθώς επίσης και η προετοιμασία τους για την αντιμετώπιση τυχόν προβλημάτων που θα ανακύψουν στην πορεία της αναδοχής.

Η παρακολούθηση και η επιτυχής ολοκλήρωση των προγραμμάτων εκπαίδευσης αποτελεί απαραίτητη προϋπόθεση για την εγγραφή των συμμετεχόντων στο Εθνικό Μητρώο Υποψήφιων Αναδόχων Γονέων του Ν.4538/2018 (Α' 85).

Η χρονική διάρκεια των προγραμμάτων επιμόρφωσης ανέρχεται σε 30 ώρες, που θα υλοποιηθούν στη διάρκεια 5-8 συναντήσεων σύμφωνα με τις αρχές και τη μεθοδολογία της εκπαίδευσης ενηλίκων.

Η εκπαίδευση θα στηρίζεται, εκτός από διαλέξεις, σε εργασία σε μικρές ομάδες, ανάλυση περιστατικών, παιχνίδια ρόλων, προβολή ταινιών με συναφές περιεχόμενο και αξιοποίηση διαφόρων μορφών τέχνης που μπορεί να αποτελέσουν το έναυσμα για τη διερεύνηση δυσλειτουργικών παραδοχών αναφορικά με την αναδοχή και την υιοθεσία, αφηγήσεων και εμπειριών. Στόχος των προγραμμάτων αυτών, είναι να καλλιεργήσουν οι Υποψήφιοι Ανάδοχοι Γονείς μέσα από βιωματικές δράσεις, γνώσεις, δεξιότητες και εφόδια αλλά και θετική στάση για τον ιδιαίτερο ρόλο που καλούνται να αναλάβουν.

Προσδοκώμενα αποτελέσματα

Σύμφωνα με την 4489/11.10.2018 Υπουργική Απόφαση, αναφορικά με τα προσδοκώμενα αποτελέσματα, με την ολοκλήρωση του προγράμματος, οι υποψήφιοι ανάδοχοι γονείς αναμένεται να έχουν κατανοήσει:

- α)** Τα κατοχυρωμένα από το Σύνταγμα και τις Διεθνείς Συμβάσεις δικαιώματα κάθε παιδιού ανεξάρτητα από φυλή, φύλο, σωματική ή διανοητική κατάσταση.
- β)** Τα κίνητρα και το βαθμό ετοιμότητάς τους για ανάληψη φροντίδας παιδιού μέσω του θεσμού της αναδοχής.
- γ)** Τις ποικίλες αντιξοότητες που μπορούν να πλήξουν προσωρινά ή μακροχρόνια την επάρκεια στο γονεϊκό ρόλο μιας φυσικής οικογένειας, τις επιπτώσεις τους στα ανήλικα μέλη της αλλά και τους τρόπους αντιμετώπισης αυτών.
- δ)** Τρόπους ενθάρρυνσης της έκφρασης συναισθημάτων και θετικής αντιμετώπισης τόσο αυτών όσο και συμπεριφορών ανασφάλειας ή και φόβου που προκαλεί η διακοπή σημαντικών δεσμών αλλά και η αλλαγή περιβάλλοντος.
- ε)** Τρόπους δημιουργίας και διατήρησης θετικού και ασφαλούς οικογενειακού κλίματος.
- στ)** Το θεσμό της αναδοχής και τη σημασία και τις διαδικασίες της συνεργασίας αναδόχων γονέων με τους φυσικούς γονείς και τις αρμόδιες υπηρεσίες.

Με την ολοκλήρωση του προγράμματος εκπαίδευσης, αναμένεται ότι οι υποψήφιοι ανάδοχοι γονείς θα έχουν πλήρη ενημέρωση ώστε συνειδητά να αποφασίσουν για την συνέχεια της ένταξής τους στη διαδικασία αυτή.

Βιβλιογραφικές Πηγές

- Akin, B. (2011). Predictors of foster care exits to permanency: A competing risks analysis of reunification, guardianship, and adoption. *Children and Youth Services Review*, V.33 (6): 999-1011.
- Chamberlain, P., Moreland, M. & Reid, K. (1992). Enhanced Services and Stipends for Foster Parents: Effects on Retention Rates and Outcomes for Children. *Child Welfare*, 71: 387-402.
- Fisher, P.A. & Kim, H.K. (2007). Intervention Effects on Foster Preschoolers' Attachment-Related Behaviors From a Randomized Trial. *Prevention Science*, V.8 (2): 161-170.
- Lyngdoh, T., Liu, H.A. & Sridhar, G. (2018). Applying positive psychology to selling behaviors: A moderated-mediation analysis integrating subjective well-being, coping and organizational identity. *Journal of Business Research*, V.92: 142-153.
- Oostermana, M., Schuengela, C., Wim Slot, N., Bullens, R.A.R., & Doreleijers, T. A.H. (2007). Disruptions in foster care: A review and meta-analysis. *Children and Youth Services Review*, V.29(1): 53-76.
- Price, J. M., Chamberlain, P., Landsverk, J., Reid, J. B., Leve, L. D., & Laurent, H. (2008). Effects of a Foster Parent Training Intervention on Placement Changes of Children in Foster Care. *ChildMaltreatment*, 13(1) 64-75.
- Rork, K. E.&McNeil, C. B. (2011). Evaluation of Foster Parent Training Programs: A Critical Review. *Child&FamilyBehaviorTherapy*, 33(2): 139-170.

**Το θεσμικό πλαίσιο προστασίας
των ανηλίκων στην Ελλάδα και στην ΕΕ.
Ο χάρτης δικαιωμάτων των παιδιών.**

«Ένα σπίτι για κάθε παιδί»

1. Υποενότητες

- ➔ Παιδική προστασία. Το δικαίωμα του παιδιού να μεγαλώνει στη βιολογική οικογένειά του και οι περιπτώσεις απομάκρυνσής του από αυτήν.
- ➔ Η προστασία των δικαιωμάτων του παιδιού σε διεθνές και ευρωπαϊκό επίπεδο.
- ➔ Η προστασία των δικαιωμάτων του παιδιού στην ελληνική έννομη τάξη.
- ➔ Η εξασφάλιση εναλλακτικού οικογενειακού περιβάλλοντος στα παιδιά με την αναδοχή.

2. Σύντομη Εισαγωγή

Στην εποχή μας αναγνωρίζεται διεθνώς ότι τα παιδιά είναι αυθύπαρκτες προσωπικότητες και έχουν διακριτά δικαιώματα. Στο πλαίσιο αυτό δίδεται προτεραιότητα στο *δικαίωμα του κάθε παιδιού να ζει με τη βιολογική οικογένειά του*. Εάν, όμως, τούτο δεν μπορεί να γίνει και εφόσον το παιδί εκτίθεται σε κινδύνους ζώντας με τη βιολογική οικογένειά του, αποτελεί υποχρέωση του Κράτους να βρεθεί ένα άλλο περιβάλλον, κατά προτίμηση μία εναλλακτική οικογένεια, όπως είναι η *ανάδοχη οικογένεια*, που θα εξασφαλίσει στο παιδί την ομαλή ανάπτυξή του και την οριστική αποκατάστασή του, εξυπηρετώντας το συμφέρον του μετά την απομάκρυνση από τη βιολογική οικογένειά του. Προφανώς μια αλλαγή αυτού του είδους παρουσιάζει μεγάλες δυσκολίες και για τα ίδια τα παιδιά και για την εναλλακτική οικογένεια που αναλαμβάνει τη φροντίδα και την προαγωγή των συμφερόντων τους: η οικογένεια αυτή καλείται να μεγαλώσει ένα παιδί που προέρχεται από άλλη οικογένεια και αυτό μπορεί να του είναι γνωστό ακόμη κι αν είναι μικρό την ώρα της απομάκρυνσής του.

Για να βοηθηθούν οι άνθρωποι που επιθυμούν να αναλάβουν αυτό το δύσκολο έργο και να είναι σε θέση να ανταποκριθούν σ' αυτό, χωρίς να δημιουργούνται παρερμηνείες, σύγχυση και κλίμα αντιπαράθεσης μεταξύ αυτών και της βιολογικής οικογένειας, η νομοθεσία (άρθρα 6 παρ. 1, 8 παρ. 2 στοιχείο ε' και 14 παρ. 1 και 3 Ν 4538/2018) προβλέπει ότι παρακολουθούν ένα επιμορφωτικό πρόγραμμα, η ολοκλήρωση του οποίου μάλιστα αποτελεί προϋπόθεση για την εγγραφή των ενδιαφερόμενων σε Εθνικό Μητρώο Υποψήφιων Ανάδοχων Γονέων. Χωρίς αυτήν την επιμόρφωση δεν είναι δυνατή η έγκυρη σύσταση της αναδοχής (Περάκη, 2018, 31-32, 53).

Λέξεις κλειδιά:

αναδοχή, γονείς/γονική μέριμνα, εναλλακτική επιμέλεια/τοποθέτηση, επιμέλεια, επίτροπος/ επιτροπεία, οικογένεια, παιδί, παιδική προστασία, προσωρινή φροντίδα, συμφέρον του παιδιού, υιοθεσία.

3. Προσδοκώμενα αποτελέσματα

Σκοπός της θεματικής ενότητας, αφού τεθεί το ζήτημα της επιμόρφωσης των υποψήφιων αναδόχων γονέων και των λόγων που την καθιστούν αναγκαία, είναι:

- α.** Να γίνει κατανοητή η θέση του παιδιού στην κοινωνία σύμφωνα με τις σύγχρονες αντιλήψεις, όπως αποτυπώνονται σε διεθνή και ευρωπαϊκά κείμενα, δεσμευτικά ή μη, καθώς και στην εθνική νομοθεσία, και το καθιστούν φορέα (υποκείμενο) δικαιωμάτων.
- β.** Να καταστεί σαφές ότι απόλυτη προτεραιότητα στη λήψη αποφάσεων για το παιδί δίδεται στο συμφέρον του, για τον καθορισμό του οποίου έχει σημασία και η άποψη του ίδιου του παιδιού.
- γ.** Να αναδειχθεί ότι το παιδί έχει δικαίωμα να ζει με τη βιολογική οικογένειά του και ότι μόνο κατ'εξαιρεση μπορεί να απομακρυνθεί από αυτήν, εφόσον λόγω της κατάστασής της το ίδιο το παιδί εκτίθεται σε συνθήκες που δεν συνάδουν με τα δικαιώματά του.
- δ.** Να εξηγηθεί ότι στις περιπτώσεις που ενδείκνυται, κατά τα ανωτέρω, η απομάκρυνση του παιδιού από τους βιολογικούς γονείς του, αυτή πρέπει να επιτυγχάνεται με την τοποθέτησή του σε ένα εναλλακτικό οικογενειακό περιβάλλον και όχι σε ιδρυματικούς χώρους.
- ε.** Να αποσαφηνιστεί ότι ένας από τους τρόπους με τους οποίους εξασφαλίζεται η σύμφωνη με το συμφέρον του παιδιού απομάκρυνσή του από τους βιολογικούς γονείς του αφορά την ανάθεση της πραγματικής φροντίδας σε άλλο ή άλλα πρόσωπα, δηλαδή με την αναδοχή, που έχει -κατά κανόνα- προσωρινό χαρακτήρα και δεν επηρεάζει -πάλι κατά κανόνα- τη νομική σχέση του με τα πρόσωπα που ασκούν την επιμέλειά του (γονείς ή επίτροπο).
- στ.** Να παρουσιαστεί ο τρόπος με τον οποίο οργανώνεται η αναδοχή, τα είδη της, το περιεχόμενό της και οι συνέπειές της, με έμφαση στις αλλαγές που επιφέρει το νέο νομοθετικό πλαίσιο που τη διέπει (Ν 4538/2018), ώστε οι υποψήφιοι ανάδοχοι γονείς να έχουν μια σφαιρική αντίληψη για τον θεσμό και τα όρια του εξαιρετικής κοινωνικής σημασίας έργου που ενδιαφέρονται να αναλάβουν.

4. Στόχοι

Στόχοι της θεματικής ενότητας είναι:

- α.** Να προσφέρει στους υποψήφιους ανάδοχους γονείς τις γνώσεις που απαιτούνται ώστε να έχουν (i) σαφή αντίληψη για τη θέση του παιδιού ως φορέα δικαιωμάτων και των προτεραιοτήτων της έννομης τάξης όσον αφορά την εξυπηρέτηση του συμφέροντός του, το οποίο συνδέεται με την παραμονή του στη βιολογική οικογένειά του και, συνεπώς, (ii) πλήρη επίγνωση για τον εξαιρετικό χαρακτήρα της απομάκρυνσής του από αυτήν που, όταν καθίσταται αναγκαία, επιδιώκεται κατά προτίμηση με θεσμούς οι οποίοι αποτελούν εναλλακτικές επιλογές και μοιάζουν με το οικογενειακό

περιβάλλον, προκειμένου να μην καταλήγει το παιδί σε διάφορα απρόσωπα, αφύσικα και συνθήως στιγματιστικά ιδρυματικά περιβάλλοντα.

- β. Να αναδείξει τα χαρακτηριστικά και το περιεχόμενο της αναδοχής, την αναγκαιότητα και (τότε) τη σημασία της για το παιδί και να επιτρέψει στους ενδιαφερόμενους υποψήφιους ανάδοχους γονείς να αντιληφθούν τη σχέση που θα δημιουργηθεί με το παιδί του οποίου ενδέχεται να αναλάβουν την πραγματική φροντίδα καθώς και τη θέση και τον ρόλο της βιολογικής οικογένειάς του, ώστε να αποφεύγονται ή να περιορίζονται προβλήματα που μπορεί να προκύπτουν με την απομάκρυνση του παιδιού από αυτήν, την προοπτική της επιστροφής του σ' αυτήν και τη συναισθηματική εμπλοκή του με τους ανάδοχους γονείς καθώς και πιθανές προστριβές, αντιπαραθέσεις και άλλες αρνητικές καταστάσεις μεταξύ των βιολογικών και των ανάδοχων γονέων και, έτσι,
- γ. Να αποτελέσει τη βάση για την ανάπτυξη των λοιπών θεματικών ενοτήτων οι οποίες περιλαμβάνονται στην επιμόρφωση των υποψήφιων ανάδοχων γονέων, παρουσιάζοντας το προαπαιτούμενο γενικό και το ειδικό θεσμικό της παιδικής προστασίας και της αναδοχής.

5. Ανάλυση της θεματικής ενότητας

Παιδική προστασία. Το δικαίωμα του παιδιού να μεγαλώνει στη βιολογική οικογένειά του και οι περιπτώσεις απομάκρυνσής του από αυτήν.

«Ως παιδική προστασία νοείται η προστασία παιδιού από τη βία, την κακοποίηση, την παραμέληση, την εγκατάλειψη και την εκμετάλλευση, σε κάθε πεδίο ζωής (εντός και εκτός οικογένειας) μέσω ενός εθνικού συστήματος, με έμφαση στην πρόληψη, την υποστήριξη και την αποκατάσταση, το οποίο πρέπει να λειτουργεί στη βάση της νομοθεσίας, πολιτικών, κανονισμών, υπηρεσιών και πρακτικών, υπό την οπτική των Δικαιωμάτων του Παιδιού, όπως αυτά κατοχυρώνονται στη Διεθνή Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού (N 2101/1992) και τα λοιπά συναφή διεθνή νομικά κείμενα κυρωμένα από την Ελλάδα.» (Απόσπασμα από το κείμενο «Η παιδική προστασία δεν είναι πολυτέλεια! Κείμενο Αρχών για την Παιδική Προστασία στην Ελλάδα» που υπογράφηκε από εκπροσώπους δημοσίων και μη κυβερνητικών φορέων παιδικής προστασίας, επαγγελματίες και εμπειρογνώμονες που ασχολούνται με την προστασία των ανηλίκων και των δικαιωμάτων τους (http://www.0-18.gr/downloads/Keimeno_Arxon.pdf).

Όλα τα παιδιά, δηλαδή κάθε πρόσωπο ηλικίας έως δεκαοκτώ ετών, χρειάζεται να λαμβάνουν διαρκώς υποστήριξη και βοήθεια για να μεγαλώνουν και να απολαμβάνουν απρόσκοπτα τα δικαιώματά τους, όπως αυτά κατοχυρώνονται από τη Διεθνή Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού (ΔΣΔΠ, N 2101/1992) και τη λοιπή εθνική νομοθεσία. Το δικαίωμα κάθε παιδιού να μεγαλώνει στην οικογένειά του παραμένει πρωταρχικό και όλες οι προσπάθειες πρέπει, πρωτίστως, να στηρίζουν και να ενδυναμώνουν την οικογένεια ώστε να φροντίζει επαρκώς το παιδί.

Για την ανάπτυξη ενός αποτελεσματικού συστήματος παιδικής προστασίας απαραίτητη είναι η λειτουργία κατάλληλα στελεχωμένων υπηρεσιών ψυχικής υγείας και κοινωνικής φροντίδας στην κοινότητα σε όλη τη χώρα. Οι υπηρεσίες αυτές πρέπει να είναι συνδεδεμένες με τα σχολεία, τους παιδικούς σταθμούς, τις δομές φιλοξενίας και φροντίδας για παιδιά με ή χωρίς αναπηρίες καθώς και την πρωτοβάθμια φροντίδα υγείας, να είναι προσβάσιμες από κάθε άποψη και να μπορούν να υποστηρίζουν τις οικογένειες στους τόπους διαμονής τους, ιδίως δε αυτές που διαβιούν σε δύσκολες συνθήκες (ακραίας φτώχειας και ανέχειας, κακώς στεγασμένες ή άστεγες, κ.λπ.), αυτές των οποίων τα παιδιά διακόπτον πρόωρα τη σχολική φοίτηση ή φοιτούν ελλιπώς και αυτές των οποίων τα μέλη αντιμετωπίζουν ιδιαίτερες δυσκολίες, όπως μακροχρόνια ανεργία, συγκρούσεις, ενδοοικογενειακή βία, προβλήματα σωματικής και ψυχικής υγείας, αλκοολισμό, τοξικοεξάρτηση, αναπηρίες, κλπ..

Σε όλες τις οικογένειες, με έμφαση τις παραπάνω, θα πρέπει να παρέχεται διαρκής και συστηματική υποστήριξη, στο πλαίσιο μίας πολιτικής πρόληψης για τη διασφάλιση της προστασίας των παιδιών και την αποτροπή της απομάκρυνσής τους από αυτές (Σημείο 1. «Υποστήριξη και Βοήθεια σε Όλα τα Παιδιά» του κειμένου «Η παιδική προστασία δεν είναι πολυτέλεια! Κείμενο Αρχών για την Παιδική Προστασία στην Ελλάδα»).

Όταν επαγγελματίες που εργάζονται με παιδιά, σε οποιοδήποτε πλαίσιο, αντιληφθούν ότι κάποιο πρόβλημα ή σύμπτωμα ενός παιδιού μπορεί να αποτελεί ένδειξη ή συνέπεια οικογενειακής δυσλειτουργίας, παραμέλησης ή κακοποίησης, θα πρέπει να ενεργοποιούνται άμεσα και να συνεργάζονται με τις αρμόδιες υπηρεσίες παιδικής προστασίας, βάσει ενιαίων ειδικών πρωτοκόλλων, για την κατάλληλη εκτίμηση και αντιμετώπιση του προβλήματος, σε συνεργασία με την οικογένεια, όπου αυτό είναι εφικτό και προς το συμφέρον του παιδιού. Οι κατά τόπους υπηρεσίες εκπαίδευσης, κοινωνικής πρόνοιας, σωματικής και ψυχικής υγείας, θα πρέπει να συνεργάζονται μεταξύ τους, να εκπονούν και να παρακολουθούν εξατομικευμένα σχέδια δράσης για κάθε παιδί που βρίσκεται σε ανάγκη και ιδίως για κάθε οικογένεια που βρίσκεται σε κρίση, λαμβάνοντας υπόψη τυχόν πιθανούς παράγοντες αυξημένης ευαλωτότητας των παιδιών.

Ιδιαίτερη μέριμνα θα πρέπει να υπάρχει για την παροχή υπηρεσιών σε νησιωτικές και απομακρυσμένες περιοχές. Για τις ενέργειες των επαγγελματιών με στόχο την προστασία των παιδιών από οποιαδήποτε μορφή κακοποίησης ή παραμέλησης, σύμφωνα με το νόμο, θα πρέπει να υπάρχουν προβλέψεις κατοχύρωσης και νομικής προστασίας (Σημείο 4. «Άμεση Ενεργοποίηση και Συνεργασία Επαγγελματιών» του κειμένου «Η παιδική προστασία δεν είναι πολυτέλεια! Κείμενο Αρχών για την Παιδική Προστασία στην Ελλάδα»).

Σε περιπτώσεις όπου ένα παιδί εγκαταλείπεται ή κρίνεται ότι πρέπει να απομακρυνθεί προσωρινά από το οικογενειακό του περιβάλλον, θα πρέπει να υπάρχει η δυνατότητα άμεσης προσωρινής ρύθμισης της επιμέλειάς του και τοποθέτησής του σε ανάδοχη οικογένεια ή σε ειδική δομή επείγουσας φιλοξενίας, για τη φάση αξιολόγησης της κατάστασης και των αναγκών του μέχρι την οριστική λήψη αποφάσεων για την επιμέλεια και τη φροντίδα του. Όταν κρίνεται αναγκαία η απομάκρυνση του παιδιού

από την οικογένειά του θα πρέπει να ενημερώνεται και να προετοιμάζεται το ίδιο κατάλληλα, ανάλογα με την ηλικία και την ωριμότητά του. Η αξιολόγηση θα πρέπει να ολοκληρώνεται γρήγορα και να οδηγεί στη διατύπωση ενός «εξατομικευμένου» σχεδίου για την μακροπρόθεσμη τοποθέτηση του παιδιού σε ανάδοχη ή θετή οικογένεια ή σε μικρές δομές (σπίτια) που να προσομοιάζουν με οικογένειες, ή για την επιστροφή στη φυσική του οικογένεια, όπου αυτό είναι εφικτό και προς το συμφέρον του παιδιού.

Η πρακτική της εισαγωγής και παραμονής παιδιών και ιδίως βρεφών τα οποία δεν χρήζουν νοσηλείας σε παιδιατρικές ή παιδοψυχιατρικές κλινικές νοσοκομείων με εισαγγελική εντολή για κοινωνικούς λόγους ή λόγω εγκατάλειψης, εξαιτίας της απουσίας δομών άμεσης υποδοχής, θα πρέπει να εκλείψει άμεσα. Παρόμοια πρέπει να εκλείψει η δια βίου εισαγωγή παιδιών με αναπηρίες σε ιδρύματα-άσυλα όπως και να σταματήσει άμεσα η ιδρυματική φιλοξενία βρεφών και νηπίων, όπως, άλλωστε, από ετών επιτάσσει και η σχετική παγκόσμια κατευθυντήρια οδηγία του Ο.Η.Ε. (Σημείο 7. «Εγκατάλειψη και Προσωρινή Απομάκρυνση Παιδιού από την Οικογένειά του» του κειμένου «Η παιδική προστασία δεν είναι πολυτέλεια! Κείμενο Αρχών για την Παιδική Προστασία στην Ελλάδα»).

Στις περιπτώσεις όπου ένα παιδί χρειάζεται να παραμείνει μακριά από την οικογένειά του για μεγάλο χρονικό διάστημα, λόγω κακοποίησης ή αδυναμίας της οικογένειας να το φροντίσει επαρκώς, θα πρέπει να εξετάζεται πρωτίστως η δυνατότητα τοποθέτησής του σε ανάδοχη οικογένεια, ιδίως για παιδιά προσχολικής ηλικίας. Αναγκαία προϋπόθεση για αυτό είναι η διεύρυνση της εφαρμογής του θεσμού της αναδοχής συνολικά. Θα πρέπει να διασφαλίζεται ότι οι ανάδοχοι γονείς αξιολογούνται επαρκώς, πιστοποιούνται, εντάσσονται σε μητρώα και λαμβάνουν κατάλληλη εκπαίδευση, εποπτεία και υποστήριξη από τις αρμόδιες κοινωνικές υπηρεσίες της κοινότητας.

Σε περίπτωση αναδοχής παιδιού με αναπηρία ή άλλες ιδιαιτερότητες, θα πρέπει κατά την αξιολόγηση να διασφαλίζεται η καταλληλότητα των αναδόχων σε σχέση με τις συγκεκριμένες ειδικές ανάγκες του παιδιού.

Οι δομές φιλοξενίας παιδιών θα πρέπει να είναι μικρές, ολιγομελείς, να βρίσκονται κατά προτίμηση μέσα στον οικιστικό ιστό και να προσομοιάζουν με οικογένεια (σπίτια), αποφεύγοντας το ιδρυματικό μοντέλο. Πρέπει να θεσπιστούν ελάχιστες εθνικές προδιαγραφές για τη στελέχωση και λειτουργία των μικρών αυτών μονάδων καθώς και ένας Κώδικας Δεοντολογίας, για τη διασφάλιση των δικαιωμάτων των παιδιών που διαβιούν είτε σε αυτές είτε σε ανάδοχη φροντίδα, με πρόνοια για τη συμμετοχή στη λήψη των αποφάσεων και των ίδιων των επωφελούμενων παιδιών.

Η τοποθέτηση παιδιού σε μικρά σπίτια ή σε ανάδοχη οικογένεια πρέπει να αναθεωρείται περιοδικά, καθώς και να διατηρείται η επικοινωνία του με τη φυσική οικογένεια, όπου αυτό είναι εφικτό και προς το συμφέρον του παιδιού. Κατά τη διάρκεια παραμονής ενός παιδιού εκτός της φυσικής οικογένειας, πρέπει να του παρέχεται διαρκώς υποστήριξη από εξειδικευμένους/-ες επαγγελματίες και να του δίνεται η δυνατότητα έκφρασης παραπόνων και αιτημάτων, λαμβάνοντας υπόψη τυχόν ειδικές ανάγκες του.

Όλες οι υπηρεσίες παιδικής προστασίας θα πρέπει να ελέγχονται και να εποπτεύονται διαρκώς από τις αρμόδιες κρατικές υπηρεσίες και από ανεξάρτητα όργανα, ως προς την ποιοτική τους λειτουργία και τη διασφάλιση των δικαιωμάτων των φιλοξενούμενων παιδιών.

Σε περίπτωση μετάβασης παιδιών με ή χωρίς αναπηρίες από δομή κλειστής φροντίδας σε δομή φροντίδας στην κοινότητα, θα πρέπει να διασφαλίζεται η φροντίδα του παιδιού στον τόπο διαβίωσης των φυσικών γονιών και η επικοινωνία μαζί τους εφόσον είναι προς το συμφέρον του.

Ως έσχατο μέτρο και όταν η επανένωση με την βιολογική οικογένεια του παιδιού έχει κριθεί ακατάλληλη και αδύνατη, τότε θα πρέπει να εξετάζεται το ενδεχόμενο της τοποθέτησης του παιδιού σε θετή οικογένεια μέσα από διαδικασίες αξιολόγησης των εξατομικευμένων αναγκών του κάθε παιδιού, ενώ η ανεύρεση, αξιολόγηση, εκπαίδευση, υποστήριξη και επίβλεψη των θετών γονιών θα πρέπει να γίνεται συστηματικά από δημόσιες υπηρεσίες (Σημείο 9. «Μακροχρόνια Απομάκρυνση του Παιδιού από την Οικογένειά του» του κειμένου «Η παιδική προστασία δεν είναι πολυτέλεια! Κείμενο Αρχών για την Παιδική Προστασία στην Ελλάδα»).

Η προστασία των δικαιωμάτων του παιδιού σε διεθνές και ευρωπαϊκό επίπεδο

Οι ανήλικοι («παιδιά», δηλαδή άνθρωποι ηλικίας μέχρι δεκαοκτώ ετών σύμφωνα με τη Διεθνή Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού – βλ. κατωτέρω) έχουν αποτελέσει θέμα μέριμνας στο έργο διεθνών οργανισμών, όπως του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών, του Συμβουλίου της Ευρώπης και (λιγότερο) της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Σε γενικές γραμμές αυτό το έργο περιλαμβάνει διεθνείς νομοθετικές πράξεις ή κείμενα, που αποτελούν «εργαλεία» για τη ρύθμιση των δικαιωμάτων των ανηλίκων και οργανώνουν τη θεσμική προστασία τους, δημιουργώντας το δίκαιο ανηλίκων με ευρεία έννοια. Όσες από αυτές τις νομοθετικές πράξεις έχουν κυρωθεί με νόμο από τη χώρα μας, έχουν συμβατικό (δεσμευτικό) χαρακτήρα, όπως, π.χ. η Ευρωπαϊκή Σύμβαση για το νομικό καθεστώς των τέκνων χωρίς γάμο των γονέων τους (Συμβούλιο της Ευρώπης, 1975, που επικυρώθηκε από τη χώρα μας με τον Ν 1702/1987), ενώ όσες δεν έχουν ενσωματωθεί στο εσωτερικό μας δίκαιο, έχουν περισσότερο καθοδηγητική και ερμηνευτική αξία, χωρίς να είναι συμβατικές (δεσμευτικές), όπως π.χ. η Ευρωπαϊκή Χάρτα των Δικαιωμάτων του Παιδιού (Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, 1992).

Μετά τον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο εκδηλώθηκε έντονο ενδιαφέρον για τη δημιουργία μηχανισμών διεθνούς προστασίας των δικαιωμάτων του παιδιού και την επεξεργασία διακηρυκτικών κειμένων για τα δικαιώματα αυτά (Διακήρυξη της Γενεύης για τα δικαιώματα του παιδιού, Κοινωνία των Εθνών 1924· Διακήρυξη των δικαιωμάτων του παιδιού, Γενική Συνέλευση ΟΗΕ, 1959).

Στα προαναφερθέντα κείμενα το παιδί αντιμετωπίζεται κατά κανόνα ως παθητικός αποδέκτης ή «αντικείμενο» προστασίας, χωρίς να συμμετέχει το ίδιο στη διαμόρφωση των σχέσεών του και των θεμάτων που το αφορούν. Ωστόσο, η αναγνώριση της παιδικότητας στα κείμενα αυτά, αποτέλεσε τον

προθάλαμο για την αυτονόμηση της προστασίας του παιδιού και την αντιμετώπισή του ως φορέα δικαιωμάτων, που συντελέστηκε τις επόμενες δεκαετίες.

Η αμφισβήτηση σχετικά με την ικανότητα του παιδιού να ασκεί (και) αυτοπροσώπως δικαιώματα που αναγνωρίζονται σε κάθε άνθρωπο και κατοχυρώνονται σε νεότερα, δεσμευτικά και όχι απλώς διακηρυκτικά κείμενα (Διεθνές Σύμφωνο για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα, Διεθνές Σύμφωνο για τα Οικονομικά, Κοινωνικά και Μορφωτικά Δικαιώματα) φαίνεται ότι λύθηκε με τη δημιουργία νομοθετικών κειμένων επίσης δεσμευτικού χαρακτήρα, που αφορούν αποκλειστικά τα παιδιά. Ένα από τα κείμενα αυτά είναι η Διεθνής Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού (ΟΗΕ, 1989, που επικυρώθηκε από τη χώρα μας με τον Ν 2101/1992), στην οποία, μεταξύ άλλων, γίνεται συχνά αναφορά στο οικογενειακό περιβάλλον και τις εναλλακτικές μορφές προστασίας. Οι ρυθμίσεις της σύμβασης συνδέονται με την ικανοποίηση βασικών αναγκών του παιδιού (υγεία, παιχνίδι, μόρφωση), με την προστασία του από βλαπτικές πράξεις ή καταστάσεις (κακοποίηση, εκμετάλλευση) και με τη συμμετοχή του, ανάλογα με τον βαθμό ωριμότητάς του, στη λήψη αποφάσεων που το αφορούν (έκφραση απόψεων, προηγούμενη ακρόαση).

Η Σύμβαση απαρτίζεται από 54 άρθρα και περιλαμβάνει τρία Μέρη. Στο πρώτο μέρος (άρθρα 1-41) αναπτύσσεται το ουσιαστικό ανθρωπιστικό δίκαιο του παιδιού, δηλαδή τυποποιείται η προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων του. Στο δεύτερο μέρος (άρθρα 42-45) περιέχεται το δικονομικό ανθρωπιστικό δίκαιο του παιδιού στο οποίο προβλέπεται η συγκρότηση και λειτουργία Επιτροπής για τα δικαιώματα του παιδιού, με σκοπό την έρευνα της προόδου που έχει συντελεστεί στα Συμβαλλόμενα Κράτη όσον αφορά την εκ μέρους τους τήρηση των υποχρεώσεων που απορρέουν από τη Σύμβαση. Στο τρίτο μέρος (άρθρα 46-54) ρυθμίζονται θέματα διαδικασιών για την επικύρωση της Σύμβασης ή την προσχώρηση σ' αυτήν. Για τους σκοπούς της ορίζεται ότι παιδί είναι κάθε ανθρώπινο ον μικρότερο των δεκαοκτώ ετών, εκτός εάν η ενηλικίωση επέρχεται νωρίτερα, σύμφωνα με την νομοθεσία κάθε συμβαλλόμενου μέρους. Σύμφωνα με τη Σύμβαση, τα Κράτη:

- 1)** Υποχρεούνται να σέβονται τα δικαιώματα που αναφέρονται σ' αυτήν και να τα εγγυώνται σε κάθε παιδί που υπάγεται στη δικαιοδοσία τους, χωρίς καμία διάκριση φυλής, χρώματος, φύλου, γλώσσας, θρησκείας, πολιτικών ή άλλων πεποιθήσεων του παιδιού ή των γονέων του ή των νόμιμων εκπροσώπων του ή της εθνικής, εθνικιστικής ή κοινωνικής καταγωγής τους, της περιουσιακής τους κατάστασης, της ανικανότητάς τους, της γέννησής τους ή οποιασδήποτε άλλης κατάστασης. Σε όλες τις αποφάσεις που αφορούν τα παιδιά, είτε αυτές λαμβάνονται από δημόσιους ή ιδιωτικούς οργανισμούς κοινωνικής προστασίας, είτε από δικαστήρια, διοικητικές αρχές ή από νομοθετικά όργανα, πρέπει να λαμβάνεται πρωτίστως υπόψη το συμφέρον του παιδιού.
- 2)** Αναγνωρίζουν ότι κάθε παιδί έχει εγγενές δικαίωμα στη ζωή και εξασφαλίζουν, στο μέτρο του δυνατού, την επιβίωση και την ανάπτυξή του. Επίσης, εγγυώνται στο παιδί, που έχει ικανότητα διάκρισης, το δικαίωμα ελεύθερης έκφρασης της γνώμης του και σέβονται το δικαίωμα του παιδιού για ελευθερία σκέψης, συνείδησης και θρησκείας. Αναγνωρίζουν τα δικαιώματά του στην ελευθερία του να

συνεταιρίζεται και να συνέρχεται ειρηνικά. Κανένα παιδί δεν επιτρέπεται να αποτελέσει αντικείμενο αυθαίρετης ή παράνομης επέμβασης στην ιδιωτική του ζωή, την οικογένειά του, την κατοικία του ή την αλληλογραφία του, ούτε παράνομων προσβολών της τιμής και της υπόληψής του. Στο ίδιο πλαίσιο, αναγνωρίζουν σε κάθε παιδί το δικαίωμα να επωφελείται από την κοινωνική πρόνοια, το δικαίωμα στην εκπαίδευση, το δικαίωμα στην ανάπαυση και στις δραστηριότητες του ελεύθερου χρόνου και υποχρεούνται να λαμβάνουν όλα τα κατάλληλα, νομοθετικά, διοικητικά, κοινωνικά και εκπαιδευτικά μέτρα για να προστατεύσουν τα παιδιά από την παράνομη χρήση εξαρτησιογόνων ουσιών, όπως αυτές προσδιορίζονται στις σχετικές διεθνείς συμβάσεις, και για να εμποδίσουν τη χρησιμοποίηση των παιδιών στην παραγωγή και την παράνομη διακίνηση αυτών των ουσιών. Αναλαμβάνουν, επίσης, την υποχρέωση να προστατεύουν κάθε παιδί από οποιαδήποτε μορφή σεξουαλικής εκμετάλλευσης και βίας.

- 3)** Επαγρυπνούν ώστε: α) Κανένα παιδί να μην υποβάλλεται σε βασανιστήρια ή σε άλλες σκληρές, απάνθρωπες ή εξευτελιστικές τιμωρίες ή μεταχείριση. Θανατική ποινή ή ισόβια κάθειρξη χωρίς δυνατότητα απελευθέρωσης δεν πρέπει να απαγγέλλονται για παραβάσεις τις οποίες έχουν διαπράξει πρόσωπα κάτω των δεκαοκτώ ετών. β) Κανένα παιδί να μην στερείται την ελευθερία του κατά τρόπο παράνομο ή αυθαίρετο. Η σύλληψη, κράτηση ή φυλάκιση ενός παιδιού πρέπει να είναι σύμφωνη με το νόμο, να μην αποτελεί παρά ένα έσχατο μέσο (*ultima ratio*) που να έχει τη μικρότερη δυνατή χρονική διάρκεια. γ) Κάθε παιδί που στερείται την ελευθερία του να αντιμετωπίζεται με ανθρωπισμό και με τον οφειλόμενο στην αξιοπρέπεια του ανθρώπου σεβασμό και κατά τρόπο που να ανταποκρίνεται στις ανάγκες της ηλικίας του. Ειδικότερα, κάθε παιδί που στερείται την ελευθερία του θα κρατείται χωριστά από τους ενήλικες, εκτός εάν θεωρηθεί ότι είναι προτιμότερο να μη γίνει αυτό για το συμφέρον του παιδιού και έχει το δικαίωμα να διατηρήσει την επαφή με την οικογένειά του δι' αλληλογραφίας και με επισκέψεις, εκτός εξαιρετικών περιστάσεων. δ) Τα παιδιά που στερούνται την ελευθερία τους να έχουν το δικαίωμα για ταχεία πρόσβαση σε νομική ή σε άλλη κατάλληλη συμπαράσταση, καθώς και το δικαίωμα να αμφισβητούν τη νομιμότητα της στέρησης της ελευθερίας τους ενώπιον ενός δικαστηρίου ή μιας άλλης αρμόδιας, ανεξάρτητης και αμερόληπτης αρχής και για τη λήψη μιας ταχείας απόφασης πάνω σ' αυτό το ζήτημα (Δημόπουλος-Κοσμάτος, 2017, Δίκαιο Ανηλίκων, Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, 4 επ.).

Με τη σύμβαση αυτή επιβεβαιώνεται η ιδιαιτερότητα της παιδικής ηλικίας και συντελείται ή ολοκληρώνεται η μετάβαση στο παιδί «υποκείμενο δικαιωμάτων» που μπορεί να αυτοκαθορίζει το συμφέρον του, ένα συμφέρον που συνεχώς «αυτονομείται» και δεν ταυτίζεται εκ προοιμίου με το συμφέρον άλλων μελών της ίδιας οικογένειας. Αυτή η αλλαγή νομιμοποιεί το Κράτος και το καθιστά υπεύθυνο να αναλαμβάνει τον ρόλο του υπερασπιστή του συμφέροντος του παιδιού, στο οποίο δίδεται προτεραιότητα έναντι του συμφέροντος άλλων π.χ. των γονέων ή και άλλων συγγενών. Ειδικότερα, το Κράτος καλείται να υποστηρίξει την άσκηση των δικαιωμάτων του παιδιού βοηθώντας γονείς ή άλλα πρόσωπα που είναι υπεύθυνα γι' αυτό και να προσφέρει ακόμη και υλική βοήθεια όταν υπάρχει ανάγκη, ώστε η αξιοπρεπής διαβίωση του παιδιού να μην εξαρτάται από την οικογενειακή κατάστασή του. Ιδιαίτερη σημασία έχει η καθιέρωση της αρχής της από κοινού ευθύνης (και όχι «εξουσίας») των γονέων (και όχι μόνο του πατέ-

ρα) για την απρόσκοπτη ανατροφή του παιδιού με σκοπό τη διάπλασή του ως μιας ολοκληρωμένης και αυτόνομης προσωπικότητας. Έτσι, το παιδί καθίσταται αυθύπαρκτο μέλος της οικογένειας, που μπορεί να χρειάζεται προστασία ακόμη και εντός αυτής (Κουτσούκου, 2013, 29 επ.).

Οι διεθνείς συμβάσεις και άλλα κείμενα που αφορούν την κατάσταση των παιδιών περιλαμβάνουν θέματα σχετικά με την προστασία του παιδιού στο οικογενειακό περιβάλλον (π.χ. Πολυμερής Σύμβαση «Περί διεκδικήσεως διατροφής στην αλλοδαπή», 1956· Διεθνής Σύμβαση «Περί αποδείξεως της γνησιότητας των φυσικών τέκνων έναντι της μητρός», 1962· Σύμβαση για το εφαρμοστέο δίκαιο, την αναγνώριση, εκτέλεση και συνεργασία σχετικά με τη γονική μέριμνα και άλλα μέτρα για την προστασία των παιδιών, 1996), την κοινωνική προστασία του (Διεθνής Σύμβαση «Περί του κατωτάτου ορίου ηλικίας εισόδου εις την απασχόλησιν», 1973· Διεθνής Σύμβαση «Περί ελαχίστων ορίων κοινωνικής ασφάλειας, 1952), την προστασία του από σοβαρά προβλήματα με διεθνείς διαστάσεις (Διεθνής Σύμβαση για τα αστικά θέματα της διεθνούς απαγωγής παιδιών, 1980· Συμβάσεις περί προστασίας του άμαχου πληθυσμού εν καιρώ πολέμου, 1949) και την αντιμετώπιση της εμπλοκής του σε παραβατικές συμπεριφορές (Στοιχειώδεις Κανόνες των ΗΕ για την απονομή της δικαιοσύνης σε ανηλίκους, 1985· Κατευθυντήριες γραμμές των ΗΕ για την πρόληψη της παραβατικότητας των ανηλίκων, 1990).

Σε περιφερειακό (και, συγκεκριμένα, ευρωπαϊκό) επίπεδο, όσον αφορά το έργο του Συμβουλίου της Ευρώπης, αναπτύσσεται μια «Πολιτική για το Παιδί» ως μέλος μιας κοινωνικής ομάδας στα συμφέροντα της οποίας τα Κράτη πρέπει να δίνουν προτεραιότητα. Η πολιτική αυτή αποτυπώνεται στην Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την άσκηση των δικαιωμάτων των παιδιών που κυρώθηκε με τον Ν 2502/1997 και σε άλλα, μη δεσμευτικά κείμενα, αποφάσεις και συστάσεις της Επιτροπής Υπουργών όπως η Απόφαση (77) 33 για την τοποθέτηση του παιδιού, η Σύσταση (79) 17 που αφορά την προστασία του παιδιού από την κακομεταχείριση, η Σύσταση (84) 4 για τα γονικά καθήκοντα, η Σύσταση (87) 6 για την άδοξη οικογένεια, η Σύσταση (87) 20 για τις κοινωνικές αντιδράσεις στην παραβατικότητα ανηλίκων, η Σύσταση (94) 14 για συνεκτικές και ολοκληρωμένες οικογενειακές πολιτικές, η Σύσταση (98) 8 για τη συμμετοχή του παιδιού στην οικογενειακή και την κοινωνική ζωή, η Σύσταση (2001)16 για την προστασία του παιδιού ενάντια στη σεξουαλική εκμετάλλευση, η Σύσταση (2003)19 για τη βελτίωση της πρόσβασης στα κοινωνικά δικαιώματα, η Σύσταση (2003)20 για τους νέους τρόπους αντιμετώπισης της παραβατικότητας των ανηλίκων και το ρόλο της δικαιοσύνης για ανηλίκους, η Σύσταση (2011)12 για τα δικαιώματα των παιδιών και τις φιλικές προς τα παιδιά και τις οικογένειες κοινωνικές υπηρεσίες, η Σύσταση (2012)2 για τη συμμετοχή των παιδιών και των νέων ανθρώπων ηλικίας κάτω των 18 ετών, η Σύσταση (2018)5 για τα παιδιά των οποίων οι γονείς είναι κρατούμενοι κ.λπ..

Η νέα (επεξεργασμένη για τρίτη φορά) Στρατηγική του Συμβουλίου της Ευρώπης για τα δικαιώματα του παιδιού (2016-2021) βασίζεται στη Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για τα Δικαιώματα του Παιδιού, την Ευρωπαϊκή Σύμβαση για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα και σε άλλα κείμενα προτύπων και προδιαγραφών του Συμβουλίου της Ευρώπης. Προσδιορίζει πέντε προτεραιότητες για τα 47 κράτη μέλη όσον αφορά τις εγγυήσεις που πρέπει να εξασφαλιστούν για τα δικαιώματα του παιδιού: Ίσες ευκαιρίες, συμμετοχή των παιδιών, ζωή χωρίς βία, φιλική δικαιοσύνη για τα παιδιά και δικαιώματα των

παιδιών στο ψηφιακό περιβάλλον. Η στρατηγική αναπτύχθηκε με συμμετοχική διακυβερνητική διαδικασία, στην οποία συνέπραξαν κυβερνήσεις, διεθνείς οργανισμοί, φορείς της κοινωνίας των πολιτών, εμπειρογνώμονες και παιδιά.

Στο πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης για πολλά χρόνια δεν μπορούσε να γίνει λόγος για μια συνεκτική πολιτική για το παιδί, καθώς τα θέματα της παιδικής προστασίας, όπως και τα θέματα της κοινωνικής πολιτικής γενικά αποτελούσαν πεδία του λεγόμενου «κοινωνικού ελλείμματος». Ήδη το άρθρο 3 παρ. 3 της Συνθήκης για την ΕΕ (Συνθήκη της Λισαβόνας, 2007) θεσπίζει ως στόχο της Ένωσης την προώθηση της προστασίας των δικαιωμάτων του παιδιού και ο Χάρτης των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της ΕΕ (Νίκαια 2000, έγινε νομικά δεσμευτικός όταν τέθηκε σε ισχύ η Συνθήκη της Λισαβόνας τον Δεκέμβριο του 2009 και τώρα έχει την ίδια νομική ισχύ με τις συνθήκες της ΕΕ) στο άρθρο 24 κατοχυρώνει την προστασία των δικαιωμάτων του παιδιού από τα θεσμικά της όργανα και από τα Κράτη μέλη στο πλαίσιο της εφαρμογής του δικαίου της ΕΕ και αναγνωρίζει την πρωταρχική σημασία του συμφέροντός του. Όλα (και τα 28) τα κράτη μέλη αποτελούν συμβαλλόμενα μέρη στη Διεθνή Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού.

Ο Συντονιστής του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου για τα Δικαιώματα του Παιδιού εργάζεται με γνώμονα το συμφέρον του παιδιού για να διασφαλίσει την προώθηση και την προστασία των δικαιωμάτων του παιδιού σε όλες τις πολιτικές και στη νομοθεσία της ΕΕ. Συνεργάζεται με τους βουλευτές του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, τις αρμόδιες κοινοβουλευτικές επιτροπές και τη διακομματική ομάδα του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου για τα δικαιώματα των παιδιών και **παρακολουθεί τη νομοθεσία της ΕΕ** και τις μη νομοθετικές πρωτοβουλίες στο Κοινοβούλιο προκειμένου να διασφαλίσει ότι τα δικαιώματα του παιδιού τυγχάνουν της δέουσας προσοχής. Επιδιώκει να βοηθήσει τους πολίτες που βρίσκονται αντιμέτωποι με απαγωγή παιδιού από γονέα και άλλες διασυνοριακές οικογενειακές διαφορές και υποστηρίζει τη στενότερη συνεργασία με τους δικαστικούς και διοικητικούς φορείς και επιδιώκει να προαγάγει τη διαμεσολάβηση σε διασυνοριακές οικογενειακές υποθέσεις.

Η προστασία των δικαιωμάτων του παιδιού στην ελληνική έννομη τάξη

Η Διεθνής Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού αποτελεί ένα «νέο κοινωνικό συμβόλαιο μεταξύ ενηλίκων και ανηλίκων» (Κουτσούκου, 2013: 27) και έρεισμα για τις μεταρρυθμίσεις του Οικογενειακού Δικαίου στη χώρα μας. Έχει σηματοδοτήσει διεθνώς τη στροφή προς την αντίληψη ότι το παιδί είναι φορέας δικαιωμάτων, εγκαταλείποντας την παραδοσιακή προσέγγιση για την παθητική προστασία του ανηλίκου. Η επίδραση της Διεθνούς Σύμβασης για τα Δικαιώματα του Παιδιού υπήρξε καταλυτική: θεωρείται ο θεμελιώδης χάρτης για την παιδική προστασία. Μετά την κύρωσή της με τον Ν 2101/1992, έχει υπερνομοθετική ισχύ, δηλαδή υπερισχύει κάθε αντίθετης διάταξης κοινού νόμου, οι διατάξεις του οποίου πρέπει να ερμηνεύονται υπό το φως των θεμελιωδών εννοιών της και, όπου χρειάζεται, να τροποποιούνται.

Πριν από την έγκριση και την επικύρωση της Διεθνούς Σύμβασης, στο Ελληνικό Σύνταγμα του 1975 κατοχυρώθηκε αυτοτελώς η προστασία της παιδικής ηλικίας, χωρίς ωστόσο, να αρκεί για να αναδειχθεί η απομάκρυνση από την «παθητική προστασία» της παιδικής ηλικίας προς την αυτοκαθοριστική διάσταση των δικαιωμάτων του παιδιού που εκφράζει η Διεθνής Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού. Σχετικές με τη συνταγματική προστασία της παιδικής ηλικίας είναι οι διατάξεις των άρθρων 9 παρ. 1 εδ. β του Συντάγματος («η ιδιωτική και οικογενειακή ζωή του ατόμου είναι απαραβίαστη»), 21 παρ. 1 του Συντάγματος («η οικογένεια, ως θεμέλιο της συντήρησης και προαγωγής του έθνους, καθώς και ο γάμος, η μητρότητα και η παιδική ηλικία τελούν υπό την προστασία του κράτους»), όπως επίσης και το αντίστοιχο άρθρο 8 παρ. 1 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης Δικαιωμάτων του Ανθρώπου («παν πρόσωπο δικαιούται εις τον σεβασμόν της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής του»). Συνεπώς, η πραγματική απομάκρυνση του παιδιού από τη φυσική του οικογένεια και η διάσπαση της συμβίωσης γονέων και τέκνων, με την τοποθέτηση των τελευταίων σε ανάδοχες οικογένειες, είναι μέτρο τέτοιας βαρύτητας, ώστε η λήψη του να είναι θεμιτή συνταγματικά μόνο σε ακραίες περιπτώσεις.

Η εξασφάλιση εναλλακτικού οικογενειακού περιβάλλοντος στα παιδιά με την αναδοχή

Στο Προοίμιο της Διεθνούς Σύμβασης για τα Δικαιώματα του Παιδιού, **η σημασία της οποίας ήδη εκτέθηκε, ως δεσμευτικό για τη χώρα μας κείμενο με αυξημένη τυπική ισχύ**, καθίσταται σαφές ότι η οικογένεια αποτελεί θεμελιώδη μονάδα της κοινωνίας και, ως εκ τούτου, είναι το φυσικό περιβάλλον για την ανάπτυξη και την ευημερία όλων των μελών της, και ιδιαίτερα των παιδιών. Γι' αυτό και πρέπει να έχει την προστασία και την υποστήριξη που χρειάζεται για να μπορέσει να διαδραματίσει πληρέστερα το ρόλο της στην κοινότητα. Σε αυτό το πλαίσιο, αναγνωρίζεται ότι το παιδί, για την αρμονική ανάπτυξη της προσωπικότητάς του, πρέπει να μεγαλώνει μέσα στο οικογενειακό περιβάλλον, σε ένα κλίμα ευτυχίας, αγάπης και κατανόησης.

Στο άρθρο 3 της ΔΣΔΠ προβλέπεται η αρχή της εξυπηρέτησης του απόλυτου συμφέροντος του παιδιού, η οποία διατρέχει όλο το θεσμικό πλαίσιο της παιδικής προστασίας. Συγκεκριμένα: «1. Σε όλες τις αποφάσεις που αφορούν τα παιδιά, είτε αυτές λαμβάνονται από δημόσιους ή ιδιωτικούς οργανισμούς κοινωνικής προστασίας, είτε από τα δικαστήρια, τις διοικητικές αρχές ή από τα νομοθετικά όργανα, πρέπει να λαμβάνεται πρωτίστως υπόψη το συμφέρον του παιδιού. 2. Τα Συμβαλλόμενα Κράτη υποχρεούνται να εξασφαλίζουν στο παιδί την αναγκαία για την ευημερία του προστασία και φροντίδα, λαμβάνοντας υπόψη τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις των γονέων του, των επιτρόπων του ή των άλλων προσώπων που είναι νόμιμα υπεύθυνα γι' αυτό, και παίρνουν για το σκοπό αυτόν όλα τα κατάλληλα νομοθετικά και διοικητικά μέτρα. 3. Τα Συμβαλλόμενα Κράτη μεριμνούν ώστε η λειτουργία των οργανισμών, των υπηρεσιών και των ιδρυμάτων που αναλαμβάνουν παιδιά και που είναι υπεύθυνοι για την προστασία τους να είναι σύμφωνη με τους κανόνες που έχουν θεσπιστεί από τις αρμόδιες αρχές, ιδιαίτερα στον τομέα της ασφάλειας και της υγείας και σε ότι αφορά τον αριθμό και την αρμοδιότητα του προσωπικού τους, καθώς και την ύπαρξη μιας κατάλληλης εποπτείας».

Όσον αφορά την αναδοχή, κρίσιμες είναι οι διατάξεις των άρθρων 9 και 20 της Σύμβασης. Στην παρ. 1 του άρθρου 9 ορίζεται ότι *«Τα συμβαλλόμενα κράτη μεριμνούν ώστε το παιδί να μην αποχωρίζεται από τους γονείς του παρά τη θέλησή τους, εκτός εάν οι αρμόδιες αρχές αποφασίσουν, με την επιφύλαξη δικαστικής αναθεώρησης και σύμφωνα με τους εφαρμοζόμενους νόμους και διαδικασίες, ότι ο χωρισμός αυτός είναι αναγκαίος για το συμφέρον του παιδιού»*.

Στο άρθρο 20 προβλέπεται ότι *«κάθε παιδί που στερείται προσωρινά ή οριστικά το οικογενειακό του περιβάλλον ή το οποίο για δικό του συμφέρον δεν είναι δυνατό να παραμείνει στο περιβάλλον αυτό δικαιούται ειδική προστασία και φροντίδα εκ μέρους του Κράτους»* (παρ. 1). Περαιτέρω, *«Τα συμβαλλόμενα κράτη υποχρεούνται να προβλέπουν γι' αυτό το παιδί μια εναλλακτική επιμέλεια σύμφωνα με την εθνική νομοθεσία τους»* (παρ. 2). Τέλος, *«αυτή η επιμέλεια μπορεί να έχει, μεταξύ άλλων, τη μορφή της τοποθέτησης σε μια οικογένεια, της ΚΑΦΑΛΑΗ του ισλαμικού δικαίου, της υιοθεσίας ή, σε περίπτωση ανάγκης, της τοποθέτησης σε ένα κατάλληλο για την περίπτωση ίδρυμα για παιδιά»* (παρ. 3). Η παρ. 3 προτάσσει σαφώς την τοποθέτηση σε οικογένεια ως λύση στην οποία η Πολιτεία οφείλει να δίδει προτεραιότητα έναντι της τοποθέτησης ενός παιδιού σε ίδρυμα, αφού η τελευταία χαρακτηρίζεται ως «περίπτωση ανάγκης».

Επομένως, η Διεθνής Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού προσφέρει το νομικό έρεισμα για την «ήπια» απομάκρυνση του παιδιού από την οικογένειά του στις περιπτώσεις που το βιολογικό οικογενειακό περιβάλλον κρίνεται ακατάλληλο, χωρίς την παραπομπή και διαμονή του σε κάποιον ιδρυματικό χώρο.

Η ίδια αντίληψη εκφράζεται στη Σύσταση (2005) 5 της Επιτροπής Υπουργών του Συμβουλίου της Ευρώπης προς τα κράτη-μέλη, σχετικά με τα Δικαιώματα των Παιδιών που ζουν σε Ιδρύματα Παιδικής Προστασίας. Στις Γενικές Αρχές της Σύστασης, αναφέρεται ότι *η τοποθέτηση του παιδιού σε ανάδοχη οικογένεια ή σε περιβάλλον οικογενειακού τύπου πρέπει να επιλέγεται, εφόσον είναι δυνατό, έναντι της τοποθέτησης σε ίδρυμα*– επισημαίνοντας, συγχρόνως, ότι *ακόμη και σε περιπτώσεις όπου η τοποθέτηση (σε ίδρυμα) ως «έσχατο μέτρο» κρίνεται αναγκαία, η επιτυχής και άμεση κοινωνική ένταξη ή επανένταξη του παιδιού αποτελεί πρωταρχικό στόχο*. Η Σύσταση (87) 6 περί Αναδόχων Οικογενειών της ίδιας Επιτροπής, συστήνει, επιπλέον, προς τις κυβερνήσεις των κρατών-μελών τη θέσπιση νομοθετικών ρυθμίσεων και κανόνων προκειμένου ο θεσμός της αναδοχής να υλοποιείται βάσει αρχών οι οποίες να διασφαλίζουν πλήρως τα δικαιώματα των ενδιαφερόμενων παιδιών.

Συνεπώς η αναδοχή είναι ένας εκ των θεσμών αποκατάστασης των ανηλίκων σε εναλλακτικό οικογενειακό περιβάλλον. Κάθε κράτος που έχει επικυρώσει τη Διεθνή Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού, έχει αναλάβει τη συμβατική υποχρέωση να διευκολύνει/θεσμοθετήσει τέτοιες διαδικασίες, έτσι ώστε να επιτυγχάνεται η εξυπηρέτηση του απόλυτου συμφέροντός τους. Στο πλαίσιο αυτό, η Επιτροπή για τα Δικαιώματα του Παιδιού του ΟΗΕ, ύστερα από την εξέταση της 2ης και 3ης εθνικής έκθεσης της Ελλάδας για την εφαρμογή της Διεθνούς Σύμβασης για τα Δικαιώματα, στις Καταληκτικές Παρατηρήσεις της προβαίνει, μεταξύ άλλων, στην ακόλουθη σύσταση προς την Ελλάδα: *«Να διαμορφώσει μια σαφή πολιτική αποϊδρυματοποίησης και αναδοχής προκειμένου να εξασφαλίσει ότι τα παιδιά που απομακρύνο-*

νται από το οικογενειακό τους περιβάλλον λαμβάνουν επαρκή φροντίδα και προστασία, και να υιοθετήσει μέτρα προκειμένου να εξασφαλίσει την αποτελεσματική λειτουργία, παρακολούθηση και αξιολόγηση των υφιστάμενων προγραμμάτων ιδρυματικής φροντίδας και αναδοχής».

Στην ελληνική νομοθεσία, ο θεσμός της αναδοχής ανηλίκων ρυθμίζεται κυρίως από τις διατάξεις των άρθρων 1655-1665 του Αστικού Κώδικα, οι οποίες συμπεριλαμβάνονται στο Κεφάλαιο «Αναδοχή Ανηλίκου» του άρθρου 12 του Ν 2447/1996 «Κύρωση ως Κώδικα του σχεδίου Νόμου Υιοθεσία, Επιτροπεία και αναδοχή ανηλίκου, κ.λπ.», καθώς και του Π.Δ. 86/2009 «Οργάνωση και λειτουργία του θεσμού της αναδοχής ανηλίκων». Πρόσφατα, με τον Ν 4538/2018, επιχειρούνται οργανωτικές μεταβολές για την προώθηση του θεσμού και επέρχονται τροποποιήσεις που αφορούν τις προϋποθέσεις και τις μορφές της αναδοχής.

Η **αναδοχή** ορίζεται ως ανάληψη της πραγματικής φροντίδας ενός ανηλίκου από τρίτους (τους ανάδοχους γονείς ή την ανάδοχη οικογένεια), η οποία, εφόσον δεν ορίζεται διαφορετικά από το νόμο (άρθρα 1655, 1660-1661 ΑΚ), δεν συνεπάγεται μεταβολή στις έννομες σχέσεις μεταξύ του ανηλίκου και της φυσικής οικογένειας ή του επιτρόπου του (από αυτήν την άποψη η χρήση του όρου «γονείς» για τους αναδόχους δεν αποδίδει με νομική ακριβολογία τη σχέση του ανηλίκου με τα πρόσωπα που αναλαμβάνουν τη φροντίδα του, αφού με την αναδοχή δεν ιδρύεται συγγένεια μεταξύ τους).

Κύρια χαρακτηριστικά της αναδοχής είναι:

(α) η ανάληψη της πραγματικής φροντίδας και όχι της επιμέλειας του ανηλίκου και (β) ο προσωρινός και συμπληρωματικός χαρακτήρας της σε σχέση με τη γονική μέριμνα και την επιτροπεία, που καθιστά τον ρόλο των αναδόχων γονέων βοηθητικό σε σχέση με το ρόλο των φυσικών γονέων ή του επιτρόπου.

Συνεπώς, πρόκειται για θεσμό που προορίζεται να λειτουργήσει προσωρινά και συμπληρωματικά προς τη γονική μέριμνα ή την επιτροπεία: η φύση της αναδοχής είναι επικουρική προς την φυσική οικογένεια και ο χαρακτήρας της είναι προσωρινός, τουλάχιστον εφόσον αφορά παιδιά για τα οποία υπάρχει προοπτική να επιστρέψουν στην φυσική τους οικογένεια.

Οι ανάδοχοι γονείς πράττουν στο όνομα και για λογαριασμό των βιολογικών γονέων ή του επιτρόπου του ανηλίκου. Υπό ορισμένες προϋποθέσεις δεν αποκλείεται να ανατίθεται σ' αυτούς και η άσκηση ενός μέρους ή και του συνόλου της επιμέλειας του προσώπου του παιδιού, καθώς και της διοίκησης της περιουσίας του.

Οι ανάδοχοι αναλαμβάνουν με υλικές πράξεις που δεν είναι δυνατό να επιχειρηθούν από τους γονείς ή τον επίτροπο, την πραγματική φροντίδα, τη διατροφή, τη συντήρηση, τη μόρφωση και μεριμνούν για την εν γένει ψυχοσωματική ανάπτυξη του παιδιού. Ωστόσο, η γονική μέριμνα και η επιτροπεία εξακολουθούν να ασκούνται όπως και πριν από την αναδοχή: όπως, δηλαδή, προβλέπεται από τον νόμο, όταν τρίτοι έχουν την πραγματική φροντίδα του προσώπου του ανηλίκου γιατί τους την ανέθεσαν είτε οι

φυσικοί γονείς ή ο επίτροπος είτε το δικαστήριο οι έννομες σχέσεις μεταξύ του ανηλίκου και της φυσικής του οικογένειας ή του επιτρόπου και ιδίως οι αρμοδιότητες από τη γονική μέριμνα ή την επιτροπεία παραμένουν κατά κανόνα, εκτός αν ο ίδιος ο νόμος προβλέπει διαφορετικά, αμετάβλητες (άρθρο 1655 ΑΚ).

Διευκρινίζεται ότι:

- Η *γονική μέριμνα* είναι καθήκον και δικαίωμα των γονέων, οι οποίοι την ασκούν από κοινού (άρθρο 1510 παρ. 1 ΑΚ). Η γονική μέριμνα περιλαμβάνει την επιμέλεια του παιδιού, τη διοίκηση της περιουσίας του και την εκπροσώπηση του σε κάθε υπόθεση ή δικαιοπραξία ή δίκη, που αφορούν το πρόσωπο ή την περιουσία του.

- Η *επιμέλεια* του προσώπου του παιδιού (άρθρο 1518 ΑΚ) περιλαμβάνει ιδίως την ανατροφή, την επίβλεψη, τη μόρφωση και την εκπαίδευσή του, καθώς και τον προσδιορισμό του τόπου της διαμονής του.

Η ανάγκη τοποθέτησης του παιδιού σε καθεστώς αναδοχής συνήθως προκύπτει από κάποιο σοβαρό πρόβλημα που εκδηλώνεται στο πλαίσιο της οικογένειας: η αναδοχή αφορά παιδιά που είναι πολλές φορές παραμελημένα ή κακοποιημένα, παρουσιάζουν ψυχικές διαταραχές, μαθησιακές δυσκολίες ή διαταραχές συμπεριφοράς και είναι ορφανά. Μπορεί να βρίσκονται σε ιδρύματα ειδικευμένα στον χώρο της παιδικής προστασίας, τα οποία προωθούν προγράμματα τοποθέτησης των παιδιών σε ανάδοχες οικογένειες.

Σε ορισμένες περιπτώσεις οι λόγοι της τοποθέτησης του παιδιού σε ανάδοχη οικογένεια μπορεί να ανάγονται στο πρόσωπο των γονέων του, στην κατάσταση της υγείας τους ή την ανεπάρκειά τους να ασκήσουν τη γονική μέριμνα όχι όμως και σε οικονομικά προβλήματα που ενδέχεται να αντιμετωπίζουν, καθώς η διατροφή του παιδιού εξακολουθεί να αποτελεί υποχρέωσή τους.

Επομένως, η αναδοχή αφορά παιδιά τα οποία τελούν υπό γονική μέριμνα ή επιτροπεία που, όμως, παρουσιάζουν προβλήματα κατά την άσκησή τους. Τότε, σε άλλες περιπτώσεις οι γονείς ή ο επίτροπος προκαλούν οι ίδιοι την αναδοχή, αναθέτοντάς τη στους ανάδοχους γονείς με σύμβαση (συμβατική αναδοχή, για την οποία πλέον απαιτείται πάντα έγγραφος τύπος: άρθρο 10 Ν 4538/2018) και σε άλλες περιπτώσεις η σύσταση της αναδοχής γίνεται με δικαστική απόφαση ή εισαγγελική διάταξη (δικαστική αναδοχή, που μπορεί να είναι επαγγελματική, που διατάσσεται από δικαστήριο ή επαγγελματική αναδοχή βραχείας διάρκειας, που διατάσσεται από εισαγγελέα: άρθρα 16 και 17 Ν 4538/2018 ή να επιβάλλεται ως αναμορφωτικό ή θεραπευτικό μέτρο λόγω της τέλεσης κάποιας αξιόποινης πράξης από τον ανήλικο: σωφρονιστική αναδοχή). Ανάλογα με τις ανάγκες που πρέπει να καλυφθούν, τους δικαιολογητικούς λόγους και τους τρόπους με τους οποίους ασκείται, η αναδοχή μπορεί να οδηγήσει ή στην επανένταξη του παιδιού στην οικογένειά του ή στην υιοθεσία του και διακρίνεται σε:

- α)** *Αναδοχή ανακούφισης:* Μπορεί να παρέχεται περιοδικά τα Σαββατοκύριακα ή συνεχώς για μία εβδομάδα. Χρησιμοποιείται κυρίως για οικογένειες που έχουν παιδιά τα οποία χρειάζονται συνεχή αυξημένη φροντίδα.
- β)** *Επείγουσα αναδοχή:* Οι ανάδοχοι γονείς πρέπει να είναι διαθέσιμοι να αναλάβουν οποτεδήποτε τη φροντίδα παιδιών που δεν έχουν που να μείνουν ή παιδιών που κινδυνεύουν να κακοποιηθούν, μέχρι να εξασφαλιστεί η μονιμότερη τοποθέτησή τους.
- γ)** *Βραχυπρόθεσμη αναδοχή:* Διαρκεί συνήθως μέχρι οκτώ εβδομάδες, και αφορά βρέφη που προορίζονται για υιοθεσία ή παιδιά που η μητέρα πρέπει να πάει στο νοσοκομείο και δεν υπάρχει κανένας άλλος να φροντίσει γι' αυτά κ.λπ.. Σε μερικές περιπτώσεις η αναδοχή αρχίζει σαν βραχυπρόθεσμη αλλά εξελίσσεται διαφορετικά (βλ. τις αμέσως επόμενες περιπτώσεις).
- δ)** *Μεσοπρόθεσμη αναδοχή:* Μπορεί να διαρκέσει από δύο μήνες έως δύο χρόνια. Σκοπός της είναι είτε να δώσει στους γονείς χρόνο να αντιμετωπίσουν τα προσωπικά τους προβλήματα, ενόσω το παιδί έχει φροντίδα σε μία οικογένεια που αποδέχεται αυτόν τον στόχο, είτε να βοηθήσει παιδιά να ξεπεράσουν τα προβλήματά τους. Και πάλι ένα ποσοστό από αυτές τις μεσοπρόθεσμες τοποθετήσεις θα εξελιχθούν σε μακροχρόνιες.
- ε)** *Μακροπρόθεσμη αναδοχή:* Διαρκεί περισσότερα από δύο χρόνια, ενδεχομένως μέχρι και την ενηλικίωση του παιδιού. Τα παιδιά διατηρούν δεσμούς με το οικογενειακό τους περιβάλλον, αλλά δεν είναι δυνατό να επιστρέψουν σε αυτό ή να υιοθετηθούν.
- στ)** *Εγκλείουσα και αποκλείουσα αναδοχή:* Στην πρώτη περίπτωση, οι ανάδοχοι γονείς ενθαρρύνουν τους συναισθηματικούς και φυσικούς δεσμούς του παιδιού με τη φυσική οικογένειά του, προκειμένου το παιδί να επιστρέψει σ' αυτήν. Στη δεύτερη περίπτωση οι ανάδοχοι εμποδίζουν, αντίθετα με τις προβλεπόμενες στον νόμο υποχρεώσεις τους, την επικοινωνία του παιδιού με τους φυσικούς του γονείς οι οποίοι έτσι δεν μπορούν να ενημερωθούν σχετικά με την ανατροφή του παιδιού τους. Η παρεμπόδιση της επικοινωνίας επιτρέπεται μόνο εάν με αυτήν παραβλάπτονται ουσιώδη συμφέροντα του παιδιού, για τα οποία, σε περίπτωση διαφωνίας, αποφασίζει το δικαστήριο.
- ζ)** *Αναδοχή παραδοσιακού τύπου και επαγγελματική αναδοχή:* Η επαγγελματική αναδοχή, αντίθετα με την παραδοσιακή, απαιτεί ιδιαίτερες γνώσεις και ικανότητες λόγω του ότι αφορά τη φροντίδα παιδιών με αναπηρία και προβλήματα ψυχικής υγείας, στα οποία παρέχει και θεραπεία. Η επαγγελματική ανάδοχη οικογένεια μισθοδοτείται για τις υπηρεσίες της και δεν επιδοτείται απλά, όπως η «παραδοσιακή» ανάδοχη οικογένεια.
- η)** *Αναδοχή ως αναμορφωτικό ή ως θεραπευτικό μέτρο* που διατάσσεται από το Δικαστήριο Ανηλίκων για την αντιμετώπιση της παραβατικότητας («σωφρονιστική αναδοχή»). Πρόκειται για την ανάθεση της υπεύθυνης επιμέλειας του ανηλίκου σε ανάδοχη οικογένεια, εφόσον δεν υπάρχει φυσική οικογένεια

ή υπάρχει αλλά δεν είναι σε θέση ή κατάλληλη να την αναλάβει και εποπτεύεται από τις Υπηρεσίες Επιμελητών και Κοινωνικής Αρωγής (άρθρο 18 Ν 4538/2018).

Ανάδοχοι γονείς μπορούν να γίνουν μόνο φυσικά, όχι νομικά πρόσωπα. Κατάλληλοι για να γίνουν ανάδοχοι θεωρούνται οικογένειες που αποτελούνται από συζύγους ή μέρη συμφώνου συμβίωσης, ανεξάρτητα από το φύλο τους (καινοτομία του νέου νομοθετικού πλαισίου, που δεν περιλαμβάνει όμως και ζευγάρια που συμβιώνουν σε ελεύθερη ένωση), με ή χωρίς παιδιά, ή μεμονωμένα άτομα, άγαμα, ή διαζευγμένα, ή σε χρεία, με ή χωρίς παιδιά, που μπορεί να είναι συγγενείς εξ αίματος οποιουδήποτε βαθμού με το ανήλικο τέκνο (συγγενική αναδοχή, που κατά τον νόμο πρέπει να προτιμάται). Εάν υπάρχουν περισσότεροι κατάλληλοι υποψήφιοι ανάδοχοι γονείς, η επιλογή γίνεται πάντα με γνώμονα το συμφέρον του ανήλικου, υπό το πρίσμα και της Διεθνούς Σύμβασης για τα δικαιώματα του παιδιού (άρθρο 8 παρ. 1 Ν 4538/2018).

Οι **προϋποθέσεις** που απαιτούνται για να επιτρέπεται η τοποθέτηση ανήλικου σε ανάδοχους γονείς (άρθρο 8 παρ. 2 Ν 4538/2018) είναι:

- α.** αυτοί να έχουν συμπληρώσει τα τριάντα χρόνια τους και να μην έχουν υπερβεί τα εξήντα και να έχουν διαφορά ηλικίας από το αναδεχόμενο παιδί τουλάχιστον κατά δεκαοκτώ και όχι περισσότερο από πενήντα χρόνια, σύμφωνα με όσα προβλέπονται από τη νομοθεσία για την υιοθεσία (εκτός από την περίπτωση της συγγενικής αναδοχής, όπου ο περιορισμός της ηλικιακής διαφοράς δεν ισχύει).
- β.** οι ανάδοχοι γονείς και όσοι συνοικούν με αυτούς να έχουν καλή ψυχική, διανοητική και σωματική υγεία, ιδίως να μην πάσχουν από χρόνια μεταδοτικά νοσήματα καθ' όλη τη διάρκεια της αναδοχής
- γ.** οι ανάδοχοι γονείς και όσοι συνοικούν με αυτούς να μην έχουν καταδικαστεί τελεσίδικα ή να μην εκκρεμεί σε βάρος τους ποινική δίωξη για τα αδικήματα που επισύρουν έκπτωση από τη γονική μέριμνα, σύμφωνα με το άρθρο 1537 ΑΚ, ή για κακοποίηση ή παραμέληση ανηλίκων, για τα αδικήματα της πορνογραφίας ανηλίκων, μαστροπείας, σωματεμπορίας, ασέλγειας με ανήλικο έναντι αμοιβής, αποπλάνηση παιδιών, ληστείας, καθώς και για όσα προβλέπονται από τη νομοθεσία για τα ναρκωτικά ή την εμπορία οργάνων καθ' όλη τη διάρκεια της αναδοχής,
- δ.** οι ανάδοχοι γονείς να έχουν αποδεδειγμένα τη δυνατότητα να καλύψουν τα βασικά έξοδα διατροφής (ρύθμιση που, πάντως, δεν συνάδει με τη φύση του θεσμού της αναδοχής), μόρφωσης και ιατρικής περίθαλψης του ανάδοχου τέκνου, διαθέτοντας επαρκείς προς τούτο οικονομικούς πόρους και καταβάλλοντας προσωπική φροντίδα καθ' όλη τη διάρκεια της αναδοχής,
- ε.** οι ανάδοχοι γονείς να είναι εγγεγραμμένοι στο Εθνικό Μητρώο Υποψήφιων Αναδόχων Γονέων που τηρείται στον Ε.Κ.Κ.Α και στο οποίο καταχωρίζονται οι εγγεγραμμένοι στα επιμέρους Ειδικά Μητρώα Υποψήφιων Αναδόχων Γονέων των φορέων εποπτείας της αναδοχής που ορίζονται στο άρθρο 13 παρ. 1 Ν 4538/2018, δηλαδή στα Κέντρα Κοινωνικής Πρόνοιας Περιφερειών, αρμοδιότητας του Υπουργείου Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Κοινωνικής Αλληλεγγύης για τους ανηλίκους

που έχουν υπό την προστασία τους, στις Διευθύνσεις Κοινωνικής Μέριμνας ή, κατά περίπτωση, στα Τμήματα Κοινωνικής Αλληλεγγύης των Διευθύνσεων Δημόσιας Υγείας και Κοινωνικής Μέριμνας των Περιφερειών ή Περιφερειακών Ενοτήτων και των δήμων για τους ανηλίκους, των οποίων η επιτροπεία έχει ανατεθεί σε νομικά πρόσωπα ιδιωτικού δικαίου μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα, σύμφωνα με το άρθρο 1600 ΑΚ και για τις περιπτώσεις των συμβατικών αναδόχων του άρθρου 10, στα δημοτικά βρεφοκομεία, για τους ανηλίκους που έχουν υπό την προστασία τους, στις κοινωνικές υπηρεσίες των Εταιρειών Προστασίας Ανηλίκων του Υπουργείου Δικαιοσύνης, Διαφάνειας και Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων για τους ανηλίκους που έχουν υπό την ευθύνη τους, στις Υπηρεσίες Επιμελητών Ανηλίκων και Κοινωνικής Αρωγής του Υπουργείου Δικαιοσύνης, Διαφάνειας και Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων για τους ανηλίκους, οι οποίοι τίθενται σε σωφρονιστική αναδοχή. Σε απρόβλεπτες ή επείγουσες περιπτώσεις, όπως ενδεικτικά αναφέρεται ο αιφνίδιος θάνατος των γονέων, η εγκληματική ενέργεια μεταξύ των γονέων, η απροειδοποίητη εγκατάλειψη της οικογενειακής εστίας από τους γονείς, η ως άνω προηγούμενη εγγραφή των αναδόχων γονέων στο Εθνικό Μητρώο Υποψήφιων Αναδόχων Γονέων δύναται να παραλειφθεί, εφόσον πρόκειται για συγγενική αναδοχή.

Όσον αφορά τη συμβατική αναδοχή, σύμφωνα με το άρθρο 10 Ν 4538/2018 οι φυσικοί γονείς ή ο επίτροπος (που μπορεί να είναι και νομικό πρόσωπο, νομίμως εκπροσωπούμενο) μπορούν, όπως προβλέπει το άρθρο 1655 ΑΚ και τηρουμένων και των λοιπών σχετικών διατάξεων του ΑΚ, να τοποθετήσουν το ανήλικο παιδί με γνώμονα πάντα το βέλτιστο συμφέρον του σε ανάδοχους γονείς, κατά προτίμηση συγγενείς με έγγραφη σύμβαση, λαμβάνοντας υπόψη τη γνώμη του ανηλίκου που έχει ζητηθεί πριν από την τοποθέτησή του στην ανάδοχη οικογένεια ύστερα από ακρόασή του από την αρμόδια κοινωνική υπηρεσία, ανάλογα με την ηλικία και το βαθμό ωριμότητάς του και κάνοντας ειδική μνεία σ' αυτήν.

Οι φυσικοί γονείς ή ο επίτροπος, αν το κρίνουν σκόπιμο, μπορούν να ζητήσουν τη συνδρομή αρμόδιου φορέα εποπτείας της αναδοχής για εξεύρεση της κατάλληλης οικογένειας. Για να είναι έγκυρη η σύμβαση που συνάπτεται, πρέπει ο ανάδοχος να έχει εγγραφεί στο Εθνικό Μητρώο Υποψηφίων Αναδόχων. Ο ίδιος υποχρεούται εντός δεκαπέντε ημερών από τη σύναψη της σύμβασης να μεριμνήσει για την καταγραφή της στο Εθνικό Μητρώο Εγκεκριμένων Αναδόχων διαφορετικά δεν δικαιούται να λάβει τις παροχές που προβλέπονται στο άρθρο 12 Ν 4538/2018 (οικονομική ενίσχυση για την κάλυψη των τρεχουσών αναγκών του ανηλίκου από τον Οργανισμό Προνοιακών Επιδομάτων και Κοινωνικής Αλληλεγγύης, που απαλλάσσεται από κάθε φόρο, τέλος, εισφορά ή κράτηση υπέρ του Δημοσίου ή τρίτου, δεν κατάσχεται στα χέρια οποιουδήποτε τρίτου, ούτε συμψηφίζεται με ήδη βεβαιωμένα χρέη προς το Δημόσιο, τα ασφαλιστικά ταμεία ή τα πιστωτικά ιδρύματα – αξίζει να σημειωθεί ότι αυτή η οικονομική ενίσχυση επεκτείνεται και μετά την ενηλικίωση του ανάδοχου τέκνου όταν αυτό είναι ΑμεΑ ή σπουδάζει στην τριτοβάθμια εκπαίδευση και ότι τα παιδιά που τελούν σε καθεστώς αναδοχής ασφαλιζονται καθ' όλη τη διάρκεια της από τον ασφαλιστικό φορέα των αναδόχων γονέων). Για την εγγραφή στο Εθνικό Μητρώο Εγκεκριμένων Αναδόχων του άρθρου 7, η κοινωνική υπηρεσία του αρμόδιου φορέα εποπτείας καταρτίζει έκθεση πιστοποίησης καταλληλότητας, ύστερα από έλεγχο των στοιχείων της προσωπικότη-

τας, των βιοτικών συνθηκών και της καταλληλότητας του να γίνει ανάδοχος γονέας του συγκεκριμένου παιδιού, σε χρονικό διάστημα τριών μηνών (άρθρο 10 Ν 4538/2018).

Δικαστική αναδοχή

Για να τοποθετηθεί με δικαστική απόφαση ανήλικος σε ανάδοχους γονείς πρέπει το συμφέρον του να επιβάλει την ανάθεση της πραγματικής φροντίδας του σε αυτούς, ιδίως σε συγγενικά πρόσωπα, όταν οι γονείς του αδυνατούν ή εμποδίζονται να ασκούν, κατά τρόπο ικανοποιητικό, πλήρως ή εν μέρει τη γονική μέριμνα ή όταν ο επίτροπός του αδυνατεί ή εμποδίζεται να ανταποκριθεί στα καθήκοντα που σχετίζονται με την εξασφάλιση της υγιούς σωματικής και πνευματικής ανάπτυξης του ανηλίκου. Στις περιπτώσεις αυτές η αναδοχή αφορά συνήθως έκθετους, ορφανούς ή εγκαταλελειμμένους και από τους δύο γονείς ανηλίκους ή, τέκνα γεννημένα εκτός γάμου και μη αναγνωρισμένα, εγκαταλελειμμένα από τη μητέρα τους, κακοποιημένα ή παραμελημένα από τους γονείς τους ή άλλους συνοικούντες, καθώς και ανηλίκους που διαβιούν σε ιδρύματα.

Η επιλογή του ανάδοχου γονέα από το δικαστήριο, γίνεται ύστερα από επιπρόσθετο και εξατομικευμένο έλεγχο κοινωνικής υπηρεσίας, σύμφωνα με την παράγραφο 2 του άρθρου 1533 ΑΚ. Ο έλεγχος αυτός δεν πρέπει να υπερβαίνει τον ένα μήνα από την ημερομηνία ανάθεσής του από το δικαστήριο. Η επιλογή του αναδόχου από τον εισαγγελέα σύμφωνα με την παράγραφο 3 του άρθρου 1532 ΑΚ. Ο ανάδοχος πρέπει να είναι εγγεγραμμένος στο Εθνικό Μητρώο Υποψήφιων Αναδόχων Γονέων της παραγράφου 1 του άρθρου 6 Ν 4538/2018 ή από τους επαγγελματίες αναδόχους των άρθρων 16 και 17 του ίδιου νόμου, εκτός εάν πρόκειται για απρόβλεπτες ή επείγουσες περιπτώσεις (αιφνίδιο θάνατο των γονέων, εγκληματική ενέργεια μεταξύ των γονέων, απροειδοποίητη εγκατάλειψη της οικογενειακής εστίας από τους γονείς). Στις περιπτώσεις αυτές, και εφόσον πρόκειται για συγγενική αναδοχή, η απαιτούμενη προηγούμενη εγγραφή των αναδόχων γονέων στο Εθνικό Μητρώο Υποψήφιων Αναδόχων Γονέων της παραγράφου 1 του άρθρου 6 μπορεί να παραλειφθεί. Αρμόδια κοινωνική υπηρεσία για τη βεβαίωση που προβλέπεται στην παράγραφο 2 του άρθρου 1533 ΑΚ είναι η υπηρεσία του φορέα εποπτείας της περίπτωσης β' της παραγράφου 1 του άρθρου 13 (άρθρο 11 Ν 4538/2018).

Στον Ν 4538/2018 προβλέπεται ότι όλοι οι ανήλικοι που τοποθετούνται σε μονάδες παιδικής προστασίας και φροντίδας ή πρόκειται να τοποθετηθούν σε ανάδοχο γονέα, με δικαστική απόφαση ή με σύμβαση (ή να υιοθετηθούν) καταγράφονται στο Εθνικό Μητρώο Ανηλίκων, με την προσδοκία ότι η καταγραφή θα καταστήσει ευκολότερη την παρακολούθηση της οικογενειακής αποκατάστασής τους, μέσω του θεσμού της αναδοχής (και της υιοθεσίας). Θεσμοθετείται η σύσταση ενός κεντρικού Εθνικού Μητρώου Υποψηφίων Αναδόχων Γονέων, στο οποίο θα καταγράφονται όλοι οι Υποψήφιοι Ανάδοχοι Γονείς από τον εκάστοτε φορέα εποπτείας και προβλέπονται ειδικότερες διατυπώσεις εγγραφής των υποψηφίων Αναδόχων Γονέων στα επιμέρους Ειδικά Μητρώα, που θα τηρούν οι φορείς εποπτείας. Εκτός αυτών προβλέπεται η σύσταση και τήρηση ενός καθολικού Εθνικού Μητρώου Εγκεκριμένων αναδοχών. Πιο συγκεκριμένα, κάθε φορέας εποπτείας της αναδοχής υποχρεούται να τηρεί Ειδικό Μητρώο Εγκεκριμένων Αναδοχών Ανηλίκων και εντός προθεσμίας δεκαπέντε ημερών να ενημερώνει το αντίστοιχο Εθνικό Μητρώο.

Η αναδοχή ανηλίκου τερματίζεται από το δικαστήριο που αποφάσισε να την αναθέσει όταν το ζητήσουν οι φυσικοί γονείς ή ο επίτροπος, αν διαπιστώσει ότι εξέλιπταν οι λόγοι για τους οποίους έγινε η ανάθεση. Επίσης η ανάθεση της φροντίδας ανηλίκου σε ανάδοχους γονείς με σύμβαση μπορεί να ανακληθεί οποτεδήποτε όταν το αποφασίσουν οι φυσικοί γονείς ή ο επίτροπος. Η αναδοχή αίρεται αυτοδικαίως αν ακολουθήσει υιοθεσία του ανηλίκου. Το ίδιο ισχύει και σε περίπτωση θανάτου ή κήρυξης σε αφάνεια του αναδόχου ή των αναδόχων ή του ανηλίκου, καθώς και με την ενηλικίωσή του (άρθρα 1662 και 1663 ΑΚ). Επίσης, η αναδοχή μπορεί να αίρεται από το δικαστήριο και με αίτηση των αναδόχων γονέων, όταν αυτοί αδυνατούν να ανταποκριθούν στις εξειδικευμένες ανάγκες του ανηλίκου ή με αίτηση του αρμόδιου για την εποπτεία της αναδοχής φορέα στο δικαστήριο ή του αρμόδιου εισαγγελέα όταν, είτε εξ ιδίας γνώσεως είτε ύστερα από αναφορά του ανηλίκου, διαπιστώνεται ότι η αναδοχή δεν εξυπηρετεί πλέον το συμφέρον του ανηλίκου. Η «σωφρονιστική» αναδοχή αίρεται ή αντικαθίσταται σύμφωνα με τις διατάξεις του Ποινικού Κώδικα και του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας που ισχύουν για τα αναμορφωτικά ή θεραπευτικά μέτρα, καθώς και τις διατάξεις του π.δ. 49/1979 (άρθρο 15 Ν 4538/2018).

Κυρώσεις προβλέπονται για τον ανάδοχο που παραβαίνει τις διατάξεις του νόμου 4538/2018. Εκτός από άλλες κυρώσεις που προβλέπουν άλλες διατάξεις, ο ανάδοχος εκπίπτει της ιδιότητάς του για ένα έτος από την έκδοση της σχετικής διαπιστωτικής απόφασης του φορέα εποπτείας. Σε περίπτωση υποτροπής, διαγράφεται οριστικά από το Εθνικό και τα Ειδικά Μητρώα Υποψήφιων Αναδόχων Γονέων του άρθρου 6 του Ν 4538/2018. Σε περίπτωση έκπτωσης του αναδόχου γονέα, ο ανήλικος τοποθετείται σε άλλον ανάδοχο γονέα από τους ήδη εγγεγραμμένους στο Εθνικό Μητρώο Υποψηφίων Αναδόχων Γονέων. Περαιτέρω, ο ανάδοχος γονέας που καταδικάστηκε τελεσίδικα για αδικήματα που επισύρουν έκπτωση από τη γονική μέριμνα ή του ασκήθηκε ποινική δίωξη για τα αδικήματα που επισύρουν έκπτωση από τη γονική μέριμνα, σύμφωνα με το άρθρο 1537 ΑΚ, ή για τα αδικήματα της πορνογραφίας ανηλίκων, μαστροπείας, σωματεμπορίας, ασέλγειας με ανήλικο έναντι αμοιβής, αποπλάνησης παιδιών, καθώς και για όσα προβλέπονται από την νομοθεσία για τα ναρκωτικά ή την εμπορία οργάνων, εκπίπτει αυτοδίκαια της ιδιότητας του αναδόχου γονέα και δεν μπορεί να κριθεί στο μέλλον ανάδοχος γονέας διά βίου, με την επιφύλαξη των άρθρων 1662 και 1663 ΑΚ. Η σχετική απόφαση κοινοποιείται στον ανάδοχο γονέα και στο Ε.Κ.Κ.Α. για να καταχωρηθεί στο Μητρώο της παραγράφου 1 του άρθρου 6 του Ν 4538/2018 (άρθρο 19 Ν 4538/2018).

Με την αριθ. 13734/538/2019 υπουργική απόφαση «Ανάπτυξη και Λειτουργία Πληροφοριακού Συστήματος Ειδικών και Εθνικών Μητρώων Ανηλίκων, Αναδοχής και Υιοθεσίας» προβλέπεται η σύσταση και λειτουργία στην Ηλεκτρονική Διακυβέρνηση Κοινωνικής Ασφάλισης Α.Ε. (Η.ΔΙ.Κ.Α. Α.Ε.) του Πληροφοριακού Συστήματος Αναδοχής και Υιοθεσίας, στο οποίο καταχωρίζονται ηλεκτρονικά τα δεδομένα, στοιχεία και αρχεία που αφορούν το Εθνικό και τα Ειδικά Μητρώα Ανηλίκων, το Εθνικό και τα Ειδικά Μητρώα Υποψήφιων Αναδόχων Γονέων, το Εθνικό και τα Ειδικά Μητρώα Εγκεκριμένων Αναδόχων Ανηλίκων, το Εθνικό και τα Ειδικά Μητρώα Υποψήφιων Θετών Γονέων, το Εθνικό Μητρώο Υιοθεσιών και το Ειδικό Μητρώο Επαγγελματιών Αναδόχων.

6. Μέθοδοι και εργαλεία εκπαίδευσης για την κατανόηση της ύλης

Στο πλαίσιο της υλοποίησης του Νόμου 4538/2018 για την επιμόρφωση υποψηφίων αναδόχων γονέων και για την κατανόηση της διδακτέας ύλης που αφορά το θεσμικό πλαίσιο της παιδικής προστασίας και της αναδοχής ως μιας από τις μορφές της, όταν προκύπτει ανάγκη απομάκρυνσης του παιδιού από τους βιολογικούς γονείς του, είναι σκόπιμο να αξιοποιηθεί η εμπειρία των φορέων που εμπλέκονται στην υλοποίηση της αναδοχής και, γενικότερα, των αρμόδιων υπηρεσιών παιδικής προστασίας, υγείας, πρόνοιας και ψυχικής υγείας.

Η παρουσίαση σχετικού ενημερωτικού υλικού, άλλων κειμένων και εκθέσεων που έχουν επεξεργαστεί και συντάξει δημόσιοι και μη κυβερνητικοί φορείς παιδικής προστασίας, επαγγελματίες και εμπειρογνώμονες που ασχολούνται με την προστασία των ανηλίκων και των δικαιωμάτων τους, ιδίως στο πλαίσιο πρωτοβουλιών δικτύωσης και συνεργασίας που συμβάλλουν στην ολοκληρωμένη παροχή φροντίδας και την υποστήριξη των παιδιών σε αναδοχή και των ανάδοχων οικογενειών, θα βοηθήσει στην καλύτερη κατανόηση αφενός της νομικής θέσης των παιδιών και αφετέρου των αρχών που διέπουν την παιδική προστασία γενικά και την αναδοχή ειδικότερα.

Έτσι, η παρουσίαση σχετικού υλικού (π.χ. του φυλλαδίου του Συνηγόρου του Παιδιού με συνοπτική παρουσίαση της Διεθνούς Σύμβασης για τα Δικαιώματα του Παιδιού που απευθύνεται σε παιδιά και ενήλικες www.O-18.gr/downloads/entipo_simbasi_ex.pdf, της ιστοσελίδας του Κέντρου Βρεφών ΜΗΤΕΡΑ για το πρόγραμμα αναδοχής https://kvmhtera.gr/index.php?detail_id=23, του εντύπου της Περιφέρειας Κεντρικής Μακεδονίας με πληροφορίες για την αναδοχή, διατυπωμένο με μορφή ερωτήσεων-απαντήσεων www.pkm.gov.gr/inst/pkm/gallery//PKM%20files/Dikaiologitika/Dnsh%20Koinwnikis%20Merimnas%20OPKM/Tmhma%20Koinwnikhs%20Ergasias%20OPKM/2018_10_30_Φυλλάδιο%20Ενημέρωσης%20για%20την%20Αναδοχή.pdf, του υλικού της ΜΚΟ ΜΕΤΑΔΡΑΣΗ για την ανάδοχη φροντίδα ασυνόδευτων ανηλίκων, <https://metadrasi.org/campaigns/προσωρινή-φιλοξενία-σε-οικογένειες/> κ.λπ.) κατά προτίμηση από πρόσωπα που εργάζονται στο πεδίο και έχουν συμβάλει στην παραγωγή τέτοιου υλικού, ενδείκνυται για την καλύτερη εμπέδωση του πνεύματος και του γράμματος του νόμου από τους ενδιαφερόμενους υποψήφιους ανάδοχους γονείς.

Η αξιοποίηση αυτού του υλικού μπορεί να συνδυάζεται με την παρουσίαση των σχετικών νομοθετικών ρυθμίσεων με εξήγηση βασικών εννοιών (π.χ. παιδική προστασία, συμφέρον του παιδιού, εναλλακτική επιμέλεια, πραγματική φροντίδα) και με ανάλυση παραδειγμάτων από τη νομολογία που είναι διαθέσιμη σε νομικά περιοδικά και σε τράπεζες Νομικών Πληροφοριών όπως ΝΟΜΟΣ, ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ κ.λπ. (π.χ. ΜΠρΘεσσαλονίκης 7309/2013, σύμφωνα με την οποία αναγνωρίζεται η περίπτωση της τοποθέτησης σε ανάδοχες οικογένειες και ανηλίκων που προέρχονται από ιδρύματα, εκτός από τις περιπτώσεις της αναδοχής ανηλίκου με δικαστική απόφαση και με σύμβαση μεταξύ των φυσικών γονέων ή του επιτρόπου με την ανάδοχη οικογένεια, ΜΠρΚατερίνης 955/1999, η οποία δεν δέχτηκε ότι μια περίπτωση συμβατικής αναδοχής είναι έγκυρη, παρότι η διαβίωση του παιδιού σε οικογένεια τρίτων εξακολούθησε για τρία χρόνια μετά τη θέση σε ισχύ του άρθρου 1655 ΑΚ λόγω του ότι αντίκειται στις διατάξεις για τη γονική μέριμνα που θεωρούνται ρυθμίσεις αναγκαστικού δικαίου).

Προτεινόμενη δραστηριότητα

Καταγράψτε σε ένα χαρτί τις πέντε βασικότερες κατά την άποψη σας αρχές των δικαιωμάτων του παιδιού. Πώς θα μπορούσατε να διασφαλίσετε την τήρησή τους; Σκεφτείτε κριτικά επί του θέματος και συζητήστε σε μικρές ομάδες των 3-4 ατόμων.

- Σε ποιο βαθμό αυτές οι αρχές τηρούνταν όταν ήσασταν παιδιά;
- Τι εμπόδιζε την τήρηση τους;
- Ποιες δυνατότητες υπάρχουν σήμερα ώστε να διασφαλιστούν ;
- Τι έχει αλλάξει σήμερα με το νόμο για την αναδοχή;

Αυτοαξιολόγηση των συμμετεχόντων

Η αυτοαξιολόγηση των συμμετεχόντων περιλαμβάνει την εκ μέρους τους καταγραφή, σε σύντομες προτάσεις, των βασικών αρχών και χαρακτηριστικών του κανονιστικού πλαισίου που διέπει τη θέση, τα δικαιώματα και την προστασία του παιδιού καθώς και του ρόλου των εναλλακτικών μορφών οικογένειας και των ανάδοχων γονέων και των σχέσεών τους με το παιδί και τους βιολογικούς γονείς του. Στη συνέχεια οι συμμετέχοντες ανταλλάσσουν και συζητούν σε ολιγομελείς ομάδες τις προτάσεις που κατέγραψαν, αξιοποιώντας, εάν επιθυμούν και βιώματα από τη δική τους παιδική ηλικία.

Σύνοψη

Αφετηρία της παρούσας θεματικής ενότητας αποτελεί η αντικατάσταση της παραδοσιακής προσέγγισης περί της παθητικής προστασίας του ανηλίκου με την αντίληψη ότι το παιδί είναι φορέας δικαιωμάτων, όπως εκφράζεται υπό την επίδραση της Διεθνούς Σύμβασης για τα Δικαιώματα του Παιδιού. Με αναφορές στη νομική αντιμετώπιση του ανηλίκου, εξηγείται η μετάβαση από το παιδί-αντικείμενο προστασίας στο παιδί-υποκείμενο δικαιωμάτων και η επεξεργασία της θέσης του όχι πλέον μέσα από κείμενα διακηρυκτικού χαρακτήρα, αλλά με συμβατικά, δεσμευτικά κείμενα αυξημένης τυπικής ισχύος, που αποτελούν προϊόντα της δράσης διεθνών και ευρωπαϊκών οργανισμών (Ηνωμένα Έθνη, Συμβούλιο της Ευρώπης, Ευρωπαϊκή Ένωση), συμπληρώνονται με αποφάσεις και συστάσεις των οργανισμών αυτών και αποτυπώνονται στην εθνική νομοθεσία ή ενσωματώνονται σ' αυτήν ή καθοδηγούν τον νομοθέτη και διευκολύνουν τον εφαρμοστή του δικαίου.

Στο πλαίσιο αυτό παρουσιάζονται τα θέματα της παιδικής προστασίας με τις προτεραιότητες που υποδεικνύει και υπό το πρίσμα που υπαγορεύει το απόλυτο συμφέρον του παιδιού και οι επιταγές για συμμετοχή του στη λήψη των αποφάσεων που το αφορούν. Προτάσσεται, έτσι, το δικαίωμα του παιδιού να ζει με τη βιολογική οικογένειά του και, σε περίπτωση που αυτό δεν είναι δυνατό ή δεν ενδείκνυται, προτιμάται η απομάκρυνσή του με την τοποθέτησή του σε μια

εναλλακτική οικογένεια, όπως είναι η ανάδοχη οικογένεια, αντί σε ένα απρόσωπο ιδρυματικό περιβάλλον που θεωρείται καταστροφικό για την ομαλή ανάπτυξη του παιδιού. Τέλος, περιγράφεται το θεσμικό πλαίσιο της αναδοχής, με αναφορές στις βασικές νομοθετικές ρυθμίσεις, όπως αυτές διαμορφώθηκαν με τον Ν 4538/2018 με σκοπό να προωθηθεί ο θεσμός που εξασφαλίζει προσωποκεντρική και εξατομικευμένη φροντίδα και να μειωθούν οι μεγάλες καθυστερήσεις που παρατείνουν τον χρόνο της (ανεπιθύμητης) διαβίωσης του προς αναδοχή παιδιού σε κλειστές ιδρυματικές δομές.

Ευχαριστίες οφείλονται στην κυρία Κατερίνα (Νίνα) Αγγελοπούλου, δικηγόρο, για την πολύτιμη βοήθειά της, τις προτάσεις της και τη γόνιμη ανταλλαγή απόψεων.

Προτεινόμενη βιβλιογραφία και παραπομπές στο διαδίκτυο για περαιτέρω εμβάθυνση

- Γεώργαρου, Ε.Γ. (2016). *Η αναδοχή ως θεσμός κοινωνικής προστασίας των ανηλίκων*. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.
- Δανηλάτου, Α., Πολυζωίδου, Β. & Μπιστούνα Υ. (2016). *Δίκαιο προστασίας ανηλίκου. Αστικό, Ποινικό και Δημόσιο*. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.
- Δημόπουλος, Χ. & Κοσμάτος, Κ. (2017). *Δίκαιο Ανηλίκων*. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.
- Καλλινικάκη, Θ. (επιμ.) (2001). *Ανάδοχη Φροντίδα*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Κουνουγέρη-Μανωλεδάκη, Ε. (2018). *Οικογενειακό Δίκαιο, τόμ. 2*. Αθήνα-Θεσσαλονίκη: Σάκκουλα.
- Κουτσούκου, Η. (2013). *Η νομική προστασία του παιδιού στην Ελλάδα. Ποινικές και Συνταγματικές Διαστάσεις*. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.
- Περάκη, Β. (2018). *Δίκαιο υιοθεσίας και αναδοχής*. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.
- Εθνική Επιτροπή για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου, Παιδιά <http://www.nchr.gr/index.php/2013-04-03-10-23-48/2013-04-03-10-41-35> και Κείμενο Αρχών για την Παιδική Προστασία στην Ελλάδα http://www.nchr.gr/images/pdf/nea_epikairothta/Paidiki_Prostasia.pdf
- Συνήγορος του Πολίτη, Δικαιώματα του Παιδιού, Οργάνωση και λειτουργία του θεσμού της αναδοχής ανηλίκων <https://www.synigoros.gr/?i=childrens-rights.el.idrimatiki.74649>
- Ηνωμένα Έθνη, Απόφαση της Γενικής Συνέλευσης 64/142. Κατευθυντήριες γραμμές για την εναλλακτική φροντίδα των παιδιών [https://www.unicef.org/protection/alternative_care_Guidelines-English\(2\).pdf](https://www.unicef.org/protection/alternative_care_Guidelines-English(2).pdf)
- Συμβούλιο της Ευρώπης, Δικαιώματα του παιδιού <https://www.coe.int/en/web/children> και, ειδικά, Στρατηγική για τα δικαιώματα του παιδιού 2016-2021 <https://www.coe.int/en/web/children/children-s-strategy>, Εναλλακτική φροντίδα <https://www.coe.int/en/web/children/alternative-care>
- Οργανισμός Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης και Συμβούλιο της Ευρώπης, 2015, Εγχειρίδιο σχετικά με την ευρωπαϊκή νομοθεσία για τα δικαιώματα του παιδιού https://www.echr.coe.int/Documents/Handbook_rights_child_ELL.pdf
- Κείμενο Αρχών για την Παιδική Προστασία στην Ελλάδα http://www.0-18.gr/downloads/Keimeno_Arxon.pdf

**Προσδοκίες αναδόχων γονέων.
Οι βασικές ανάγκες των παιδιών για την ανάπτυξή τους.
Σωματική και ψυχική ανάπτυξη βρέφους, νηπίου,
παιδιού και εφήβου.**

«Ένα σπίτι για κάθε παιδί»

1. Υποενότητες

→ Οι Ανθρώπινες Ανάγκες	→ Βρεφική Ηλικία
→ Οι ανάγκες των παιδιών	→ Προσχολική ηλικία
→ Προσδοκίες των γονέων	→ Μέση παιδική ή σχολική ηλικία
→ Η ανάπτυξη του παιδιού	→ Εφηβεία
→ Περίοδοι/στάδια της ανάπτυξης	→ Ατομικές διαφορές στην Ανάπτυξη

2. Σύντομη Εισαγωγή

Η ενότητα αυτή εξετάζει τις ανάγκες των παιδιών και των εφήβων και το ρόλο που διαδραματίζει η ικανοποίηση τους για την φυσιολογική εξέλιξη τους και την καλή προσαρμογή στο σχολείο και την οικογένεια. Ακόμη διερευνώνται οι προσδοκίες των γονέων και η επίδραση τους στην αλληλεπίδραση και τη φροντίδα των παιδιών.

Επιπλέον, περιγράφεται η πορεία της σωματικής και ψυχοκοινωνικής ανάπτυξης των παιδιών από τη γέννηση τους μέχρι και την εφηβεία, παρουσιάζονται τα στάδια, τα ορόσημα και τα αναπτυξιακά επιτεύγματα σε κάθε τομέα.

Όταν οι γονείς γνωρίζουν τις ανάγκες και πως αναπτύσσονται τα παιδιά, αποκτούν περισσότερα εφόδια, γίνονται περισσότερο ευαίσθητοι στις ανάγκες και στα προβλήματα των παιδιών και πιο αποτελεσματικοί στο ρόλο τους.

Λέξεις κλειδιά:

οι ανάγκες των παιδιών, ικανοποίηση αναγκών, οι προσδοκίες των γονέων, τα στάδια ανάπτυξης, βρεφική ηλικία, προσχολική ηλικία, μέση παιδική ηλικία, εφηβεία, ατομικές διαφορές στην ανάπτυξη.

3. Προσδοκώμενα αποτελέσματα

Μετά το τέλος αυτής της ενότητας οι συμμετέχοντες υποψήφιοι ανάδοχοι γονείς:

- Θα έχουν διαμορφώσει προσωπική αντίληψη και κατανόηση της πορείας ανάπτυξης των παιδιών.
- Θα μπορούν να αναγνωρίζουν τις αναμενόμενες αλλαγές στον σωματικό, τον γνωστικό και τον συναισθηματικό-κοινωνικό τομέα ανάπτυξης.

- Θα μπορούν να ανταποκρίνονται στις διαδικασίες παροχής φροντίδας.
- Θα διαμορφώσουν πιο ευέλικτες προσδοκίες, απέναντι στο παιδί, στις ανάγκες και στα προβλήματά του.
- Θα είναι πιο επαρκείς στο ρόλο τους όσον αφορά στην ανατροφή των παιδιών.

4. Στόχοι

Οι στόχοι της ενότητας αυτής είναι οι υποψήφιοι ανάδοχοι γονείς:

- Να μπορούν να κατανοούν τις ανάγκες των παιδιών.
- Να αφιερώνουν χρόνο και φροντίδα για την ικανοποίηση των αναγκών των παιδιών.
- Να ανταποκρίνονται με ευαισθησία στις ανάγκες των παιδιών.
- Να γνωρίζουν την πορεία και τα στάδια της ανάπτυξης τους.
- Να γνωρίζουν τα ορόσημα της φυσιολογικής σωματικής, ψυχικής και κοινωνικής ανάπτυξης τους.
- Να μπορούν να κατανοούν και να εφαρμόζουν τις γνώσεις αυτές στην ανατροφή των παιδιών.

5. Ανάλυση της θεματικής ενότητας

Οι Ανθρώπινες Ανάγκες

Οι ανθρώπινες ανάγκες, όπως π.χ. η ανάγκη για έκφραση, αγάπη και ασφάλεια, είναι ένα σημαντικό συστατικό στοιχείο της ανθρώπινης υπόστασης που συνδέεται όχι μόνο με την επιβίωση αλλά και την ανάπτυξη του. Ο Abraham Maslow έχει επεξεργαστεί ένα μοντέλο στο οποίο παρουσιάζει τις ανθρώπινες ανάγκες, ιεραρχημένες από τις βασικές βιολογικές έως τις πιο ανώτερες, στην κορυφή των οποίων είναι η αυτοπραγμάτωση του ανθρώπου. Οι ανάγκες αυτές και η σειρά ικανοποίησής τους είναι η ακόλουθη:

- **Βιολογικές Ανάγκες:** Αναφέρονται στην ικανοποίηση βιολογικών αναγκών, όπως είναι η πείνα, η δίψα, ο ύπνος κ.τ.λ.. Η ικανοποίηση αυτών των αναγκών, απορροφά μεγάλη ποσότητα ενέργειας από το άτομο, είναι δε απαραίτητη προϋπόθεση για την κάλυψη και των επόμενων αναγκών.

- **Ανάγκες για ασφάλεια και προστασία:** Οι ενήλικες συνήθως έχουν ικανοποιήσει αυτή την κατηγορία αναγκών, ωστόσο τα παιδιά έχουν μεγαλύτερη ανάγκη για προστασία από κινδύνους και απειλές. Για την ικανοποίηση αυτών των αναγκών των παιδιών είναι απαραίτητη η ύπαρξη κάποιας δομής και οργάνωσης στην καθημερινή ζωή, η οποία δημιουργεί αίσθημα ασφάλειας. Η έλλειψη προστασίας οδηγεί στην αύξηση του άγχους.

- **Η Ανάγκη για αγάπη και για να ανήκει κανείς σε μια ομάδα:** Η ανάγκη να βρει κανείς μία θέση σε μία ομάδα είναι ζωτικής σημασίας, όπως και η αναζήτηση της αγάπης στις οικογενειακές, φιλικές και ευρύτερα στις κοινωνικές σχέσεις. Η μη ικανοποίηση αυτών των αναγκών δημιουργεί προβλήματα στην προσαρμογή των παιδιών και των ανθρώπων γενικά, το άτομο καταλήγει να αναζητά διαρκώς αγάπη από τους άλλους.

- **Ανάγκη για εκτίμηση και σεβασμό:** Ο άνθρωπος έχει ανάγκη από θετική αυτοεκτίμηση, αλλά και από την απόκτηση της εκτίμησης των άλλων, οι οποίες του δημιουργούν την αίσθηση της προσωπικής αξίας. Η ύπαρξη θετικής εκτίμησης αποτελεί τη βάση για τη δημιουργία ενός παραγωγικού ατόμου σε όλους τους τομείς της ζωής, ενώ η απουσία της οδηγεί στη δημιουργία συναισθημάτων κατωτερότητας.

- **Αυτοπραγμάτωση:** Είναι η ανώτερη βαθμίδα ανάπτυξης και αναφέρεται στην πραγματοποίηση των δυνατοτήτων και των προσωπικών επιδιώξεων, δηλαδή να γίνει το άτομο, αυτό που επιδιώκει και μπορεί με βάση τις δυνατότητες του.

Η ικανοποίηση των βασικών βιολογικών αναγκών καθώς και των αναγκών για ασφάλεια είναι προϋπόθεση για την ικανοποίηση των ανώτερων αναγκών. Η ικανοποίηση των αναγκών αυτών συνιστά το θεμέλιο για την οικοδόμηση της σωματικής και ψυχικής υγείας, αλλά και για μία ευτυχισμένη προσωπική ζωή (Schultz & Schultz, 2016).

Οι Ανάγκες των παιδιών

Οι ανάγκες των παιδιών διαφοροποιούνται ανάλογα με τα στάδια ανάπτυξης και μπορούν να ομαδοποιηθούν στις ακόλουθες κατηγορίες:

Οι Βιολογικές Ανάγκες του παιδιού

Οι βιολογικές ανάγκες των παιδιών αναφέρονται στην ανάγκη για τροφή, ύπνο, ζεστασιά, ξεκούραση κ.τ.λ. και καλύπτουν ένα ευρύ φάσμα σωματικών λειτουργιών. Οι γονείς θα πρέπει να δείχνουν αρκετή ευαισθησία στην ικανοποίηση αυτών των αναγκών, γιατί παράλληλα μέσα από αυτές εκδηλώνεται η αγάπη και η φροντίδα για τα παιδιά. Ιδιαίτερα στα πρώτα χρόνια της ζωής τους τα παιδιά, δεν έχουν τη

δυνατότητα να καλύπτουν μόνο τους ζωτικές για την επιβίωση ανάγκες και εξαρτώνται πλήρως από τους γονείς τους. Επίσης, οι γονείς θα πρέπει να μπορούν να αναγνωρίζουν τα συμπτώματα συμπεριφοράς μέσα από τα οποία τα παιδιά εκφράζουν τις ανάγκες τους, καθώς δεν έχουν τη δυνατότητα να εκφράζουν πάντοτε με το λόγο τις ανάγκες αυτές (Dunlap, 2004).

Η Ανάγκη για Φροντίδα, Προστασία και Αγάπη

Η ανάγκη των παιδιών για φροντίδα, αγάπη και προστασία είναι μακροχρόνια, διαρκής και σταθερή, δεδομένου ότι τα παιδιά για μεγάλο χρονικό διάστημα βρίσκονται σε εξάρτηση από τους γονείς τους για την ικανοποίηση ζωτικών αναγκών τους αλλά και για την προστασία τους από τους κινδύνους και απειλές. Οι ανάγκες αυτές διαφοροποιούνται ανάλογα με την ηλικία των παιδιών, για παράδειγμα στα πρώτα χρόνια της ζωής τους είναι πιο επιτακτικές και απαιτούν μεγάλη ενέργεια από τους γονείς. Καθώς το παιδί αναπτύσσεται αλλάζει ο τρόπος ικανοποίησης των αναγκών του και αντίστοιχα αλλάζει σταδιακά η γονεϊκή φροντίδα (Pringle, 2013).

Η αγάπη που λαμβάνει το παιδί από τους γονείς βοηθά στην φυσιολογική ανάπτυξη της προσωπικότητας του, η σχέση γονέα και παιδιού διαμορφώνει τα πρότυπα των σχέσεων του παιδιού μέσα στην οικογένεια και στην κοινωνική ζωή, ενώ τα πρότυπα αυτά παραμένουν ενεργά ακόμη και στην ενήλικη ζωή.

Βασικό χαρακτηριστικό του ρόλου του γονέα είναι η χωρίς όρους αποδοχή και αγάπη προς το παιδί, η οποία πρέπει να καλύπτει όλες τις πλευρές της προσωπικότητας, την εμφάνιση, τη συμπεριφορά, τις επιλογές των παιδιών κ.ά.. Οι γονείς εκφράζουν την αγάπη τους μέσα από την συμπεριφορά τους, κατά την επικοινωνία τους με το παιδί, αλλά και μέσα από την ικανοποίηση των αναγκών του. Η αγάπη προς το παιδί αποτελεί το θεμέλιο για την ανάπτυξη μίας υγιούς προσωπικότητας, καθώς το παιδί μαθαίνει κατ' επέκταση να αγαπά, να αποδέχεται και να φροντίζει τον εαυτό του, αλλά και τους άλλους μέσα από αυτή την επικοινωνία και τη σχέση αγάπης με τους γονείς (Pringle, 2013).

Ανάγκη για νέα ερεθίσματα, εμπειρίες και εκπαίδευση

Τα παιδιά έχουν ανάγκη να εκτεθούν ανάλογα με το στάδιο της ανάπτυξης τους σε νέες εμπειρίες και ερεθίσματα, επειδή οι κοινωνικές και πολιτισμικές εμπειρίες τροφοδοτούν τη διαδικασία της ανάπτυξης συνολικά, κυρίως όμως και πρωταρχικά την ανάπτυξη των γνωστικών λειτουργιών και της κοινωνικής συμπεριφοράς. Οι εμπειρίες και τα ερεθίσματα προσφέρουν ποικίλες ευκαιρίες για μάθηση, εξερεύνηση του εαυτού, κατανόηση του κόσμου και ανάπτυξη ικανοτήτων και δεξιοτήτων.

Οι γονείς αλλά και άλλα οικεία πρόσωπα διαδραματίζουν έναν παιδαγωγικό ρόλο, πριν ακόμη το παιδί πάει στο σχολείο, αλλά και καθ' όλη τη διάρκεια της ανάπτυξης του. Από αυτή την άποψη, οι γονείς θα πρέπει να φροντίζουν να εκθέτουν το παιδί σε κατάλληλες για το στάδιο ανάπτυξης κοινωνικές, πολιτισμικές και άλλες εμπειρίες, φροντίζοντας πάντα για την ασφάλεια του.

Η ανάγκη και η αξία του παιχνιδιού για το παιδί

Το παιχνίδι είναι μια ανάγκη για το παιδί, η οποία είναι καθοριστική για την ανάπτυξη του, επειδή σύμφωνα με τον Winnicott το παιχνίδι αποτελεί μορφή ζωής, ένα τρόπο ύπαρξης, ο οποίος είναι ζωτικής σημασίας για τη διαμόρφωση της προσωπικότητας του (Winnicott, 2012).

Η συμμετοχή των γονέων στο παιχνίδι με το παιδί, είναι συχνή και καλύπτει σημαντικό ποσοστό του χρόνου της αλληλεπίδρασης των γονέων με το παιδί, στα πρώτα χρόνια της ζωής του. Επίσης, το παιχνίδι είναι κύρια δραστηριότητα στις σχέσεις φιλίας που δημιουργούν τα παιδιά με τους συνομηλίκους.

Η ανάγκη του παιδιού για παιχνίδι είναι πιο έντονη στις πρώιμες φάσεις της ανάπτυξης και παραμένει έντονη ακόμη και κατά τη διάρκεια της σχολικής ηλικίας, ωστόσο αρχίζει να τροποποιείται καθώς το παιδί εισέρχεται στην εφηβεία, περίοδο κατά την οποία αναπτύσσει ένα ευρύ φάσμα ενδιαφερόντων και δραστηριοτήτων. Μέσα από το παιχνίδι το παιδί αποκτά σταδιακά έλεγχο του σώματος, αναπτύσσει δεξιότητες, μαθαίνει να επικοινωνεί και να αλληλεπιδρά, γνωρίζει τον εαυτό του και τους άλλους, επιδρά στην κόσμο.

Η ανάγκη για έπαινο και αναγνώριση

Το παιδί όπως κάθε άτομο έχει ανάγκη για αναγνώριση και έπαινο, για τα επιτεύγματα, τις δραστηριότητες και τις ικανότητες του. Η αναγνώριση των ικανοτήτων του παιδιού, ανοίγει ένα νέο πεδίο με ευκαιρίες για ολοκληρωμένη γνωστική, συναισθηματική και κοινωνική ανάπτυξη.

Ωστόσο, ο εύκολος και γρήγορος έπαινος ή η αναγνώριση προς το παιδί, δεν ενθαρρύνει την προσπάθεια του, αλλά μάλλον επιβάλλει περιορισμούς, δεν διευκολύνει το παιδί να εκφράσει πλήρως τις δυνατότητες του και να προσπαθήσει να βελτιωθεί. Οι επιδόσεις και τα επιτεύγματα του παιδιού, δεν πρέπει να αποτελούν προϋπόθεση για την εκδήλωση της αγάπης των γονέων προς το παιδί, επειδή αυτό μπορεί να οδηγήσει στην εκδήλωση μίας «μη φυσιολογικής τάσης για επιτυχία και για εκτίμηση» (Pringle, 2013). Για αυτό οι γονείς πρέπει να εκδηλώνουν την αγάπη τους προς το παιδί χωρίς να επιβάλλουν όρους ή προϋποθέσεις για τη διεκδίκηση της από το παιδί. Όταν δεν αναγνωρίζονται και δεν επαινούνται οι προσπάθειες, οι ικανότητες και τα επιτεύγματα του παιδιού, αυτό έχει αρνητική επίπτωση στην αυτοεκτίμηση του, στην πεποίθηση ότι μπορεί να τα καταφέρει και να ανταποκριθεί με επιτυχία σε νέες απαιτήσεις ή προκλήσεις (Pringle, 2013).

Οικογενειακή ατμόσφαιρα και η ανάγκη για υποστήριξη

Η οικογενειακή ατμόσφαιρα, τα ποιοτικά χαρακτηριστικά των σχέσεων ανάμεσα στα μέλη της οικογένειας, μαζί με την γονεϊκή φροντίδα έχουν ιδιαίτερη αξία για την ανάπτυξη των ικανοτήτων των παιδιών και την εκδήλωση – πραγμάτωση του δυναμικού τους (Bukatko & Daehler, 1992).

Το ενδιαφέρον των γονέων, η επικοινωνία και το ενδιαφέρον για τη συναισθηματική ζωή και τις δυσκολίες των παιδιών, η σταθερότητα και η συνοχή της οικογένειας είναι σημαντικός παράγοντας για την ανάπτυξη και την καλλιέργεια στα παιδιά δεξιοτήτων αντιμετώπισης δύσκολων και αγχογόνων καταστάσεων (Shulman, Seiffge-Krenke & Samet, 1987).

Δικαιώματα και υποχρεώσεις των παιδιών

Κάθε παιδί έχει δικαιώματα για προστασία, εκπαίδευση και φροντίδα, τα οποία είναι διεθνώς κατοχυρωμένα τόσο από την νομοθεσία των κρατών, αλλά και από διεθνείς συμβάσεις. Η προάσπιση των δικαιωμάτων των παιδιών συνδέεται κυρίως με την επιβίωση και την ανάπτυξη τους. Αυτό συνεπάγεται υποχρεώσεις και ευθύνες που αναλαμβάνουν οι γονείς κατά την ανατροφή των παιδιών. Ωστόσο και τα παιδιά έχουν υποχρεώσεις απέναντι στους γονείς που τα φροντίζουν, αλλά και ευρύτερα την κοινωνία και την οργανωμένη πολιτεία, που με διάφορους θεσμούς και υπηρεσίες διαμορφώνει ένα πλαίσιο προστασίας για το παιδί.

Ικανοποίηση-Ανταπόκριση των γονέων στις ανάγκες του παιδιού

Ο ρόλος και η λειτουργία του γονέα εκφράζεται μέσα από δραστηριότητες και ενέργειες που αφορούν στην φροντίδα, την ανατροφή και την προστασία του παιδιού, οι οποίες επιδρούν στη διαμόρφωση της προσωπικότητας του παιδιού και στην καλλιέργεια δεξιοτήτων. Εκτός από την παροχή φροντίδας, ο ρόλος των γονέων έχει και μια παιδαγωγική διάσταση, δηλαδή οι γονείς λειτουργούν ως παιδαγωγοί προς τα παιδιά τους.

Η ικανοποίηση των βιολογικών αναγκών των παιδιών αποτελεί αναγκαία προϋπόθεση για την ανάπτυξη ενός υγιούς ατόμου σε σωματικό, ψυχολογικό και κοινωνικό επίπεδο. Σε περιπτώσεις που δεν ικανοποιούνται οι βασικές ανάγκες τους, τα παιδιά εμφανίζουν σημαντικά προβλήματα σωματικής και ψυχικής υγείας. Αν και δίνεται περισσότερο έμφαση στις ανώτερες ανάγκες για ανάπτυξη, εκπαίδευση και αυτοπραγμάτωση, ωστόσο σε καμία περίπτωση δεν πρέπει να παραμελούνται οι βιολογικές ανάγκες του παιδιού.

Η ικανοποίηση των αναγκών των παιδιών ιδιαίτερα στα πρώτα χρόνια της ζωής τους απαιτεί έντονη προσπάθεια, δεσμεύει μεγάλη ποσότητα ενέργειας, μεταβάλλει τα πρότυπα και το ρυθμό ζωής των γονέων. Από την άλλη πλευρά, προσφέρει πολλές ικανοποιήσεις και ευκαιρίες για ανάπτυξη και εξέλιξη στους ίδιους τους γονείς. Σε ορισμένες περιστάσεις, οι ευθύνες αλλά και η ένταση της φροντίδας μπορεί να αυξήσουν το άγχος των γονέων, αλλά αυτό δεν αποτελεί παράγοντα που ασκεί συστηματικά αρνητική επίδραση στη ψυχική υγεία των γονέων. Οι γονείς είναι αναγκαίο να μπορούν να προσαρμόζονται στις ανάγκες των παιδιών τους, γιατί αυτές εξελίσσονται καθώς αυτά μεγαλώνουν.

Προσδοκίες των γονέων

Οι προσδοκίες των γονέων, αποτελούν σημαντικό παράγοντα άσκησης επιρροής στα παιδιά καθ' όλη την πορεία της ανάπτυξης τους μέχρι και την ενήλικη ζωή. Οι προσδοκίες των γονέων αφορούν στις επιλογές, τις εκπαιδευτικές αποφάσεις, τα πρότυπα ζωής που υιοθετεί το παιδί, τα επιτεύγματα του καθώς και τη συνολική πορεία της ανάπτυξης του.

Όπως συμβαίνει ευρύτερα στην κοινωνική ζωή, οι άνθρωποι δημιουργούν και εκφράζουν τις προσδοκίες τους για τους κοινωνικούς ρόλους και την συμπεριφορά των άλλων ατόμων. Οι προσδοκίες των γονέων εκφράζονται μέσα από τη συμμετοχή τους στην οργάνωση και στην παρακολούθηση των δραστηριοτήτων στις οποίες συμμετέχει το παιδί, στην σχολική επίδοση, στην οργάνωση των δραστηριοτήτων του ελεύθερου χρόνου και στη συμμετοχή στην οικογενειακή ζωή (Bukatko & Daehler, 1992).

Η πρώιμη σωματική ανάπτυξη ή ωρίμανση των παιδιών μπορεί να οδηγήσει σε μεγαλύτερη αύξηση της πίεσης που ασκούν οι γονείς και άλλα σημαντικά πρόσωπα με τις προσδοκίες προς το παιδί, για περισσότερα και δυσανάλογα προς την ηλικία τους επιτεύγματα. Το αντίθετο μπορεί να συμβαίνει σε παιδιά στα οποία η σωματική τους ανάπτυξη παραπέμπει σε παιδιά μικρότερης ηλικίας, δηλαδή οι προσδοκίες των γονέων μπορεί να είναι χαμηλότερες και να μην ενθαρρύνονται επιτεύγματα αντίστοιχα της ηλικιακής τους ομάδας.

Κοινωνικοί, πολιτισμικοί παράγοντες, αξίες και πεποιθήσεις διαμορφώνουν σε σημαντικό βαθμό τις προσδοκίες που έχουν οι γονείς από τα παιδιά τους. Οι προσδοκίες μπορεί να αφορούν απλά πρότυπα συναισθηματικής αντίδρασης των παιδιών, την ανάπτυξη χαρακτηριστικών της προσωπικότητας όσο και σε πιο σύνθετα ζητήματα που έχουν να κάνουν με την επιλογή ενός συγκεκριμένου τρόπου ζωής, τις εκπαιδευτικές επιλογές και τις επαγγελματικές επιδιώξεις, στοιχεία τα οποία αρκετά συχνά αποτελούν εστίες συγκρούσεων ανάμεσα στα παιδιά και στους γονείς. Οι προσδοκίες αυτές διαφοροποιούνται ανάλογα με το φύλο του παιδιού, δηλαδή διαφορετικές προσδοκίες έχουν οι γονείς για τα αγόρια και διαφορετικές για τα κορίτσια (Bukatko & Daehler, 1992).

Οι προσδοκίες και οι απαιτήσεις των γονέων διαφοροποιούνται ιδιαίτερα κατά την περίοδο της εφηβείας, μία κρίσιμη και μεταβατική περίοδο, το τέλος της οποίας σηματοδοτεί τη μετάβαση στην ενήλικη ζωή. Ιδιαίτερα σε αυτή την περίοδο οι προσδοκίες αφορούν την απόκτηση μεγαλύτερης ανεξαρτησίας από τους εφήβους σε όλους τους τομείς της ζωής τους και συχνά εκφράζεται με την επιθυμία των γονέων για την είσοδο των νέων στην αγορά εργασίας.

Ακόμη, οι ανάδοχοι γονείς είναι απαραίτητο να αναστοχαστούν τους φόβους, τις απογοητεύσεις ή ματαιώσεις που ενδέχεται να βιώσουν στην επικοινωνία, τη γνωριμία ή τη φροντίδα του παιδιού, και να τις αξιοποιήσουν ως μια πρόκληση για θετική προσωπική ανάπτυξη, αλλά και για την κατανόηση των προβλημάτων και των αναγκών των παιδιών.

Σε κάθε περίπτωση είναι απαραίτητο οι γονείς να αναγνωρίζουν τους στόχους, τα ενδιαφέροντα και τις επιδιώξεις των παιδιών χωρίς να τα εγκλωβίζουν στις δικές τους προσδοκίες και επιθυμίες.

Η Ανάπτυξη του παιδιού

Τί είναι η Ανάπτυξη

Η ανάπτυξη ορίζεται ως η ακολουθία των σωματικών και ψυχολογικών αλλαγών που συμβαίνουν από την γέννηση και καθ' όλη τη διάρκεια της ζωής του ανθρώπου. Η ανάπτυξη, είναι μία δια βίου διαδικασία.

Περίοδοι Ανάπτυξης του παιδιού: Συνοπτική Παρουσίαση

Η πορεία ανάπτυξης του παιδιού διέρχεται μέσα από ορισμένες περιόδους, σε καθεμία από τις οποίες παρατηρούνται αλλαγές στον σωματικό, τον γνωστικό και τον κοινωνικό - συναισθηματικό τομέα. Η ανάπτυξη του παιδιού διακρίνεται σε πέντε χρονολογικές - αναπτυξιακές περιόδους, οι οποίες είναι οι ακόλουθες:

- **Προγεννητική περίοδος** (εκτείνεται από τη σύλληψη μέχρι τη γέννηση του παιδιού)
- **Βρεφική ηλικία** (γέννηση έως 2ο έτος)
- **Προσχολική ή νηπιακή ηλικία** (3ο-6ο έτος)
- **Μέση Παιδική ή σχολική ηλικία** (7ο-12ο έτος)
- **Εφηβεία** (12ο-20ο έτος)

Οι κύριοι τομείς της ανάπτυξης

Η ανάπτυξη αναφέρεται σε αλλαγές που αφορούν στο σώμα, τις γνωστικές λειτουργίες, τις συναισθηματικές αντιδράσεις, την κοινωνική συμπεριφορά και επικοινωνία. Συνοπτικά οι τομείς αυτοί είναι οι ακόλουθοι.

Ο Σωματικός τομέας, ο οποίος περιλαμβάνει:

Την εμφάνιση, τις βιοσωματικές λειτουργίες, το μέγεθος του σώματος, την κινητική ανάπτυξη, την ανάπτυξη του εγκεφάλου και τη σωματική υγεία.

Ο Γνωστικός τομέας περιλαμβάνει τις ακόλουθες λειτουργίες:

Τη νοημοσύνη, την αντίληψη, τη μνήμη, την προσοχή, τη φαντασία, τη γλώσσα, την καθημερινή και ακαδημαϊκή γνώση, την επίλυση προβλημάτων.

Ο Κοινωνικός-συναισθηματικός τομέας περιλαμβάνει:

Την έκφραση συναισθημάτων, τη διαμόρφωση της ταυτότητας (εθνική, κοινωνική, σεξουαλική, επαγγελματική), την αυτογνωσία και την αυτοεκτίμηση, τις δεξιότητες για διαπροσωπικές σχέσεις, την κοινωνική συμπεριφορά, την ηθική και συναισθηματική ανάπτυξη.

Βρεφική ηλικία

Η αναπτυξιακή αυτή περίοδος ξεκινά με τη γέννηση και εκτείνεται μέχρι το δεύτερο έτος της ζωής. Μετά τη γέννηση, σημαντικές αλλαγές συμβαίνουν στο επίπεδο της ανάπτυξης του εγκεφάλου, των αντιληπτικών και των γνωστικών λειτουργιών και της γλώσσας. Σημαντική ακόμη είναι η εμφάνιση του πρωταρχικού δεσμού, η δημιουργία των πρώτων διαπροσωπικών σχέσεων, ενώ στο επίπεδο της κινητικής συμπεριφοράς σημειώνονται τα πρώτα βήματα προς την αυτονομία του παιδιού.

Σωματική ανάπτυξη: Πολλές και γρήγορες αλλαγές παρατηρούνται κατά την περίοδο αυτή στο σώμα, στις διαστάσεις του σώματος (το ύψος και το βάρος) και στην κίνηση, όπως και στις δραστηριότητες του παιδιού. Το ύψος του βρέφους φτάνει περίπου στα 75 εκατοστά στο τέλος του πρώτου έτους, ενώ στο τέλος του δεύτερου έτους στα 85 εκατοστά. Το βάρος, περί το τέλος του πρώτου έτους, φτάνει στα 10 κιλά και προς το τέλος του δεύτερου έτους στα 12 κιλά.

Ως προς την κινητική συμπεριφορά, διακρίνονται γενικές και ειδικές κινητικές αντιδράσεις, ενώ προοδευτικά εμφανίζονται οι κινητικές δεξιότητες. Αρχικά οι κινήσεις είναι μαζικές, ασυντόνιστες και σταδιακά αποκτάται ο έλεγχος της κινητικής συμπεριφοράς, το βρέφος συντονίζει με την όραση, την κίνηση του χεριού και την κίνηση του αντίχειρα και των δακτύλων.

Τα αντανακλαστικά ή αντανακλαστικές κινήσεις είναι αυτόματες κινητικές αντιδράσεις που έχουν ιδιαίτερη αξία για την ανάπτυξη και την επιβίωση του ατόμου.

Βάδιση και όρθια στάση: το βρέφος τον 4ο μήνα κάθεται με την βοήθεια άλλων ατόμων, τον 11ο με 12ο μήνα μπορεί να στέκεται όρθιο και να προχωρά με την καθοδήγηση και την υποστήριξη των ενηλίκων. Το 14ο μήνα μπορεί να στέκεται όρθιο και τον 15ο μήνα περπατά μόνο του.

Βασικές σωματικές λειτουργίες και ανάγκες

Ύπνος: το βρέφος κατά τους πρώτους μήνες της ζωής του κοιμάται περίπου το 80% του 24ώρου. Καθώς αναπτύσσεται μειώνεται η συνολική διάρκεια του ύπνου και έτσι περί το δεύτερο έτος, κοιμάται περίπου 12 ώρες την ημέρα.

Τροφή: αρχικά το βρέφος λαμβάνει τροφή ανά τρίωρο και σταδιακά αυτή η ανάγκη μειώνεται μέχρι το τέλος της βρεφικής περιόδου σε τρία κύρια γεύματα και σε δύο μικρά γεύματα, τα οποία παρεμβάλλονται ανάμεσα στα κύρια γεύματα (Παρασκευόπουλος, 1985).

Γνωστική ανάπτυξη: Οι γνωστικές λειτουργίες των βρεφών αναπτύσσονται επάνω σε σχήματα αισθησιοκινητικής συμπεριφοράς, που συνήθως έχουν τη μορφή αντανακλαστικών, δηλαδή σε αισθητηριακές και κινητικές δυνατότητες που είναι εγγενείς, έμφυτες, όπως είναι το κλάμα, η οπτική παρακολούθηση με το βλέμμα και άλλες (Craig & Baucum, 2007). Ακόμη, η γνωστική ανάπτυξη των παιδιών διαφαίνεται μέσα από την εξέλιξη του παιχνιδιού με διάφορα αντικείμενα, την εκδίπλωση των ικανοτήτων τους για μίμηση κατά την αλληλεπίδραση και το παιχνίδι με άλλα παιδιά ή τους ενήλικες. Σε αυτήν την αναπτυξιακή περίοδο, το βρέφος διαθέτει αναγνωριστική μνήμη, μπορεί δηλαδή και αναγνωρίζει σημαντικά πρόσωπα του περιβάλλοντος του, προσπαθεί να επιλύσει τα προβλήματα, αξιοποιώντας τις δυνατότητες της αντίληψης, των αισθητηριακών λειτουργιών και την κίνηση του στο χώρο (Παρασκευόπουλος, 1985).

Γλωσσική ανάπτυξη: Η πρώιμη γλωσσική παραγωγή αρχίζει με το κλάμα, τις άναρθρες κραυγές, και περί την έκτη εβδομάδα το βρέφος παράγει λαρυγγικούς ήχους. Η φωνητική αυτή παραγωγή εκφράζει διάφορες ανάγκες και καταστάσεις του σώματος, όπως είναι η πείνα, ο πόνος κ.τ.λ.. Από τον τρίτο μήνα και έπειτα το βρέφος αρχίζει να ψελλίζει, παράγει ήχους που προσομοιάζουν στον ανθρώπινο λόγο, αλλά δεν έχουν κάποιο περιεχόμενο ή νόημα.

Η πρώτη λέξη: Προς το τέλος του πρώτου έτους το βρέφος λέει την πρώτη λέξη και στην συνέχεια παράγει και άλλες λέξεις, ενώ προς το τέλος του δεύτερου έτους το λεξιλόγιο του αριθμεί πάνω από 200 λέξεις.

Συγκριτικός λόγος: Μετά την παραγωγή των πρώτων λέξεων, το παιδί χρησιμοποιεί μονολεκτικές εκφράσεις για να εκφράσει σύνθετα νοήματα, π.χ. μπορεί να χρησιμοποιεί τη λέξη “μαμά” για να δηλώσει μόνο με μία λέξη ότι λείπει η μητέρα του.

Τηλεγραφικός λόγος: Περί το 1½ έτος το βρέφος σχηματίζει τις πρώτες φράσεις και προτάσεις, οι οποίες είναι ελλιπείς, δηλαδή λείπουν οι βασικοί όροι, όπως άρθρα, προθέσεις κ.τ.λ.. Συνήθως το βρέφος συνδέει δύο ή τρεις λέξεις.

Μη λεκτική επικοινωνία: Παράλληλα με την κατάκτηση της γλώσσας, το βρέφος μαθαίνει και να εκφράζεται μέσα από τις εκφράσεις του προσώπου, τις χειρονομίες κ.ά., δηλαδή μαθαίνει να χρησιμοποιεί τη μη λεκτική επικοινωνία. Η λεκτική και η μη λεκτική επικοινωνία συνδέονται και λειτουργούν συμπληρωματικά μεταξύ τους.

Ορισμένα βρέφη εμφανίζουν μικρή καθυστέρηση στην κατάκτηση της γλώσσας, και στην ομιλία, ωστόσο, αυτό μπορεί να οφείλεται σε απλές διαφορές στο ρυθμό ανάπτυξης και όχι σε σοβαρά αναπτυξιακά ζητήματα.

Κοινωνική - Συναισθηματική ανάπτυξη: Από τις πρώτες ημέρες της ζωής του, το βρέφος αρχίζει να αντιδρά προς την φωνή της μητέρας, της χαμογελά και ανταποκρίνεται συναισθηματικά προς αυτή, αργότερα αναγνωρίζει και αντιδρά στην παρουσία και άλλων προσώπων του άμεσου περιβάλλοντος. Προσκόλληση: Η πρώτη σταθερή σχέση που αναπτύσσει το βρέφος είναι με τη μητέρα ή το πρόσωπο

που την υποκαθιστά μόνιμα στη φροντίδα του. Το βρέφος δείχνει έντονη επιθυμία να είναι με τη μητέρα και δυσαρέσκεια όταν φεύγει ή απουσιάζει. Στο 1½ έτος το βρέφος έχει αναπτύξει σταθερές σχέσεις και προσκολλήσεις και με άλλα πρόσωπα του οικογενειακού περιβάλλοντος.

Προσχολική ηλικία

Η μετάβαση στην προσχολική ηλικία σηματοδοτείται από την απόκτηση ενός βαθμού ανεξαρτησίας του νηπίου, το οποίο στην προηγούμενη φάση ήταν σχεδόν πλήρως εξαρτημένο από τους γονείς του για την ικανοποίηση των αναγκών του. Σε αυτή την αναπτυξιακή βαθμίδα πλέον αρχίζει προοδευτικά να αποκτά δεξιότητες που αφορούν στην εξυπηρέτηση των αναγκών του, τον έλεγχο των σωματικών λειτουργιών και της συμπεριφοράς.

Σωματική ανάπτυξη: Η σωματική ανάπτυξη συνεχίζεται με γοργό ρυθμό και σε αυτή την αναπτυξιακή βαθμίδα, σημαντικές αλλαγές παρατηρούνται στις διαστάσεις και στις αναλογίες του σώματος. Στο δεύτερο έτος, το ύψος του παιδιού είναι περίπου 80 εκατοστά και το βάρος του κατά μέσον όρο 12 κιλά, τα αγόρια υπερέχουν ως προς το ύψος και το βάρος από τα κορίτσια καθ' όλη τη διάρκεια αυτής της περιόδου. Το νήπιο τρέχει, συμμετέχει σε κινητικές δραστηριότητες και παιχνίδια, ανεβαίνει σε έπιπλα, σκάλες και δένδρα κ.τ.λ., έχει δε αποκτήσει καλή ισορροπία (Kail & Cavanaugh, 2018 · Παρασκευόπουλος, 1985). Το νήπιο επιτυγχάνει προοδευτικά τον συντονισμό και τον έλεγχο των κινήσεων και των αισθητηριακών λειτουργιών. Σημαντικός παράγοντας για την ανάπτυξη είναι η άσκηση και οι εμπειρίες από τη συμμετοχή σε διάφορες δραστηριότητες που έχουν ως βάση την κίνηση και την έντονη σωματική δραστηριότητα.

Κατά την περίοδο αυτή απαραίτητος είναι ο εμβολιασμός των νηπίων για την αντιμετώπιση ποικίλων ασθενειών, και ιδιαίτερη πρέπει να είναι η προσοχή των γονέων όσον αφορά στην επίβλεψη και στην προστασία των νηπίων από τα διάφορα ατυχήματα, τα οποία συμβαίνουν συχνά εξαιτίας της αυξανόμενης τάσης τους για αυτονομία και ανεξαρτησία.

Γνωστική ανάπτυξη: Στον τομέα των γνωστικών λειτουργιών, αναπτύσσεται η συμβολική ικανότητα, το νήπιο μπορεί να αναπαριστά τον εξωτερικό κόσμο και τις εμπειρίες με τη μορφή νοητικών αναπαραστάσεων, εικόνων. Όμως η σκέψη του παραμένει εγωκεντρική, δηλαδή αντιλαμβάνεται τον κόσμο μέσα από τη δική του οπτική.

Κατά την προσχολική περίοδο, έχει έντονη διάθεση να γνωρίσει και να εξερευνήσει τον κόσμο, διαμορφώνει τις πρώτες έννοιες. Βασικό διακριτικό γνώρισμα του νηπίου είναι η περιέργεια, για αυτό συνεχώς ρωτά τους ενήλικες για το πως ή γιατί συμβαίνουν διάφορα πράγματα, ή τι είναι το κάθε αντικείμενο. Ακόμη βελτιώνεται η λειτουργία της μνήμης, η γλωσσική ανάπτυξη είναι πολύ γρήγορη και σημαντική καθώς αυξάνει το λεξιλόγιο και η δυνατότητα για παραγωγή ολοκληρωμένων προτάσεων. Το νήπιο κατά την περίοδο αυτή εμφανίζει την ικανότητα να κρατά το μολύβι και να κάνει τα πρώτα του σχέδια, σχήματα και άλλες συμβολικές αναπαραστάσεις του κόσμου και της εμπειρίας του.

Κοινωνική - Συναισθηματική ανάπτυξη: Περί το τρίτο έτος, το νήπιο κατανοεί τον κοινωνικό ρόλο του φύλου, μπορεί να διακρίνει τις διαφορές ανάμεσα στα δύο φύλα, αρχικά με βάση εξωτερικά χαρακτηριστικά, ενώ από το πέμπτο έτος λαμβάνει υπόψη τα μόνιμα σωματικά και ανατομικά χαρακτηριστικά. Παράλληλα, αυξάνονται οι δυνατότητες για αλληλεπίδραση και τα νήπια δημιουργούν φιλικές σχέσεις με τους συνομηλίκους. Σταδιακά το παιχνίδι από *μοναχικό* στο δεύτερο έτος (το νήπιο παίζει συνήθως μόνο του), στο τρίτο έτος γίνεται *παράλληλο* (τα νήπια παίζουν το ένα δίπλα στο άλλο, χωρίς να αλληλεπιδρούν) και στο τέταρτο έτος γίνεται *συντροφικό* (Παρασκευόπουλος, 1985).

Ωστόσο, σε αυτή την ηλικία μπορεί να εμφανιστούν φαινόμενα κακοποίησης των νηπίων είτε από τους γονείς ή από άλλα πρόσωπα του συγγενικού και ευρύτερου περιβάλλοντος τους. Το φαινόμενο αυτό είναι ιδιαίτερα σοβαρό και έχει σημαντικές αρνητικές συνέπειες όχι μόνον για τη ψυχική και κοινωνική ανάπτυξη, αλλά και για τη σωματική υγεία του παιδιού.

Μέση παιδική ή σχολική ηλικία

Η περίοδος αυτή καλύπτει την ηλικιακή βαθμίδα από το 6ο έως το 12ο έτος, πρόκειται για παιδιά που φοιτούν στο δημοτικό σχολείο και για αυτό το λόγο συχνά αυτή η αναπτυξιακή περίοδος προσδιορίζεται και ως περίοδος της σχολικής ηλικίας. Σημαντική θεωρείται η ετοιμότητα του παιδιού για μάθηση, καθώς οι γνωστικές λειτουργίες και ιδιαίτερα η φαντασία εξελίσσονται και το παιδί αναπτύσσει και βελτιώνει πολλές δεξιότητες. Είναι μια περίοδος χωρίς ιδιαίτερες εντάσεις, στην οποία το παιδί έχει μία συναισθηματική σταθερότητα. Βασικό χαρακτηριστικό αυτής της περιόδου είναι η περιέργεια και η επιθυμία για μάθηση και εξερεύνηση του κόσμου. Την περίοδο αυτή τα παιδιά αναπτύσσουν φίλιες, ωστόσο η οικογένεια και οι γονείς παραμένουν περισσότερο σημαντικοί από ότι άλλα πρόσωπα στη ζωή τους (Santrock, 2002).

Σωματική ανάπτυξη: Στο 7ο έτος το βάρος του παιδιού κυμαίνεται στα 22 ή 23 κιλά και το μέσο ύψος τους είναι 120 εκατοστά. Το ύψος των παιδιών αυξάνει κατά 5 έως 6 ή και 7 εκ. το χρόνο και το βάρος τους αυξάνει κατά 2 έως 5 κιλά (Feldman, 2011 • Παρασκευόπουλος, 1985).

Όσον αφορά στην σωματική ανάπτυξη, αξιοσημείωτο είναι ότι αυξάνει αρκετά η δύναμη του μυϊκού συστήματος, σχεδόν διπλασιάζεται, καθώς και οι κινητικές δυνατότητες, ενώ τα αγόρια συνήθως διαθέτουν μεγαλύτερη μυϊκή δύναμη σε σχέση με τα κορίτσια.

Με άλλα λόγια, οι κινητικές δεξιότητες αναπτύσσονται σε σημαντικό βαθμό, τα παιδιά αποκτούν καλύτερο έλεγχο και συντονισμό της κινητικής συμπεριφοράς και του σώματος, και αυτό εκδηλώνεται μέσα από την ανάγκη για κίνηση, συμμετοχή σε παιχνίδια και κινητικές δραστηριότητες, οι οποίες είναι ευνοϊκές για τη σωματική και τη συνολική τους ανάπτυξη (Santrock, 2002).

Γνωστική ανάπτυξη: Οι αλλαγές στη λειτουργία του εγκεφάλου επηρεάζουν και βελτιώνουν τις γνωστικές λειτουργίες της σκέψης, της αντίληψης και της επίλυσης προβλημάτων και προς το τέλος αυτής

της περιόδου παρατηρείται αύξηση του ελέγχου των γνωστικών δυνατοτήτων και λειτουργιών του παιδιού (Kail & Cavanaugh, 2018). Βασικές γνωστικές ικανότητες είναι η λογική ταξινόμηση αντικειμένων και ερεθισμάτων και η κωδικοποίηση και αναπαράσταση των βασικών στοιχείων ενός προβλήματος (Cole & Cole, 2002).

Η ικανότητα της μνήμης αυξάνει σημαντικά και παράλληλα το παιδί αρχίζει να κατανοεί τις λειτουργίες της, στοιχείο που ενισχύει τις δυνατότητες για μάθηση και απομνημόνευση. Όσον αφορά στη γλωσσική ανάπτυξη, το λεξιλόγιο διευρύνεται και η εκμάθηση της γραμματικής και των κανόνων της επιτυγχάνεται με μεγαλύτερη ευκολία. Το παιδί χρησιμοποιεί λογικές πράξεις και μπορεί να λαμβάνει υπόψη του περισσότερες οπτικές για την επίλυση ή την αντιμετώπιση ενός προβλήματος ή μίας κατάστασης (Feldman, 2011).

Κοινωνική – Συναισθηματική ανάπτυξη: Το παιδί προσπαθεί να κατανοήσει τον εαυτό του, τον οποίο αντιλαμβάνεται όχι με βάση μόνον τα εξωτερικά, σωματικά χαρακτηριστικά του, αλλά και με βάση τα ψυχολογικά χαρακτηριστικά. Προσδιορίζει τον εαυτό του έχοντας συχνά ως κριτήριο τις επιδόσεις και τις ικανότητες του (π.χ. στον αθλητισμό, τις καλλιτεχνικές δραστηριότητες).

Μπορεί να συγκρίνει τη συμπεριφορά και τις ικανότητες του με τις ικανότητες άλλων ατόμων, ενώ η αυτοεκτίμηση του είναι σχετικά υψηλή σε όλη τη διάρκεια αυτής της περιόδου, και μόνο προς το τέλος της αρχίζει να μειώνεται. Κατά τη μέση παιδική ηλικία, η δημιουργία και η σύναψη φιλικών σχέσεων είναι αρκετά σημαντική. Στην αρχή αυτής της περιόδου η σύναψη φιλικών σχέσεων βασίζεται σε κοινές δραστηριότητες και με την πάροδο του χρόνου στηρίζεται περισσότερο στην εμπιστοσύνη και στην ψυχολογική εγγύτητα μεταξύ των παιδιών (Feldman, 2011). Τα παιδιά που διαμορφώνουν επιτυχημένες κοινωνικές και φιλικές σχέσεις, εμφανίζουν υψηλή κοινωνική επάρκεια, δηλαδή υψηλές κοινωνικές δεξιότητες. Επιπλέον, οι σχέσεις με τους γονείς αλλάζουν καθώς τα παιδιά μεγαλώνουν. Οι περισσότερες έρευνες δείχνουν ότι οι γονείς περιμένουν από τα παιδιά να αναλάβουν περισσότερα καθήκοντα και υποχρεώσεις, δηλαδή να είναι περισσότερο υπεύθυνα. Για να διαπαιδαγωγήσουν τα παιδιά προς αυτή την κατεύθυνση χρησιμοποιούν διάφορες στρατηγικές (Cole & Cole, 2002).

Πιθανά προβλήματα και κίνδυνοι για τα παιδιά σχολικής ηλικίας

Σημαντικά προβλήματα που αντιμετωπίζει ένας αριθμός παιδιών σχολικής ηλικίας είναι τα ακόλουθα:

- *Μαθησιακές δυσκολίες (συχνά είναι τα προβλήματα και οι δυσκολίες στην γραφή, την ανάγνωση και τα μαθηματικά).*
- *Προβλήματα προσαρμογής στο σχολείο, σχολική αποτυχία και χαμηλή επίδοση.*
- *Η αύξηση της ανεξαρτησίας ίσως οδηγήσει ή εκθέσει το παιδί σε ατυχήματα και σε κινδύνους κατά τη χρήση του διαδικτύου.*

- Δεν εμφανίζονται σοβαρά προβλήματα στο επίπεδο της σωματικής υγείας, ωστόσο, η παιδική παχυσαρκία είναι ένα πρόβλημα που έχει αρχίσει να λαμβάνει τα τελευταία χρόνια σοβαρές διαστάσεις στις δυτικές κοινωνίες.

Εφηβεία

Η εφηβεία είναι μία μεταβατική περίοδος, κατά την οποία πραγματοποιείται η μετάβαση από την παιδική ηλικία στην ενήλικη ζωή. Πριν από την εφηβεία προηγείται η **ήβη**, το πρώιμο στάδιο της εφηβείας, κατά το οποίο παρατηρούνται αρκετές σωματικές αλλαγές και λιγότερο ψυχολογικές.

Η διάρκεια της εφηβείας εκτείνεται από το 12ο μέχρι το 18ο έτος, ενώ η ύστερη εφηβεία διαρκεί μέχρι το 20ο έτος της ζωής του ατόμου. Κατά την περίοδο της ήβης, το άτομο έχει χαρακτηριστικά παιδιού, αλλά σταδιακά εμφανίζει χαρακτηριστικά που προσιδιάζουν στους ενήλικες. Το άτομο δεν είναι πια παιδί, ούτε όμως έχει γίνει και ενήλικος. Με το τέλος της εφηβείας το άτομο εισέρχεται στην ενήλικη ζωή, γεγονός το οποίο σηματοδοτεί την ανεξαρτησία του από τους γονείς και την οικογένεια γενικότερα. Ωστόσο, το τέλος της εφηβείας δεν συμπίπτει σε όλες τις χώρες και τους πολιτισμούς με την ενηλικίωση.

Η εφηβεία διακρίνεται σε τρεις επιμέρους φάσεις στις οποίες το άτομο έχει διαφορετικά χαρακτηριστικά και αντιδράσεις. Οι επιμέρους αυτές φάσεις είναι:

1. Η ήβη (11 - 13)

2. Μέση εφηβεία (14-17)

3. Ύστερη εφηβεία (18-20)

Σωματική ανάπτυξη: Στην εφηβεία, η σωματική ανάπτυξη είναι γρήγορη, παρατηρούνται αλλαγές στις διαστάσεις του σώματος, στο ορμονικό σύστημα, στην εμφάνιση χαρακτηριστικών του φύλου, π.χ. στα αγόρια αλλάζει η φωνή, αυξάνει η μυϊκή μάζα και αντίστοιχα στα κορίτσια εμφανίζεται η έμμηνος ρήση κ.τ.λ.. Σε σωματικό επίπεδο, η ανάπτυξη των γεννητικών οργάνων και λειτουργιών, οδηγεί προοδευτικά στην εμφάνιση της ικανότητας για σεξουαλικές σχέσεις.

Γνωστική ανάπτυξη: Η σκέψη και οι νοητικές ικανότητες των εφήβων εξελίσσονται δραματικά, ιδιαίτερα η αντίληψη και η προσοχή αποκτούν μεγάλη ευελιξία. Ένα σημαντικό επίτευγμα είναι η ικανότητα του εφήβου να σκέφτεται με βάση τους κανόνες και τις αρχές της τυπικής λογικής, επιπλέον μπορεί να διερευνά το πιθανό, δηλαδή να εξετάζει πιθανές λύσεις σε προβλήματα.

Οι έφηβοι έχουν τη δυνατότητα να οργανώνουν και να προγραμματίζουν μελλοντικές ενέργειες και δραστηριότητες. Μπορούν να διαμορφώνουν υποθέσεις, την ορθότητα των οποίων ελέγχουν, παράγουν ιδέες, δημιουργούν θεωρίες για να εξηγήσουν φαινόμενα, εμπειρίες και γεγονότα της πραγματικότητας. Οι ορίζοντες και τα όρια του στοχασμού τους αποκτούν μεγάλο εύρος, σκέφτονται και ενδιαφέρονται για ποικίλα κοινωνικά, ηθικά, πολιτικά, οικονομικά και άλλα ζητήματα.

Ωστόσο, υπάρχουν ορισμένοι περιορισμοί και αδυναμίες στη σκέψη των εφήβων, εκ των οποίων η πιο χαρακτηριστική είναι ο εφηβικός εγωκεντρισμός. Οι έφηβοι είναι επικεντρωμένοι στον εαυτό τους και αντιλαμβάνονται, προσεγγίζουν τον κόσμο μέσα από την δική τους προσωπική οπτική.

Μία άλλη εκδήλωση του εφηβικού εγωκεντρισμού είναι το φανταστικό ακροατήριο, που ως έννοια αναφέρεται στην τάση των εφήβων να πιστεύουν ότι αποτελούν διαρκώς το επίκεντρο της προσοχής και του ενδιαφέροντος των άλλων. Ακόμη, θεωρούν ότι οι δικές τους εμπειρίες είναι μοναδικές και ξεχωριστές και ότι οι κανόνες και οι περιορισμοί δεν μπορούν να ισχύουν για αυτούς, που είναι ξεχωριστά άτομα. Με άλλα λόγια οι έφηβοι αδυνατούν να «διακρίνουν το υποκειμενικό από το καθολικό» (Tucker, 1999).

Συχνά οι έφηβοι εξαιτίας της ανάπτυξης των ικανοτήτων τους για αφαιρετική σκέψη, τείνουν να διαφωνούν με τις απόψεις των ενηλίκων, απλά και μόνο για να διαφωνούν. Παρά την σημαντική ανάπτυξη των νοητικών λειτουργιών οι έφηβοι, έχουν ακόμη ανάγκη από υποστήριξη και καθοδήγηση από τους γονείς, ιδιαίτερα όσον αφορά στη λήψη σημαντικών αποφάσεων.

Κοινωνική - Συναισθηματική ανάπτυξη: Η εφηβεία παραδοσιακά γίνεται αντιληπτή ως μία περίοδος έντονης συναισθηματικής αναστάτωσης, άποψη η οποία ισχύει σε σημαντικό βαθμό. Αυτή η ένταση εκφράζεται στην οικογένεια και στις σχέσεις με τους γονείς, όπου οι συγκρούσεις είναι συχνές, ακόμη και για απλά καθημερινά θέματα (ενδυμασία, σχολικές δραστηριότητες, έξοδοι με τους φίλους). Οι συγκρούσεις γίνονται αντιληπτές ως μέρος της διαδικασίας αυτονομίας των εφήβων και αποκτούν μεγάλη ένταση, όταν οι γονείς αντιστέκονται σε αυτή τη διαδικασία (Smith, Cowie & Blades, 2018).

Η ομάδα των συνομηλίκων και η επίδραση της: Από την αρχή της εφηβείας παρατηρείται η συμμετοχή των εφήβων σε ομάδες συνομηλίκων, που έχουν ως αντικείμενο κοινά ενδιαφέροντα και δραστηριότητες. Σταδιακά περιορίζεται η επίδραση της οικογένειας και αυξάνει ο ρόλος και η επίδραση της ομάδας των συνομηλίκων. Γενικά οι έφηβοι επιδιώκουν την αποδοχή των φίλων και των συνομηλίκων τους, η οποία μπορεί να είναι για πολλούς εφήβους η πιο σημαντική «πτυχή της ζωής τους» (Santrock, 1998). Η συμμετοχή στην ομάδα των συνομηλίκων παρέχει πολλές μαθησιακές ευκαιρίες όπως είναι π.χ. η εκμάθηση κοινωνικών ρόλων, η συνεργασία, η ομαδική εργασία, η αλληλεγγύη κ.ά.. Ωστόσο, η ομάδα των συνομηλίκων μπορεί να έχει και αρνητική επίδραση, κυρίως στην εκδήλωση επικίνδυνων μορφών συμπεριφοράς που επισημαίνονται πιο κάτω (π.χ. χρήση ουσιών, παραβατική συμπεριφορά).

Η διαμόρφωση της ταυτότητας: Ένα από τα σημαντικότερα επιτεύγματα των εφήβων είναι η διαμόρφωση της ταυτότητας, μία διαδικασία στην οποία σημαντικό ρόλο διαδραματίζει και η οικογένεια.

Η ταυτότητα αποτελεί απάντηση στα ερωτήματα ποιος είμαι, που πηγαίνω και πως σχετίζομαι με τους άλλους (Hogg & Abrams, 1988). Όταν οι γονείς είναι υποστηρικτικοί και αναγνωρίζουν τις ανάγκες των εφήβων, τότε δημιουργείται μια αίσθηση ασφάλειας στους εφήβους προκειμένου να διερευνήσουν νέους ρόλους και να αναπτύξουν πλευρές του εαυτού τους (McLean & Syed, 2015).

Κίνδυνοι στην Εφηβεία

Ορισμένοι έφηβοι εκδηλώνουν επικίνδυνες συμπεριφορές, πρόκειται κυρίως για εφήβους που έχουν χαμηλή αυτοεκτίμηση, προβλήματα συμπεριφοράς και έλλειψη κοινωνικών δεξιοτήτων. Σε αυτές τις περιπτώσεις πρέπει να γίνεται διάκριση ανάμεσα:

I. Στην αναζήτηση νέων μορφών συμπεριφοράς, στη διαμόρφωση νέας ταυτότητας, και δεξιοτήτων από τους εφήβους, δηλαδή στη φυσιολογική διαδικασία ανάπτυξης των εφήβων και

II. Την υπερεκτίμηση, τη μη ρεαλιστική αντίληψη των δεξιοτήτων τους που εκδηλώνουν ορισμένοι έφηβοι, την έλλειψη ωριμότητας ή την αδυναμία αντίστασης στις αρνητικές πιέσεις της ομάδας. Στην περίπτωση αυτή πρόκειται για εφήβους που αντιμετωπίζουν λιγότερο ή περισσότερο σοβαρά προβλήματα.

Συνήθεις επικίνδυνες συμπεριφορές στην εφηβεία είναι οι ακόλουθες:

- *Κάπνισμα, χρήση αλκοόλ*
- *Χρήση ουσιών*
- *Επικίνδυνη οδήγηση και ατυχήματα*
- *Συμπεριφορά που σχετίζεται με τραυματισμούς*
- *Ανασφαλή σεξουαλική συμπεριφορά και εφηβική εγκυμοσύνη*
- *Παραβατική συμπεριφορά (κλοπές, εξαπάτηση)*
- *Βίαιη, επιθετική συμπεριφορά και αντικοινωνικές πράξεις*
- *Προβλήματα που αφορούν τη διατροφή (παχυσαρκία)*

Μία σειρά από ενδείξεις στη διάθεση, τη συμπεριφορά, τις δραστηριότητες και το σώμα (π.χ. άγχος, ευερεθιστικότητα, απόσυρση, καταθλιπτική διάθεση, αργοπορημένη αφύπνιση, κ.ά.) μαρτυρούν συχνά την εμφάνιση επικίνδυνων συμπεριφορών στους εφήβους. Οι γονείς θα πρέπει να είναι προσεκτικοί σε αυτές τις ενδείξεις και τις αλλαγές στη συμπεριφορά και τη ζωή των εφήβων. Σε αυτές τις περιπτώσεις οι έφηβοι έχουν ανάγκη από βοήθεια και προστασία από τους γονείς και από εξειδικευμένες υπηρεσίες υγείας κ.τ.λ. στις οποίες πρέπει να απευθυνθούν.

Τα αποτελέσματα μίας θετικής πορείας ανάπτυξης στην εφηβεία είναι τα ακόλουθα:

- Η αποφοίτηση από τη δευτεροβάθμια εκπαίδευση.
- Η είσοδος στο πανεπιστήμιο, ή σε άλλες μορφές επαγγελματικής εκπαίδευσης ή/ και η είσοδος στην αγορά εργασίας.
- Ο εθελοντισμός και η κοινωνική προσφορά.
- Η ενασχόληση με διάφορες μορφές τέχνης, όπως είναι η μουσική, το θέατρο και άλλες.

Σημαντικά αναπτυξιακά επιτεύγματα κατά την εφηβεία είναι τα ακόλουθα:

- Σωματική ανάπτυξη και σεξουαλική ωριμότητα.
- Η διαμόρφωση της ταυτότητας (προσωπική, κοινωνική, επαγγελματική και σεξουαλική ταυτότητα).
- Απόκτηση ικανότητας για σκέψη, λήψη αποφάσεων και σχεδιασμό-καθορισμό της ζωής.
- Μετάβαση στην ενήλικη ζωή.
- Είσοδος στον κόσμο της εργασίας.

Ατομικές διαφορές στην Ανάπτυξη

Η περιγραφή των σταδίων της ανάπτυξης, προσφέρει μία συνολική εικόνα για τη διαδικασία και την πορεία της ανάπτυξης του παιδιού και του εφήβου και περιγράφει τις γενικές κατευθύνσεις στην ανάπτυξη.

Ωστόσο, «κάθε παιδί είναι μοναδικό» (Meggitt, 2006), παρουσιάζει διαφορετικό ρυθμό στην ανάπτυξη των δεξιοτήτων του και για αυτό το λόγο δεν θα πρέπει να μας προκαλεί ανησυχία, αν υπάρχει μικρή καθυστέρηση στην ανάπτυξη δεξιοτήτων, στις διαστάσεις του σώματος ή σε άλλες λειτουργίες.

Επίσης, διαφορές παρατηρούνται μεταξύ των ατόμων όσον αφορά στην σωματική, τη γνωστική, την συναισθηματική και την κοινωνική ανάπτυξη. Αυτές οι διαφορές παρατηρούνται ήδη αρκετά πρώιμα στη ζωή των παιδιών, και αφορούν ακόμη και βασικές βιολογικές λειτουργίες, π.χ. τον ύπνο ή στην ανάπτυξη των σωματικών διαστάσεων, το ύψος, το βάρος κ.τ.λ., χωρίς αυτό να υποδηλώνει την ύπαρξη κάποιου προβλήματος.

Ακόμη διαφορές παρατηρούνται στο ρυθμό ανάπτυξης αλλά και σε άλλα χαρακτηριστικά ανάμεσα στα κορίτσια και τα αγόρια, όπως π.χ. ότι τα αγόρια είναι πιο ευάλωτα ήδη από τη στιγμή της γέννησης, ενώ τα κορίτσια προηγούνται ως προς την ωριμότητα (Petersen, 1988). Ορισμένες από αυτές τις διαφορές μπορεί να οφείλονται σε γενετικούς παράγοντες, ή σε διαφορές όσον αφορά στις αρχές και τα

πρότυπα ανατροφής των αγοριών και των κοριτσιών, τις αρχές, αξίες και άλλες πολιτισμικές και κοινωνικές επιδράσεις. Για παράδειγμα στο δυτικό πολιτισμό, τα αγόρια αναμένεται να είναι πιο ενεργητικά και δραστήρια, ακόμη και πιο επιθετικά, από τα κορίτσια.

6. Μέθοδοι και εργαλεία εκπαίδευσης για την κατανόηση της ύλης

I. Μελέτη Περίπτωσης

Ο Βασίλης ένα αγόρι σχολικής ηλικίας, έχει τοποθετηθεί σε ανάδοχη οικογένεια και προσπαθεί να βρει τη θέση του σε αυτή αλλά και να κατανοήσει τους ρόλους των αναδόχων γονέων του. Ο Βασίλης είναι 8 ετών, αλλά δείχνει μικρότερος και πιο ανώριμος, έχει ανάγκη από αυξημένη φροντίδα και εποπτεία από τους ανάδοχους γονείς. Αν και έχει αναπτύξει μια σχέση προσέγγισης με τους ανάδοχους γονείς τους τελευταίους έξι μήνες, ωστόσο αποφεύγει να συνδεθεί μαζί τους και πλησιάζει περισσότερο άλλους ανθρώπους που γνωρίζει.

Οι ανάδοχοι γονείς αισθάνονται ότι δεν είναι επαρκείς στο ρόλο τους αλλά και ότι το παιδί δεν μπορεί να δεχθεί την αγάπη, τη φροντίδα και τη ζεστασιά που του προσφέρουν. Ο Βασίλης πιστεύει ότι μπορεί γρήγορα να αλλάξει οικογένεια, όπως έγινε και πρόσφατα, αισθάνεται αβεβαιότητα και για αυτό αποφεύγει να συνδεθεί περισσότερο μαζί τους.

Αφού μελετήσετε την περίπτωση του Βασίλη, απαντήστε στα ακόλουθα ερωτήματα:

- Τι δυσκολίες αντιμετωπίζει ο Βασίλης;
- Με ποιο τρόπο θα μπορούσαν οι ανάδοχοι γονείς να τον βοηθήσουν;
- Πιστεύετε ότι οι ανάδοχοι γονείς έχουν ανάγκη από τη βοήθεια ή την υποστήριξη κάποιου ειδικού για να ανταποκριθούν καλύτερα στο ρόλο τους;

II. Περιγράψτε ποιες κατά τη γνώμη σας είναι οι πιο σημαντικές ανάγκες των παιδιών μέσα από την αφήγηση ενός παραμυθιού ή μίας σύντομης ιστορίας, την οποία ακούγατε συχνά ως παιδιά. Στην συνέχεια μπορείτε να συζητήσετε στην ομάδα πως κάθε γονέας αντιλαμβάνεται τις ανάγκες των παιδιών.

III. Ποιες είναι οι δικές σας ανάγκες ως γονείς και πως σχετίζονται με τις ανάγκες των παιδιών; Αναζητήστε κοινά και διαφορετικά στοιχεία, αλλά και ενδεχόμενη φαινομενική ασυμβατότητα ή σύγκρουση μεταξύ των αναγκών των γονέων και των παιδιών.

Αυτοαξιολόγηση των συμμετεχόντων

Μετά την ολοκλήρωση της ενότητας καλείστε να αξιολογήσετε τη διαδικασία και να απαντήσετε στα ακόλουθα ερωτήματα:

- Σε ποια θέματα κρίνετε ότι χρειάζεστε περισσότερη ενημέρωση;
- Σας έχουν δημιουργηθεί απορίες και ερωτήματα κατά την παρουσίαση της θεματικής ενότητας;
- Έχετε σκεφτεί πιθανές δυσκολίες που θα συναντήσετε κατά την ανατροφή του παιδιού κατά την πορεία της ανάπτυξης τους;
- Ποιες σκέψεις σας δημιουργήθηκαν κατά την παρουσίαση αυτής της ενότητας;
- Έχουν αλλάξει κάποιες αντιλήψεις για τον ρόλο των γονέων στην ανατροφή των παιδιών;
- Εκτιμάτε ότι έχετε αποκτήσει μια ολοκληρωμένη εικόνα για την πορεία της ανάπτυξης του παιδιού;

Σύνοψη

Στην ενότητα αυτή εξετάσαμε τις ανάγκες των παιδιών, τις προσδοκίες των αναδόχων γονέων και την πορεία σωματικής και ψυχικής ανάπτυξης των παιδιών και των εφήβων. Οι ανάγκες των παιδιών διαφοροποιούνται ανάλογα με τα στάδια ανάπτυξης. Οι γονείς θα πρέπει να δείχνουν αρκετή ευαισθησία στην ικανοποίηση αυτών των αναγκών, γιατί παράλληλα μέσα από αυτές εκδηλώνεται η αγάπη και η απαραίτητη φροντίδα για τα παιδιά. Ιδιαίτερα στα πρώτα χρόνια της ζωής τους τα παιδιά, δεν έχουν τη δυνατότητα να καλύπτουν μόνο τους ζωτικές για την επιβίωση τους ανάγκες και εξαρτώνται πλήρως από τους γονείς τους. Σημαντικές ανάγκες των παιδιών είναι:

- Η Ανάγκη για Φροντίδα, Προστασία και Αγάπη.
- Η Ανάγκη για νέα ερεθίσματα, εμπειρίες και εκπαίδευση.
- Η ανάγκη και η αξία του παιχνιδιού για το παιδί.
- Η ανάγκη για έπαινο και αναγνώριση.
- Η σταθερή οικογενειακή ατμόσφαιρα και η ανάγκη για υποστήριξη.

Ο ρόλος και η λειτουργία του γονέα εκφράζεται μέσα από δραστηριότητες και ενέργειες που σχετίζονται με την επιβίωση και την ανάπτυξη του παιδιού, οι οποίες επιδρούν στη διαμόρφωση της προσωπικότητας του παιδιού και στην καλλιέργεια δεξιοτήτων.

Οι προσδοκίες των γονέων αποτελούν βασική πηγή άσκησης επιρροής στα παιδιά καθ' όλη την πορεία της ανάπτυξης τους μέχρι και την ενήλικη ζωή. Οι προσδοκίες των γονέων συνδέονται με τη συμμετοχή τους στην οργάνωση και την παρακολούθηση των δραστηριοτήτων στις οποίες συμμετέχει το παιδί, στη σχολική επίδοση, στην οργάνωση των δραστηριοτήτων του ελεύθερου χρόνου και στην συμμετοχή στην οικογενειακή ζωή.

Η ανάπτυξη είναι η ακολουθία των σωματικών και ψυχολογικών αλλαγών που παρατηρούνται από την γέννηση και καθ' όλη τη διάρκεια της ζωής. Η ανάπτυξη του παιδιού διακρίνεται σε πέντε χρονολογικές-αναπτυξιακές περιόδους, οι οποίες είναι οι ακόλουθες:

- Προγεννητική περίοδος
- Βρεφική ηλικία
- Προσχολική ή νηπιακή ηλικία
- Μέση Παιδική ή σχολική ηλικία
- Εφηβεία

Η βρεφική περίοδος ξεκινά με τη γέννηση και εκτείνεται μέχρι το δεύτερο έτος. Μετά την γέννηση, σημαντικές αλλαγές επισυμβαίνουν στο επίπεδο της ανάπτυξης του εγκεφάλου, των αντιληπτικών και των γνωστικών λειτουργιών, την κίνηση και την γλώσσα, την ανάπτυξη του πρωταρχικού δεσμού και των πρώτων διαπροσωπικών σχέσεων. Στο τέλος αυτής της περιόδου το παιδί μπορεί να μιλά, να περπατά μόνο του όρθιο, χωρίς τη βοήθεια των ενηλίκων, έχει αναπτύξει προσκόλληση προς την μητέρα και σταδιακά προς άλλα πρόσωπα του οικογενειακού περιβάλλοντος.

Στην προσχολική ηλικία, η σωματική ανάπτυξη συνεχίζεται με γρήγορο ρυθμό και σε αυτή την αναπτυξιακή βαθμίδα, σημαντικές αλλαγές συμβαίνουν στις διαστάσεις και στις αναλογίες του σώματος. Το παιδί τρέχει, συμμετέχει σε κινητικές δραστηριότητες, ανεβαίνει σε έπιπλα, σκάλες και δένδρα, έχει δε καλή ισορροπία. Κατά την περίοδο αυτή είναι απαραίτητος ο εμβολιασμός των παιδιών για την αντιμετώπιση ποικίλων ασθενειών καθώς και η πρόληψη των ατυχημάτων.

Το παιδί διαμορφώνει τις πρώτες έννοιες, έχει έντονη διάθεση να γνωρίσει και να εξερευνήσει τον κόσμο, βασικό διακριτικό γνώρισμα του είναι η περιέργεια, για αυτό συνεχώς ρωτά τους ενήλικες για το πως συμβαίνουν ή γιατί συμβαίνουν διάφορα πράγματα. Κατά την περίοδο αυτή αυξάνονται οι δυνατότητες για αλληλεπίδραση με τους συνομηλίκους, κατανοεί τον κοινωνικό ρόλο του φύλου, διακρίνει τις διαφορές ανάμεσα στα δύο φύλα, αρχικά με βάση εξωτερικά χαρακτηριστικά και αργότερα με βάση τα ανατομικά χαρακτηριστικά.

Η Μέση Παιδική ή Σχολική Ηλικία ως περίοδος καλύπτει την ηλικία 6-12 ετών. Πρόκειται για τα παιδιά που φοιτούν στο δημοτικό σχολείο. Σημαντική θεωρείται η ετοιμότητα του παιδιού

για μάθηση, επειδή οι γνωστικές λειτουργίες και ιδιαίτερα η φαντασία εξελίσσονται, το παιδί αναπτύσσει και βελτιώνει πολλές δεξιότητες. Είναι μια περίοδος χωρίς ιδιαίτερες συναισθηματικές εντάσεις, κατά την οποία το παιδί έχει περιέργεια, επιθυμία για μάθηση και έρευνα του κόσμου της εμπειρίας. Παράλληλα, τα παιδιά δημιουργούν φιλίες, ωστόσο οι γονείς και η οικογένεια είναι περισσότερο σημαντικοί για τα παιδιά.

Η εφηβεία είναι μία μεταβατική περίοδος, κατά την οποία πραγματοποιείται η μετάβαση από την παιδική στην εφηβική ηλικία. Η διάρκεια αυτού του σταδίου εκτείνεται από το 12ο μέχρι το 20ο έτος της ζωής του ατόμου.

Η εφηβεία διακρίνεται σε τρεις επιμέρους φάσεις στις οποίες το άτομο έχει διαφορετικά χαρακτηριστικά και αντιδράσεις. Οι επιμέρους αυτές φάσεις είναι:

1. Η ήβη (11 - 13)

2. Μέση εφηβεία (14-17)

3. Ύστερη εφηβεία (18-20)

Οι έφηβοι έχουν τη δυνατότητα να οργανώνουν και να προγραμματίζουν μελλοντικές ενέργειες και δραστηριότητες. Μπορούν να διαμορφώνουν υποθέσεις των οποίων την ορθότητα ελέγχουν, παράγουν ιδέες, δημιουργούν θεωρίες για να εξηγήσουν φαινόμενα, εμπειρίες και γεγονότα της πραγματικότητας. Ωστόσο, υπάρχουν ορισμένοι περιορισμοί και αδυναμίες στη σκέψη των εφήβων, εκ των οποίων η πιο χαρακτηριστική είναι ο εφηβικός εγωκεντρισμός. Οι έφηβοι είναι επικεντρωμένοι στον εαυτό τους, αντιλαμβάνονται και προσεγγίζουν τον κόσμο μέσα από την δική τους προσωπική οπτική.

Η εφηβεία είναι περίοδος που παραδοσιακά γίνεται αντιληπτή ως μία περίοδος έντονης συναισθηματικής αναστάτωσης, η άποψη αυτή ισχύει σε σημαντικό βαθμό. Αυτή η ένταση εκφράζεται στην οικογένεια και στις σχέσεις με τους γονείς, όπου οι συγκρούσεις είναι συχνές, ακόμη και για απλά καθημερινά θέματα. Στην εφηβεία η ομάδα των συνομηλίκων έχει καθοριστική επίδραση, από την αρχή οι έφηβοι συμμετέχουν σε ομάδες συνομηλίκων, που έχουν ως αντικείμενο κοινά ενδιαφέροντα και δραστηριότητες. Ένα από τα σημαντικότερα επιτεύγματα των εφήβων είναι η διαμόρφωση της ταυτότητας, μία διαδικασία στην οποία σημαντικό ρόλο διαδραματίζει και η οικογένεια. Ο έφηβος δίνει απάντηση σε σημαντικά ερωτήματα, όπως ποιος είναι και που πηγαίνει στη ζωή.

Προτεινόμενη βιβλιογραφία και παραπομπές στο διαδίκτυο για περαιτέρω εμπάθυνση

- Bukatko, D. & Daehler, M. W. (1992). *Child development: A topical approach*. Boston: Houghton Mifflin.
- Cole, M. & Cole, S. (2002). *Η Ανάπτυξη των Παιδιών (τομ. 1-3)*. Αθήνα: Τυπωθήτω.
- Craig, G. & Baucum, D. (2007). *Ανθρώπινη ανάπτυξη, τομ. Α-Β*. Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση.
- Dunlap, L. L. (2004). *What all children need: Theory and application*. Maryland: University Press of America.
- Feldman, R. (2011). *Εξελικτική ψυχολογία - Ενιαίο*. Αθήνα: Gutenberg.
- Hogg, M. & Abrams, D. (1988). *Social Identifications: A Social Psychology of Intergroup Relations and Group Processes*. London: Routledge.
- Kail, R. V. & Cavanaugh, J. C. (2018). *Human development: A life-span view*. Boston: Cengage Learning.
- McLean, K. C. & Syed, M. U. (Eds.) (2015). *The Oxford handbook of identity development*. Oxford: Oxford University Press.
- Meggitt, C. (2006). *Child development: An illustrated guide*. Oxford: Heinemann.
- Παρασκευόπουλος, Ι. (1985). *Εξελικτική Ψυχολογία., τόμ. 1-4*. Αθήνα: Ιδιωτική Έκδοση.
- Petersen, A. C. (1988). Adolescent Development. *Annual Review of Psychology*, 39(1): 583-607.
- Pringle, M. K. (2013). *The needs of children*. London: Routledge.
- Santrock, J. W. (1998). *Adolescence: Exploring Peer Relations*. New Delhi: Tata McGraw Hill Publishing Company.
- Santrock, J. W. (2002). *Life-span development. Dubuque*. AI: Brown Publishers.
- Smith, P., Cowie, H. & Blades, M. (2018). *Κατανοώντας την Ανάπτυξη των παιδιών*. Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Τζιόλα.
- Shulman, S., Seiffge-Krenke, I. & Samet, N. (1987). Adolescent coping style as a function of perceived family climate. *Journal of Adolescent Research*, 2(4): 367-381.
- Schultz, D. P. & Schultz, S. E. (2016). *Theories of personality*. Belmont, CA: Wadsworth / Cengage Learning.
- Tucker, N. (1999). *Εφηβεία, Ωριμότητα, Τρίτη Ηλικία*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Winnicott, D. W. (2012). *Playing and reality*. London: Routledge.
- <https://www.child.org.cy/the-psychological-development-of-the-child/>
- <http://epsype.blogspot.com/2012/02/6.html>
- <http://www.ich-mhsw.gr>
- <https://www.ich.gr/en/>
- <https://www.synigoros.gr/?i=childrens-rights.el>

**Οι αντιξοότητες στη ζωή της οικογένειας και οι επιπτώσεις τους.
Ζητήματα παραμέλησης, εγκατάλειψης και αποχωρισμού.
Αποτυπώσεις επώδυνων εμπειριών και μετά-τραυματικού
άγχους στη συμπεριφορά των παιδιών σε ανάδοχες οικογένειες.
Μηχανισμοί προστασίας, ψυχικής ανθεκτικότητας και ανάκαμψης.**

«Ένα σπίτι για κάθε παιδί»

1. Υποενότητες

- Αντιξοότητες στη ζωή της οικογένειας και οι επιπτώσεις τους
- Γονεϊκότητα: δεσμοί - δέσμευση και τα προαπαιτούμενα τους
- Ζητήματα παραμέλησης, εγκατάλειψης και αποχωρισμού
- Άγνωστο σε άγνωστα μέρη και αποχωρισμοί “για το καλό σου (του)”
- Αποτυπώσεις επώδυνων εμπειριών και μετατραυματικού άγχους στη συμπεριφορά των παιδιών σε ανάδοχες οικογένειες
- Αποτυπώσεις επώδυνων εμπειριών στην ικανότητα δημιουργίας δεσμού και διαπροσωπικών σχέσεων
- Αδυναμία έκφρασης και ρύθμισης των συναισθημάτων
- Επακόλουθο του τραύματος της κακοποίησης το έντονο άγχος και η διαταραχή μετατραυματικού άγχους
- Μηχανισμοί προστασίας, ψυχικής ανθεκτικότητας και ανάκαμψης
- Η τοποθέτηση σε ανάδοχη οικογένεια - παράγοντας προστασίας και ανάκαμψης

2. Σύντομη Εισαγωγή

Η ανάληψη της φροντίδας ενός αναδεχόμενου παρουσιάζει αναλογίες και συνάφειες με τη συνθήκη απόκτησης φυσικού τέκνου. Και στις δυο περιπτώσεις προέχει η επιθυμία του ενήλικα να λειτουργήσει ως γονιός. Στην πρώτη επιθυμεί να δημιουργήσει οικογένεια και στη δεύτερη να προσφέρει οικογένεια σε κάποιο παιδί που αναγκάζεται να στερηθεί τη δική του, και για όσο διάστημα τη στερείται.

Ωστόσο, ανέκαθεν ορισμένοι γονείς βρεφών, νηπίων, παιδιών και εφήβων τύχαινε να βρεθούν αντιμέτωποι με γεγονότα, δυσκολίες και αντιξοότητες, που δεν τους επέτρεπαν να ανταποκριθούν με επάρκεια στο μέγαλωμα των παιδιών τους. Ακόμη και Θεές της μυθολογίας απομάκρυναν νεογέννητα από βίαιους γεννήτορες και ανέθεταν το μέγαλωμα τους σε τρίτους (όπως η Ρέα εμπιστεύθηκε τον Δία σε νύμφες στον Ψηλορείτη), ή εγκατέλειπαν δύσμορφα νεογέννητα (όπως τον Πάνα που τον μέγαλωσε ο Διόνυσος). Ομοίως, οι γονείς του Μωυσή τον είχαν εναποθέσει σε καλάθι από πάπυρο στον Νείλο για να σωθεί από τη διατεταγμένη γενοκτονία των αγοριών, όπως και πολλοί φτωχοί παρέδιδαν τα παιδιά τους σε εύπορα ζευγάρια, συγγενή ή μη (ψυχοπαίδια, ψυχοκόρες).

Η σύγχρονη Ελληνική ιστορία έχει πλήθος παραδειγμάτων οικογενειών με εμπειρίες θανάτου γονέα/γονέων από σοβαρή ασθένεια, πόλεμο, μαζική καταστροφή ή και φόνο, που άφηναν πίσω ορφανά, γυναικών που αποκτούσαν βρέφη εκτός γάμου ή ανεπιθύμητα, και γονέων που λόγω έλλειψης, ή απώλειας βασικών πόρων για το μεγάλωμα των παιδιών τους, αδυνατούσαν να τα αναθρέψουν. Η πολιτεία είχε συστήσει βρεφοκομεία, ιδρύματα -τις γνωστές παιδουπόλεις και ορφανοτροφεία- και υπηρεσίες υιοθεσίας (τεκνοθεσίας) και ανάδοχης φροντίδας.

Η ενότητα αναφέρεται στις σύγχρονες μορφές αντιξοοτήτων, στις ανάγκες όπως άλλαξαν τον 20ο αιώνα με την εκμετάλλευση της παιδικής εργασίας, το εμπόριο βρεφών, τους σύγχρονους εκτοπισμούς και στις μορφές αναπλήρωσης της φυσικής οικογένειας που έχουν διαμορφωθεί – διαμορφώνονται στη σύγχρονη εποχή και έχουν αναδειχθεί καταλληλότερες.

Στο κείμενο αναφέρονται ευρήματα εγχώριων και διεθνών ερευνών και απόψεις που αντλούν από το οικολογικό μοντέλο της κοινωνικής εργασίας, το οποίο υποστηρίζει ότι η φυσική - σωματική ανάπτυξη και η διαμόρφωση της συμπεριφοράς των ατόμων συμβαίνει μέσα στο περιβάλλον στο οποίο ζουν και επηρεάζεται από αυτό. Το περιβάλλον φροντίδας ενός παιδιού απαρτίζεται από τους γονείς, την ευρύτερη οικογένεια, και τους υλικούς και άυλους πόρους που παρέχει ο πολιτισμός και η κοινότητα όπου μεγαλώνει. Στις περιπτώσεις όπου συστατικά στοιχεία /μέρη του υστερούν ή πλήττονται από αντιξοότητες το ίδιο το περιβάλλον φροντίδας επιδέχεται προστασία (πρόληψη), διόρθωση, βελτίωση, συμπλήρωση ή και αναπλήρωση των συστατικών αυτών, αξιοποιώντας ένα από τα αποτελεσματικότερα μέσα την ανάδοχη φροντίδα.

Λέξεις κλειδιά:

παραμέληση, κακοποίηση, ανθεκτικότητα, προστατευτικοί παράγοντες, παράγοντες κινδύνου.

3. Προσδοκώμενα αποτελέσματα

Οι υποψήφιοι ανάδοχοι που θα διδαχθούν αυτήν την ενότητα αναμένεται:

- Να αντιληφθούν το εύρος και την επίδραση κοινωνικών, οικονομικών παραμέτρων και αντίξων συνθηκών στην καθημερινή ζωή μίας οικογένειας και τις ανατροπές που προκαλούνται από απρόσμενες κοινωνικοοικονομικές κρίσεις, ή έκτακτα γεγονότα ζωής. Πως οι ιδιότητες της γονικής μέριμνας επηρεάζονται από τη συζυγική-οικογενειακή σχέση και τις κοινωνικές περιστάσεις;
- Να αντιληφθούν την απόγνωση και τις εσωτερικές συγκρούσεις που βιώνει ο γονέας που μεγαλώνει το παιδί του σε περιβάλλον φτώχειας, περιθωρίου αδυνατώντας να καλύψει τις βασικές ανάγκες του.

- Να κατανοήσουν τις επιπτώσεις που επισύρει η εν λόγω αδυναμία στην ατμόσφαιρα και τις σχέσεις μέσα στην οικογένεια και τις ακραίες εκδηλώσεις τους με μορφές ενδοοικογενειακής βίας, κακομεταχείρισης ή εγκατάλειψης των παιδιών.
- Να γνωρίσουν τις επιπτώσεις των τραυμάτων από παρατεταμένα βιώματα ανασφάλειας, απόρριψης, κάθε μορφής κακομεταχείρισης στην ψυχοσυναισθηματική ανάπτυξη και τις ικανότητες του παιδιού για μάθηση και επιτεύγματα με απώτερες συνέπειες στην ενήλικη ζωή.
- Να αντιληφθούν και να κατανοήσουν τις έννοιες “επιτρεπτικοί” για τους γονείς και “προστατευτικοί” παράγοντες για το παιδί, που ευνοούν την ευμενή ψυχοκοινωνική του εξέλιξη.
- Να κατανοήσουν τη λειτουργία προστατευτικών παραγόντων που τροποποιούν ή αμβλύνουν τις αρνητικές επιπτώσεις από την κακομεταχείριση και το μέγλωμα σε ίδρυμα και κάνουν ορισμένα παιδιά να μην υποκύπτουν σε αυτές, και
- Να αντλήσουν την πεποίθηση για τη λειτουργία του ρόλου του ανάδοχου ως προστατευτικού και παράγοντα ανθεκτικότητας για το παρόν και το μέλλον του αναδεχομένου.

4. Στόχοι

Σκοπός της ενότητας είναι να δώσει στους υποψηφίους αναδόχους εφόδια γνώσεων και δεξιοτήτων για να αντιληφθούν και να κατανοήσουν την επιρροή που ασκούν στα παιδιά αλλά και στους ίδιους, οι εμπειρίες που έχουν προηγηθεί της τοποθέτησης σε ανάδοχη οικογένεια και πως αυτές επηρεάζουν τα συναισθήματα και τη συμπεριφορά.

Επιχειρεί να αποκριθεί σε αντιλήψεις, ανησυχίες, επιφυλάξεις σχετικά με τις συνθήκες γέννησης και τα βιώματα του παιδιού που περνά στο σύστημα παιδικής προστασίας και είναι πιθανό να τους έχουν απασχολήσει, να τους απασχολούν στη διάρκεια της κατάρτισης, ή να τους απασχολήσουν μετά την ανάληψη παιδιού.

Επίσης, η ενότητα στοχεύει να “εξηγήσει” πως αποτυπώνονται οι επιπτώσεις της απρόσφορης, ανεπαρκούς και της κακοποιτικής φροντίδας στη συμπεριφορά των παιδιών (με διαφορετική μορφή και ένταση ανάλογα με την ηλικία τους) και να ευαισθητοποιήσει τους υποψηφίους αναδόχους για την αποτελεσματική διαχείριση της.

Βασίζεται σε παραδείγματα που έχουν αντληθεί από αφηγήσεις ατόμων που τα έχουν μεγαλώσει ανάδοχοι γονείς και έχουν πάρει μέρος σε σχετική έρευνα.

Η επίτευξη των στόχων αυτών προϋποθέτει ότι η κατάρτιση των υποψηφίων αναδόχων γίνεται σε περιβάλλον συνεργασίας με ενεργό συμμετοχή. Οι εκπαιδευόμενοι δεν είναι αναγνώστες της ύλης αλλά διαμορφωτές της. Απεικονίσεις σε χάρτες και συμπληρώσεις σχημάτων με τις απόψεις, τους προ-

βληματισμούς και τα σχόλια τους συμβάλλουν στην εξοικείωση των υποψηφίων με τις έννοιες παιδιά σε κίνδυνο, κακοποίηση παιδιού, προστασία εκτός της φυσικής οικογένειας, ανθεκτικότητα κ.ά..

Επίσης, ο/η επιμορφωτής/επιμορφώτρια υιοθετεί στάση εμπειρογνώμονα, όχι διδάσκοντα σε μαθητή, και αναγνωρίζει τους υποψηφίους αναδόχους ως μελλοντικούς συνεργάτες των επαγγελματιών.

Ως εκ τούτου οι υποψήφιοι ανάδοχοι θα είναι σε θέση να εκφράσουν – ονομάσουν όποια πτυχή της θεματικής είναι ασαφής ή θολή, και να προβλέψουν τι ενδέχεται να χρειαστούν προκειμένου να εξελιχθούν σε «ειδικούς από εμπειρία» στην εκπλήρωση των στόχων της αναδοχής.

5. Ανάλυση της θεματικής ενότητας

Αντιξοότητες στη ζωή της οικογένειας και οι επιπτώσεις τους

Όλοι οι άνθρωποι, όλων των εθνικοτήτων, πολιτισμών, και κοινωνικών τάξεων, επιθυμούν να τους συμβούν τα καλύτερα, και να ικανοποιηθούν τα όνειρα τους. Κάθε γονέας έχει προσδοκίες από το παιδί (υγιές, χαρούμενο) και από τον εαυτό του (να είναι καλός γονιός).

Ομοίως, όλα τα βρέφη, νήπια, παιδιά, προέφηβοι και έφηβοι λόγω της φυσικής αδυναμίας και της επίσης φυσικής συναισθηματικής- κοινωνικής ανωριμότητας τους μεγαλώνουν με κάποιον άλλο/ κάποιους άλλους, με την υποστήριξη και τη φροντίδα του/τους.

Όλα έχουν ανάγκες για κατάλληλη διατροφή, ασφαλή διαβίωση, εκπαίδευση, υγεία, απόκτηση ταυτότητας, ψυχοσυναισθηματική ανάπτυξη, δεξιότητες φροντίδας εαυτού, κοινωνικές σχέσεις.

Προέχει η κάλυψη των αναγκών διαβίωσης (κατοικίας, διατροφής, υγείας, εκπαίδευσης) συνοδευμένη από την κάλυψη των βασικών συναισθηματικών αναγκών τους για:

- Αγάπη, φροντίδα, προσοχή
- Ειλικρινή αποδοχή και επιβράβευση
- Ασφάλεια
- Σταθερότητα και προβλεψιμότητα
- Ρεαλιστικά όρια
- Ενσυναίσθηση

- Προσδοκίες για επιτεύγματα
- Ευκαιρίες για καλλιέργεια υπευθυνότητας, δεξιοτήτων και
- Συμμετοχή στις αποφάσεις που το αφορούν

Επίσης, όλα τα παιδιά χρειάζονται προστασία από ποικίλες πιθανές αστοχίες, ελλείψεις, και επώδυνες εμπειρίες, στις οποίες περιλαμβάνονται η παραμέληση, η κακοποίηση από γονείς, φροντιστές και άλλους, ακόμη και από οργανισμούς/ υπηρεσίες.

Ωστόσο, η ζωή των γονέων και το μέγλωμα των παιδιών συμβαίνει μέσα στο οικοσύστημα στο οποίο ζουν μαζί με άλλους και επηρεάζονται από τους άλλους. Το οικοσύστημα αυτό απαρτίζεται από τέσσερις μεγάλες περιοχές, την ατομική, την περιοχή με τις διαπροσωπικές σχέσεις, την κοινότητα και από την περιοχή της ευρύτερης κοινωνίας (βλ. σχήμα 1).

Σχήμα 1. Το πλαίσιο (οικοσύστημα) στο οποίο μεγαλώνουμε εμείς και τα παιδιά μας

Πηγή: World report on violence and health edited by Krug, E. et al. Geneva, World Health Organization, 2002.

Αυτό το πλαίσιο εξασφαλίζει το σύνθετο πλέγμα των απαραίτητων υλικών, κοινωνικών και πολιτιστικών πόρων.

Αυτό επηρεάζει την ετοιμότητα του φροντιστή να αποκριθεί στο κλάμα, στην ανάγκη με ευχάριστη διάθεση, χωρίς άγχος, ή αβεβαιότητα αν κάνει σωστά ή αρκετά, ή βιασύνη, χωρίς “να βαρυγομά”, σε κατάλληλο ασφαλές χώρο, με σταθερή συχνότητα.

Στο εκάστοτε οικολογικό πλαίσιο δίδονται ευκαιρίες για εξέλιξη, κάλυψη των προσδοκιών, αλλά και δημιουργούνται εμπόδια, προκύπτουν περιστάσεις πολέμου, πολιτικής ή οικονομικής κατάστασης που διαμορφώνουν αποκλεισμούς και περιθώρια, συνθήκες μετανάστευσης, ή μορφές βίας και παραβατικότητας. Τα παιδιά είναι πάντα πιο ευάλωτα. Παιδιά που γεννημένα σε άλλη χώρα μεταναστεύουν, παιδιά μεικτών ζευγαριών, παιδιά εκπατρισμένων, παιδιά γεννημένα σε αποδημίες, ή σε διαδρομή της ελπίδας

να φθάσουν σε ένα τόπο για να σωθούν ή της ελπίδας για μια καλύτερη ζωή, παιδιά που διασχίζουν τους κόσμους ή περνούν από διαφορετικές οικογένειες. Παιδιά που φθάνουν σε νέο περιβάλλον -οικολογικό πλαίσιο- έτοιμο να τα δεχθεί και να τα φροντίσει.

Γονεϊκότητα: δεσμοί, δέσμευση και τα προαπαιτούμενα τους

Η ανατροφή του παιδιού αρχίζει και εξελίσσεται μέσα στο οικογενειακό και το κοινωνικό περιβάλλον που ζει, σύμφωνα με τα ισχύοντα σε μια κοινωνία που αναμένεται να **εξασφαλίζει βασικές και απαραίτητες** συνθήκες ευημερίας για όλους.

Ο Βρετανός παιδοψυχίατρος Michael Rutter (1988) έχει αποδείξει ότι όλοι οι γονείς χρειάζονται “επιτρεπτικές” συνθήκες για να αναθρέψουν τα παιδιά τους με άρτιο και αποτελεσματικό τρόπο, οι οποίες ποικίλουν από χώρα σε χώρα. Χρειάζονται πόρους, κατάλληλες συνθήκες κατοικίας, φυσικής και κοινωνικής ασφάλειας, οικονομικούς πόρους, πρόσβαση σε παιδιατρικές υπηρεσίες, βρεφονηπιακούς σταθμούς, υπηρεσίες υγείας, εκπαίδευσης, ψυχαγωγίας, πολιτικές στήριξης της οικογένειας, αξίες. Ταυτόχρονα επηρεάζονται από έθιμα, αξίες - πολιτισμικές απόψεις για την ανατροφή των παιδιών που μπορεί να αποτρέπουν ή και να δικαιολογούν αυταρχικά μοντέλα (στάσεις και μεθόδους) ανατροφής και προστασίας - υπερπροστασίας, που προκαλούν πόνο (π.χ. σωματική τιμωρία με λωρίδες, βέργες, χαστούκια) ή εκθέτουν το παιδί σε κίνδυνο (π.χ. η κλειτοριδεκτομή στα κορίτσια, η περιτομή στα αγόρια).

Οι σημαντικότεροι από τους παράγοντες που δεν επιτρέπουν ή και εμποδίζουν τους φυσικούς γονείς να πετύχουν στο μεγάλωμα των παιδιών τους, με αποτέλεσμα την εμφάνιση φαινομένων ανεπαρκούς φροντίδας, παραμέλησης βασικών αναγκών ασφάλειας, κακομεταχείρισης, εκμετάλλευσης ακόμη και εγκατάλειψης παιδιού είναι:

- φτώχεια
- αποκλεισμός (μέλη μειονοτήτων, Ρομά, μεταναστών)
- επικράτηση πολιτιστικών συνηθειών - εθίμων
- κατάχρηση αλκοόλ από γονείς
- κατάχρηση ναρκωτικών ουσιών
- πρόσβαση σε φάρμακα
- κατάρρευση των οικογενειακών σχέσεων - διαπροσωπικές τραυματικές εμπειρίες
- τραύματα που οφείλονται σε πολέμους (εκτοπισμοί, ορφάνια, χωρισμός από οικογένεια)
- διαγενεακή βία μέσα από διακριτούς ενδοοικογενειακού και εξω-οικογενειακού κύκλου

- ενδοοικογενειακή βία ή ιστορικό σεξουαλικής κακοποίησης ή σωματικής κακοποίησης
- γονείς που ενδέχεται να βρεθούν στη φυλακή, ή να υποφέρουν από προβλήματα κατάχρησης ναρκωτικών
- γονείς που μπορεί να υποφέρουν από προβλήματα ψυχικής υγείας ή διανοητικής αναπηρίας
- φυσικές καταστροφές, φυσικοί τραυματισμοί

Οι περισσότεροι γονείς παρά τις παραπάνω αντιξοότητες και τους περιορισμένους πόρους καταφέρνουν να αποκριθούν με επάρκεια στους ρόλους τους αξιοποιώντας πηγές υποστήριξης που υπάρχουν στο περιβάλλον τους (βλ. Σχήμα 1). Συγγενείς, φίλοι, σημαντικά πρόσωπα μπορούν να συμβάλουν σε διευθετήσεις, συμπληρώματα και βελτιώσεις.

Άλλοι γονείς αξιοποιούν υπηρεσίες ευαισθητοποίησης, υποστήριξης, συμβουλευτικής (βελτίωση επικοινωνίας, τροποποιήσεις συμπεριφοράς), ή και κρατικές παροχές (επιδόματα, θέση σε παιδικό σταθμό ή κέντρο απασχόλησης).

Η αναγνώριση των εν λόγω κινδύνων έχει οδηγήσει στη διαμόρφωση πολιτικών πρόληψης των αιτιών και της εμφάνισής τους.

Η ΠΡΟΛΗΨΗ: μέτρα που λαμβάνονται για να προλάβουν να συμβεί ή να την ανακόψουν στην αρχή της αποσκοπεί στη μείωση της συχνότητας εμφάνισης νέων περιπτώσεων, επιχειρώντας την απομάκρυνση ή μείωση των αιτιών και των παραγόντων κινδύνου.

Βάσει χρόνου παρέμβασης η πρόληψη διακρίνεται σε : 1 γενή, 2γενή, 3γενή πρόληψη.

Βάσει βαθμού κινδύνου εκείνων που δέχονται την παρέμβαση διακρίνεται σε: καθολική, επιλεκτική, στοχευμένη.

Δραστηριότητα 1

Ζητήματα παραμέλησης, εγκατάλειψης και αποχωρισμού

Στις περιπτώσεις που δεν καταστεί εφικτή η πρόληψη, αποτροπή των παραπάνω διαφορετικών λόγων και των πιθανών συνδυασμών τους, η ζωή στο σπίτι του βιολογικού γονέα σταδιακά ή αιφνίδια γίνεται ασταθής, «ανθυγιεινή», μη ασφαλής. Το παιδί/τα παιδιά διατρέχουν κίνδυνο πλημμελούς / ανεπαρκούς φροντίδας, ή και εγκατάλειψης, ή κίνδυνο να υποστούν κακοποίηση.

Σύμφωνα με την Παγκόσμια Οργάνωση Υγείας (WHO, 1999) με τον όρο *κακοποίηση παιδιού* αναφερόμαστε σε όλες τις μορφές σωματικής, συναισθηματικής, σεξουαλικής κακοποίησης, παραμέλησης,

ή πλημμελούς διαπαιδαγώγησης, ή εμπορικής ή άλλης εκμετάλλευσης, οι οποίες γίνονται στα πλαίσια μιας σχέσης εμπιστοσύνης ή εξουσίας με το παιδί, με αποτέλεσμα την πραγματική ή δυνητική βλάβη στην υγεία του, την επιβίωση, την ανάπτυξη ή στην αξιοπρέπειά του.

Οι έννοιες, παραμέληση, σωματική, συναισθηματική κακοποίηση και σεξουαλική κακοποίηση έχουν συχνή χρήση στο κείμενο μας και ορίζονται ως εξής:

Παράμεληση: είναι η άρνηση ή η ανικανότητα από την πλευρά του γονέα ή άλλου φροντιστή να παρέχει τη φροντίδα που απαιτείται για την καλή υγεία και την ανάπτυξη του παιδιού. Ο γονέας ή ο φροντιστής δεν είναι σε θέση να ικανοποιήσει τις βασικές σωματικές ανάγκες του παιδιού, όπως τη διατροφή, την ένδυση, να του παρέχει ασφαλές περιβάλλον, ή και τις συναισθηματικές ανάγκες, όπως στοργή και προσοχή. Μπορεί επίσης να παρέχει ανεπαρκή επίβλεψη και/ή να το εγκαταλείψει.

Σωματική κακοποίηση: Είναι μια πράξη/ πράξεις από ένα πρόσωπο φροντίδας, που έχει ως αποτέλεσμα ή έχει μεγάλη πιθανότητα να έχει ως αποτέλεσμα τη σωματική βλάβη ή και το θάνατο του παιδιού. Παραδείγματα σωματικής κακοποίησης: κλωτσιές, δάγκωμα, ταρακούνημα, μαχαίρωμα, γρονθοκόπημα.

Συναισθηματική κακοποίηση: ένα επίμονο ή επαναλαμβανόμενο μοτίβο συμπεριφοράς εκ μέρους του γονέα και περιλαμβάνει απόρριψη, απομόνωση, τρομοκράτηση, ταπείνωση, περιορισμό, έκθεση σε οικογενειακή βία, κατάχρηση ουσιών και συμμετοχή σε εγκληματική δραστηριότητα.

Σεξουαλική κακοποίηση: Διάπραξη παρενόχλησης με επαφή των γεννητικών οργάνων, διεύδυσης, ή άλλες σεξουαλικές πράξεις, με τις οποίες τα παιδιά χρησιμοποιούνται για να προσφέρουν σεξουαλική ικανοποίηση στον δράστη. Αυτός ο τύπος κακοποίησης περιλαμβάνει επίσης σεξουαλική εκμετάλλευση και παιδική πορνογραφία.

Διεθνώς, τα μεγαλύτερα ποσοστά του συνόλου των παραπάνω κρουσμάτων βίας προς τα παιδιά συμβαίνουν μέσα στη φυσική τους οικογένεια. Σύμφωνα με ευρήματα ερευνών η ενδοοικογενειακή βία έχει άμεση σχέση με την κακομεταχείριση των ανηλίκων (Johnsona et al., 2002).

Οι πράξεις αυτές έχουν μεγάλη πιθανότητα να βλάψουν τη σωματική και ψυχική υγεία του παιδιού. Ειδικότερα, η σεξουαλική κακοποίηση και η αιμομικτική της μορφή έχει σοβαρές ψυχολογικές, ιατρικές, νομικές, κοινωνικές και ηθικές προεκτάσεις και συνιστά σημαντικό παράγοντα κινδύνου για εμφάνιση ψυχοπαθολογίας στην ηλικία που συμβαίνει (παιδική, εφηβική) αλλά και στην ενήλικη ζωή.

Παιδιά που εκτίθενται σε κάποια από τις παραπάνω μορφές κακομεταχείρισης στη φυσική τους οικογένεια χρειάζονται επείγουσα και συστηματική παρέμβαση από υπηρεσίες παιδικής προστασίας.

Ο όρος παιδική προστασία αναφέρεται στα μέτρα που λαμβάνονται αφού έχει συμβεί η κακοποίηση και αποσκοπεί στην αντιμετώπιση των σοβαρών επιπτώσεων της στο παιδί, στην πρόληψη / αποτροπή της επανάληψής της, και την τιμωρία του θύτη/ των θυτών.

Στις περιπτώσεις αυτές με συνέργεια κοινωνικών και δικαστικών υπηρεσιών αποφασίζεται η απομάκρυνση του παιδιού από την οικογένεια και η ανάθεση της φροντίδας του σε ίδρυμα ή ανάδοχη οικογένεια, για όσο χρόνο χρειάζεται.

Άγνωστο σε άγνωστα μέρη και αποχωρισμοί “για το καλό σου (του)”

Οι συνθήκες κάτω από τις οποίες αποκαλύπτονται τα συμβάντα της παραμέλησης/κακοποίησης, και οι διαδικασίες για την εξασφάλιση της προστασίας του παιδιού είναι καθαυτές ιδιαίτερα τραυματικές. Ενδέχεται να προκαλέσουν το λεγόμενο “δευτερογενές τραύμα” η σοβαρότητα του οποίου εξαρτάται από την ηλικία του παιδιού και την προσοχή με την οποία σχεδιάζεται η παρέμβαση και προετοιμάζεται η εφαρμογή της.

Το παιδί οδηγείται σε ακατανόητες, ανοίκειες συναντήσεις με άγνωστους, ιατροδικαστές, ιατρούς, πραγματογνώμονες, δικηγόρους σε νοσοκομεία, επιβλητικά κτίρια.

Συνοδεύεται από άγνωστους, αδιευκρίνιστων και αγνώστων προθέσεων σε γραφεία που ακόμη κι όταν έχουν πολλά παιχνίδια ή τάμπλετ είναι παράξενα, ξένα.

Αδικαιολόγητα για τα ίδια αφού δεν εμφανίζουν συμπτώματα μεταφέρονται σε Νοσοκομεία Παιδων, υφίστανται εξετάσεις, προτρέπονται από αγνώστους να τους μιλήσουν για την οικογένεια τους. Εγκαθίστανται σε θαλάμους νοσηλείας, συμβιώνουν προσωρινά με παιδιά που υποφέρουν, με ενήλικες που τους χαμογελούν με συγκατάβαση, ή τα σχολιάζουν με συμπόνια.

Ενδεικτική είναι η αναδρομική περιγραφή του Άρη, για τη συνθήκη απομάκρυνσης από τη φυσική του οικογένεια πριν 10 χρόνια.

“Ήμουν 8 ετών, κι είχα τρομάξει τόσο πολύ, που όταν μπήκα στο περιπολικό δεν μπορούσα να θυμηθώ γιατί ήμουν εκεί. Ντρεπόμουν να ρωτήσω την κυρία που μού σφίγγε το χέρι, γιατί νωρίτερα κάτι μου ‘χε πει. Αλλά τι;;; Θυμάμαι πως δεν ήθελα να στρέψω το πρόσωπο μου σε αυτήν, ούτε να την κοιτάξω στα μάτια. Αναρωτιόμουν, πού πάω με αληθινό περιπολικό, ξανά και ξανά. Η κυρία κάτι μου είπε, δεν άκουσα. Κοίταξα το λεβιέ, ακούνητος.

Όταν σταμάτησε, το είδα, ήταν το νοσοκομείο, το ήξερα με είχε πάει η μαμά για τις αμυγδαλές!

Αλλά τώρα είμαι άρρωστος; Που πονάω;;; Δεν ήξερα.

Δεν έχω ξεχάσει πόσο τρόμαξα! Τι μου συμβαίνει;;;

Και τότε εκείνη μου αφήνει το χέρι, ήταν παράλυτο!! ακούνητο, μπλαβί. Γι' αυτό λοιπόν με 'φεραν στο νοσοκομείο! [.....]

Πολύ καιρό αργότερα κατάλαβα πως είχα τεντώσει τόσο πολύ το χέρι, που το 'χα παγώσει, έτσι δεν ένοιωθα την επαφή με το ξένο χέρι”.

(Πηγή: Νέοι, νέες με εμπειρία ανάδοχης φροντίδας μιλούν για την αναδοχή).

Η διαδικασία εκτίμησης του συμβάντος της κακοποίησης αν και γίνεται σε ειδικά διαμορφωμένους χώρους, από κατάλληλα εκπαιδευμένους κοινωνικούς λειτουργούς παραμένει εξαιρετικά ευαίσθητη και επηρεάζεται από το βαθμό εμπιστοσύνης που θα αισθανθεί το παιδί προς το πρόσωπο του.

Όμως και αυτή η διαδικασία ακολουθείται από εκείνη του συστήματος ποινικής δικαιοσύνης και τους παράξενους, μηχανισμούς του (πραγματογνωμοσύνη, προανάκριση, κύρια ανάκριση, ακροαματική διαδικασία κ.ά.). Αυτή ευθύνεται για νέες επώδυνες εμπειρίες και το σύνθητες επακόλουθο, την απομάκρυνση του θύτη αλλά και του παιδιού θύματος.

Ξεχωριστή διάσταση αποκτά η απομάκρυνση του παιδιού από τον κόσμο του, το οικείο περιβάλλον. Απομάκρυνση απροειδοποίητη, μη αναμενόμενη, χωρίς κάποια συναφή εμπειρία.

Ο αποχωρισμός του παρουσιάζεται ως ελπίδα, “για το καλό του” συνεπάγεται μείζονος σημασίας απώλειες.

Όχι μόνο από τα σημαντικά για αυτό πρόσωπα, αφορά αποχωρισμό από τον κόσμο του.

Πόσα πρόσωπα, πόσα αντικείμενα, πόσα σημεία, ζώα, πράγματα αποχωρίζεται, πόσα σχέδια και προσδοκίες του ματαιώνονται.

Το περιβάλλον του σπιτιού, αν και κακοποιητικό, αγχογόνο και συγχυτικό, ήταν γνωστό, προβλέψιμο και είχε και καλές στιγμές. Δικό του. Είχε στιγμές ζεστασιάς, κατανόησης, κάλυψης επιθυμιών, αναγκών, χατιριών, δώρων. Αφορμές χαράς, γιορτής, διασκέδασης. Πως να πειστεί πως αυτό όλο συμβαίνει για το καλό του;;;

Το εύρος και η ποικιλία των απωλειών είναι αχανής, ξεχωριστή για κάθε παιδί και ανάλογη της ηλικίας του. Ενδεικτικό είναι το απόσπασμα από την αφήγηση του Ερμή, με εμπειρία τοποθέτησης σε ίδρυμα σε ηλικία 6 ετών, και ύστερα από 4 χρόνια σε ανάδοχη οικογένεια:

“Εμένα μου ‘λείπαν οι μυρωδιές, περπατούσα και ρουθούνιζα μήπως και μυρίσω τουλάχιστον μια. Το πρωί μου ‘λείπε η μυρωδιά του καφέ, τούρκικου καφέ, που πάντα ξεχείλιζε και οι βροντερές βρисиές του πατέρα μου... “την ατυχία μου να πιω καφέ με καϊμάκι”.

“Το μεσημέρι ρουθούνιζα για κανέλλα, η γιαγιά έβαζε σε όλα τα φαγητά κανέλλα, κι όταν αρρώσταινα μού ‘δίνε κανελλάδα. Αλλά πουθενά κανέλλα, στο ίδρυμα κανένα φαί δεν είχε κανέλλα, όλα άνοστα.

Κι άλλες μυρωδιές, στο ίδρυμα έπρεπε να λιποθυμήσεις για να μυρίσεις κολώνια”.

(Πηγή: Νέοι, νέες με εμπειρία ανάδοχης φροντίδας μιλούν για την αναδοχή).

Αποτυπώσεις επώδυνων εμπειριών και μετατραυματικού άγχους στη συμπεριφορά των παιδιών σε ανάδοχες οικογένειες

Η κακοποίηση έχει βραχύχρονες και μακρόχρονες επιπτώσεις. Ο εγκέφαλος των ανηλίκων αναπτύσσεται συνεχώς μέσω της αλληλεπίδρασης τους με το περιβάλλον, η οποία επιδρά στη διαδοχική ανάπτυξη του ίδιου (του εγκεφάλου) και της πλαστικότητάς του. Τα ερεθίσματα που δέχεται κινητοποιούν τη διαμόρφωση κινήτρων και ικανοτήτων στο παιδί.

Για παράδειγμα, τα παιδιά που ζουν σε βίαιο περιβάλλον περνούν πολύ χρόνο σε θέση υποταγής, θέση που τα στερεί από ερεθίσματα που εξάπτουν τη φαντασία και παρακινούν αναζητήσεις, που με τη σειρά τους ευνοούν τη μάθηση. Τα ίδια αναγκάζονται να νοιάζονται για την επιβίωση τους και όχι για τα επιτεύγματα (το ίδιο κάνει συνήθως και η μητέρα - εστιάζει στη διάσωση και των δυο, και όχι στις προσδοκίες από το παιδί). Ως αποτέλεσμα και οι δυο αμελούν την επίτευξη των αναπτυξιακών στόχων του μεγαλώματος του.

Τα παιδιά που έχουν υποστεί παραμέληση ή κακοποίηση ενδέχεται να εμφανίσουν ανήσυχη συμπεριφορά εκρήξεις θυμού, επιθετικότητα - αυτοεπιθετικότητα, λεκτική επίθεση, αγχώδεις διαταραχές, όπως φοβίες, εφιάλτες, πάγωμα, απόσυρση, φυγή από την κατάσταση και χαμηλή επίδοση στο σχολείο. Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι αντιμετωπίζουν σύνθετα και πολύ ενοχλητικά συναισθήματα, όπως:

- κατηγορούν τον εαυτό τους επειδή έχουν απομακρυνθεί από τους γονείς τους.
- επιθυμούν να επιστρέψουν στους γονείς τους, ακόμη και σε περιπτώσεις που έχουν υποστεί σοβαρή κακοποίηση.
- αισθάνονται ανεπιθύμητα ή ότι έχουν απορριφθεί.
- αισθάνονται “έκθετα” ή έχουν ανάμικτα συναισθήματα για τους αναδόχους.
- αισθάνονται αβέβαιοι για το μέλλον ή την ταυτότητά τους.

- το τραύμα από τα επεισόδια κατάχρησης ή αμέλειας, που έχουν υποστεί, είναι διάχυτο, διαπεραστικό.
- επιπλέον μια αναβίωση, υπενθύμιση τραυματικών γεγονότων μπορεί να συμβεί απρόοπτα μέσω των αισθήσεων (μια μυρωδιά φαγητού, μιας κολώνιας, ένα λουλούδι, ο τρόπος αγγίγματος, ένα χρηστικό αντικείμενο, ένα παιχνίδι, ο τόνος μιας φωνής, ένα τραγούδι).

Ποικιλία αντιδράσεων

Η επίδραση της κακοποίησης ποικίλει ανάλογα με:

- τη φύση της κακοποίησης
- το χρόνο τέλεσης της σε σχέση με την ηλικία του παιδιού και τη διάρκεια της
- τη σοβαρότητα της
- τις αντιδράσεις του περιγύρου στο συμβάν/ τα συμβάντα
- το σχέδιο που εκπονήθηκε και τους πόρους που διατέθηκαν κατά την αποκάλυψη της τραυματικής εμπειρίας και τη λήψη αποφάσεων για την προστασία του παιδιού
- τις εσωτερικές δυνάμεις που διαθέτει το ίδιο για προσαρμογή σε αλλαγές και για ανάκαμψη (βλ. παρακάτω αναφορά στην ανθεκτικότητα).

Ξεχωριστή σοβαρότητα παρουσιάζει η επίδραση της κακοποίησης στην επιθυμία των παιδιών να εμπιστευτούν και να δημιουργήσουν νέες σχέσεις με ενήλικες αλλά και ομιλήκους και να μοιραστούν τα συναισθήματά τους.

Αποτυπώσεις επώδυνων εμπειριών στην ικανότητα δημιουργίας δεσμού και διαπροσωπικών σχέσεων

Όπως έχει αναφερθεί, τα παιδιά διαμορφώνουν άποψη για τον εαυτό και την αξία τους καθώς και για την αξία των άλλων με βάση τον τρόπο με τον οποίο τα ανατρέφουν οι φροντιστές τους στα πρώιμα στάδια της ανάπτυξης τους. Στις περιπτώσεις που εκείνοι κακομεταχειρίζονται συναισθηματικά, σωματικά ή σεξουαλικά, και αδυνατούν να τους εμπιστευτούν η άποψη για την αξία που έχουν τα ίδια και την εκτίμηση από τους άλλους και η εμπιστοσύνη τους στους άλλους κλονίζονται.

Μεγαλώνοντας, στην προσπάθειά τους να δημιουργήσουν σχέσεις με ενήλικες και ομηλικούς:

- δυσκολεύονται ή αδυνατούν να τους εμπιστευτούν
- δυσκολεύονται να αναγνωρίσουν τη συναισθηματική κατάσταση των άλλων, και να εναρμονιστούν με αυτήν.

Άλλοτε είναι υπερβολικά φιλικοί, και άλλοτε απόμακροι, ή αγνοούν τα προσωπικά όρια των άλλων.

- παίζουν με τα όρια (του απαγορευμένου, του θεωρούμενου ως κακού/επιβλαβούς)
- αδυνατούν να διατηρήσουν σχέσεις καθώς επιδεικνύουν ή υπερβολική πίεση λόγω ανάγκης, ή επιχειρώντας να αντισταθμίσουν την αίσθηση αδυναμίας εκφράζουν υπεροψία
- θεωρούν τον εαυτό τους ανίκανο να αγαπηθεί, ή εξόχως «κακό».

Αδυναμία έκφρασης και ρύθμισης των συναισθημάτων

Παιδιά με τραυματικές εμπειρίες δυσκολεύονται να αναγνωρίσουν και να ονομάσουν τα συναισθήματά τους, να τα εκφράσουν με κατάλληλο τρόπο και να αποσυμπιέσουν την αγωνία τους. Η δυσκολία αυτή διαβαθμίζεται ανάλογα με την ηλικία ή και το φύλο τους (τα κορίτσια πιο εξωστρεφή) και επηρεάζεται από το πως έχει εξελιχθεί η διαδικασία που ακολούθησε την αποκάλυψη της κακοποίησης. Καθώς κυριεύονται από φόβο και άγχος, τα οποία εκφράζουν με επιθετικό τρόπο.

Η ανασφάλεια προκαλεί, αβεβαιότητα, φόβο, θυμό, οργή, εχθρότητα μίσος, ακατέργαστη- γενική ανησυχία.

Η παρατεταμένη, αβεβαιότητα στο σήμερα προκαλεί φόβο για το μέλλον, δυσπιστία επιθετικότητα, που μπορεί να εκβάλει σε προκλητική συμπεριφορά, δοκιμασία των ορίων των ενηλίκων.

Επακόλουθο του τραύματος της κακοποίησης το έντονο άγχος και η διαταραχή μετατραυματικού άγχους

Ειδικότερα, η διαταραχή μετα-τραυματικού στρες (ΔΜΣ) είναι μια ψυχιατρική διαταραχή που εμφανίζεται μετά από ένα σοβαρό ψυχοτραυματικό γεγονός. Μελέτες έδειξαν ότι 37-53% των παιδιών που υπέστησαν σεξουαλική κακοποίηση εμφανίζουν ΔΜΣ (Kendall-Tackett, 2002). Η διαταραχή αυτή εκδηλώνεται με επαναλαμβανόμενους εφιάλτες, επεισόδια επαναβίωσης του τραυματικού γεγονότος (flashbacks), μείωση των ενδιαφερόντων του και αίσθημα αποξένωσης από τους άλλους, υπερβολικό άγχος και ευερεθιστότητα που κάνουν το παιδί να υποφέρει. Ως αποτέλεσμα του προκαλούν σοβαρή δυσλειτουργία στην καθημερινή ζωή.

Στάσεις, τρόποι και στρατηγικές που μπορούν να στηρίξουν το παιδί στη δημιουργία σχέσεων και στη διαχείριση δύσκολων συμπεριφορών με εποικοδομητικό τρόπο περιγράφονται στην ενότητα «Κατανόηση του γονεϊκού ρόλου και ενίσχυση των προστατευτικών παραγόντων στο οικογενειακό περιβάλλον και η ενδυνάμωση των σχέσεων με τα μέλη της οικογένειας».

Δραστηριότητα 2

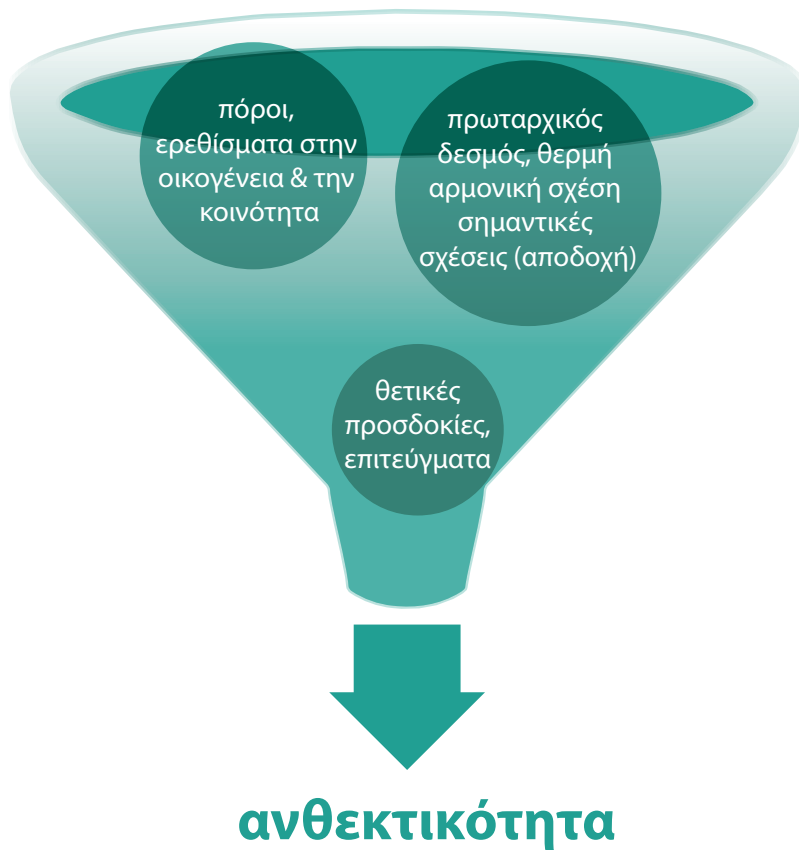
Μηχανισμοί προστασίας, ψυχικής ανθεκτικότητας και ανάκαμψης

Πολλά παιδιά εμφανίζονται ανθεκτικά, καταφέρνουν να ανταπεξέλθουν και προσαρμόζονται στις νέες συνθήκες. Όπως και οι περισσότεροι ενήλικες που βιώνουν ακραίες εμπειρίες βίας ή μαζικών απωλειών σημαντικών άλλων δεν καταρρέουν, πολλά παιδιά επιδεικνύουν θαυμαστή ικανότητα στην αντιμετώπιση τραυματικών γεγονότων και των σοβαρών επιπτώσεων τους.

Η ανθεκτικότητα αναγνωρίστηκε ως βασικός παράγοντας που επιτρέπει στα παιδιά με εμπειρίες κακομεταχείρισης να βιώσουν θετικές εμπειρίες και να πετύχουν επιτεύγματα, και συνεπώς συμβάλλει στη θετική κοινωνική και συναισθηματική ανάπτυξη τους και στην ακαδημαϊκή επιτυχία τους.

Ανθεκτικότητα σημαίνει ικανότητα ή επάρκεια για ανάπτυξη, προσαρμοστικότητα, διατήρηση της λειτουργικότητας παρά τις αντιξοότητες (Masten, et al., 2013). Έχει βρεθεί ότι, η επαρκής κάλυψη των αναγκών επιβίωσης και των πυρηνικών αναγκών (π.χ. περιβάλλον ασφάλειας, αποδοχής εμπιστοσύνης, καλλιέργεια ενδιαφερόντων, ταλέντων, επίτευγμα) μπορεί να εξηγήσει γιατί ένα παιδί μπορεί να είναι πιο ανθεκτικό και να αντιμετωπίσει καλύτερα τις δύσκολες στιγμές από ένα ομήλικό του.

Η ανθεκτικότητα διαμορφώνεται στα πρώτα στάδια εξέλιξης με βασική πηγή τον πρωταρχικό δεσμό αλλά επιδέχεται παρεμβάσεων σε όλα τα επόμενα στάδια. Τα στοιχεία που τη συνθέτουν συνοψίζονται στο σχήμα 2.

Σχήμα 2. Τα συστατικά στοιχεία της ανθεκτικότητας

Επομένως, πρωταρχική σημασία δίδεται στον εντοπισμό των δυνατοτήτων, στην ενίσχυση των παραγόντων που προστατεύουν, αποτρέπουν κινδύνους αντί στον εντοπισμό και την εξάλειψη προκλήσεων και κινδύνων, προβλημάτων, όπως άγχος, δύσκολες μεταβατικές περιόδους, κίνδυνοι ζωής, ακαδημαϊκή πρόκληση ή οικογενειακή διαμάχη (Rutter, 1990).

Εκεί όπου εντοπίζονται δυσκολίες ενυπάρχουν ικανότητες και πόροι.

Η έρευνα έχει αναδείξει τρεις κύριες κατηγορίες ανθεκτικότητας που αφορούν:

1. Το άτομο (π.χ. εμπειρία δεσμού με φροντιστή σε πρώιμο στάδιο ανάπτυξης, θετική αυτο-αντίληψη, επιδέξιο στην επικοινωνία, ταλέντο/α).
2. Την οικογένεια (π.χ. ειλικρίνεια, πρωτίστως ΚΑΤΑΝΟΗΣΗ, ευελιξία με σταθερότητα -κολόνα από σπόγγο που υποχωρεί και επανέρχεται- υποστήριξη, καθοδήγηση όποτε χρειάζεται, άνεση).
3. Το σχολείο/την κοινότητα (π.χ. ενεργό συμμετοχή, πρόσβαση σε ομάδες και δραστηριότητες και υποστήριξη από τους εκπαιδευτικούς).

Το σχολείο μπορεί να ασκήσει ισχυρή επιρροή στην ανθεκτικότητα, καθώς πολλοί από τους προστατευτικούς παράγοντες για το παιδί μπορούν να αναπτυχθούν μέσα στο πλαίσιο του σχολείου. Όπως, ορισμένοι ατομικοί παράγοντες που έχουν σχέση με την ανάπτυξη ενός δυναμικού ταλέντου και ενδιαφερόντων ή με την ενίσχυση της αίσθησης ακαδημαϊκής προοπτικής (Gilligan, 2001) όπως, η ύπαρξη ενός εκπαιδευτικού ή σημαντικού άλλου ενήλικου που προσφέρει συνεπή υποστήριξη στην εκπαιδευτική διαδικασία και καλλιεργεί συναφείς προσδοκίες και η δημιουργία ασφαλούς και θετικού κλίματος στην τάξη.

Ομοίως, πόροι στην κοινότητα μπορούν να δώσουν αίσθηση προοπτικής - κατεύθυνσης που είναι πολύ σημαντική για τους νέους ανθρώπους σε ταραγμένες φάσεις ζωής. Σε συνεργασία μαζί τους μπορούν να θέσουν στόχους, να δημιουργήσουν μια εικόνα για το τι μπορεί να επιφυλάσσει το μέλλον.

Εμπλεκόμενοι σε φόρουμ που προωθούν τη συμμετοχή των νέων στην ανάπτυξη υπηρεσιών για τους ίδιους τους βοηθηθούν να αισθάνονται ότι έχουν μεγαλύτερο έλεγχο και δύναμη.

Δραστηριότητα 3

Η τοποθέτηση σε ανάδοχη οικογένεια - παράγοντας προστασίας και ανάκαμψης

Η τοποθέτηση σε ανάδοχη οικογένεια συνιστά μέσο και παράγοντα προστασίας του παιδιού με εμπειρία παραμέλησης ή κακοποίησης και μπορεί να αναδειχθεί σε παράγοντα ανθεκτικότητας.

Η ανάδοχη οικογένεια προσφέρει ασφαλές, άρτιο περιβάλλον φροντίδας για το παιδί, ή το νέο/τη νέα που αναλαμβάνει, όπου το παιδί αναγνωρίζεται ως ΑΞΙΑ και υποστηρίζεται, τα συναισθήματα του αναγνωρίζονται και γίνονται αποδεκτά.

Το καθοδηγεί σε θέματα ασφάλειας του (ηλεκτρικό, φωτιά, τυχόν επικίνδυνα αντικείμενα στο σπίτι, ή όπλα). Έχει κατάλληλα επιπλωμένο δωμάτιο (δικό του κρεβάτι και εξοπλισμό ανάλογα με το επίπεδο ανάπτυξης του και την ηλικία του).

Είναι λεπτομερώς ενήμερη για την υγεία του, τη σχολική επίδοση, τα ενδιαφέροντα και τα ταλέντα του.

Εντοπίζει αποτελέσματα που αντικατοπτρίζουν τις δικές του φιλοδοξίες και καταβάλλει προσπάθεια και στήριξη για να επιτύχει αυτές τις προσδοκίες.

Η επιτυχία της αφορά την αναγνώριση και υποστήριξη των δυνατοτήτων των παιδιών και των οικογενειών τους.

Αναλυτική αναφορά και μέσα για τη διαμόρφωση της ανάδοχης φροντίδας σε παράγοντα ανθεκτικότητας γίνεται στη Θεματική Ενότητα: Κατανόηση του γονεϊκού ρόλου και ενίσχυση των προστατευτικών παραγόντων στο οικογενειακό περιβάλλον και η ενδυνάμωση των σχέσεων με τα μέλη της οικογένειας.

Δραστηριότητα 4

6. Μέθοδοι και εργαλεία εκπαίδευσης για την κατανόηση της ύλης

Οι δραστηριότητες που προβλέπουν σχέδια και φράσεις, ή σύντομα κείμενα μπορούν να κατασκευαστούν σε σελίδες χαρτιού, Α4 ή μεγαλύτερα και σε χαρτόνια όπως και σε φορητούς υπολογιστές ή τάμπλετ.

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ 1. Διακρίνω την κυκλική συνθήκη: συμβάν → συναισθήματα → εκδηλώσεις συμπεριφοράς → αποκρίσεις από το περιβάλλον → συμβάν → ..... →.....

Παίξιμο ρόλων σε τριάδες με δυο μέλη σε διαπροσωπική αλληλεπίδραση, και ένα μέλος σε ρόλο μετέχοντα παρατηρητή παρόντα στο περιβάλλον. Το μέλος σε ρόλο παιδιού (προσδιορίζει την ηλικία του/της) υιοθετεί συμπεριφορές που έχουν περιγραφεί στην ενότητα (συμβάν), το μέλος σε ρόλο γονέα αποκρίνεται. Ο χρόνος της αλληλεπίδρασης τους δεν μπορεί να είναι μικρότερος των 10 λεπτών.

Ακολουθεί μοίρασμα της εμπειρίας με το μέλος παρατηρητή να αποκωδικοποιεί τα συναισθήματα, που αναγνώρισε στη διάρκεια της αλληλεπίδρασης και να επιβεβαιώνεται ή να μην επιβεβαιώνεται το συναίσθημα των δρώντων.

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ 2. Κατασκευάζω τον χάρτη των αποκρίσεων μου στις συναισθηματικές ανάγκες του παιδιού και του αναμενόμενου αποτελέσματός τους

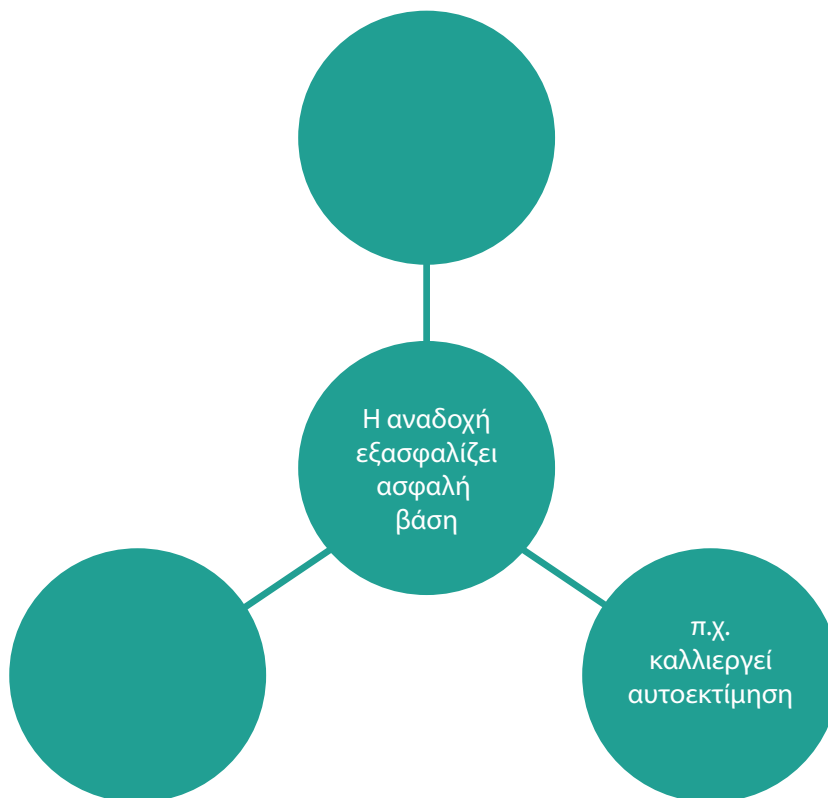
Η δραστηριότητα είναι ατομική. Οι υποψήφιοι καλούνται να διαμορφώσουν ένα χάρτη με τουλάχιστον τρεις συναισθηματικές ανάγκες του παιδιού, που θεωρούν ως πιο βασικές για την ψυχοκοινωνική ανάπτυξη του και τους τρόπους με τους οποίους οι ίδιοι θα αποκρίνονταν σε αυτές. Παράδειγμα, για την εκπλήρωση της ανάγκης «να αποκτήσει την αίσθηση ότι αξίζει και είναι σημαντικό» θα..... (α)....., (β)..... (χωρίς περιορισμό στον αριθμό, το είδος τρόπων, οι οποίοι μπορεί να είναι συνεργατικοί, ούτε και των μέσων).

Στη συνέχεια θα συμπληρώσουν τις αποκρίσεις τους με τις αποδόσεις/ τα αποτελέσματα που αναμένεται να επιφέρει η εκπλήρωση κάθε μιας από τις τρεις ανάγκες.

Η δραστηριότητα ολοκληρώνεται με συζήτηση στην ομάδα και διαμόρφωση του χάρτη της ομάδας

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ 3. Συστατικά στοιχεία προστασίας και ανθεκτικότητας που παρέχει στο παιδί η αναδοχή

Η δραστηριότητα είναι ομαδική, πραγματοποιείται από ισομερείς υποομάδες. Οι μετέχοντες/ μετέχουσες γράφουν από ένα στοιχείο σε κάθε κύκλο και προσθέτουν όσους κύκλους χρειαστούν ώσπου να καταγράψουν όλα τα στοιχεία προστασίας και ανθεκτικότητας που θεωρούν ότι προσφέρει η αναδοχή.

Ακολουθεί παρουσίαση των σχημάτων των υποομάδων στην ολομέλεια και συζήτηση για τα επιχειρήματα υπέρ των επιλογών τους.

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ 4. Εντοπίζουμε παράγοντες προστασίας για τον ανάδοχο γονιό στο περιβάλλον που ζει (στην ευρύτερη οικογένεια μας, τη γειτονιά, την πόλη/ το χωριό, στην Ελλάδα)

Οι υποψήφιοι ανάδοχοι προσθέτουν σχήματα πάνω από κάθε ένα από τα τρία επίπεδα του περιβάλλοντος - οικοσυστήματος - στο οποίο ζουν (σχήμα 1) και συμπληρώνουν τους παράγοντες προστασίας και ανθεκτικότητας για έναν ανάδοχο γονιό/ μια ανάδοχη οικογένεια που εντοπίζουν στο καθένα από αυτά. Με χρώμα γράφουν εκείνους από το θεωρούν ΠΙΟ αποτελεσματικούς επειδή:

- α) μπορούν να προλάβουν την εμφάνιση δυσκολιών, εμποδίων, κινδύνων.
- β) μπορούν να αντιστρέψουν τις επιπτώσεις από αυτές τις δυσκολίες, εμπόδια, κινδύνους κ.ά..

Ακολουθεί συζήτηση στην ολομέλεια στη διάρκεια της οποίας τα μέλη έχουν τη δυνατότητα να συμπληρώσουν ή να τροποποιήσουν το σχέδιο τους. Στη λήξη της συνάντησης μπορούν να το πάρουν μαζί τους.

Αυτοαξιολόγηση των συμμετεχόντων

Η αξιολόγηση της ενότητας διαμορφώνεται από κάθε επιμορφούμενο/ επιμορφούμενη σε μορφή κάρτη με λέξεις, φράσεις κλειδιά, κείμενο, σχέδια, ζωγραφική, ή με φωτογραφίες.

Ο κάρτης της γνώσης που αποκόμισα:

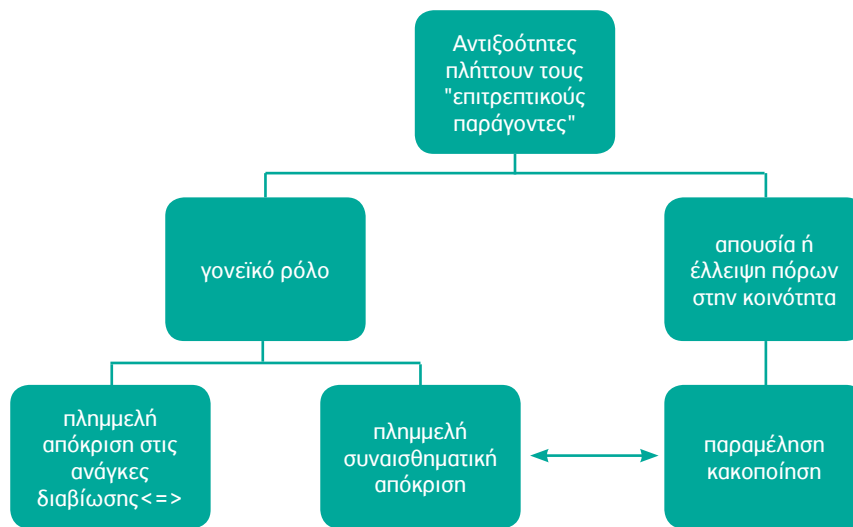
1. Τι αποκόμισα;
2. Τι από αυτά θα μπορούσα να εφαρμόσω;
3. Τι μου έλειψε;
4. Πώς μπορώ να συμπληρώσω τις γνώσεις μου;

Μετά την ολοκλήρωση του και τη συζήτηση που πραγματοποιείται στην αίθουσα διδασκαλίας, ο κάρτης παραμένει στα χέρια του/ της δημιουργού του.

Σύνοψη

Η σύνοψη της ενότητας αποτυπώνεται σχηματικά στο Σχήμα 3, και συμπληρώνεται από τους εκπαιδευόμενους υποψηφίους αναδόχους με όσα αποκόμισαν σχετικά με “τους παράγοντες που ευνοούν την επαρκή σύμφωνα με τα ισχύοντα κοινωνικά και πολιτισμικά πρότυπα, ανάπτυξη του γονεϊκού ρόλου” (φυσικού ή ανάδοχου).

Σχήμα 3.

Προτεινόμενη βιβλιογραφία και παραπομπές στο διαδίκτυο για περαιτέρω εμβάθυνση

Gilligan, R. (2000). *Promoting Resilience: A Resource Guide on Working with children in the Care System*. London: BAAF.

Johnson, R.M., Johnson, K.B., Catellier, J.D., Winsor, J.R., Dufort, V., Hunter, W., Amaya-Jackson, L. (2002). Adverse Behavioral and Emotional Outcomes from Child Abuse and Witnessed Violence. *Child Maltreatment*, 7: 179 – 186.

Kendall-Tackett, K. (2002). The Health Effects of Child Abuse: Four Pathways by which Abuse can Influence Health. *Child Abuse and Neglect*, 6/7: 715 – 730.

Masten, A. S., Gewirtz, A. H. & Sapienza, J. K. (2013). Resilience in development: importance of early childhood, In *Encyclopedia of early childhood development*.

<http://www.child-encyclopedia.com/resilience>

Rutter, M. (1998). Μεγαλώνοντας σε ίδρυμα: μηχανισμοί επικινδυνότητας και προστατευτικοί παράγοντες. Στο Θ. Καλλινικάκη (επιμ.), *Μεγαλώνοντας σε ίδρυμα*. σελ. 7-48. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

World Health Organization (1999). Consultation on Child Abuse Prevention. Geneva: W.H.O.

World Health Organization (2002). Guide to United Nations Resources and Activities for the Prevention of Interpersonal Violence. Geneva: W.H.O.

**Φροντίδα παιδιών με αυξημένες ανάγκες, ιδίως υγείας,
αναπηρίας, εμπειρίας κακοποίησης, παραβατικότητας κ.λπ.
Διαπολιτισμικά ζητήματα.**

«Ένα σπίτι για κάθε παιδί»

1. Υποενότητες

- Φροντίδα παιδιών με αυξημένες ανάγκες υγείας
- Φροντίδα παιδιών με αυξημένες ανάγκες αναπηρίας
- Φροντίδα παιδιών με εμπειρίες κακοποίησης
- Φροντίδα παιδιών με εμπειρίες παραβατικότητας
- Διαπολιτισμικά ζητήματα
- Δεξιότητες ανάπτυξης ενός πλάνου ασφάλειας
- Έναρξη και κλείσιμο του μεταβατικού διαστήματος φιλοξενίας του παιδιού

2. Σύντομη Εισαγωγή

Η ανάδοχη φροντίδα είναι μια σημαντική μορφή παιδικής προστασίας, η οποία παρέχεται από την Πολιτεία προς τα παιδιά που δεν μπορούν να ζήσουν με τους φυσικούς γονείς τους για διάφορους λόγους. Αποτελεί διεθνώς ένα παιδοκεντρικό θεσμό για την προστασία των παιδιών τα οποία στερούνται οικογένειας για διάφορους λόγους, που έχει ως απώτερο στόχο την οικογενειακή αποκατάσταση των παιδιών που χρήζουν ιδιαίτερης φροντίδας και μέριμνας εκ μέρους του κράτους.

Η αναδοχή διαφέρει από την υιοθεσία κυρίως ως προς το γεγονός ότι στην τελευταία τα παιδιά έχουν αξιολογηθεί ως αδύνατον να ζήσουν πλέον με την βιολογική τους οικογένεια για διάφορους σοβαρούς λόγους και αυτό έχει επικυρωθεί με νομική πράξη του Αστικού Δικαίου και το παιδί έκτοτε αποκόπτεται από τους φυσικούς του γονείς ενώ τα πλήρη δικαιώματα απέναντί του τα έχουν οι θετοί γονείς.

Η αναδοχή είναι αναγνωρισμένη από το Ελληνικό κράτος από το 1992 (Νόμος 2082/1992) και αποτελεί μια πολύ σημαντική διαδικασία παιδικής φιλοξενίας που προσβλέπει στην ανακούφιση, φροντίδα και προστασία των παιδιών που χρήζουν αλλαγής γονεϊκής οικογένειας, και ταυτόχρονα βοηθά στην μη ιδρυματοποίησή τους.

Σύμφωνα με τον τελευταίο νόμο Ν. 4538/2018, λαμβάνονται ειδικά μέτρα και διατάξεις για την καλύτερευση των θεσμών τόσο της αναδοχής όσο και τη υιοθεσίας. Σε κάθε σημείο υπάρχει βελτίωση και καλύτερη αντιμετώπιση των ζητημάτων που είχε θέσει η έκθεση της Ανεξάρτητης Αρχής του Συνηγόρου του Πολίτη με τίτλο «Οργάνωση και λειτουργία του θεσμού της αναδοχής ανηλίκων», Κύκλος Δικαιωμάτων του Παιδιού (2012), τα οποία συμπεριλήφθηκαν στην Αξιολογητική Έκθεση του Υπουργείου Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Κοινωνικής Αλληλεγγύης με τίτλο «Μέτρα για την Προώθη-

ση των θεσμών της Αναδοχής και της Υιοθεσίας» (2018), και έγινε ο εν γένει νόμος του κράτους όπως προαναφέρθηκε. Πιο συγκεκριμένα, ο Ν 4538/2018 θέτει το νέο νομικό πλαίσιο για την αναδοχή και την υιοθεσία, τις προϋποθέσεις για την απόκτηση της ιδιότητας του ανάδοχου γονέα, τις νέες μορφές αναδοχής, την ίδρυση Εθνικού Μητρώου Υποψήφιων Ανάδοχων Γονέων, κ.λπ..

Είναι συχνό το φαινόμενο να υπάρχουν παιδιά με προβλήματα και αυξημένες ανάγκες ιδίως υγείας, συμπεριφοράς, αναπηρίας, εμπειρίες κακοποίησης, παραβατικότητας και γενικά εκτεταμένων ψυχο-συναισθηματικών και κοινωνικών διαταραχών τα οποία να χρήζουν ανάγκης τοποθέτησης σε ανάδοχες οικογένειες. Σε αυτή την περίπτωση, οι ανάδοχοι γονείς μπορούν να προσφέρουν πολλά ως προς την αντιμετώπιση των βλαβών αυτών και να προετοιμάσουν τα παιδιά για την κοινωνική τους ένταξη και την ομαλή κοινωνική, ψυχοσυναισθηματική και εκπαιδευτική τους ανάπτυξη.

Στο πλαίσιο αυτό, και με το νέο νόμο, θεσπίζεται μεταξύ άλλων για πρώτη φορά ο θεσμός της «επαγγελματικής αναδοχής» για τις περιπτώσεις παιδιών με αυξημένες ανάγκες όπως παιδιά ΑμεΑ ή παιδιά με έντονα ψυχολογικά προβλήματα κ.λπ. όπως αναφέρθηκε παραπάνω. Οι ανάδοχοι γονείς τέτοιων δύσκολων περιπτώσεων αναδοχής θα πρέπει να ενημερώνονται και να εκπαιδεύονται από επίσημους φορείς ως προς τις διαδικασίες χειρισμού και αντιμετώπισης των συμπεριφορών των παιδιών μέσα από συγκεκριμένες τεχνικές και είδη παρέμβασης ώστε να μπορέσουν να βοηθήσουν τα παιδιά με τον καλύτερο δυνατό τρόπο.

Λέξεις κλειδιά:

παιδοκεντρικός θεσμός, προσωρινή φροντίδα και προστασία παιδιών, παιδιά με προβλήματα, τραύμα, θετικά πρότυπα.

3. Προσδοκώμενα αποτελέσματα

Το εκπαιδευτικό αυτό υλικό που απευθύνεται στους εν δυνάμει ανάδοχους γονείς, αποσκοπεί στα παρακάτω ενδεικτικά αποτελέσματα:

1. Γνωστική ανάπτυξη των γονέων σε θέματα γύρω από το τραύμα και την ψυχολογία των παιδιών που έχουν βιώσει τραυματικές εμπειρίες στην μέχρι τώρα ζωή τους.
2. Γνώση γύρω από τις δυναμικές των συναισθημάτων που αναπτύσσονται στην ζωή αυτών των παιδιών, τόσο των τελευταίων όσο και των δικών τους.
3. Τους πιθανούς λόγους από τους οποίους δημιουργήθηκε το τραύμα καθώς και τους προτεινόμενους τρόπους διαχείρισης και αντιμετώπισής του.

4. Τις αρχές και τις αξίες που οδηγούν στην προστασία και την ασφαλή διαπαιδαγώγηση και ανατροφή των παιδιών.
5. Την κατανόηση των αναπτυξιακών και ψυχικών αναγκών των παιδιών.
6. Την δημιουργία θετικών προτύπων προς τα παιδιά για την συγκρότηση μιας θετικής ταυτότητας και κατανόηση της ύπαρξής τους.
7. Σύνδεση των παιδιών με σταθερές σχέσεις φροντίδας και αγάπης που θα μπορούν να διαρκέσουν για μια ζωή.
8. Γόνιμη διασύνδεση με την κοινωνική υπηρεσία και την φυσική οικογένεια όταν αυτό καθίσταται εφικτό.

4. Στόχοι

Οι ανάδοχοι γονείς θα πρέπει να εκπαιδευτούν τόσο σε θέματα πρακτικότητας όσο και σε θέματα ψυχικής, συναισθηματικής και συμπεριφορικής θεωρίας και εφαρμογής προκειμένου να ανταποκριθούν καλύτερα στον νέο ρόλο τους ως ανάδοχοι γονείς. Σημαντικά θέματα όπως οι πολύ-επίπεδες επιδράσεις ενός τραύματος στα παιδιά ως αναφορά στον ψυχισμό και την συμπεριφορά τους καθώς και οι ιδιαίτερες δεξιότητες που θα πρέπει να αποκτήσουν προκειμένου να βοηθήσουν αυτά τα παιδιά κατά την διάρκεια της συμβίωσής τους μαζί τους, είναι απαραίτητο να τεθούν σε σοβαρή βάση και να αποτελέσουν εύχρηστο υλικό εκπαίδευσης προς τις ενδιαφερόμενες ομάδες.

Πιο συγκεκριμένα η εκπαίδευση αυτή θα πρέπει να αποβλέπει σε και να καλύπτει τις παρακάτω ενδεικτικές κατηγορίες:

1. Τι σημαίνει η ανάδοχη φροντίδα σε παιδιά που προέρχονται από προβληματικό οικογενειακό περιβάλλον – Τραύμα, ορισμοί, πιθανές πηγές τραύματος, δυναμικές, κατανόηση, υποστήριξη.
2. Χτίσιμο σχέσεων πάνω στην βάση της ασφάλειας και της εμπιστοσύνης.
3. Κατάθεση και διαχείριση συναισθημάτων τόσο του παιδιού όσο και του ανάδοχου γονέα.
5. Δεξιότητες ανάπτυξης ενός πλάνου ασφάλειας που θα ωφελήσει αναπτυξιακά στην πρόοδο των υποστηρικτικών ποιοτικών χαρακτηριστικών των ανάδοχων γονέων τόσο στις μεταξύ τους σχέσεις όσο και στις σχέσεις τους με το παιδί.
6. Έναρξη και κλείσιμο του μεταβατικού διαστήματος φιλοξενίας του παιδιού από την ανάδοχη οικογένεια – Προσέγγιση βασισμένη στο μοντέλο των δυνατών σημείων και της διαδικασίας της πιστοποίησης ποιότητας – Υποστηρικτικές σχέσεις με τους φυσικούς γονείς όπου αυτό ενδείκνυται.

5. Ανάλυση της θεματικής ενότητας

Φροντίδα παιδιών με αυξημένες ανάγκες υγείας

Οι ανάδοχοι γονείς μπορούν να προσφέρουν φιλοξενία σε ένα παιδί που έχει αυξημένες ανάγκες υγείας. Ο όρος υγεία είναι αρκετά ευρύς και μπορεί να περιλαμβάνει την ιατρική, αλλά και την συναισθηματική, διανοητική, συμπεριφορική, αναπτυξιακή, εκπαιδευτική ανάγκη, κ.ά..

Στις περιπτώσεις αυτές, οι βασικές ανάγκες του παιδιού ισοδυναμούν με την σωματική και συναισθηματική ασφάλεια και με ένα ενισχυτικό και θεραπευτικό περιβάλλον που θα το βοηθήσει να πατήσει στα πόδια του και να αντιμετωπίσει την κατάσταση.

Η σημαντικότητα ενός ικανού, γεμάτου φροντίδα και στοργή ανάδοχου γονέα που θα υποστηρίξει και θα ενισχύει θετικά την υγεία και την ευημερία του αναδεχόμενου είναι ανεκτίμητη. Είναι πολλαπλά τα οφέλη του παιδιού όσον αναφορά την βελτίωση της υγείας του, την προσωπική του ανάπτυξη, την ευφυΐα του, την μαθησιακή του βελτίωση και την εκπαιδευτική του πρόοδο εν γένει.

Φροντίδα παιδιών με αυξημένες ανάγκες αναπηρίας

Είναι σημαντικό να γνωρίζουμε ότι παιδιά που χρειάζονται ανάδοχη φροντίδα μπορεί να έχουν ιδιόζουσες ιατρικές ανάγκες, ή σωματικές ή ψυχικές αναπηρίες όπως ο αυτισμός, η υπερκινητικότητα, η έλλειψη προσοχής ή οι μαθησιακές αναπηρίες.

Οι ανάδοχοι γονείς στις περιπτώσεις αυτές χρειάζεται να έχουν ένα ιδιαίτερο ενδιαφέρον στο να φροντίσουν και να φιλοξενήσουν αυτά τα παιδιά, καθώς τα τελευταία χρειάζονται ιδιαίτερη αγάπη και παροχή περισσότερης φροντίδας, καθώς και μια ιδιαίτερη ρουτίνα/καθημερινότητα που αφορά σε διαδικασίες όπως η λήψη φαρμάκων, διεξαγωγή καθημερινών λουτρών, κ.λπ..

Στις περιπτώσεις αυτές οι ανάδοχοι γονείς θα πρέπει πολύ συνειδητοποιημένα να προσπαθήσουν να βοηθήσουν το παιδί να αναπτύξει το μέγιστο των δυνατοτήτων του, αλλά και πολλές φορές να παρακολουθήσουν εκπαιδευτικό σεμινάριο σχετικά με την ενίσχυση των δεξιοτήτων επικοινωνίας και ιατρικών γνώσεων βασικού επιπέδου.

Αυτός ο τύπος της ανάδοχης φροντίδας είναι ο πιο εξειδικευμένος και ανταποδοτικός και θα δώσει στους γονείς την ευκαιρία/ πρόκληση να κάνουν την διαφορά στη ζωή αυτών των παιδιών και να τους προσφέρουν ένα ασφαλές και ποιοτικό περιβάλλον όπου θα μπορούν να αναπτύξουν τις δυνατότητές τους.

Φροντίδα παιδιών με εμπειρίες κακοποίησης

Όταν η ανάδοχη οικογένεια πρόκειται να προσφέρει φιλοξενία σε ένα παιδί με εμπειρία κακοποίησης, είτε σωματικής, ψυχικής είτε συναισθηματικής φύσεως, είναι σίγουρο ότι θα πρέπει να έχει ενημερωθεί για την δυναμική που αναπτύσσεται στον ψυχισμό ενός παιδιού με τέτοια βιώματα. Τα ψυχικά τραύματα για παράδειγμα, είναι εγκλωβισμένα στο μυαλό και στο σώμα του παιδιού και, μέχρι να λυθούν, μετασχηματίζονται συχνά σε κακές συμπεριφορές τις οποίες ο ανάδοχος γονέας δεν μπορεί εύκολα να εξηγήσει και να κατανοήσει. Έτσι, το παιδί μπορεί να φέρεται πολλές φορές με έναν περίεργο τρόπο εκδηλώνοντας συμπεριφορές όπως θυμός, θλίψη, κλάμα, αυτοτραυματισμός, τραυματισμός άλλων, επιθετικότητα, αλλά και απομόνωση, απόσυρση, σιωπή κ.ά.. Πίσω από κάθε μια από αυτές τις συμπεριφορές, ο ανάδοχος γονέας ίσως αναρωτιέται εάν έκανε κάτι αυτός/ή για να προκαλέσει μια τέτοια αντίδραση του παιδιού. Αυτό που είναι σημαντικό να ξέρει ο ανάδοχος γονέας είναι ότι αυτή η παραβίαση του εαυτού του που βίωσε το παιδί σε όλες της τις εκφάνσεις, είναι η αιτία για τις ανεξήγητες συμπεριφορές που παρουσιάζει. Τα ψυχικά τραύματα είναι πολύ σοβαρότερα από τα σωματικά και χρειάζονται μεγαλύτερο βάθος, χρόνο και ειδικό τρόπο επούλωσης που ο ανάδοχος γονέας θα πρέπει να έχει μεγάλη ευαισθητοποίηση και εκπαίδευση για να αναγνωρίσει και μέχρι ένα μικρό βαθμό να διαχειριστεί.

Φροντίδα παιδιών με εμπειρίες παραβατικότητας

Όταν η ανάδοχη φροντίδα προσφέρει φιλοξενία σε παιδιά με εμπειρίες παραβατικότητας είναι σίγουρο ότι θα πρέπει οι ανάδοχοι γονείς να έχουν εξοπλιστεί με περίσσια υπομονή αλλά και γνώσεις για την ιδιαίτερη δυναμική που χαρακτηρίζει τα παιδιά αυτά. Παραβατική είναι μια αποκλίνουσα συμπεριφορά παιδιού ή εφήβου η οποία παρεκκλίνει από τους κοινωνικά αποδεκτούς κανόνες και δημιουργεί προβλήματα στο υπόλοιπο κοινωνικό σύνολο.

Κυρίως αφορά σε κατηγορίες εφηβικών αδικημάτων όπως οι σωματικές βλάβες, η χρήση ουσιών, τα αδικήματα κατά της ιδιοκτησίας, του κοινού και των ηθών, και παραβάσεις ειδικών ποινικών νόμων (Μαυρογιάννης, 1999).

Εδώ οι ανάδοχοι γονείς θα πρέπει να διαχειριστούν με σεβασμό και κατανόηση τις συμπεριφορές των παιδιών ώστε να τα βοηθήσουν να ξεπεράσουν τις δύσκολες αυτές στιγμές και να τα οδηγήσουν σε δρόμους συναισθηματικά ασφαλείς και δημιουργικούς.

Διαπολιτισμικά ζητήματα

Σημαντικά είναι τα ζητήματα που αφορούν στην διαπολιτισμικότητα στην ανάδοχη φροντίδα, δηλαδή π.χ. την περίπτωση όπου οι ανάδοχοι γονείς επρόκειτο να φιλοξενήσουν ένα παιδί που προέρχεται από διαφορετική κουλτούρα από την δική τους.

Η διαπολιτισμική συμπάθεια και η αποδοχή του διαφορετικού προετοιμάζει τον ανάδοχο γονέα να αντιμετωπίσει με ανοιχτότητα και ενίσχυση της δημιουργίας σχέσεων με ανθρώπους από άλλη κουλτούρα τόσο για τον ίδιο όσο και για το παιδί.

Παράλληλα, η διαπολιτισμική ανάπτυξη συνηγορεί στην δημιουργία περισσότερων δεξιοτήτων και εργαλείων κατανόησης του εαυτού μας και του κόσμου και κατά συνέπεια στην ομαλή συμβίωση και αλληλεγγύη όλων των ανθρώπων μεταξύ τους, ανεξαρτήτου φυλής, εθνικότητας, χρώματος, θρησκείας, φύλου και καταγωγής.

Παράλληλα, είναι σημαντικό οι ανάδοχοι γονείς να επιδεικνύουν διαπολιτισμική ανεκτικότητα καθώς ζουν σε μια πολυπολιτισμική κοινωνία στην οποία τα παιδιά πρέπει να αναπτύξουν μια πολυπολιτισμική δεκτικότητα. Δηλαδή, μια ικανότητα κατανόησης, αποτελεσματικής συνδιαλλαγής και ασφαλούς επικοινωνίας με ανθρώπους από άλλα πολιτισμικά περιβάλλοντα. Με τον τρόπο αυτό βοηθάμε τα παιδιά να αναγνωρίσουν την πιθανή διαφορετικότητα μεταξύ των ανθρώπων στην αντίληψή τους για τον κόσμο.

Συνεπώς, οι ανάδοχοι γονείς οφείλουν να αναγνωρίσουν την αξία της διαφορετικότητας στην ζωή τους και ταυτόχρονα να εκπαιδεύσουν τον εαυτό τους σχετικά με τον απαιτούμενο σεβασμός προς τις διαφορετικές κουλτούρες και πολιτισμούς που μας περιβάλλουν. Κατά συνέπεια, με τις αρχές αυτές θα αναθρέψουν τα παιδιά που θα φιλοξενούν μέσω της ανάδοχης φροντίδας.

Δεξιότητες ανάπτυξης ενός πλάνου ασφάλειας

Το χτίσιμο της σχέσης μεταξύ των ανάδοχων γονέων και του παιδιού με τραυματικές εμπειρίες είναι μια πολύ σημαντική αλλά και δύσκολη υπόθεση. Η σχέση αυτή πρέπει να ξεκινήσει με αργούς αλλά σταθερούς βηματισμούς που θα διακατέχονται από τις αρχές της ειλικρίνειας, του σεβασμού, της ευγένειας, της υπομονής, και της αμοιβαίας ευγνωμοσύνης. Η ανάπτυξη της ψυχικής επαφής θα προκύψει μετά από καιρό αφού θα έχει δοκιμαστεί άπειρες φορές στην καθημερινή ζωή των εμπλεκόμενων. Ο σεβασμός στις αξίες και τις αρχές των δικαιωμάτων των παιδιών αλλά και των ενηλίκων είναι ένα ακόμη κομμάτι που θα πρέπει να το υπερασπίσετε κατά την διάρκεια του «χτισίματος» της σχέσης αυτής. Ανάγκες όπως η αυτοεκτίμηση, η αγάπη, η αίσθηση του ανήκειν, η ασφάλεια, οι βασικές ανάγκες επιβίωσης, η αυτό-εκπλήρωση κ.ά. αποτελούν σημαντικές συνθήκες συμβίωσης τόσο για το παιδί όσο και για τους ανάδοχους γονείς. Ταυτόχρονα, αξίες όπως η πρόοδος, η καταξίωση, η διερεύνηση του εαυτού και του δυναμικού μας ως προσωπικότητες, η ανεξαρτησία, η κοινωνικοποίηση, η ανάπτυξη ανθρώπινων σχέσεων, η συνεργασία, κ.ά. αποτελούν επίσης αδιαμφισβήτητες συνθήκες για την ομαλή, αποτελεσματική και ευτυχισμένη συμβίωση. Όλα τα παραπάνω αποτελούν τις γενικές σταθερές για την έναρξη, συνέχιση αλλά και ολοκλήρωση μιας επιτυχημένης σχέσης συμβίωσης που θα αναπτυχθεί μεταξύ των ανάδοχων γονέων και του παιδιού.

Συμπληρωματικά, η εμφάνιση και έκφραση των συναισθημάτων τόσο των ανάδοχων γονέων όσο και του παιδιού θεωρούνται κρίσιμες για έναν καλό σχεδιασμό ενός δίκτυ ασφαλείας που θα προφυλάσσει τόσο τον ψυχικό κόσμο των γονέων όσο και του παιδιού. Για παράδειγμα, η έκφραση της ενθάρρυνσης, της επιβράβευσης και της ενίσχυσης των θετικών συμπεριφορών ενδείκνυνται για την δημιουργία θετικών και δημιουργικών σχέσεων τόσο με τον κάθε ένα εαυτό όσο και μεταξύ των υπολοίπων μελών της ανάδοχης οικογένειας. Κατά συνέπεια, η συνθήκη αυτή θα οδηγήσει στην ανάπτυξη της εμπιστοσύνης και στην εμπλοκή του ίδιου του παιδιού σε όλες τις διαδικασίες που το αφορούν με σκοπό ακόμη και την επίλυση πιθανών προβλημάτων.

Σε πολλές περιπτώσεις, η δημιουργία ενός προγράμματος ασφάλειας από την ανάδοχη οικογένεια είναι πολύ χρήσιμη καθώς βοηθάει στην μείωση των πιθανών καταστάσεων κρίσεως και δημιουργίας βλάβης σε κάποιο από τα μέλη της οικογένειας και ιδιαίτερα στον αναδεχόμενο.

Προκειμένου να επιτευχθεί αυτός ο στόχος, η οικογένεια και όλα τα μέλη της θα πρέπει να οργανώσουν το πλάνο αυτό και να είναι σε θέση να το ακολουθήσουν σε περίπτωση εκδήλωσης ενός επεισοδίου κρίσης. Έτσι, η διαδικασία αυτή προϋποθέτει καλή γνώση των συνθηκών αλλά και των πιθανών ασθενειών των μελών της οικογένειας, ώστε όταν η κρίση εκδηλωθεί, η αντιμετώπιση να είναι αυτόματη. Επίσης, η συνεργασία με την φυσική οικογένεια είναι κι εδώ βοηθητική καθώς θα μας ενημερώσει για τις ιδιαιτερότητες του αναδεχόμενου παιδιού της.

Η διαδικασία αυτή όταν γίνεται με αυθεντικό τρόπο και γνήσιο ενδιαφέρον από τα μέλη της ανάδοχης οικογένειας και του αναδεχόμενου παιδιού, οδηγεί στο χτίσιμο καλών σχέσεων μεταξύ τους με έμφαση στις σχέσεις εμπιστοσύνης και φροντίδας. Αναδεικνύονται έτσι και τα ποιοτικά χαρακτηριστικά της προσωπικότητας τόσο των γονέων μεταξύ τους όσο και των σχέσεών τους με το παιδί και τους φυσικούς γονείς του.

Για την κατανόηση των συναισθημάτων του παιδιού που έχει βιώσει τραύμα, οι ανάδοχοι γονείς θα πρέπει να πλησιάσουν πολύ προσεκτικά και αργά τον ψυχικό κόσμο του παιδιού με έναν πολύ ευαισθητοποιημένο βηματισμό και προσεκτικές λεκτικές και μη λεκτικές συμπεριφορές. Η οριοθέτηση και περιγραφή των παρακάτω θα αποτελέσουν κεντρικές παραμέτρους και ως προς τον σχεδιασμό ενός πλάνου αντιμετώπισης και διαχείρισης των προβλημάτων που θα προκύπτουν κατά την διάρκεια της φιλοξενίας του παιδιού:

- Μερικά από τα συναισθήματα των παιδιών με τραυματικά βιώματα αφορούν στον φόβο, στον θυμό, στην εκδίκηση, στην εκδήλωση βίαιων συμπεριφορών, αλλά και στην ντροπή, την προδοσία, την ενοχή και αυτό-ενοχοποίηση, στην απομόνωση, στην παραίτηση κ.α..
- Απαιτείται κοινός ορισμός των αναδόχων και του παιδιού της ασφάλειας και του ασφαλούς περιβάλλοντος ώστε να είναι ταυτόσημος με αυτά που αντιλαμβάνεται και αναζητά το παιδί.

Για την ενδυνάμωση και την κατανόηση της σημαντικότητας της ανάπτυξης σχέσης εμπιστοσύνης και ψυχικής εγγύτητας μεταξύ του παιδιού και των ανάδοχων γονέων προτείνονται τα κάτωθι:

- Εκδήλωση φροντίδας, σεβασμού και αποδοχής της προσωπικότητας του παιδιού και της παραμονής του στην ανάδοχη οικογένεια.
- Διερεύνηση των αναγκών και της επιθυμίας του παιδιού να βρίσκεται στο νέο οικογενειακό περιβάλλον. Πολλές φορές τα παιδιά δεν θέλουν να εγκαταλείψουν τον φυσικό τους γονέα ακόμη κι αν δεν περνάνε καλά μαζί τους.
- Κατανόηση των συναισθημάτων του παιδιού που έχει βιώσει τραύμα και αργή αλλά σταθερή επιβίβαση από μέρους των ανάδοχων γονέων του περιβάλλοντος στοργής, ασφάλειας και υποστήριξης στις μεταξύ τους σχέσεις.

Έναρξη και κλείσιμο του μεταβατικού διαστήματος φιλοξενίας του παιδιού

Πότε είναι η κατάλληλη στιγμή για να αποχαιρετήσουμε το αναδεχόμενο παιδί που φιλοξενούσαμε τόσο καιρό και το οποίο αισθανόμαστε σαν μέλος της δικής μας οικογένειας;

Είναι σημαντικό να μην ξεχνάμε οι ανάδοχοι γονείς ότι το βασικό χαρακτηριστικό αυτής της μορφής παιδικής προστασίας είναι η προσωρινή φιλοξενία του παιδιού στην ανάδοχη οικογένεια και όχι η μόνιμη διαμονή του μαζί μας όπως γίνεται στην υιοθεσία.

Έτσι, όσο χαιρόμαστε στην αρχή της φιλοξενίας όπου υποδεχόμαστε το παιδί και οργανώνουμε την ζωή μας σαν να είχαμε ένα ακόμη μέλος στην δική μας οικογένεια, έτσι θα πρέπει να χαιρόμαστε όταν φτάσει και η στιγμή του αποχωρισμού. Κι αυτό συμβαίνει διότι όπως ξέρουμε εκείνη την στιγμή το παιδί θα επιστρέψει στην φυσική του οικογένεια, η οποία θα είναι τώρα σε θέση να το φροντίσει και να έχει την επιμέλειά του. Και αυτός είναι ο στόχος κάθε ανάδοχου γονέα, η επανασύνδεση των μελών μιας φυσικής οικογένειας η οποία έχει ξεπεράσει το σκόπελο που αντιμετώπιζε και την κρατούσε μακριά από τα υπόλοιπα μέλη της. Στο θεμιτό αυτό αποτέλεσμα θα έχει βοηθήσει πολύ η καλή μας συνεργασία με την φυσική οικογένεια για όσο διάστημα φιλοξενούσαμε εμείς το παιδί τους.

6. Μέθοδοι και εργαλεία εκπαίδευσης για την κατανόηση της ύλης

Άσκηση 1

Η παρακάτω άσκηση βοηθά στην κατανόηση ενδεικτικών διαφορετικών πηγών τραυματικών εμπειριών στον άνθρωπο, ώστε να ξεχωρίσουμε ότι το τραύμα δεν είναι μόνο σωματικό.

Σκέψου τι θα αποτελούσε τραύμα για εσένα; Πώς θα αισθανόσουν και πώς θα αντιδρούσες στην κάθε μία από τις παρακάτω στιγμές:

- Στο άκουσμα δυνατών φωνών και τσιρίδων γύρω σου χωρίς να καταλαβαίνεις γιατί.
- Δυνατοί θόρυβοι και φωνές χωρίς να έχεις οπτική επαφή με αυτούς από τους οποίους ηγάζουν.
- Μυρίζεις καπνό στο δωμάτιο και δεν ξέρεις από πού προέρχεται.
- Αισθάνεσαι ένα χέρι να σε αγγίζει στον ώμο.
- Ακούς το δυνατό και ασταμάτητο κλάμα ενός παιδιού.
- Είσαι αποδέκτης εντολών και διαταγών.

Άσκηση 2

Αναρωτηθείτε τι σημαίνει κουλτούρα, πολιτισμικά στοιχεία, πολιτισμικές αξίες και αρχές.

Συζητείστε στην ολομέλεια γύρω από θέματα οριοθέτησης πολιτισμικότητας, πολιτισμού, ταυτότητας, και γνώσης, κριτικής, αξιολόγησης, διαφορετικότητας κ.λπ..

Επικοινωνήστε με τον διπλανό σας τι σημαίνει και πώς κατανοείτε την επικοινωνία μεταξύ των μελών της οικογένειας, την έλλειψη επικοινωνίας, των διαφωνιών, των προσωπικών απόψεων, στάσεων και προκαταλήψεων έναντι ανθρώπων άλλων φυλών, θρησκευμάτων καταγωγής κ.λπ..

Μιλήστε για τον σεβασμό και την αποδοχή στις πολιτισμικές πρακτικές που βασίζονται στις θρησκευτικές πεποιθήσεις και παραδόσεις όπως π.χ. αναφορικά με την διατροφή, την ενδυμασία, την αλληλεγγύη, την πίστη κ.λπ..

Αυτοαξιολόγηση των συμμετεχόντων

Ένα σημαντικό σημείο στην εκπαίδευση των ανάδοχων γονέων, αλλά και σε κάθε άλλο πληθυσμό που συμμετέχει σε μια εκπαιδευτική διαδικασία, είναι αυτό της αυτοαξιολόγησής τους. Κεντρικός στόχος της αξιολόγησης αποτελεί ο αναστοχασμός των συμμετεχόντων ώστε να κατανοήσουν τις διαφορετικές δυναμικές που εξελίσσονται στις σχέσεις των γονέων με τα παιδιά που θα φιλοξενούν. Οι διαφορετικές τους ανάγκες και στόχοι κάθε φορά απαιτούν και διαφορετική γνώση και δεξιότητες. Στο πλαίσιο αυτό, τα παρακάτω ενδεικτικά ερωτήματα θα βοηθήσουν στην τελική διατύπωση και αποτύπωση των θεμάτων που παρουσιάστηκαν καθώς και της ανάλογης ενσωμάτωσής τους στο γνωστικό, συναισθηματικό και κοινωνικό γίγνεσθαι των συμμετεχόντων:

1. Τι σας έκανε να αποφασίσετε να γίνετε ανάδοχος γονέας;
2. Τι θα σας βοηθήσει στο να συνεχίσετε να το θέλετε;
3. Ποια είναι τα δικά σας δυνατά σημεία; Ποια τα λιγότερο δυνατά;
4. Συμφωνείτε ότι τα ψυχικά τραύματα είναι πιο σοβαρά από τα σωματικά, και γιατί;
5. Ποιες αρχές και αξίες θα ήταν απαραίτητες να διαχέονται στις σχέσεις μεταξύ εσάς και των παιδιών;
6. Είναι σημαντική η διαμόρφωση θετικής ταυτότητας του παιδιού που φιλοξενείτε μέσω της παρουσίασης θετικών συμπεριφορικών προτύπων των γονέων και γιατί; Πώς θα το πετυχαίνατε αυτό;
7. Η γονεϊκότητα είναι δύσκολη, η ανάδοχη γονεϊκότητα είναι δυσκολότερη. Τι σημαίνει για εσάς αυτή η διατύπωση;

Σύνοψη

Η ανάδοχη φροντίδα παιδιών είναι ένας κοινωνικός θεσμός που αποσκοπεί στην προστασία ανήλικων παιδιών τα οποία για διάφορους λόγους οι φυσικοί γονείς τους αδυνατούν να τα κρατήσουν υπό την μέριμνα και προστασία τους. Έτσι, οι ανάδοχοι γονείς προσφέρονται να φιλοξενήσουν προσωρινά για μικρά ή μεγαλύτερα διαστήματα, ένα τέτοιο παιδί, να φροντίσουν για την ασφάλειά του, την ψυχοσυναισθηματική και κοινωνική του πρόοδο, καθώς και την εκπαιδευτική του εξέλιξη. Η αναδοχή εμπεριέχει την επικοινωνία με την φυσική οικογένεια, όπου αυτό είναι εφικτό, καθώς ευελπιστεί η τελευταία να καταστεί κάποια στιγμή ικανή να αναλάβει την φροντίδα του παιδιού, προσφέρεται κάποια χρηματική αμοιβή, και είναι προσωρινή. Αντίθετα, η υιοθεσία αποτελεί μόνιμη εγκατάσταση του παιδιού στην νέα του οικογένεια, η οποία δεν διαφέρει νομικά από την φυσική οικογένεια και είναι αμετάκλητη.

Τα παιδιά που τυγχάνουν ανάδοχης φροντίδας μπορεί να είναι παιδιά με προβλήματα, να έχουν βιώσει τραυματικές εμπειρίες και απώλεια, και να έχουν αυξημένες ανάγκες ιδίως υγείας, συμπεριφοράς, αναπηρίας, εμπειρίες κακοποίησης, παραβατικότητας, και διαπολιτισμικών ζητημάτων. Σε αυτές τις περιπτώσεις, οι ανάδοχοι γονείς μπορούν να προσφέρουν πολλά ως προς την αντιμετώπιση των συνθηκών αυτών και να προετοιμάσουν τα παιδιά για την κοινωνική τους ένταξη και την ομαλή κοινωνική, ψυχοσυναισθηματική, πολιτισμική και εκπαιδευτική τους ανάπτυξη.

Το εκπαιδευτικό αυτό υλικό θέτει τα αρχικά στάδια ενημέρωσης, ευαισθητοποίησης, κατάρτισης, αλλά και ανάπτυξης δεξιοτήτων και γνώσεων που είναι απαραίτητα στον εξοπλισμό των ανάδοχων γονέων ώστε να βιώσουν τόσο τα παιδιά όσο και οι ίδιοι την αποτελεσματικότερη και ευτυχέστερη προσωρινή συμβίωση με τα μέλη της ανάδοχης οικογένειας.

Είναι σημαντικό να θυμόμαστε πως η κάθε περίπτωση είναι ιδιαίτερη και ξεχωριστή από την άλλη, και κατά συνέπεια δεν υπάρχει ένα και μοναδικό τέλει εργαλείο και συνταγή εφαρμογής αλλά πολυεπίπεδος συνδυασμός γνώσεων, δεξιοτήτων, στάσεων και συναισθημάτων.

Προτεινόμενη βιβλιογραφία και παραπομπές στο διαδίκτυο για περαιτέρω εμβάθυνση

Μαυρογιάννης, Δ. (1999). *Εγχειρίδιο Γενικής Κοινωνιολογίας*. Αθήνα: Σάκκουλας.

Μόσχος, Γ. & Στρατιδάκη, Σ. (2012). Οργάνωση και λειτουργία του θεσμού της αναδοχής ανηλίκων, Κύκλος Δικαιωμάτων του Παιδιού. Συνήγορος τους Πολίτη, Ανεξάρτητη Αρχή, Σεπτέμβριος.

Μουρμούρη, Α. (2001). *Προετοιμασία της υποψήφιας οικογένειας, του παιδιού και των φυσικών γονέων για αναδοχή στο Ανάδοχη Φροντίδα, Εθνικός Οργανισμός Κοινωνικής Φροντίδας (ΕΟΚΦ)*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

Fisher, P., Burraston, B. & Pears, K. (2005). The early intervention. Foster Care Program. *Child Maltreatment*, Vol. 10, No1: 61-71.

Turney, K. & Wildeman, C. (2016). Mental and Physical Health of Children in Foster Care, *Pediatrics*, Vol. 138, No5: 31-49.

<https://www.synigoros.gr/?i=childrens-rights.el.idrimatiki>

<https://www.hellenicparliament.gr/UserFiles/c8827c35-4399-4fbb-8ea6-aebdc768f4f7/10678588.pdf>

Σημασία της επικοινωνίας και της συνεργασίας παιδιού και ανάδοχων γονέων με την οικογένεια προέλευσης του. Δικαιώματα και υποχρεώσεις της ανάδοχης οικογένειας.

«Ένα σπίτι για κάθε παιδί»

1. Υποενότητες

- Η σχέση της ανάδοχης οικογένειας με το παιδί
- Επικοινωνία και Συνεργασία ανάδοχων γονέων με την οικογένεια προέλευσης
- Αναγνώριση και έκφραση συναισθημάτων
- Δικαιώματα και υποχρεώσεις της ανάδοχης οικογένειας

2. Σύντομη Εισαγωγή

Η ανάδοχη φροντίδα είναι μια σημαντική μορφή παιδικής προστασίας, η οποία παρέχεται από την Πολιτεία προς τα παιδιά που δεν μπορούν να ζήσουν με τους φυσικούς γονείς τους για διάφορους λόγους. Αποτελεί διεθνώς ένα παιδοκεντρικό θεσμό για την προστασία των παιδιών τα οποία στερούνται οικογένειας για διάφορους λόγους, που έχει ως απώτερο στόχο την οικογενειακή αποκατάσταση των παιδιών που χρήζουν ιδιαίτερης φροντίδας και μέριμνας εκ μέρους του κράτους.

Η αναδοχή διαφέρει από την υιοθεσία κυρίως ως προς το γεγονός ότι στην τελευταία τα παιδιά έχουν αξιολογηθεί ως αδύνατον να ζήσουν πλέον με την βιολογική τους οικογένεια για διάφορους σοβαρούς λόγους και αυτό έχει επικυρωθεί με νομική πράξη του Αστικού Δικαίου και το παιδί έκτοτε αποκόπτεται από τους φυσικούς του γονείς ενώ τα πλήρη δικαιώματα απέναντί του τα έχουν οι θετοί γονείς.

Η αναδοχή είναι αναγνωρισμένη από το Ελληνικό κράτος από το 1992 (Νόμος 2082/1992) και αποτελεί μια πολύ σημαντική διαδικασία παιδικής φιλοξενίας που προσβλέπει στην ανακούφιση, φροντίδα και προστασία των παιδιών που χρήζουν αλλαγής γονεϊκής οικογένειας, και ταυτόχρονα βοηθά στην μη ιδρυματοποίησή τους.

Σύμφωνα με τον τελευταίο νόμο Ν. 4538/2018, λαμβάνονται ειδικά μέτρα και διατάξεις για την καλύτερη αντιμετώπιση των θεσμών τόσο της αναδοχής όσο και τη υιοθεσίας. Σε κάθε σημείο υπάρχει βελτίωση και καλύτερη αντιμετώπιση των ζητημάτων που είχε θέσει η έκθεση της Ανεξάρτητης Αρχής του Συνηγόρου του Πολίτη με τίτλο «Οργάνωση και λειτουργία του θεσμού της αναδοχής ανηλίκων», Κύκλος Δικαιωμάτων του Παιδιού (2012), τα οποία συμπεριλήφθηκαν στην Αξιολογητική Έκθεση του Υπουργείου Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Κοινωνικής Αλληλεγγύης με τίτλο «Μέτρα για την Προώθηση των θεσμών της Αναδοχής και της Υιοθεσίας» (2018), και έγινε ο εν γένει νόμος του κράτους όπως προαναφέρθηκε. Πιο συγκεκριμένα, ο Ν 4538/2018 θέτει το νέο νομικό πλαίσιο για την αναδοχή και την υιοθεσία, τις προϋποθέσεις για την απόκτηση της ιδιότητας του ανάδοχου γονέα, τις νέες μορφές αναδοχής, την ίδρυση Εθνικού Μητρώου Υποψήφιων Ανάδοχων Γονέων, κ.λπ..

Είναι συχνό το φαινόμενο να υπάρχουν παιδιά με προβλήματα και αυξημένες ανάγκες ιδίως υγείας, συμπεριφοράς, αναπηρίας, εμπειρίας κακοποίησης, παραβατικότητας και γενικά εκτεταμένων ψυχοσυναισθηματικών και κοινωνικών διαταραχών τα οποία να χρήζουν ανάγκης τοποθέτησης σε ανάδοχες οικογένειες. Σε αυτή την περίπτωση, οι ανάδοχοι γονείς μπορούν να προσφέρουν πολλά ως προς την αντιμετώπιση των βλαβών αυτών και να προετοιμάσουν τα παιδιά για την κοινωνική τους ένταξη και την ομαλή κοινωνική, ψυχοσυναισθηματική και εκπαιδευτική τους ανάπτυξη.

Στο πλαίσιο αυτό, και με το νέο νόμο, θεσπίζεται μεταξύ άλλων για πρώτη φορά ο θεσμός της «επαγγελματικής αναδοχής» για τις περιπτώσεις παιδιών με αυξημένες ανάγκες όπως παιδιά ΑμεΑ ή παιδιά με έντονα ψυχολογικά προβλήματα κ.λπ. όπως αναφέρθηκε παραπάνω. Οι ανάδοχοι γονείς τέτοιων δύσκολων περιπτώσεων αναδοχής θα πρέπει να ενημερώνονται και να εκπαιδεύονται από επίσημους φορείς ως προς τις διαδικασίες χειρισμού και αντιμετώπισης των συμπεριφορών των παιδιών μέσα από συγκεκριμένες τεχνικές και είδη παρέμβασης ώστε να μπορέσουν να βοηθήσουν τα παιδιά με τον καλύτερο δυνατό τρόπο.

Λέξεις κλειδιά:

παιδοκεντρικός θεσμός, προσωρινή φροντίδα και προστασία παιδιών, παιδιά με προβλήματα, τραύμα, θετικά πρότυπα.

3. Προσδοκώμενα αποτελέσματα

Η συγκεκριμένη θεματική ενότητα αποσκοπεί στα παρακάτω ενδεικτικά αποτελέσματα:

1. Γνωστική ανάπτυξη των γονέων σε θέματα γύρω από την εξελικτική ψυχολογία παιδικής ηλικίας.
2. Γνώση γύρω από τις δυναμικές των συναισθημάτων και της αναγνώρισής τους που αναπτύσσονται στην ζωή αυτών των παιδιών.
3. Τις αρχές και τις αξίες που οδηγούν στην προστασία και την ασφαλή διαπαιδαγώγηση και ανατροφή των παιδιών και που θα πρέπει να εφαρμόζουν οι ανάδοχοι και η φυσική οικογένεια.
4. Τη δημιουργία θετικών προτύπων προς τα παιδιά για την συγκρότηση μιας θετικής ταυτότητας και κατανόηση της ύπαρξής τους, πάνω στην οποία θα αναπτυχθεί η σχέση εμπιστοσύνης και στον συνάνθρωπό τους.
5. Σύνδεση των παιδιών με σταθερές σχέσεις φροντίδας και αγάπης που θα μπορούν να διαρκέσουν για μια ζωή.
6. Γόνιμη διασύνδεση με την κοινωνική υπηρεσία και την φυσική οικογένεια όταν αυτό απαιτείται.

4. Στόχοι

Οι ανάδοχοι γονείς θα πρέπει να εκπαιδευτούν τόσο σε θέματα πρακτικότητας όσο και σε θέματα ψυχικής, συναισθηματικής και συμπεριφορικής θεωρίας και εφαρμογής προκειμένου να ανταποκριθούν καλύτερα στον νέο ρόλο τους ως ανάδοχοι γονείς. Σημαντικά θέματα όπως οι πολυεπίπεδες επιδράσεις των συναισθημάτων τους στα παιδιά ως αναφορά στον ψυχισμό και την συμπεριφορά τους καθώς και οι ιδιαίτερες δεξιότητες που θα πρέπει να αποκτήσουν προκειμένου να βοηθήσουν αυτά τα παιδιά να αναγνωρίσουν τα συναισθήματα αυτά κατά την διάρκεια της συμβίωσής τους μαζί τους, είναι απαραίτητο να τεθούν σε σοβαρή βάση και να αποτελέσουν εύχρηστο υλικό εκπαίδευσης προς τις ενδιαφερόμενες ομάδες.

Πιο συγκεκριμένα η εκπαίδευση αυτή θα πρέπει να αποβλέπει σε και να καλύπτει τις παρακάτω ενδεικτικές κατηγορίες:

1. Τι σημαίνει η ανάδοχη φροντίδα σε παιδιά που προέρχονται από προβληματικό οικογενειακό περιβάλλον και που θα πρέπει να καλλιεργήσουμε μαζί τους σχέσεις εμπιστοσύνης και συνεργασίας.
2. Χτίσιμο σχέσεων πάνω στην βάση της ασφάλειας και της εμπιστοσύνης τόσο με τα παιδιά, όσο και με την φυσική και την ανάδοχη οικογένεια αλλά και την κοινωνική υπηρεσία.
3. Κατάθεση, αναγνώριση και διαχείριση συναισθημάτων τόσο του παιδιού όσο και του ανάδοχου γονέα, καθώς και των φυσικών γονέων.
4. Οι προσφερόμενες πηγές και η υποστήριξη από την κοινωνική υπηρεσία. Τα δικαιώματα και οι υποχρεώσεις των εμπλεκόμενων.
5. Δεξιότητες ανάπτυξης ενός πλάνου ασφάλειας που θα ωφελήσει αναπτυξιακά στην πρόοδο των υποστηρικτικών ποιοτικών χαρακτηριστικών των ανάδοχων γονέων τόσο στις μεταξύ τους σχέσεις όσο και στις σχέσεις τους με το παιδί.
6. Έναρξη και κλείσιμο του μεταβατικού διαστήματος φιλοξενίας του παιδιού από την ανάδοχη οικογένεια – Προσέγγιση βασισμένη στο μοντέλο των δυνατών σημείων και της διαδικασίας της πιστοποίησης ποιότητας – Υποστηρικτικές σχέσεις με τους φυσικούς γονείς όπου αυτό ενδείκνυται.

5. Ανάλυση της θεματικής ενότητας

Η σχέση της ανάδοχης οικογένειας με το παιδί

Όταν η ανάδοχη οικογένεια πρόκειται να προσφέρει φιλοξενία σε ένα παιδί με προβλήματα, είτε ψυχικής είτε συναισθηματικής φύσεως, είναι σίγουρο ότι θα πρέπει να έχει ενημερωθεί για την δυναμική που

αναπτύσσεται στον ψυχισμό ενός παιδιού με τέτοια βιώματα. Τα ψυχικά τραύματα για παράδειγμα, είναι εγκλωβισμένα στο μυαλό και στο σώμα του παιδιού και, μέχρι να λυθούν, μετασχηματίζονται συχνά σε κακές συμπεριφορές τις οποίες ο ανάδοχος γονέας δεν μπορεί εύκολα να εξηγήσει και να κατανοήσει. Έτσι, το παιδί μπορεί να φέρεται πολλές φορές με έναν περίεργο τρόπο εκδηλώνοντας συμπεριφορές όπως θυμός, θλίψη, κλάμα, αυτοτραυματισμός, τραυματισμός άλλων, επιθετικότητα, αλλά και απομόνωση, απόσυρση, σιωπή κ.ά.. Πίσω από κάθε μια από αυτές τις συμπεριφορές, ο ανάδοχος γονέας ίσως αναρωτιέται εάν έκανε κάτι αυτός/ή για να προκαλέσει μια τέτοια αντίδραση του παιδιού. Αυτό που είναι σημαντικό να ξέρει ο ανάδοχος γονέας είναι ότι αυτή η παραβίαση του εαυτού του που βίωσε το παιδί σε όλες της τις εκφάνσεις, είναι η αιτία για τις ανεξήγητες συμπεριφορές που παρουσιάζει. Τα ψυχικά τραύματα είναι πολύ σοβαρότερα από τα σωματικά και χρειάζονται μεγαλύτερο βάθος, χρόνο και ειδικό τρόπο επούλωσης που ο ανάδοχος γονέας θα πρέπει να έχει μεγάλη ευαισθητοποίηση και εκπαίδευση για να αναγνωρίσει και μέχρι ένα μικρό βαθμό να διαχειριστεί.

Το χτίσιμο της σχέσης μεταξύ των ανάδοχων γονέων και του παιδιού με τραυματικές εμπειρίες είναι μια πολύ σημαντική αλλά και δύσκολη υπόθεση. Η σχέση αυτή πρέπει να ξεκινήσει με αργούς αλλά σταθερούς βηματισμούς που θα διακατέχονται από τις αρχές της ειλικρίνειας, του σεβασμού, της ευγένειας, της υπομονής, και της αμοιβαίας ευγνωμοσύνης. Η ανάπτυξη της ψυχικής επαφής θα προκύψει μετά από καιρό αφού θα έχει δοκιμαστεί άπειρες φορές στην καθημερινή ζωή των εμπλεκομένων. Ο σεβασμός στις αξίες και τις αρχές των δικαιωμάτων των παιδιών αλλά και των ενηλίκων είναι ένα ακόμη κομμάτι που θα πρέπει να το υπερασπίσετε κατά την διάρκεια του «χτισίματος» της σχέσης αυτής. Ανάγκες όπως η αυτοεκτίμηση, η αγάπη, η αίσθηση του ανήκειν, η ασφάλεια, οι βασικές ανάγκες επιβίωσης, η αυτοεκπλήρωση κ.ά. αποτελούν σημαντικές συνθήκες συμβίωσης τόσο για το παιδί όσο και για τους ανάδοχους γονείς. Ταυτόχρονα, αξίες όπως η πρόοδος, η καταξίωση, η διερεύνηση του εαυτού και του δυναμικού μας ως προσωπικότητες, η ανεξαρτησία, η κοινωνικοποίηση, η ανάπτυξη ανθρωπινων σχέσεων, η συνεργασία, κ.ά. αποτελούν επίσης αδιαμφισβήτητες συνθήκες για την ομαλή, αποτελεσματική και ευτυχισμένη συμβίωση. Όλα τα παραπάνω αποτελούν τις γενικές σταθερές για την έναρξη, συνέχιση αλλά και ολοκλήρωση μιας επιτυχημένης σχέσης συμβίωσης που θα αναπτυχθεί μεταξύ των ανάδοχων γονέων και του παιδιού.

Επικοινωνία και Συνεργασία ανάδοχων γονέων με την οικογένεια προέλευσης

Η σημασία της καλής επικοινωνίας μεταξύ των αναδόχων γονέων και της οικογένειας προέλευσης για χάρη του αναδεχόμενου παιδιού είναι αδιαμφισβήτητη στην διεθνή βιβλιογραφία. Καθώς πρόκειται ουσιαστικά για συν-γονεϊκότητα (φυσικής και ανάδοχης οικογένειας), είναι καθοριστικής αξίας η ύπαρξη μιας ανοιχτής ανάδοχης οικογένειας, η οποία θα είναι πάντα θετική και θα υποδέχεται ευπρόσδεκτα την παρουσία των φυσικών γονέων του παιδιού. Μια τέτοια ανοιχτότητα, περιλαμβάνει την σταθερή παροχή πληροφοριών στους φυσικούς γονείς της καθημερινότητας του παιδιού τους μαζί τους, την από κοινού συνεννόηση και σχεδιασμό της ρουτίνας του παιδιού, καθώς και της δια ζώσης συνάντησης όλων των

εμπλεκομένων σε συχνή βάση ώστε να μην χάνεται η προσωπική επαφή του παιδιού με τους φυσικούς του γονείς.

Και οι δύο πλευρές θα πρέπει επίσης να έχουν δεσμευτεί με την κοινωνική υπηρεσία σχετικά με τις κοινές τους υποχρεώσεις απέναντί τους όσο και μεταξύ τους καθώς η βοήθεια που θα μπορούν να λαμβάνουν από εκεί είναι πολύ σημαντική.

Τα παιδιά που τοποθετούνται σε ανάδοχες οικογένειες συνήθως θέλουν να συνεχίσουν να βλέπουν τους φυσικούς τους γονείς και αυτό δεν θα πρέπει να τους το απαγορεύσει κανείς.

Παρ' όλα αυτά, μερικές φορές οι επαφές αυτές μπορεί να αποβούν δύσκολες, πολύπλοκες και με κάποια ένταση. Δεν θα πρέπει να συμβαίνει αυτό καθώς είναι ξεκάθαρο ότι το παιδί μένει προσωρινά στην ανάδοχη οικογένεια και κάποια μέρα θα επιστρέψει στους φυσικούς του γονείς. Οπότε οι ανάδοχοι θα πρέπει να προετοιμάζονται κάθε μέρα γι' αυτό.

Από την άλλη μεριά, οι φυσικοί γονείς πρέπει να ξέρουν ότι το παιδί τους δεν είναι μαζί τους γιατί οι ίδιοι δεν μπορούσαν να το φροντίσουν για διάφορους λόγους, και ότι μέχρι να προσπεράσουν τις δυσκολίες αυτές, το παιδί τους βρίσκεται στην καλύτερη δυνατή κατάσταση μαζί με μια άλλη οικογένεια που το αγαπά και το φροντίζει έως ότου χρειάζεται. Σημαντικά λοιπόν στοιχεία είναι η κατανόηση της σημασίας της συνεργασίας μεταξύ των δύο οικογενειών για την καλύτερη πρόοδο και ανάπτυξη του παιδιού, η κατανόηση των δυσκολιών που αντιμετωπίζει η φυσική οικογένεια της οποίας το παιδί τώρα φροντίζει η ανάδοχη, ο σχεδιασμός και υλοποίηση του προγράμματος επισκέψεων και επικοινωνίας μεταξύ των δύο οικογενειών, και βεβαίως η αναγκαιότητα για την από κοινού αντιμετώπιση και διαχείριση πιθανών καταστάσεων κρίσεων που ίσως προκύψουν στο παιδί.

Επίσης, η διαδικασία της επικοινωνίας με τους φυσικούς γονείς είναι σημαντική για το παιδί καθώς έτσι το παιδί διατηρεί την αίσθηση της ταυτότητάς του και συμφιλιώνεται με αυτό που του συμβαίνει. Συχνά ανησυχούν για την κατάσταση στην οποία βρίσκονται οι γονείς τους και έτσι η επικοινωνία μαζί τους, τους καθησυχάζει καθώς βλέπουν ότι οι γονείς (και τα αδέρφια τους) είναι καλά. Ενημερώνονται για το τι συμβαίνει στο σπίτι τους και μερικές φορές αυτό αποτελεί και μέτρο αξιολόγησης εκ μέρους τους για το αν θα ήταν ασφαλές να επιστρέψουν στο σπίτι ή όχι.

Η επικοινωνία μεταξύ του παιδιού και των φυσικών γονέων αδιαμφισβήτητα θα επιφέρει πολλά συναισθήματα και θα εγείρει ένα εύρος ζητημάτων και αναγκών. Σε κάθε περίπτωση, αυτό είναι γόνιμο καθώς θα δώσει τον απαιτούμενο χώρο για την έκφραση και την διαχείριση συναισθημάτων και σκέψεων που θα διασφαλίσουν την ασφάλεια και την ευημερία του παιδιού.

Τέλος, το μεγάλο στοίχημα εδώ είναι να καταφέρουμε τον αμοιβαίο σεβασμό μεταξύ των δύο οικογενειών ώστε αυτός να μεταφερθεί και στο αναδεχόμενο παιδί.

Αναγνώριση και έκφραση συναισθημάτων

Η εμφάνιση και έκφραση των συναισθημάτων τόσο των ανάδοχων γονέων όσο και του παιδιού θεωρούνται κρίσιμες για έναν καλό σχεδιασμό ενός δίκτυ ασφαλείας που θα προφυλάσσει τόσο τον ψυχικό κόσμο των γονέων όσο και του παιδιού. Για παράδειγμα, η έκφραση της ενθάρρυνσης, της επιβράβευσης και της ενίσχυσης των θετικών συμπεριφορών ενδείκνυνται για την δημιουργία θετικών και δημιουργικών σχέσεων τόσο με τον κάθε ένα εαυτό όσο και μεταξύ των υπολοίπων μελών της ανάδοχης οικογένειας. Κατά συνέπεια, η συνθήκη αυτή θα οδηγήσει στην ανάπτυξη της εμπιστοσύνης και στην εμπλοκή του ίδιου του παιδιού σε όλες τις διαδικασίες που το αφορούν με σκοπό ακόμη και την επίλυση πιθανών προβλημάτων.

Η αναζήτηση και η αποτίμηση των συναισθημάτων των ενηλίκων είναι κάτι που βοηθά σημαντικά στην καλύτερη κατανόηση των συναισθημάτων του παιδιού, ώστε οι γονείς να αντιληφθούν τα αίτια των συμπεριφορών του και να αναπτύξουν μεγαλύτερη ενσυναίσθηση. Η βασική προτροπή είναι η ανταπόκριση στα συναισθήματα και όχι η αντίδραση σε αυτά. Η διαδικασία της ενεργούς ακρόασης, του αφουγκρασμού της περίπτωσης και του γεγονότος που διαδραματίζεται μπροστά μας, και η αναγνώριση των συγκεκριμένων αναγκών του παιδιού που δεν καλύπτονται και αποτυπώνονται σε μια δυσάρεστη συμπεριφορά του (π.χ. επιθετικότητα, φωνές, κλάμα, επιμονή στην απόκτηση πραγμάτων κ.λπ.), είναι η πρόσκλησή του για να το βοηθήσουμε και ως «Προμηθείς» να κατανοήσουμε την δύσκολη θέση στην οποία βρίσκεται.

Το πιο συχνό άγχος που μπορεί να έχουν οι ανάδοχοι γονείς είναι, μεταξύ άλλων, να μην πέσουν σε λάθη όσο αφορά για παράδειγμα τις αποφάσεις τους και τις συμβουλές τους προς το παιδί που φιλοξενούν. Η τελειότητα στη συμπεριφορά, στις επιλογές, τα συναισθήματα, την ικανότητα επίλυσης προβλημάτων, την ικανότητα κατανόησης της ευαλωτότητας του άλλου και αντιμετώπισής της με το καλύτερο τρόπο, είναι ζητήματα για τα οποία αγωνιούν οι ανάδοχοι γονείς. Ωστόσο, δεν υπάρχουν χρυσές συνταγές συμπεριφορών για κάθε περίπτωση που διαδραματίζεται σε μια οικογένεια. Δεν υπάρχουν σωστά και λάθη, υπάρχει μόνο το κριτήριο της ειλικρινούς διάθεσης για προσφορά αγάπης, φροντίδας και προστασίας του παιδιού καθώς και διερεύνηση τρόπων για να προσεγγίσουμε το παιδί και την συμπεριφορά του με τον πιο ανώδυνο και αποτελεσματικό τρόπο. Απλά ερωτήματα όπως, «τί προσπαθεί να μου πει με αυτή την συμπεριφορά;», «τί ακριβώς έγινε;», «Πώς θα βοηθήσω να αισθανθεί ασφάλεια;», «Πώς θα βοηθήσω να αισθανθεί ότι έχει τον έλεγχο της ζωής του/της;», κ.ά. θα βοηθήσουν σημαντικά προς αυτή την κατεύθυνση.

Συμπληρωματικά, εκτός από τα συναισθήματα των ανάδοχων γονέων, είναι σημαντικό να αναγνωρίζουμε και τα συναισθήματα των παιδιών που έχουν μετακινηθεί από τις φυσικές τους οικογένειες και θα φιλοξενηθούν στις ανάδοχες οικογένειες. Για παράδειγμα, είναι κοινός τόπος στην βιβλιογραφία η αποτύπωση διαφόρων κοινών συναισθημάτων που τα περισσότερα παιδιά βιώνουν στις περιπτώσεις αυτές. Η συναισθηματική σύγχυση στην οποία βρίσκονται είναι το πρώτο από αυτά. Το παιδί έχει σίγουρα πολλές και αναπάντητες ερωτήσεις, μπορεί να βιώνουν το σοκ της αναγκαστικής αλλαγής και να

μην μπορούν να κατανοήσουν τις εξηγήσεις που θα τους δίνετε. Είναι σίγουρο ότι το παιδί σε αυτήν την περίπτωση δεν θα μπορεί να λεκτικοποιήσει αυτές τις αγωνίες και την σύγχυση αλλά εσείς θα πρέπει να θεωρήσετε ότι τα βιώνει ακόμη κι αν δεν σας τα λέει.

Ο θυμός είναι σίγουρα ένα άλλο συναίσθημα που το παιδί βιώνει και θα πρέπει να το βοηθήσουμε να το αναγνωρίσει και να το κατανοήσει. Αυτό παρουσιάζεται αφού το παιδί περάσει το αρχικό σοκ της απομάκρυνσής του από την φυσική του οικογένεια. Ο θυμός μπορεί να απευθύνεται προς τους ανάδοχους γονείς, τους ειδικούς επαγγελματίες που συνεπλάκησαν στην διαχείριση της κατάστασης, αλλά και προς τους ίδιους τους εαυτούς. Αντίθετα, δεν παρουσιάζουν συχνά θυμό εναντίον των φυσικών τους γονέων όποιες κι αν ήταν οι συνθήκες της απομάκρυνσής τους από αυτούς, παρά μόνο μερικές φορές ίσως προβούν σε λίγες επιθετικές φράσεις απέναντί τους. Παρόλο που είναι σημαντικό να μην συμφωνούμε με την εκδήλωση αυτής της συμπεριφοράς του παιδιού, ωστόσο είναι απαραίτητο να δείξουμε κατανόηση και αναγνώριση αυτών των συναισθημάτων του.

Παράλληλα, η ύπαρξη ανάμεικτων συναισθημάτων είναι μια συνηθισμένη συνθήκη σε αυτές τις περιπτώσεις. Για παράδειγμα, συναισθήματα απόρριψης αλλά και προσκόλλησης, αγάπης αλλά και μίσους, εμπιστοσύνης αλλά και απάτης μπορεί να παρουσιάζονται ταυτόχρονα ή και με εναλλαγές στην ψυχή του παιδιού και να αφορούν όλους όσους εμπλέκονται στην μέχρι τώρα ζωή τους. Σίγουρα, η ιστορία ενός παιδιού που φιλοξενείται από μια θετή οικογένεια μπορεί να είναι λυπηρή, γεμάτη πόνο και απογοήτευση. Ωστόσο, όλα αυτά τα συναισθήματα χρειάζεται να αναγνωριστούν και να γίνουν κατανοητά τόσο από τα παιδιά όσο και από τους υπόλοιπους εμπλεκόμενους. Είναι σημαντικό να μπορούμε να κατανοήσουμε ότι τα παιδιά μπορεί πολλές φορές να πουν ακόμη και κάποια ψέματα προκειμένου να διαχειριστούν ψυχοσυναισθηματικά την νέα κατάσταση που βιώνουν, και ότι μέσα από αυτά μπορεί να εκφράζουν μια ευχή ή επιθυμία αλλά και την αδυναμία τους να καταλάβουν την κατάσταση αυτή στην οποία βρίσκονται.

Τέλος, εκφράζονται συναισθήματα που δείχνουν ταύτιση με τους φυσικούς τους γονείς παρά το γεγονός ότι μπορεί να ζούσαν μαζί τους σε συνθήκες παραμέλησης ή ακόμη και βίας. Αυτό είναι σημαντικό να αναγνωριστεί από τους θετούς γονείς και να το αντιμετωπίσουν με σεβασμό αλλά και υπομονή και δίνοντας έμφαση στην ανάδειξη των θετικών συναισθημάτων και όχι των αρνητικών. Όσο πληγωμένα κι αν είναι τα παιδιά από τις συμπεριφορές των φυσικών τους γονέων (πχ παραμέληση, κακοποίηση, κ.λπ.) πάντα θα θέλουν να μπορούν να ξαναβρεθούν μαζί τους και να επιστρέψουν στο σπίτι μαζί τους.

Συνοψίζοντας, μπορούμε να πούμε ότι τα συναισθήματα όπως αυτά βιώνονται και εκφράζονται από το παιδί αλλά και τους ανάδοχους και φυσικούς γονείς, είναι ένα σημαντικό θέμα που θα πρέπει να έχουμε υπόψη μας και θα πρέπει να τα κατανοούμε, να τα σεβόμαστε και να βοηθάμε στην αναγνώρισή τους.

Δικαιώματα και υποχρεώσεις της ανάδοχης οικογένειας

Η ανάδοχη οικογένεια έχει τόσο υποχρεώσεις όσο και δικαιώματα στην διαδικασία της ανάδοχης φροντίδας. Έτσι, βασικό δικαίωμα είναι αυτό της αντιμετώπισής της με σεβασμό και αξιοπρέπεια, και ως ένα ισότιμο μέλος μέσα στο σύστημα των υπολοίπων εμπλεκόμενων φορέων και ανθρώπων. Επίσης, έχουν το δικαίωμα αλλά και την υποχρέωση να συμμετέχουν στον σχεδιασμό και την υλοποίηση του σχεδίου εργασίας που θα ορίσει η κοινωνική υπηρεσία, καθώς και να λάβουν ειδική εκπαίδευση στον ρόλο τους ως ανάδοχοι γονείς και σε σχέση με την κάλυψη των αναγκών του αναδεχόμενου παιδιού.

Επίσης, οι ανάδοχοι γονείς έχουν την υποχρέωση να επικοινωνούν με την κοινωνική υπηρεσία/ φορέα εποπτείας με συνέπεια και ουσιαστικότητα. Έχουν δικαίωμα να δεχτούν μια επιδότηση για τις προσφορές τους προς την φιλοξενία του παιδιού. Παράλληλα, η υπηρεσία/ φορέας οφείλει να τους παράσχει σχετικές πληροφορίες για το παιδί, και αυτοί έχουν το δικαίωμα να ρωτήσουν επιπλέον ερωτήσεις για αυτό.

Η κοινωνική υπηρεσία/ φορέας εποπτείας έχει την υποχρέωση να παρέχει υποστήριξη και ενημέρωση στους ανάδοχους γονείς για την κατάσταση, αλλά και να τους παρέχει πληροφορίες για κάθε σχετική υπηρεσία που μπορεί να τους είναι διαθέσιμη για περαιτέρω συνεργασία.

Οι ανάδοχοι γονείς υποχρεούνται να αναφέρουν στην υπηρεσία/ φορέα εποπτείας οποιαδήποτε ενημέρωση σχετικά με την πρόοδο και κατάσταση του παιδιού, και να ζητήσουν από αυτή/ αυτόν βοήθεια, εκπαίδευση, και ενημέρωση ώστε να συμβαδίζουν με τα σχετικά πρωτόκολλα συνεργασίας και συμβόλαια δικαιωμάτων και υποχρεώσεων.

Εν κατακλείδι, οι ανάδοχοι γονείς πρέπει να γνωρίζουν ότι:

1. Μπορούν να έχουν όλες τις απαραίτητες πληροφορίες που χρειάζονται και είναι καθοριστικές για την καλύτερη δυνατή φροντίδα του παιδιού. Έχουν το δικαίωμα να τις ζητήσουν από την κοινωνική υπηρεσία και τον υπεύθυνο κοινωνικό λειτουργό.

Για παράδειγμα, τι αρέσει στο παιδί, τι δεν αρέσει, την οικογενειακή του ιστορία, την εκπαίδευσή του, τα τυχόν εκπαιδευτικά ή άλλα επιτεύγματά του, τις ανησυχίες του, τα τυχόν ερωτήματά του κ.λπ..

2. Μπορούν να ενημερωθούν από την κοινωνική υπηρεσία σχετικά με την υποχρεωτικότητα των συναντήσεων με την φυσική οικογένεια, την σημαντικότητα αυτών των συναντήσεων, αλλά και το αναλυτικό πρόγραμμα της αναδοχής.

Για παράδειγμα, συναντήσεις με τους φυσικούς γονείς, τους δασκάλους του, τους γονείς φίλων του, με τον κοινωνικό λειτουργό, ή άλλο ειδικό εφόσον χρειάζεται, το πρόγραμμα των υποχρεώσεών τους αλλά και των δικαιωμάτων τους κ.λπ..

3. Μπορούν να διασφαλίσουν ότι θα ανταποκριθούν στις βασικές και συναισθηματικές ανάγκες του παιδιού.

Για παράδειγμα, αναγνωρίζουν τις επιθυμίες και τα συναισθήματα του παιδιού, αλλά και προάγουν την ασφάλεια, την υγεία, την εκπαίδευση, και το προετοιμάζουν για την μελλοντική ανεξαρτησία του.

4. Μπορούν να συνδυάζουν τις πρακτικές και συναισθηματικές ανάγκες του παιδιού, την ομαλή του ένταξη στην οικογένειά με έμφαση στην διαχείριση των σχέσεων και μεταξύ των άλλων μελών που τυχόν υπάρχουν σε αυτή πχ άλλα παιδιά, άλλα μέλη της οικογένειας όπως παππούς ή γιαγιά κ.λπ..

Για παράδειγμα, είναι σημαντικό να ισορροπούν μεταξύ της διασφάλισης όχι μόνο των βασικών αλλά και των συναισθηματικών αναγκών του παιδιού χωρίς να παραγκωνίζουν αυτές των υπάρχοντων μελών της οικογένειάς, να προσφέρουν πληροφόρηση, συμβουλευτική, και καθοδήγηση σε όλα τα υπόλοιπα μέλη και τέλος να διαμορφώνουν το αναπτυξιακό πλάνο της οικογένειας με την σύμφωνη γνώμη όλων των μελών.

5. Μπορούν να εξοικειωθούν με τις υποχρεώσεις όπως η συχνή και συστηματική επίσκεψη από τον κοινωνικό λειτουργό τόσο δια ζώσης όσο και τηλεφωνικώς.

Για παράδειγμα, είναι σημαντικό οι ανάδοχοι γονείς να είναι συμφιλιωμένοι με το γεγονός ότι η κοινωνική υπηρεσία υποχρεούται να επισκέπτεται συχνά την οικία τους, ίσως μηνιαίως, ώστε να διασφαλίζει την εύρυθμη λειτουργία της ανάδοχης φροντίδας που προσφέρεται στο παιδί. Παράλληλα, ίσως να δέχονται εβδομαδιαίως και τηλεφωνικές επικοινωνίες από την υπηρεσία για τον ίδιο σκοπό. Αυτό δεν θα πρέπει να αντιμετωπιστεί με σκεπτικισμό, καθώς θα πρέπει να διασφαλίζεται η απρόσκοπτη και ουσιαστική προσφορά προς το όφελος του παιδιού σε κάθε επίπεδο.

6. Εξοικείωση με τις επαφές με τους φυσικούς γονείς του παιδιού.

Για παράδειγμα, όσο κατανοητό κι αν είναι ότι θα πρέπει να τηρούν τις επαφές με τους φυσικούς γονείς για το όφελος του παιδιού καθώς σε πολλές περιπτώσεις αναμένεται να επιστρέψει σε αυτούς, τόσο ψυχοφθόρο και αγχωτικό μπορεί να αποβεί για τους ανάδοχους αλλά και μερικές φορές και για το παιδί επίσης (ιδιαίτερα σε περιπτώσεις που υπήρχε κάποια τραυματική εμπειρία στο παιδί). Η διαχείριση αυτής της συνθήκης μπορεί να φέρνει τους ανάδοχους σε δύσκολη θέση αλλά θα πρέπει να το αντιμετωπίσουν και όπου χρειάζεται να ζητήσουν την βοήθεια του ειδικού επαγγελματία.

6. Μέθοδοι και εργαλεία εκπαίδευσης για την κατανόηση της ύλης

Δραστηριότητα 1. Μεταξύ άλλων δεξιοτήτων, ο ανάδοχος γονέας θα πρέπει να έχει αποφασιστικότητα, έντονη επιθυμία, και υπομονή για να πετύχει μια αποτελεσματική επικοινωνία με το αναδεχόμενο παιδί, στον βαθμό που θα μπορέσει να το κάνει να μιλήσει για τα συναισθήματά του και τις σκέψεις του.

Με ποιους τρόπους όμως θα μπορούσαμε να το επιτύχουμε αυτό; Συζητήστε σε μικρότερες ομάδες τους τρόπους που θα μπορούσε να επιτευχθεί η καλύτερη δυνατή επικοινωνία με το παιδί. Καταγράψτε σε ένα χαρτόνι όλες τις απόψεις. Ένας εκπρόσωπος από κάθε ομάδα, θα παρουσιάσει στην ολομέλεια τα αποτελέσματα της εργασίας.

Ενδεικτικά ακολουθούν τρόποι ενίσχυσης ενός θετικού κλίματος επικοινωνίας:

Οι ανάδοχοι γονείς μπορούν να κερδίσουν το ενδιαφέρον του παιδιού από την πρώτη στιγμή με ένα ζεστό καλωσόρισμα και έχοντας ετοιμάσει το σπίτι και το δωμάτιό του όμορφα και ζεστά. Το χτίσιμο της εμπιστοσύνης, δεν έρχεται αμέσως φυσικά, αλλά είναι κάτι που μπορεί να χτιστεί με σταθερά βήματα. Στην συνέχεια, θα οδηγήσει στην καλή επικοινωνία. Παράλληλα, μπορούν να ρωτήσουν το παιδί για τα ενδιαφέροντά του, τα κόμπυ του, τα αγαπημένα του μαθήματα, τις εξωσχολικές του δραστηριότητες κ.λπ.. Παράλληλα, είναι σημαντικό να δοθεί χώρος και χρόνος στο παιδί ώστε να αισθανθεί άνετα και φιλικά κοντά τους χωρίς να χρειάζεται να βομβαρδίζεται με ατέλειωτες ιστορίες όχι όμως και με υπερβολική σιωπή. Το παιδί πρέπει να έχει τον δικό του λόγο και να πάρει σιγά σιγά μόνο του την θέση του στο σπίτι. Είναι σημαντικό να επιβραβεύεται για κάτι καλό που κάνει, και οι ανάδοχοι γονείς να είναι καλοί και προσεκτικοί ακροατές, χωρίς να κρίνουν ή να επικρίνουν, εκφράζοντας τις διαφωνίες με ωραίο τρόπο, και χωρίς να ξεχνούν να γελάνε καθώς το γέλιο εκπέμπει ζεστασιά, ανοικτότητα, αισιοδοξία και ανοίγει την δίοδο της καλής επικοινωνίας.

Δραστηριότητα 2. Η παρακάτω άσκηση θα βοηθήσει στον αναστοχασμό των ανάδοχων γονέων σχετικά με την ανάλυση ενός δυσάρεστου περιστατικού που μπορεί να λαμβάνει χώρα συχνά στην συμπεριφορά του παιδιού και αποτελεί ερώτημα ως προς την εξήγηση και αντιμετώπισή του.

Σκεφτείτε διάφορες συμπεριφορές που παρατηρείτε σε άλλους ανθρώπους και επέλεξε ιδιαίτερα μια η οποία συμβαίνει συχνά και είναι πολύ ενοχλητική για σας προσωπικά καθώς σας προκαλεί συναισθήματα θυμού, άγχους και κακής διάθεσης. Τώρα προσπαθήστε να απαντήσετε στα παρακάτω ερωτήματα όσο πιο αναλυτικά μπορείτε. Με τον τρόπο αυτό, θα κατανοήσετε καλύτερα τις δυσάρεστες συμπεριφορές που μπορεί να συμβαίνουν από την πλευρά του παιδιού κατά την διάρκεια της φιλοξενίας και κατά συνέπεια θα είστε πιο αποτελεσματικοί στην διαχείριση του προβλήματος αφού θα μπορείτε να το αντιμετωπίσετε με μεγάλη ενσυναίσθηση.

- Τι ακριβώς έγινε; Ποια ήταν η δυσάρεστη συμπεριφορά της οποίας γίνατε αποδέκτης;
- Πώς ακριβώς έγινε; Πώς ξεκίνησε; Τί την πυροδότησε; Πώς κατέληξε στην εκδήλωση της άσχημης συμπεριφοράς;
- Πού έγινε; Γίνεται μήπως πάντα στο ίδιο μέρος;
- Με τι τρόπο/τρόπους εκδηλώνεται;

- Γιατί έγινε, κατά την γνώμη σας; Αναλύστε την λειτουργία της και αναζητήστε την αιτιολόγηση της δυσάρεστης συμπεριφοράς που θεωρείτε ότι στρέφεται εναντίον σας.
- Ποια συναισθήματα σας δημιουργούνται; Ποια συμπεριφορά θέλετε να εκδηλώσετε;
- Πώς θα θέλατε να σας αντιμετωπίσουν οι άλλοι μετά την εκδήλωση αυτής της συμπεριφοράς απέναντί σας;

Δραστηριότητα 3. Η παρακάτω άσκηση θα βοηθήσει στην διερεύνηση και την απομυθοποίηση των συναισθημάτων των ανάδοχων γονέων ως προς την «τελειότητα» των σκέψεων και των δράσεών τους απέναντι στην πραγματικότητα του θεσμού της αναδοχής. Η άσκηση αυτή είναι καλό να εφαρμοστεί σε μικρές ομάδες εργασίας.

Μιλήστε για τα συναισθήματά σας χωρίς να φοβάστε αν θα είναι σωστά ή λάθος, ή αν θα έπρεπε να είναι διαφορετικά από αυτά που είναι.

Αυτοαξιολόγηση των συμμετεχόντων

Ένα σημαντικό σημείο στην εκπαίδευση των ανάδοχων γονέων, αλλά και σε κάθε άλλο πληθυσμό που συμμετέχει σε μια εκπαιδευτική διαδικασία, είναι αυτό της αυτοαξιολόγησής τους. Στο πλαίσιο αυτό, τα παρακάτω ενδεικτικά ερωτήματα θα βοηθήσουν στην τελική διατύπωση και αποτύπωση των θεμάτων που παρουσιάστηκαν καθώς και της ανάλογης ενσωμάτωσής τους στο γνωστικό, συναισθηματικό και κοινωνικό γίγνεσθαι των συμμετεχόντων:

1. Τι σας έκανε να αποφασίσετε να γίνετε ανάδοχος γονέας;
2. Τι θα σας βοηθήσει στο να συνεχίσετε να το θέλετε;
3. Ποια είναι τα δικά σας δυνατά σημεία; Ποια τα λιγότερο δυνατά;
4. Ποιες αρχές και αξίες θα ήταν απαραίτητες να διαχέονται στις σχέσεις μεταξύ εσάς και των παιδιών;
5. Είναι σημαντική η διαμόρφωση θετικής ταυτότητας του παιδιού που φιλοξενείτε μέσω της παρουσίας θετικών συμπεριφορικών προτύπων των γονέων και γιατί; Πώς θα το πετυχαίνατε αυτό;
6. Η γονεϊκότητα είναι δύσκολη, η ανάδοχη γονεϊκότητα είναι δυσκολότερη. Τι σημαίνει για εσάς αυτή η διατύπωση;

Σύνοψη

Η ανάδοχη φροντίδα παιδιών είναι ένας κοινωνικός θεσμός που αποσκοπεί στην προστασία ανήλικων παιδιών τα οποία για διάφορους λόγους οι φυσικοί γονείς τους αδυνατούν να τα κρατήσουν υπό την μέριμνα και προστασία τους. Έτσι, οι ανάδοχοι γονείς προσφέρονται να φιλοξενήσουν προσωρινά για μικρά ή μεγαλύτερα διαστήματα, ένα τέτοιο παιδί, να φροντίσουν για την ασφάλειά του, την ψυχοσυναισθηματική και κοινωνική του πρόοδο, καθώς και την εκπαιδευτική του εξέλιξη. Η αναδοχή εμπεριέχει την επικοινωνία με την φυσική οικογένεια, όπου αυτό είναι εφικτό, καθώς ευελπιστεί η τελευταία να καταστεί κάποια στιγμή ικανή να αναλάβει την φροντίδα του παιδιού, προσφέρεται κάποια χρηματική αμοιβή, και είναι προσωρινή.

Συμπληρωματικά, οι σχέσεις ανάμεσα στην ανάδοχη και την φυσική οικογένεια από την μια μεριά και το αναδεχόμενο παιδί από την άλλη, είναι καθοριστική σε σχέση με το επιθυμητό αποτέλεσμα που είναι πάντα το όφελος, η ασφάλεια και η ευημερία του παιδιού. Η κοινωνική υπηρεσία είναι ο σημαντικός κρίκος μεταξύ όλων των εμπλεκομένων και αυτή που τηρεί τους κανόνες των υποχρεώσεων και δικαιωμάτων όσων συμμετέχουν σε όλη αυτή την διαδικασία.

Τέλος, το εύρος των συναισθημάτων είναι μεγάλο και πολύπλοκο. Προέρχεται από όλους και διοχετεύεται σε όλους. Έχει δηλαδή μια κυκλική και δυναμική πορεία η οποία είναι συνεχής και αδιάλειπτη. Αυτό πρέπει να γίνει απόλυτα κατανοητό και να τηρείται απρόσκοπτα. Η αναγνώριση αυτή των συναισθημάτων είναι επίσης σημαντική και μπορεί να λειτουργήσει και θεραπευτικά σε πολλές περιστάσεις.

Προτεινόμενη βιβλιογραφία και παραπομπές στο διαδίκτυο για περαιτέρω εμβάθυνση

Μόσχος, Γ. & Στρατιδάκη, Σ. (2012). Οργάνωση και λειτουργία του θεσμού της αναδοχής ανήλικων, Κύκλος Δικαιωμάτων του Παιδιού. Συνήγορος τους Πολίτη, Ανεξάρτητη Αρχή, Σεπτέμβριος.

Μουρμούρη, Α. (2001). *Προετοιμασία της υποψήφιας οικογένειας, του παιδιού και των φυσικών γονέων για αναδοχή στο Ανάδοχη Φροντίδα*, Εθνικός Οργανισμός Κοινωνικής Φροντίδας (ΕΟΚΦ). Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

Fisher, P., Burraston, B. & Pears, K. (2005). The early intervention. Foster Care Program, *Child Maltreatment*, Vol. 10, No1: 61-71.

Turney, K. & Wildeman, C. (2016). Mental and Physical Health of Children in Foster Care, *Pediatrics*, Vol. 138, No5: 31-49.

<https://www.synigoros.gr/?i=childrens-rights.el.idrimatiki>

<https://www.hellenicparliament.gr/UserFiles/c8827c35-4399-4fbb-8ea6-aebdc768f4f7/10678588.pdf>

Κατανόηση του γονεϊκού ρόλου και ενίσχυση των προστατευτικών παραγόντων στο οικογενειακό περιβάλλον και η ενδυνάμωση των σχέσεων με τα μέλη της οικογένειας. Η προοπτική της σχέσης του παιδιού με την ανάδοχη οικογένεια. Η υποστήριξη της ανάδοχης οικογένειας από τον Φορέα Εποπτείας και από το δίκτυο των κοινωνικών υπηρεσιών.

«Ένα σπίτι για κάθε παιδί»

1. Υποενότητες

- ➔ Κατανόηση του γονεϊκού ρόλου. Ενίσχυση των προστατευτικών παραγόντων στο οικογενειακό περιβάλλον και η ενδυνάμωση των σχέσεων με τα μέλη της οικογένειας.
- ➔ Ενημέρωση για την πρόθεση αναδοχής. Προετοιμασία της πυρηνικής και της ευρύτερης οικογένειας.
- ➔ Η γνωριμία του αναδεχόμενου με τα μέλη της ευρύτερης οικογένειας.
- ➔ Τα φυσικά τέκνα της ανάδοχης οικογένειας.
- ➔ Η προοπτική της σχέσης του παιδιού με την ανάδοχη οικογένεια.
- ➔ Διαχείριση δύσκολων συμπεριφορών.
- ➔ Μοντέλο ασφαλούς βάσης.
- ➔ Η υποστήριξη της ανάδοχης οικογένειας από τον φορέα εποπτείας και το δίκτυο των κοινωνικών υπηρεσιών.
- ➔ Θέματα που αφορούν στη συνεργασία με τη φυσική οικογένεια.

2. Σύντομη Εισαγωγή

Η ενότητα πραγματεύεται ζητήματα που συνδέονται με τη διαμόρφωση του γονεϊκού ρόλου και τη δημιουργία σχέσης με το παιδί.

Οι ανάδοχοι γονείς αναμένεται να προσφέρουν γονεϊκές εμπειρίες στο παιδί ανάλογες με το στάδιο ανάπτυξης του. Η τρυφερότητα, η στοργή, η αφοσίωση, η αποδοχή, η επιβράβευση, η ασφάλεια και η εξασφάλιση ερεθισμάτων είναι απαραίτητες όπως και στη βιολογική γονεϊκότητα.

Η ανάπτυξη αμοιβαίου δεσμού, συστατικού στοιχείου του γονεϊκού ρόλου και απαραίτητο για όλες τις εποικοδομητικές σχέσεις συνήθως παίρνει χρόνο.

Η αναδοχή λειτουργεί ως προστατευτικός παράγοντας για τα τοποθετημένα παιδιά για την επούλωση των τραυμάτων που έχουν υποστεί και την κινητοποίηση παραγόντων ανθεκτικότητας και ανάκαμψης. Προστατευτικός είναι και ο διαμεσολαβητικός ρόλος που ασκεί η αναδοχή στη μεγιστοποίηση άλλων παραγόντων προστασίας. Εκείνων που εξασφαλίζουν οι ομαδικές εμπειρίες μάθησης και κοινωνικής ένταξης όπως η φροντίδα για εγγραφή και συστηματική φοίτηση σε παιδικούς σταθμούς, νη-

πιαγωγεία, σχολεία όλων των βαθμίδων, κέντρα δημιουργικής απασχόλησης, αθλητικά κέντρα, ωδεία. Καθώς η σχολική φοίτηση συμπίπτει με το μεγαλύτερο τμήμα του ηλικιακού φάσματος που καλύπτει η αναφερόμενη στον παρόντα τόμο αναδοχή (παιδιών 0 ως 18 ετών, σύμφωνα με τη διεθνή σύμβαση για τα δικαιώματα των παιδιών) και τα σχολικά επιτεύγματα είναι συνδεδεμένα με την ψυχοσυναισθηματική ανάπτυξη και το συναισθηματικό ευ ζην, μεγάλο μέρος του έργου των αναδόχων στρέφεται γύρω από τη στήριξη της. Τα παιδιά σχολικής ηλικίας που περνούν σε κρατική προστασία και απομακρύνονται από την οικογένειά τους, συγχρόνως αποκόπονται από το σχολείο όπου φοιτούν, και όποιες άλλες ομαδικές δραστηριότητες. Η επιβάρυνση στις απώλειες και τις ματαιώσεις και οι τραυματισμοί είναι αναρίθμητοι, δυσθεώρητοι.

Ως εκ τούτου η σύνδεση με ανάλογη μονάδα εκπαίδευσης στην περιοχή της ανάδοχης οικογένειας συνιστά άμεση προτεραιότητα. Η στήριξη του παιδιού στη πολυδιάστατη αυτή μετάβαση είναι προϊόν συνεργασίας των αναδόχων με το φορέα εποπτείας όπως και η εγκατάσταση επικοινωνίας και στενής συνεργασίας με το εκπαιδευτικό προσωπικό. Στο πλαίσιο της υποστήριξης του παιδιού πρέπει να λαμβάνονται υπόψη τα ευρήματα διεθνών και εγχώριων ερευνών σχετικά με τα υψηλά ποσοστά σχολικής αποτυχίας που παρουσιάζουν τα παιδιά που μεγαλώνουν σε ιδρύματα και ανάδοχες οικογένειες, καθώς πολλά είχαν ασταθή φοίτηση ή έχουν χάσει τάξη λόγω των γεγονότων που βίωναν πριν την τοποθέτηση, ενώ και η απότομη αλλαγή σχολικού πλαισίου σε συνδυασμό με την αλλαγή του τόπου διαμονής λειτουργεί ανασταλτικά στις προσδοκίες και το ενδιαφέρον για μάθηση.

Λέξεις κλειδιά:

γονεϊκός ρόλος, παράγοντες προστασίας, φυσικά τέκνα αναδόχων, συνεργασία αναδόχου-φορέα εποπτείας.

3. Προσδοκώμενα αποτελέσματα

Οι υποψήφιοι ανάδοχοι που θα διδαχθούν αυτήν την ενότητα αναμένεται:

- Να αντιληφθούν το εύρος του ρόλου τους και του ρόλου των άλλων μελών της πυρηνικής και της ευρύτερης οικογένειας.
- Να αντιληφθούν τη σημασία της υποδοχής της γνωριμίας και από τα συνοικούντα πρόσωπα.
- Να αναγνωρίσουν τις διαστάσεις και τη σημασία της συμβολής των φυσικών τέκνων στη διαμόρφωση του οικογενειακού κλίματος και στη στήριξη της προσαρμογής του αναδεχόμενου τόσο στο σπίτι, όσο και στον κόσμο των ομηλικών στη γειτονιά και το σχολείο.
- Να αναγνωρίσουν τη σημασία της αφοσίωσης στην εκπλήρωση των στόχων της αναδοχής για το συγκεκριμένο παιδί.

- Να αντιληφθούν τη σημασία διατήρησης θετικής υπόστασης της φυσικής οικογένειας και της επαφής του παιδιού με αυτήν.
- Να αποκτήσουν βασικές δεξιότητες για τη διαχείριση προκλήσεων στο πλαίσιο της επικοινωνίας ή και συνεργασίας με τη φυσική οικογένεια.
- Να γνωρίσουν δοκιμασμένα μοντέλα διαχείρισης δύσκολων συμπεριφορών και να προβληματιστούν για την εφαρμοσιμότητα τους.
- Να αντλήσουν την πεποίθηση για τη λειτουργία του συνεργατικού σχήματος φορέα εποπτείας και αναδόχου ως προστατευτικού παράγοντα.

Η ενότητα αναδεικνύει πως ανάδοχοι και παιδί συμπορεύονται με τα αναδεχόμενα σε “αναπτυξιακά μονοπάτια” και πως μέσω της μεταξύ τους αλληλεπίδρασης συν-εξελίσσονται. Εκείνοι ως τροφοί που συνοδεύουν, υποστηρίζουν και εκείνα ως αναπτυσσόμενοι οργανισμοί.

4. Στόχοι

Σκοπός της ενότητας είναι να δώσει στους υποψηφίους αναδόχους εφόδια γνώσεων και δεξιοτήτων για να προσφέρουν υψηλής ποιότητας φροντίδα σε όποιο παιδί αναλάβουν.

Στοχεύει να αναδείξει τη μοναδικότητα κάθε παιδιού και της συνθήκης που το έφερε ως την τοποθέτηση καθώς και τη μοναδικότητα της νέας κοινής εμπειρίας του με το ανάδοχο σχήμα οικογένειας και τη διαδικασία διαμόρφωσης του προσωπικού στυλ κάθε ανάδοχου γονέα.

Αναδεικνύεται η συν-ευθύνη και η συμπόρευση ολόκληρου του σχήματος της ανάδοχης οικογένειας στο εγχείρημα της αναδοχής, και η αξία της ενημέρωσης και προετοιμασίας όλων των μελών του για αυτήν.

Έμφαση δίδεται στις διαστάσεις και τη σημασία της συμβολής των φυσικών τέκνων ανεξαρτήτως της ηλικίας και του βαθμού αυτονόμησης τους από την οικογένεια.

Επίσης, υπογραμμίζεται το αξίωμα ότι η προστασία ενός παιδιού εκτός της φυσικής οικογένειας δεν σημαίνει τη διαγραφή της, και αναδεικνύει τη σημασία της διατήρησης επικοινωνίας και επαφής με τη φυσική οικογένεια.

Η ενότητα αντλεί από τις θεωρίες της ανθρώπινης ανάπτυξης (θεωρίες δεσμού, γνωσιακή, ανάκαμψης) και την προσέγγιση των δυνατών σημείων που ευνοεί την πλήρη κάλυψη των πυρηνικών αναγκών και την επούλωση τραυμάτων που έχουν προκληθεί από τα βιώματα εγκατάλειψης / κακοποίησης. Επίσης ευνοεί την ανάπτυξη του απαραίτητου συνεργατικού σχηματισμού μεταξύ φορέα εποπτείας και αναδόχων που εξασφαλίζει την ομαλή πορεία και την έγκαιρη αντιμετώπιση των δυσκολιών.

5. Ανάλυση της θεματικής ενότητας

Κατανόηση του γονεϊκού ρόλου. Ενίσχυση των προστατευτικών παραγόντων στο οικογενειακό περιβάλλον και η ενδυνάμωση των σχέσεων με τα μέλη της οικογένειας.

Η ανατροφή παιδιού θεωρείται έμφυτη ετοιμότητα που μεταδίδεται από γενιά σε γενιά. Οι βασικές γνώσεις μας πηγάζουν από τη δική μας εμπειρία, τον τρόπο με τον οποίο μας ανέθρεψαν οι δικοί μας γονείς. Η εμπειρία του πρωταρχικού συναισθηματικού δεσμού (attachment), που δημιουργείται μεταξύ γονιού και παιδιού ενυπάρχει και επηρεάζει την οικοδόμηση της προσωπικότητάς μας, και άλλοτε ανεπαίσθητα, άλλοτε πολύ έντονα, τις κατοπινές εμπειρίες συνύπαρξης, σχέσεων και δημιουργίας. Συνειδητά ή ασυνείδητα επηρεάζει τις σχέσεις που δημιουργούμε ως παιδιά, ως σύζυγοι, ως γονείς, ως σύντροφοι, ως φίλοι, ως συνάδελφοι, ως γείτονες. Οι αναμνήσεις από τα αρχικά βιώματα τροφοδοτούνται από αφηγήσεις, βίντεο, φωτογραφίες, μνήμες από στιγμιότυπα φροντίδας περιποίησης των αδελφών μας. Από αναδρομές σε συναισθήματα ανακούφισης και πληρότητας ή κενού και αδιαφορίας από τη στάση και τρόπους αντιμετώπισης ομηλικών.

Οι πρώιμες εμπειρίες αποκαλύπτονται στο προσωπικό στυλ κάθε γονέα, το οποίο διαμορφώνεται στο κοινωνικό πλαίσιο όπου αυτός ζει με την επίδραση προσωπικών (την επιθυμία, επιλογή να γίνει γονιός – επιθυμητό παιδί – μια συγκεκριμένη περίοδο της ζωής του), οικογενειακών (απόκριση στις ευχές και επιθυμίες των δικών τους γεννητόρων και στις προσδοκίες της ευρύτερης οικογένειας) και κοινωνικών – πολιτιστικών παραγόντων, τις αξίες προσδοκίες από το γονεϊκό ρόλο και από τις επόμενες γενιές.

Ωστόσο, ο γονεϊκός ρόλος ανεξάρτητα από τα χαρακτηριστικά γνωρίσματα του έχει μια κύρια αποστολή και στόχευση, τη φροντίδα του παιδιού από την αρχή της ύπαρξης του και αδιαλείπτως προκειμένου να εξελιχθεί σε ικανό, υπεύθυνο, ανεξάρτητο ενήλικα.

Εμπειρικές μελέτες σε πολλές χώρες έχουν καταλήξει στο συμπέρασμα ότι τούτο προϋποθέτει την εξασφάλιση της κάλυψης ορισμένων πολύ βασικών συναισθηματικών αναγκών τους όπως για στοργή - αγάπη, αποδοχή, ασφάλεια, αναγνώριση, επιβράβευση, έπαινο για τα επιτεύγματα του, που εξασφαλίζονται μέσα από ερεθίσματα (εικόνων, ομιλίας, ευκαιρίες για συναναστροφή, αφορμές για να εξερευνηθούν, να μάθουν να δοκιμάσουν καινούριες εμπειρίες) και ευκαιρίες για την ανάπτυξη υπευθυνότητας προς τον εαυτό και τους άλλους.

Και αυτή η κάλυψη των συναισθηματικών αναγκών θα γίνεται με τρόπο προσαρμοσμένο στα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά, την προσωπικότητα και στις ικανότητες του.

Το παραπάνω σύνθετο και απαιτητικό πλέγμα ρόλου έχει απασχολήσει πλήθος ειδικών και μελετητών της ανθρώπινης ανάπτυξης. Σήμερα που η τεχνολογία το επιτρέπει, οδηγοί γονεϊκότητας άλλοι συνοπτικοί και άλλοι πολύ αναλυτικοί είναι προσβάσιμοι σε όλες τις γλώσσες.

Η Κέλμερ Πρινγκλ έχει συντάξει ένα δεκάλογο για την ανατροφή των παιδιών, που έχει τύχει ευρείας αποδοχής διεθνώς και στην Ελλάδα (ενδεικτικά βλ. στο Δοξιάδη, 2013: 40-41).

- 1) Να δίνετε συνεχή, συνεπή, τρυφερή φροντίδα. Είναι τόσο αναγκαία για την υγεία της ψυχής, όσο και η τροφή για το σώμα.
- 2) Να δίνετε γενναιόδωρα το χρόνο και την κατανόσή σας. Το να παίζετε με το παιδί σας και να του διαβάζετε έχει μεγαλύτερη σημασία από τη φροντίδα για ένα τακτικό, οργανωμένο σπίτι.
- 3) Να του προσφέρετε καινούριες εμπειρίες και να του μιλάτε πολύ – οι καινούριες εμπειρίες πλουτίζουν το μυαλό του.
- 4) Να το ενθαρρύνετε να παίζει μόνο του και με άλλα παιδιά, να εξερευνά, να μιμείται, να δημιουργεί, να φτιάχνει πράγματα, να φαντάζεται.
- 5) Να επαινείτε την προσπάθεια του περισσότερο από το αποτέλεσμα που φέρνει.
- 6) Να του δίνετε όλο και περισσότερη ευθύνη. Η υπευθυνότητα, όπως όλες οι ικανότητες, μαθαίνεται με εξάσκηση.
- 7) Να μην ξεχνάτε ότι κάθε παιδί είναι μοναδικό. Έτσι δεν το συγκρίνουμε.
- 8) Ο τρόπος που δείχνετε δυσαρέσκεια να ταιριάζει με την προσωπικότητα του παιδιού, την ηλικία και τη νοημοσύνη του.
- 9) Ποτέ να μην το φοβερίζετε με το ότι θα πάψετε να το αγαπάτε ή ότι θα το διώξετε. Μπορείτε να απαρνηστείτε το φέρσιμό του, αλλά όχι το ίδιο.
- 10) Μην περιμένετε ευγνωμοσύνη – το παιδί δεν ζήτησε να γεννηθεί και να ζήσει μαζί σας, εσείς πήρατε αυτήν την απόφαση.

Ωστόσο, πολλοί ειδικοί επιφυλάσσονται για την μονομερή φόρτιση στο τι χρειάζεται να κάνουν οι γονείς για τα παιδιά τους και στην εντύπωση που δημιουργείται ότι στην ανατροφή των παιδιών σημασία έχουν μόνο τα παιδιά και τα συναισθήματά τους. Οι δικές τους ανάγκες, τα δικά τους συναισθήματα, ο αντίκτυπος των απαιτήσεων και των δυσκολιών που αντιμετωπίζουν, δεν τυχαίνουν ανάλογης προσοχής ή και παραβλέπονται.

Αυτό το στοιχείο αναδεικνύεται στο βιβλίο της Ανθής Δοξιάδη, όπου η παρουσίαση του δεκάλογου της Κέλμερ Πρινγκλ συνοδεύεται από ένα άλλο δεκάλογο, που ονομάζει, δεκάλογο επιβίωσης των

γονιών κατά τη διάρκεια της ανατροφής των παιδιών. Επισημαίνει, τη διατήρηση της πεποίθησης ότι οι ίδιοι παραμένουν άνθρωποι με δικαιώματα, την κατανομή του χρόνου ώστε να 'χουν χρόνο για τους ίδιους και το επάγγελμα, τα ενδιαφέροντα τους, την ειλικρινή δήλωση των επιθυμιών προσδοκιών από το παιδί, τον στόχο για ομαλή συμβίωση και χαρά ακόμη και με τα πιο δύσκολα παιδιά, την φροντίδα να αισθάνονται σίγουροι για τον εαυτό τους, την αποδοχή ότι το παιδί είναι ξεχωριστό, διαφορετικό, άλλος άνθρωπος, την απόρριψη συμπεριφοράς του παιδιού προς τους ίδιους που θεωρούν απαράδεκτη και μη αποδεκτή από κάποιο ενήλικα, και η προοπτική όταν μεγαλώσει να μπορούν να του πουν με ειλικρίνεια “δεν μου χρωστάς τίποτα”.

Στην περίπτωση της ανάδοχης γονεϊκότητας ισχύουν και έχουν εφαρμογή όλα τα παραπάνω. Για την εξασφάλιση της συνέχισης και της συνοχής στη ζωή των αναδεχομένων παιδιών με επιβεβαίωση της ταυτότητας, συνέχιση της διαπαιδαγώγησης του, με φυσική και ψυχική ευζωία, ευκαιρίες για μέγιστη αξιοποίηση των δυνατοτήτων που διαθέτει και προοπτική ότι θα τα καταφέρει να αυτονομηθεί ή να επιστρέψει στη φυσική οικογένεια, στις περιπτώσεις που είναι εφικτό.

Στις περιπτώσεις που ο ανάδοχος είναι ζεύγος συζύγων ή συντρόφων, η συμβολή του πατέρα είναι ιδιαίτερα και εξ ίσου σημαντική και για τους δυο. Το αναδεχόμενο παιδί έχει ανάγκη τον πατέρα, την εξοικείωση με τα γνωρίσματα του φύλου και του ρόλου του ως γονέα. Και η μητέρα έχει ανάγκη να μοιραστεί μαζί του την ευθύνη, το φόρτο δουλειάς και της χαράς που συνεπάγεται η φροντίδα του.

Μόνο με την ενεργό παρουσία στην καθημερινή ζωή του παιδιού μπορεί το παιδί να βιώσει συναισθήματα, προσδοκίες και να πάρει ευχαρίστηση από αυτόν. Η ανακάλυψη ενός κοινού ενδιαφέροντος, και η ανάπτυξη μιας από κοινού δραστηριότητας, το μοίρασμα μιας υπευθυνότητας της καθημερινής ζωής, διευρύνει την επικοινωνία, δημιουργεί αμφοτερόπλευρες προσδοκίες, ευκαιρίες για μάθηση και ενδυναμώνει τη σχέση. Επίσης, δίδει αφορμές για επιτεύγματα και την επακόλουθη επιβράβευση που μεγιστοποιεί τα οφέλη τόσο για τη σχέση με τον ανάδοχο πατέρα, όσο και για την ενίσχυση καλλιέργεια των δεξιοτήτων του αναδεχόμενου.

Οι ανάδοχοι γονείς αναμένεται να προσφέρουν γονεϊκές εμπειρίες στο παιδί ανάλογες με το στάδιο ανάπτυξης του. Η τρυφερότητα, η στοργή, η αφοσίωση, η αποδοχή, η επιβράβευση, η ασφάλεια και η εξασφάλιση ερεθισμάτων είναι απαραίτητες όπως και στη βιολογική γονεϊκότητα.

Η ανάπτυξη αμοιβαίου δεσμού, συστατικού στοιχείου του γονεϊκού ρόλου και απαραίτητο για όλες τις εποικοδομητικές σχέσεις συνήθως παίρνει χρόνο. Αυτό οφείλεται σε εμπειρίες αποχωρισμού, και τις ρήξεις σχέσεων με σημαντικά πρόσωπα πριν την τοποθέτηση στην ανάδοχη οικογένεια. Πιο έντονα διαγράφεται από μεγαλύτερα παιδιά και εφήβους με συναισθηματικές δυσκολίες που για μεγάλα διαστήματα επιμένουν να δοκιμάζουν την ανοχή και να αναζητούν τεκμήρια πλήρους αποδοχής από τους αναδόχους.

Άλλα παιδιά και έφηβοι επηρεασμένοι από προηγούμενες θετικές ή αρνητικές εμπειρίες με γυναίκες ή άνδρες επιλέγουν να εμπιστευτούν και να δεθούν με τον ένα γονέα και πρόσωπα του φύλου του.

Η αλήθεια με απλά κατανοητά από το παιδί λόγια, για όλα τα θέματα που απασχολούν ή προκύπτουν εκτάκτως, ομοίως αναφορές στα αληθινά συμβάντα που προηγήθηκαν της τοποθέτησης, όπως είναι γνωστά, αποτελούν βάλσαμο για τη συναισθηματική ζωή του. Οι «πραγματικές» / «αληθινές» λέξεις, όταν συνοδεύονται από συμπάθεια και ενθάρρυνση, δίνουν έναυσμα να μιλήσει για το γεγονός, το πρόσωπο/τα πρόσωπα που σχετίζονται με αυτό και πιθανά να αποκαλύψει κάποιο από συναισθήματα/ τον πόνο του ή τις ανησυχίες του για αυτό.

Παράδειγμα η φράση «*η μαμά σου πέθανε*» πονάει πολύ, αλλά επιτρέπει στο παιδί να ρωτήσει «*θα τη δω ξανά*» και το λυτρώνει από τη σύγχυση και την ατελέσφορη προσμονή που θα έφερνε «*η μαμά σου έφυγε*» που δίδει πολύσημο μήνυμα «*θα έρθει*», «*με εγκατέλειψε*», «*έφταιξα*»...

Η συνέπεια στο πρόγραμμα και τις υποσχέσεις προσδίδει σεβασμό στο παιδί, και αίσθηση αξιοπιστίας και σταθερότητας στο περιβάλλον του.

Η διαμόρφωση προσωπικού, ιδιωτικού χώρου για φύλαξη αντικειμένων που έφερε μαζί του, αλλά και νέων που αποκτά, χώρου όπου μπορεί να κρεμάσει μια ζωγραφιά, μια αφίσα, δημιουργεί βάσεις για καλλιέργεια εμπιστοσύνης στα πρόσωπα των αναδόχων, αίσθημα του ανήκειν στο χώρο, αλλά και την αίσθηση ότι σέβονται την ιστορία και το παρελθόν του.

Ενημέρωση για την πρόθεση αναδοχής - Προετοιμασία της πυρηνικής και της ευρύτερης οικογένειας

Η προοπτική της σχέσης περνά και επηρεάζεται από την αντίστοιχη προετοιμασία της οικογένειας να κατανοήσουν τα κίνητρα του ενδιαφερόμενου/ των ενδιαφερόμενων μελών να γίνουν ανάδοχοι, την πηγή του ενδιαφέροντος και τη σημασία που αποδίδουν στο εγχείρημα. Οι αντιδράσεις ποικίλουν. Άλλες αναφέρονται στο μέγεθος της δέσμευσης, το βάρος της ευθύνης, την πρόκληση της εμπλοκής σε άγνωστο ρόλο, τις αυξημένες πιθανότητες αναγκών διαχείρισης δύσκολων συμπεριφορών, και άλλες στην πρόκληση της εκπλήρωσης μιας καλής πράξης, αλληλεγγύης και προσφοράς. Αντιδράσεις που είναι σημαντικό να ακουστούν, να συζητηθούν και να κατευναστούν.

Ειδικά στο πλαίσιο της παιδοκεντρικής, ελληνικής οικογένειας, όπου όλα τα μέλη όχι μόνο της πυρηνικής αλλά και της ευρύτερης μπορούν να έχουν σημαίνοντα λόγο για όλα όσα αφορούν τους απογόνους τους όλων των ηλικιών. Το φύλο, η εμφάνιση, τα χαρακτηριστικά, τους τρόπους συμπεριφοράς, τις δραστηριότητες, τα ταλέντα τους. Επίσης, εμπλέκονται με τις μεθόδους διαπαιδαγώγησης και τη διανομή της υποστήριξης που παρέχουν ανά ηλικιακό φάσμα, ανάλογα με το φύλο και τις συνθήκες ζωής τους. Επομένως, η αναδιάρθρωση της δομής, η ανακατανομή της φροντίδας και των ευθυνών και η υιοθέτηση νέων ρόλων που επιφέρει η αναδοχή ενδιαφέρουν και απασχολούν όλα τα μέλη της. Οι ενδιαφερόμενοι είναι σημαντικό να αρχίσουν την ενημέρωση των σημαντικότερων από τα σημαντικά πρόσωπα, εκείνα που έχουν ισχυρότερο λόγο, ή επηρεάζουν άλλα. Στη συνέχεια θα μοιραστούν τις προθέσεις τους με όλους, θα εξηγήσουν το σκοπό, τη σημασία της αναδοχής, τις ανάγκες των παιδιών

που περνούν στο σύστημα παιδικής προστασίας, τις συνθήκες της τοποθέτησης. Η δημοσιότητα που δίδεται τα τελευταία χρόνια στα περιστατικά κακοποίησης, εγκατάλειψης, εμπορίας και εκμετάλλευσης ανηλίκων και η προβολή της αναπτυσσόμενης ιδρυματικής προστασίας στην Ελλάδα, έχει δώσει ευκαιρίες και παραδείγματα για ευαισθητοποίηση της κοινής γνώμης, τα οποία μπορούν να αξιοποιηθούν σε συζητήσεις για την ξεχωριστή συμβολή της αναδοχής.

Η γνωριμία του αναδεχόμενου με τα μέλη της ευρύτερης οικογένειας

Η γνωριμία με τα μέλη της ευρύτερης οικογένειας είναι ιδιαίτερα σημαντική. Και πάλι προέχει να λαμβάνεται υπόψη η ηλικία αλλά και η διάθεση του παιδιού. Χρειάζεται να είναι ενήμερο για τις προθέσεις του αναδόχου και να έχει ζητηθεί η γνώμη του. Είναι καλό να γνωρίζει τι θα συμβεί, τότε, με πόσους και ποιους ανθρώπους (ονόματα και βαθμός σχέσης) θα συναντηθεί, σε αυτούς περιλαμβάνονται παιδιά (όνομα, ηλικία), σε ποιο πλαίσιο, αν θα κάνουν κάτι όλοι μαζί, ακόμη αν επιθυμεί ή αναμένεται το ίδιο να κάνει κάτι (να δείξει μια ζωγραφιά, να πάει στο δωμάτιο για παιχνίδι με παιδί επισκέπτη κ.ά.).

Ορισμένοι ανάδοχοι επιλέγουν να συστήσουν το παιδί σε ατμόσφαιρα γιορτής και χαράς. Οργανώνουν οικογενειακά γεύματα, πάρτυ, τα οποία ωστόσο ενδέχεται να βιωθούν ως αφύσικα, κατακλυσμιαία ή καώδη γεγονότα από το παιδί. Ενδέχεται να προκαλέσουν αναδρομές σε συναφή σκηνικά στην οικογένεια του (ευχάριστα ή τραυματικά π.χ. με κατάληξη σε καυγά) και να επηρεάσουν τη διάθεση του παιδιού.

Σε πολυπληθείς συναθροίσεις δεν ευνοείται η πρόληψη ακόμη και καλοπροαίρετων αμφιθυμικών, συγχυτικών σχολίων προς το παιδί.

Ενδεικτικά παραθέτουμε αποσπάσματα από μια συνεδρία ομάδας αναδόχων γονέων, που είχαν αναλάβει για πρώτη φορά παιδί, και μοιράστηκαν την εμπειρία της πρώτης γνωριμίας του αναδεχόμενου με την ευρύτερη οικογένεια τους.

«Κάλεσα τους συγγενείς πρώτου βαθμού και από τα δυο μας σόγια, την πρώτη Κυριακή, όλους μαζί 14 άτομα και 6 παιδιά, τα δυο μωρά. Δεν περίμενα να έρθουν όλοι μαζί, ταυτόχρονα. Της έφεραν δώρα. Η Ελένη, ήταν επτάμιση χρονών. Τους χαιρέτησε με χειραψία, αλλά έδειχνε αμήχανη στα φιλιά και τα χάδια. Τους κάλεσα να καθίσουμε στο τραπέζι αλλά εκείνοι έμεναν γύρω από την Ελένη επιμένοντας να ανοίξει τα δώρα της. Εκείνη ακίνητη, με το βλέμμα στο πάτωμα, δεν άγγιξε κανένα πακέτο, ούτε απάντησε σε καμιά από τις ερωτήσεις. Ο άνδρας μου και εγώ κοιταζόμασταν αμήχανα. Πριν προλάβω να επέμβω είχε αρχίσει να τρέχει προς το δωμάτιο της. Δεν ενέδωσε στα παρακάλια μας και δεν ξαναεμφανίστηκε στην τραπεζαρία.»

Ήταν λάθος μας, βιαστήκαμε να τη γνωρίσουμε στις οικογένειες, πριν καλά-καλά τη γνωρίσουμε εμείς. Θέλαμε να σιγουρευτούμε, πως θα τη δεχθούν, αλλά με λάθος τρόπο. Δημιουργήθηκε αναστάτωση και λάθος εντυπώσεις που πέρασε καιρός να αλλάξουν» (κα Κ., 12.12.2014).

«Ο δικός μας είναι μικρότερος, 5 χρονών. Συζητήσαμε με το σύζυγο ξανά και ξανά, αλλά δεν συμφωνούσαμε πως να το κάνουμε. Εγώ αγχώθηκα γιατί ήθελα να προλάβω τις συνάξεις του Πάσχα, γι' αυτό άρχισα και τους έδινα ραντεβού ανά οικογένεια, απογεύματα στην Παιδική Χαρά. Τον χαιρετούσαν και συνέχιζε να παίζει. Εμείς πίναμε τσάι, τον παρακολουθούσαμε. Ήταν πολύ πιο εύκολο, με παραδέχθηκε και ο σύζυγος» (κα Α., 12.12.2014).

«Εμείς με τον έφηβο (14 ετών) δυσκολευτήκαμε πολύ, αρνήθηκε να συναντηθεί να γνωριστεί με τους συγγενείς μας. Όποτε ανοίγαμε κουβέντα, “έχω τους δικούς μου και σας τους καινούριους” μας έλεγε και πήγαινε στο δωμάτιο του. Χρειαστήκαμε τη βοήθεια της κοινωνικής λειτουργού, έκανε τρεις επισκέψεις για να τον πείσει» (κος Ε., 12.12.2014).

Όπως όλες οι πτυχές των διαπροσωπικών σχέσεων έτσι και οι συστάσεις με το νεοφερμένο επηρεάζονται από τον κοινωνικό – πολιτισμικό κώδικα αντιμετώπισης των παιδιών και των εφήβων που ισχύει στην κοινωνία που ζουν οι ανάδοχοι. Ωστόσο, μπορεί να έχει στοιχεία που δεν εναρμονίζονται ή δεν γίνονται κατανοητά από ένα αναδεχόμενο. Παράδειγμα, η προσμονή τα παιδιά να δείχνουν επιτεύγματα ή παράσταση στους συγγενείς /καλεσμένους μπορεί να το αναστατώσει.

Τα φυσικά τέκνα της ανάδοξης οικογένειας

Η απόφαση μιας οικογένειας να μετατραπεί σε ανάδοξη συνοδεύεται από πολλές αλλαγές στις οικογενειακές σχέσεις και στην καθημερινή της ζωή γενικά. Ολόκληρη η οικογένεια αναδέχεται, και η συμβολή των φυσικών τέκνων δεν μπορεί παρά να λαμβάνεται σοβαρά υπόψη. Αναφερόμαστε σε συμβολή και όχι στη γνώμη, ή τη συναίνεση τους στο εγχείρημα των γονέων. Τα φυσικά τέκνα αναμένεται να βιώσουν μείζονα ανατροπή, θα μοιραστούν με το αναδεχόμενο τη θαλπωρή και τις σχέσεις, την εμπιστοσύνη, την επικοινωνία, τη στήριξη, τη φιλία με τους γονείς που ως τότε μονοπωλούσαν.

Τα φυσικά τέκνα συμβάλουν παραχωρώντας και μοιραζόμενα δικαιώματα στο χώρο, το χρόνο, τους άυλους και υλικούς πόρους της οικογένειας. Θα λειτουργήσουν ως φίλοι του νεοφερμένου αλλά και ως στήριγμα στους γονείς στο νέο τους ρόλο. Η ειλικρινής αποδοχή της πρόθεσης των γονέων να αναλάβουν αναδεχόμενο, τους ευκολύνει πολύ. Απαλύνει το συναίσθημα καθισχάζει την αβεβαιότητα. Δίδει τη δυνατότητα να ζητήσουν τη συμβολή, τη συνεργασία, όποτε τη χρειαστούν, και όποτε υπάρξει ανάγκη να θίξουν και να επιλύσουν ζητήματα ανταγωνισμού, διεκδικήσεων ή συγκρούσεων.

Τα φυσικά τέκνα ανεξαρτήτου ηλικίας, ακόμη κι αν είναι ενήλικα, είναι σημαντικό να γίνουν έγκαιρα κοινωνοί των προθέσεων, του σκεπτικού των γονέων τους. Να ακούσουν τι σκέπτονται να πράξουν και τους λόγους για τους οποίους θέλουν να το πράξουν. Γιατί επιθυμούν, γιατί είναι σημαντικό για κείνους να προσφέρουν εμπειρία οικογένειας σε κάποιο παιδί που στερείται τη δική του. Η συζήτηση είναι καλό να γίνεται σε κλίμα ανταλλαγής απόψεων που ενθαρρύνει τα παιδιά να κάνουν ερωτήσεις, να εκφράσουν απορίες, να αναρωτηθούν για τις δικές τους ιδέες και απόψεις.

Και βέβαια δεν πρόκειται για μια μοναδική ή λιγοστές συζητήσεις. Τα παιδιά χρειάζονται χρόνο να σκεφθούν, και να επανέλθουν με νέα ή διευκρινιστικά ερωτήματα «*τι θα γίνει με τις διακοπές μας;*», φανταστικά σενάρια «*τι θα κάνετε αν δεν μας/με γουστάρει;*», ή δηλώσεις «*εγώ δεν δίδω το δωμάτιο μου*». Επίσης χρειάζονται ευκαιρίες για να διατυπώσουν τις δικές τους επιθυμίες «*να 'ναι κορίτσι να παίζουμε*», προθέσεις «*θα του μάθω σκάκι*» ή επιφυλάξεις «*όχι μωρό, ή νιάνιαρο, δεν θέλω κλάματα και ξενύχτια*».

Οι ενδιαφερόμενοι για να γίνουν ανάδοχοι συζητούν με τα φυσικά τέκνα και πρακτικά θέματα και λαμβάνουν υπόψη τη γνώμη τους «*δεν αφήνω το δωμάτιο μου για κανένα, ούτε θέλω εκεί κανένα*», και αποκρίνονται σε ερωτήματα «*θα μπορείς να με πηγαίνεις στα Αγγλικά και Σαββατοκύριακα στο μπάσκετ ή θα τα σταματήσω για να κάνεις το φύλακα;*». Εξ ίσου σημαντικές είναι οι αποκρίσεις σε ερωτήματα συναισθηματικής φύσης που υποκρύπτονται στα παραπάνω «*αν χάσω την αποκλειστικότητα της αγάπης, τα προνόμια*», ή τίθενται αμέσως «*εμένα θα με νοιάζεται κανείς από σας;*».

Τα φυσικά τέκνα ηλικίας δημοτικού και μεγαλύτερα είναι παρόντα στις συναντήσεις ενημέρωσης σχετικά με την αναδοχή. Ενθαρρύνονται να πάρουν ενεργό μέρος, να μοιραστούν ερωτήματα όποιας φύσης (π.χ. τι θα πω στους φίλους μου;) και σκέψεις που τους απασχολούν. Ακόμη κι αν παραμένουν σιωπηλά έχουν την ευκαιρία να ευαισθητοποιηθούν στις πτυχές της αναδοχής και να συμμεριστούν το ενδιαφέρον και τις προθέσεις των γονέων τους.

Επιπλέον, η συμμετοχή των φυσικών τέκνων λειτουργεί καθυστερητικά για τους γονείς, μειώνει το φόρτο του δικού τους καθήκοντος ενημέρωσης, δίδει έναυσμα και υλικό για τη δική τους συζήτηση και ενισχύει την αίσθηση εσωτερικής ενότητας και σύμπνοιας μεταξύ των μελών της πυρηνικής οικογένειας για την επερχόμενη αλλαγή στη δομή της.

Έρευνες έχουν δείξει ότι οι ανάδοχοι γονείς προβληματίζονται σχετικά με τις αντιδράσεις των παιδιών τους και τις επιπτώσεις που ενδέχεται να έχει σε αυτά και στη συνοχή της οικογένειάς τους.

Τα προετοιμασμένα παιδιά συμβάλουν τόσο στο σπίτι κάνοντας πράγματα κοινού ενδιαφέροντος με το αναδεχόμενο (επιτραπέζιο παιχνίδι, ενασχόληση με το ίντερνετ), όσο και σε δραστηριότητες ελεύθερου χρόνου εκτός σπιτιού.

Μείζονα σημασία έχει η δυνατότητα μεσολάβησης του φυσικού τέκνου για γνωριμία σύνδεση του αναδεχόμενου με ομιλήκους και για την ένταξη και φοίτηση του σε σχολική μονάδα ανεξαρτήτου βαθμίδας. Αν πηγαίνουν στο ίδιο σχολείο, το αναδεχόμενο έχει ήδη ένα φίλο – σύμμαχο, γνώστη του

πλαισίου, των κανόνων, των ελευθεριών και των περιορισμών. Αν φοιτούν σε διαφορετικά μοιράζονται ώρες μελέτης αλλά και σχολικές εμπειρίες.

Ιδιαίτερα σημαντική είναι η ευαισθητοποίηση των φυσικών τέκνων για τις περιπτώσεις που το αναδεχόμενο παιδί ενδέχεται να εκδηλώσει κρίσεις άγχους και απότομες αλλαγές διάθεσης εκρήξεις, ώστε να μπορεί να δείχνει διακριτικότητα, ψυχραιμία και να μην καταφεύγει το ίδιο σε αντιδράσεις ανησυχίας ή εκδραμάτισης.

Σε κάθε περίπτωση τα παιδιά που έχουν ενημερωθεί και συμμετάσχει στην προετοιμασία της είναι λιγότερο ευάλωτα σε περιπτώσεις όπως οι παραπάνω.

Σε χώρες όπου εφαρμόζεται συστηματικά η αναδοχή τα ζητήματα που απασχολούν τα φυσικά τέκνα έχουν αποτελέσει αντικείμενα έρευνας.

Οι Spears & Cross (2003) έχουν καταγράψει δηλώσεις (statements) φυσικών τέκνων με εμπειρία αναδοχής, τις οποίες απευθύνουν σε μελλοντικούς γιούς και κόρες αναδόχων. Ενδεικτικά παιδιά και έφηβοι που μετείχαν στην έρευνα τους έδωσαν τις παρακάτω συμβουλές στους ομηλικούς τους - παιδιά υποψηφίων αναδόχων.

- *Αν είσαι ζηλιάρης, μην δεχθείς αναδεχόμενο στο σπίτι.*
- *Αν δεν σου αρέσει, πες το.*
- *Βοήθα τους γονείς σου και το παιδί με τα προβλήματα του.*
- *Γίνε φίλος του.*
- *Μην κουτσομπολεύεις τον αναδεχόμενο/ την αναδεχόμενη με τους φίλους σου.*
- *Βοήθα τους άλλους να κατανοήσουν τι έχουν περάσει τα αναδεχόμενα πριν τοποθετηθούν σε ανάδοχη οικογένεια.*
- *Μη φυλάς μυστικά.*
- *Μερικές φορές πρέπει να τον/την αγνοήσεις ή να φύγεις. Μην μπλέκεις σε κόντρες ή καυγάδες μαζί του.*
- *Αν έχεις ένα πρόβλημα, μην το κρύψεις, μίλα σε κάποιον.*
- *Ζήτα βοήθεια όποτε τη χρειαστείς (Spears & Cross 2003: 44).*

Άλλες έρευνες έχουν καταγράψει δηλώσεις τις οποίες απευθύνουν σε αναδόχους γονείς. Οι In Hojer & Hordenfors (2006: 277) συγκέντρωσαν τις συμβουλές που έγραψαν δυο ομάδες παιδιών 11-14 ετών και 15-17 με εμπειρία αναδοχής, σε συνάντηση τους χωρίς συντονιστή ή ερευνητή.

Μερικές από τις συμβουλές των φυσικών τέκνων ηλικίας 11-14 ετών προς τους ανάδοχους είναι να είναι δίκαιοι προς όλους, να αφήνουν τα παιδιά να διαχειρίζονται μόνο τους τις μεταξύ τους σχέσεις, να μην “ξεχνάνε” τα φυσικά τέκνα, κ.α.. Τα φυσικά τέκνα ηλικίας 15-17 ετών από την άλλη αναφέρουν στις συμβουλές τους την περισσότερη υπομονή που χρειάζεται από μέρους των γονέων, το λιγότερο άγχος, ενώ προτείνουν να αφιερώνουν σταθερό χρόνο στα παιδιά, να φροντίζουν τα αναδεχόμενα όπως φροντίζουν και τα δικά τους παιδιά, αλλά και να είναι καλοί με τον εαυτό τους (οι ανάδοχοι γονείς) καθώς το αξίζουν.

Η προοπτική της σχέσης του παιδιού με την ανάδοχη οικογένεια

Η προοπτική δημιουργίας και ανάπτυξης αισθημάτων εμπιστοσύνης και ασφάλειας και σταδιακά δεσμού με το παιδί συνιστά το στόχο καθαυτού του θεσμού της αναδοχής.

Ταυτόχρονα συνιστά το *ιδιαιζόντως ευαίσθητο στοιχείο του*, λόγω της ιδιότητας του να αναπληρώσει, ένα ισχυρό ή περισσότερους με προηγούμενους φροντιστές δεσμούς προσωρινά, με επικείμενη την ολοκλήρωση/ διακοπή της. Η διάσταση του «προσωρινού», «με χρονοδιάγραμμα» δεσμάτος εκλαμβάνεται από πολλούς ως ανασταλτικός παράγοντας, ασύμβατη με την προσπάθεια που θα καταβάλουν για την επίτευξη και επιβαρυνόμενη από το συνεπαγόμενο βίωμα της απώλειας/ εγκατάλειψης του παιδιού ή από το παιδί.

Σε πρόσφατη έρευνα κοινής γνώμης για την πρόθεση ενηλίκων να γίνουν ανάδοχοι γονείς, διαπιστώθηκε άγνοια για τις ιδιότητες και το σκοπό του θεσμού, ενώ η προοπτική της βραχείας, προσωρινής σχέσης αναφέρθηκε ως εμπόδιο σε ποσοστό 62% με συχνή τη διατύπωση *«δεν μπορώ να δεθώ με ένα παιδί και μετά να χαθούμε»* (Εργαστήριο Κοινωνικής Κοινοτικής Εργασίας Συμβουλευτικής, 2019).

Η αβεβαιότητα για την ακριβή διάρκεια της τοποθέτησης ίσως συνοδεύεται και από την ανησυχία αν θα ευοδωθεί η τοποθέτηση, ή από το φόβο της επίκρισης αν δεν ευοδωθεί, ή δεν βελτιωθεί η κατάσταση ή η συμπεριφορά του αναδεχόμενου.

Παρότι το ξεκίνημα της σχέσης προϋπάρχει της πρώτης συνάντησης καθώς τόσο το παιδί όσο και ο ανάδοχος έχουν πληροφόρηση ο ένας για τον άλλο από τους κοινωνικούς λειτουργούς με τους οποίους συνεργάζονται. Γνωρίζουν τα ονόματα, τα χαρακτηριστικά, τις ιδιότητες τους, καθώς και το σκοπό της γνωριμίας και τους μελλοντικούς στόχους.

Όπως σε όλες τις διαπροσωπικές επαφές, η πρώτη εντύπωση είναι πολύ ευαίσθητη και καθοριστική. Ευαίσθητη επειδή είναι φορτισμένη από συναισθήματα και προσδοκίες και από τις δύο πλευρές και καθοριστική επειδή συνιστά την πρώτη εικόνα που, όπως είναι γνωστό, επιδρά στα επακόλουθα της.

Και οι δυο προσβλέπουν στην ευόδωση της, *“να πάει καλά”*.

Από την πλευρά του ο ανάδοχος αγωνιά για τη συνάντηση της γνωριμίας.

«Πως θα είμαι, εξωτερική εμφάνιση και πως θα δείχνω! Τι ταιριάζει στην περίπτωση; Να έχω μαζί μου ένα δώρο;»

«Τι είναι προτιμότερο να πω; Πως να αρχίσω; Πόσο συγκρατημένος ή διαχυτικός να είμαι;»

Δοκιμάζει τις πρώτες φράσεις προς το παιδί *«Πως θέλεις να αρχίσουμε, θέλεις να σου πω για μένα;»*.

Ορισμένα ζευγάρια κάνουν δοκιμές των ρόλων τους, άλλοι ετοιμάζουν ένα υλικό, μια φωτογραφία ή ένα λουλουδί από τον κήπο τους. Άλλοι μοιράζονται την προετοιμασία τους σε συνεργασία με την κοινωνική λειτουργό του φορέα, ή τηρούν τα προβλεπόμενα από τον Οδηγό αναδοχής της χώρας. Στη Σουηδία οι ανάδοχοι προτρέπονται να φτιάχνουν έναν ιδιόχειρο χάρτη του σπιτιού και της γειτονιάς που θα υποδεχθεί το παιδί. Το εγχείρημα έχει εφαρμοστεί με επιτυχία ιδίως στις περιπτώσεις της επείγουσας αναδοχής, που ο χρόνος για γνωριμία μεταξύ τους είναι πολύ περιορισμένος.

Η πρώτη επαφή και η διαδικασία της γνωριμίας είναι προτιμότερο να γίνεται στο χώρο όπου ζει το παιδί, εκεί όπου αισθάνεται οικειότητα και ασφάλεια. Μπορεί να τους δείξει τα σημεία και τα σημαντικά για αυτό πράγματα, στα οποία ενδέχεται να αναφέρεται αργότερα.

Οι αποκρίσεις του παιδιού στην πρώτη συνάντηση αποτελούν οδηγό για την ανάλογη προετοιμασία των επαφών ταιριάσματος που θα ευνοήσει την εγκατάσταση αποτελεσματικής επικοινωνίας και εμπιστοσύνης με το παιδί. Η εναρμόνιση με τη διάθεση του παιδιού, η παραχώρηση χρόνου να σκέφτεται πριν απαντήσει ή να σιωπά, η διακριτική παρότρυνση να μιλά για το εδώ και τώρα (τι θα σου άρεσε να κάνεις/ να κάνουμε μαζί, τι σικαίνεσαι). Η ανοχή σε στάσεις αποφυγής (δεν κοιτά τον ανάδοχο στα μάτια), σε εκδηλώσεις αμηχανίας (επίμονο τρίψιμο χεριών, κλότσημα παπουτσιού). Η αναγνώριση και η ψύχραιμη στάση σε τυχόν προκλητικής συμπεριφοράς.

Στο πλαίσιο της συμβίωσης οι ανάδοχοι δοκιμάζουν τρόπους που μπορούν να βοηθήσουν στη διαχείριση έντονων συναισθημάτων με θετικό, εποικοδομητικό τρόπο, όπως:

- Η παραίνεση και βοήθεια στο παιδί (ανάλογα με την ηλικία και τις δεξιότητες) να κατασκευάσει ένα ΒΙΒΛΙΟ ΖΩΗΣ με ύλη που έχει φέρει (φωτογραφίες, ελαφρά αντικείμενα, και στη συνέχεια να το ενημερώνει με υλικό και κείμενα ημερολογίου και ενδιαφέροντος) αποτελεί παρακαταθήκη ταυτότητας με πολύσημη αξία.

- Η προτροπή του παιδιού να μιλά για γεγονότα που του συμβαίνουν ή του έχουν συμβεί, δεν ζητούν λεπτομέρειες. Αρκεί οι ανάδοχοι να αρκούνται στο γεγονός ότι εμπιστεύεται να τους μιλήσει για την εμπειρία του, για συμβάντα ή πρόσωπα. Το ίδιο εισπράττει αίσθηση ασφάλειας και εμπιστοσύνης που του δίνει δύναμη.

- Ορισμένοι ανάδοχοι υπό το βάρος της ευθύνης ότι έχουν να προσφέρουν δοτικό, ασφαλές περιβάλλον που θα βοηθήσει το αναδεχόμενο να ανανήψει από τα τραύματα της παραμέλησης και των αποχωρισμών από τη φυσική τους οικογένεια, γίνονται πιεστικοί επίμονοι με ερωτήσεις πως νοιώθει όταν..., πως ένοιωθε τότε ..., ή θα νοιώσει αν... Αντίθετα η εκ μέρους τους αναφορά στο συναίσθημα τους (λυπάσαι, πονάει αυτό) το ανακουφίζει καθώς η ανησυχία, η εσωτερική αναστάτωση τους παίρνει όνομα.

- Η σαφής οριοθέτηση δεν επιδρά αρνητικά, αντίθετα τα όρια συμβάλουν στη διαμόρφωση πλαισίου στην κατάσταση την οποία αφορούν και αίσθηση ελέγχου αυτής της κατάστασης.

- Η στάση συμπαράστασης “σε συμμερίζομαι” καθησυχάζει ενώ η στάση “συμπάσχω” συγχέεται με το “σε λυπάμαι” και επιβαρύνει τη θλίψη.

- Η ειλικρινής αποφυγή αρνητικής αναφοράς, ρητών ή άρρητων σχολασμών επίκρισης στη φυσική οικογένεια (χμμ..., γκριμάτσα αποδοκιμασίας).

Σημειώνεται ότι και μια θετική αναφορά στους γεννήτορες δεν σημαίνει επιδοκιμασία της γνωστής στον ανάδοχο αποτρόπαιης συμπεριφοράς τους.

Διακριτή διάσταση έχει η μεσολάβηση και συμβολή των αναδόχων στη σχολική ένταξη και τακτική φοίτηση των αναδεχομένων. Ευρήματα εγχώριων και διεθνών ερευνών έχουν δείξει ότι τα παιδιά που απομακρύνονται από τη φυσική οικογένεια και μεγαλώνουν σε ιδρύματα ή ανάδοχες οικογένειες παρουσιάζουν χαμηλότερη επίδοση σε σύγκριση με ομηλικούς που ζουν στη φυσική τους οικογένεια (Βουργαζοπούλου και συν., 2017).

Η εμπειρία φοίτησης στο σχολείο βοηθά τα παιδιά και τους νέους να ξεπεράσουν τις δυσκολίες και πρέπει να καταβληθεί κάθε δυνατή προσπάθεια για να διασφαλιστεί ότι αυτή η εμπειρία είναι θετική,

ενθαρρύνοντάς τους να συμμετέχουν στις σχολικές δραστηριότητες που απολαμβάνουν, να βοηθηθούν στην οικοδόμηση της αυτοπεποίθησής τους.

Επιπλέον η σχολική φοίτηση δίδει μια αίσθηση προοπτικής – κατεύθυνσης, απαραίτητη για τους νέους σε ταραγμένες φάσεις ζωής, όπως οι αναδεχόμενοι επειδή τους παρέχει σταθερότητα και ευκαιρίες για να θέσουν στόχους και να δημιουργήσουν μια εικόνα για το τι μπορεί να επιφυλάσσει το μέλλον.

Ένας δεύτερος τρόπος για να βοηθηθούν οι νέοι να αισθάνονται ότι έχουν μεγαλύτερο έλεγχο, είναι να εμπλακούν σε φόρουμ που προωθούν τη συμμετοχή των νέων στην ανάπτυξη υπηρεσιών για τους ίδιους.

Διαχείριση δύσκολων συμπεριφορών

Η διαχείριση των δύσκολων συμπεριφορών, εντάσεων και εκρήξεων εύλογα απασχολεί έντονα τους υποψηφίους αναδόχους. Με αφορμή τις γνώσεις για τις επιπτώσεις των τραυματικών εμπειριών στο συναίσθημα και τη συμπεριφορά αγωνιώντας αναμένουν δυσχείριστες εκδηλώσεις συμπεριφοράς και προβληματίζονται σχετικά με την ετοιμότητα τους να τις αντιμετωπίσουν. Ανατρέχουν σε οδηγούς και οδηγίες, επαναλαμβάνουν “ατάκες” ή δοκιμάζουν σκηνές αντιδράσεων τους στον καθρέπτη τους.

Η πρόληψη της εν λόγω αναστάτωσης και η αναζήτηση αποτελεσματικής απόκρισης έχει εκβάλει στη διαμόρφωση ποικίλων μοντέλων. Ένα από αυτά είναι το Four Fs, ένα μοντέλο κοινωνικής παιδαγωγικής που παροτρύνει τους αναδόχους να υιοθετούν ανακλαστική σκέψη (Greenaway, 1992). Να είναι σε θέση να κάνουν ένα βήμα πίσω και να σκέφτονται πριν αντιδράσουν, αμφισβητώντας τις υποθέσεις τους για το τι προκάλεσε τη συμπεριφορά, ή εξετάζοντας το τι επιφέρει κατά την εξέλιξη της.

Το Four Fs υποστηρίζει το διαχωρισμό των γεγονότων από τα συναισθήματα – τα οποία ωστόσο εκλαμβάνει ως εξίσου σημαντικά. Εκκινεί από τη διαπίστωση ότι μερικές φορές όταν οι γονείς βρίσκονται σε μια δύσκολη κατάσταση, ή αισθάνονται στριμωγμένοι και συγκλονισμένοι, δυσκολεύονται να καταλάβουν τι συνέβη και να σχεδιάσουν τι πρέπει να κάνουν στη συνέχεια, επειδή τα αισθήματα και τα συναισθήματα που αντιμετωπίζουν μπορούν να συσκοτίζουν τα γεγονότα. Άλλες φορές μπορεί να είναι δύσκολο να καταλάβουν πώς πραγματικά νιώθουν και να ασχοληθούν με αυτό, γιατί ενδέχεται να αγνοούν τα συναισθήματά τους ενώ προσπαθούν να αποδείξουν τα γεγονότα.

Το μοντέλο αυτό είναι πολύ απλό και έχει γίνει ιδιαίτερα καλά αποδεκτό από αναδόχους.

Το μοντέλο *Four Fs*:

4 κουτιά (το ένα δίπλα στο άλλο)

1°: γεγονότα (ακριβής περιγραφή του τι συνέβη;)

2°: συναισθήματα (περιγραφή συναισθημάτων που συνδέονται με τα γεγονότα)

3°: ευρήματα (τι νόημα έχουν τα γεγονότα και τα συναισθήματα, τι μαθαίνω βλέποντας τα και τα δυο)

4°: μέλλον (τι μπορώ να κάνω, τι μπορώ να κάνω καλύτερα ή διαφορετικά την επόμενη φορά)

Μοντέλο ασφαλούς βάσης

Οι παραπάνω απόψεις και προσεγγίσεις επιτρέπουν την υιοθέτηση του μοντέλου ασφαλούς βάσης “secure base model”, που ανέπτυξαν οι Schofield & Beek (2009). Βασίζεται στην θεωρία του δεσμού (attachment theory) και εστιάζει στη σχέση που αναπτύσσεται μεταξύ ανάδοχου γονέα και αναδεχομένου.

Το μοντέλο προτείνει **πέντε διαστάσεις** του ρόλου του ανάδοχου γονέα, οι οποίες προάγουν την ασφαλή σύνδεση του με το παιδί. Αυτές είναι, η *Διαθεσιμότητα*, η *Ευαίσθητη απόκριση*, η *Αποδοχή του παιδιού*, η *Συνεργατική φροντίδα*, και η *Πρώθηση* της ιδιότητας του μέλους της οικογένειας. Μια σύνοψη των διαστάσεων αυτών και των αποδόσεων τους δίδεται στον παρακάτω πίνακα.

Πίνακας: Το μοντέλο της “ασφαλούς βάσης”

Στάση ανάδοχου γονέα/ φροντιστή	Πρόσληψη της στάσης από το παιδί	Έκβαση - βοηθά τα παιδιά στην
Διαθεσιμότητα	Τα παιδιά χρειάζονται και εκτιμούν τη συναισθηματική και πρακτική διαθεσιμότητα των φροντιστών τους (να σε ακούσω, να μιλήσουμε, να μείνω δίπλα σου), τόσο στην αρχική φάση της τοποθέτησης, όσο και μετά.	Οικοδόμηση εμπιστοσύνης
Ευαίσθητη απόκριση	Αντιλαμβάνονται τι συμβαίνει στο παιδί που φροντίζουν, αποκρίνονται με ευαίσθητο τρόπο στις ανάγκες του και κάνουν τις απαραίτητες ενέργειες για την κάλυψη τους.	Αίσθηση θετικής αξιολόγησης Ικανότητα διαχείρισης των συναισθημάτων και της συμπεριφοράς τους
Γνήσια αποδοχή	Το παιδί πιστεύει ότι παρά τις οπισθοδρομήσεις ή τη δύσκολη συμπεριφορά είναι αξιαγάπητο και ικανό να κάνει καλά πράγματα.	Οικοδόμηση αυτοεκτίμησης, αίσθηση ελευθερίας να προχωρήσει, να αξιοποιήσει το δυναμικό του
Συνεργατική φροντίδα	Βοηθά το παιδί να κάνει τις δικές του επιλογές και αποφάσεις, να συνεργαστεί ενώ οι ανάδοχοι ασκούν κατάλληλα τη δική τους εξουσία (καθορισμένα σαφή, κατάλληλα όρια, γνωρίζοντας πότε θα επιτρέψει μεγαλύτερη ελευθερία και πότε θα διαπραγματευτεί τα απαραίτητα όρια).	Αισθάνονται θετικά και ικανά να επιτύχουν
Προώθηση της ιδιότητας του μέλους της οικογένειας	Προτρέπει τη συμμετοχή σε συζητήσεις, στη λήψη αποφάσεων στην οικογένεια. Δύσκολο, στη διάρκεια της εφηβείας καθώς τα ζητήματα της ταυτότητας βρίσκονται στο προσκήνιο και, το ζήτημα σε ποια οικογένεια ανήκουν είναι πάντα παρόν. Ωστόσο είναι επωφελές να είναι σαφές ότι ακόμα και όταν ετοιμάζονται να γίνουν ανεξάρτητα εξακολουθούν να είναι μέρος της οικογένειας.	Αίσθημα ότι ανήκουν στην οικογένεια
Με αποτέλεσμα		Αίσθηση σταθερότητας και ελέγχου της κατάστασης

Το μοντέλο ασφαλούς σύνδεσης γονέων υποδεικνύει τη σημασία της εκ μέρους των αναδόχων γονέων κατανόησης της αναπτυξιακής διαδικασίας και της αξιοποίησης των πέντε διαστάσεων για να «αντιμετωπιστούν τα προβλήματα και να ενισχυθούν τα δυνατά σημεία».

Η δήλωση διαθεσιμότητας επικυρώνεται και με προτροπές για συζήτηση. Παράδειγμα:

“ Ας το συζητήσουμε”

“Θέλω να μάθω περισσότερα / πες μου όλη την ιστορία”

“Αυτό μοιάζει σημαντικό για σένα”

“Πες μου, σε ακούω”

“Σε 5 έρχομαι να μιλήσουμε”,

εκπέμπει μηνύματα “σε σέβομαι”, “θέλω να μάθω για σένα”, “η γνώμη σου μετράει, με αφορά”.

Δείχνοντας γνήσια αποδοχή αποφεύγεται η αποστολή μηνυμάτων αξιολόγησης, κριτικής, επίκρισης, πθικολογίας που προκαλούν δυσαρέσκεια και αντίδραση αποφυγής να μοιράζεται τα συναισθήματα και τα προβλήματα του.

Η αποδοχή δηλώνεται ενεργητικά, διατυπώνεται λεκτικά ή εκφράζεται με νεύμα, χειρονομία. Ωστόσο, τα παιδιά αποζητούν απτά δείγματά της.

Παράδειγμα, ο Άρης ανέφερε την εμπειρία του «*Εγώ αγάπησα τον κ. Νίκο (ανάδοχο πατέρα) από την πρώτη μέρα, όταν με πήρε από το χέρι κατεβήκαμε στην είσοδο και πρόσθεσε το όνομα μου στο κουδούνι. Ε ναι! Μου ‘χε δώσει σπίτι! 4 χρόνια στο ίδρυμα ένοιωθα άστεγος... σε κοπάδι. Ξαφνιάστηκε που τον φίλησα!*».

Η ευαίσθητη απόκριση μπορεί να εγκλείει καθυσύχαση, συμμερισμό, παρηγοριά, υποστήριξη, έπαινο, επιδοκιμασία, χιούμορ, εκτροπή προσοχής.

Καθώς εναρμονίζεται με τη διάθεση τα λεγόμενα του παιδιού, την αλήθεια του, δίδει στο παιδί μια εικόνα για το πως γίνεται αντιληπτό ως πρόσωπο. Αυτή η αντίληψη επιδρά και αντανακλάται στη σχέση με τον ανάδοχο.

Η συνεργατική φροντίδα ευνοεί και εφαρμόζει το μοντέλο “κάνω μαζί με σένα” και απορρίπτει με απόλυτο τρόπο το μοντέλο “κάνω για σένα”. Ο Jean Piaget έχει επισημάνει πως “όταν διδάσκεις ένα παιδί να κάνει κάτι του στερείς την ευκαιρία να ανακαλύψει το ίδιο πως να το κάνει”. Η μάθηση από τον ίδιο συμβάλει στην ανάπτυξη της αυτοεκτίμησης του και ως εκ τούτου στην ανθεκτικότητα του.

Ειδικότερα η συνεργατική φροντίδα δημιουργεί συνθήκες που επιτρέπουν την αυτενέργεια. Να κάνουν εκείνα πράγματα. Αυξάνονται οι ευκαιρίες για δημιουργικότητα, επιμηκύνεται ο χρόνος της συνέργειας, εμπλουτίζονται τα αντικείμενα συνεργατικότητας και μεγεθύνεται η ικανοποίηση από τα επιτεύγματα.

Συμπερασματικά, το μοντέλο αφαλούς βάσης αποβλέπει στην και ευνοεί την ανάπτυξη των προστατευτικών παραγόντων που επιδρούν στη διαμόρφωση της εικόνας του εαυτού (ταυτότητα) και της αυτοεκτίμησης στο παιδί, οι οποίοι αντανακλώνται στην ταυτότητα και την αυτοεκτίμηση του ανάδοχου γονέα. Τα συμπεράσματα μελετών συμφωνούν ότι το μοντέλο αυτό μπορεί να αποτελέσει πλαίσιο εφαρμογής στην καθημερινή ζωή με το αναδεχόμενο παιδί (Sinclair et al, 2007).

Η υποστήριξη της ανάδοχης οικογένειας από τον φορέα εποπτείας και το δίκτυο των κοινωνικών υπηρεσιών

Οι ανάδοχοι γονείς που εντάσσονται στο εθνικό μητρώο αναδόχων και αναλαμβάνουν παιδί έχουν εποπτεία από επαγγελματία κοινωνικό λειτουργό και πρόσβαση σε πληροφόρηση, και υποστήριξη προκειμένου να παρέχουν συνεπή, επαρκή φροντίδα στο παιδί που αναλαμβάνουν.

Ο κοινωνικός λειτουργός φροντίζει να είναι βέβαιος ότι ο ανάδοχος είναι πλήρως ενήμερος, κατανοεί, αποδέχεται και εφαρμόζει τις αρχές του θεσμού. Στις πρώτες συναντήσεις με τον ανάδοχο συζητούν ζητήματα που άπτονται της ιστορίας του παιδιού, της ταυτότητας, της θρησκείας, της κατάστασης της υγείας, και των τραυμάτων που έχει βιώσει. Στη φάση αυτή αλλά και σε επόμενες, ο κοινωνικός λειτουργός είναι υπεύθυνος να εντοπίσει τυχόν ανάγκες κατάρτισης του αναδόχου ή των φυσικών τέκνων του. Μετά την τοποθέτηση τους επισκέπτεται με τακτική προσυμφωνημένη συχνότητα και ώρα με αντικείμενο τη συνεργασία και την αντιμετώπιση όποιου θέματος προκύπτει κατά την προσαρμογή και την εξέλιξη του παιδιού αλλά και των αναδόχων.

Το έργο ανατροφής ενός αναδεχόμενου παιδιού είναι συνεργατικό. Το αναλαμβάνουν από κοινού ο ανάδοχος και ο φορέας εποπτείας. Ο τελευταίος συνήθως εκπροσωπείται από έναν κοινωνικό λειτουργό. Η δε μεταξύ τους συνεργασία δεν ολοκληρώνεται με την ολοκλήρωση της κατάρτισης, Αντίθετα, συνεχίζεται και μεγεθύνεται στη διάρκεια της διαδικασίας τοποθέτησης και μετά από την τοποθέτηση με την παρακολούθηση και την ενεργό, όποτε και όσο χρειάζεται, υποστήριξη.

Εξ άλλου, καμιά εκπαίδευση/ κατάρτιση δεν είναι άρτια, επαρκής, ή «τέλεια». Πέραν του ότι συνήθως αφορά “το ιδεώδες” πρότυπο, δεν είναι δυνατό να περιλάβει όλες τις πιθανές περιπτώσεις δράσης- αντίδρασης, λόγου-απόκρισης. Ειδικά η ύλη που αφορά σε κατάρτιση σε ζητήματα διαπροσωπικών σχέσεων και κοινωνικούς ρόλους, υπόκειται σε δυναμική εξέλιξη. Οι σχέσεις αναπτύσσονται, οι καταστάσεις διαμορφώνονται, οι συνθήκες αλλάζουν σε μια διαρκή ροή αλληλεπίδρασης. Ταυτόχρονα στη διάρκεια της εκπαίδευσης διαμορφώνονται σχέσεις μεταξύ εκπαιδευτών και εκπαιδευόμενων και αμφίπλευρες προσδοκίες.

Ωστόσο, η ευόδωση της συνεργασίας θα εξαρτηθεί από τη σχέση που θα δημιουργηθεί ανάμεσα στα κύρια πρόσωπα, τους αναδόχους και την/τον επαγγελματία. Καθώς και οι δύο προσέρχονται με ισχυρούς ρόλους, και αυξημένες προσδοκίες, η αποσαφήνιση των στόχων, των διαδικασιών και των αντικειμένων της συνεργασίας είναι ιδιαίτερα σημαντική.

Οι συνεργάτες συμβουλευονται (συν+βουλεύομαι= σκέφτομαι μαζί, από κοινού) το βέλτιστο συμφέρον του παιδιού σε όλους τους τομείς της ζωής του. Το πώς συμβαίνει κάθε γεγονός, συμβάν που επηρεάζει την ψυχική, συναισθηματική και κοινωνική κατάσταση και τις συνθήκες ζωής του στο σπίτι και το σχολείο.

Μαζί κάνουν αποτίμηση αλλαγών που είχαν σχεδιαστεί σε προηγούμενη συνεδρία, π.χ. εμπλουτισμού ή μείωσης ερεθισμάτων στο περιβάλλον του δωματίου, υποκατάστασης μιας δραστηριότητας με άλλη. Μαζί κάνουν έγκαιρο προγραμματισμό συνεννόησης για τα μεγαλύτερα παιδιά για ξυπνητήρι, ντουλάπα με πολλές κρεμάστρες, ατομικό ημερολόγιο, σύνδεση τηλεφώνου στο δωμάτιο τους, κλειδί του σπιτιού, ανάληψη ευθύνης για το σπίτι κ.ά..

Επιπλέον οι ανάδοχοι μπορούν να μοιραστούν τυχόν αβεβαιότητες, ή να ζητήσουν επιβεβαίωση αν χειρίζονται σωστά μια κατάσταση, ή ότι δεν επιδεινώνεται εξ αιτίας τους.

Η εκ μέρους των αναδόχων τήρηση και διαφύλαξη πλήρως ενημερωμένου αρχείου με οτιδήποτε αφορά το παιδί που φροντίζουν ευκολύνει τη συνεργασία με το φορέα εποπτείας, και μεγεθύνει την αξιοπιστία και την υπευθυνότητα τους έναντι του ρόλου που έχουν αναλάβει.

Ωστόσο, η εκπλήρωση ενός τόσο απαιτητικού ρόλου ενδέχεται να προκαλέσει σημαντικές πιέσεις στα άτομα και ανακατατάξεις στο εσωτερικό της οικογένειας. Για προσωπικές δυσκολίες και δυσκολίες των αναδόχων σε διαπροσωπικές σχέσεις τους με άλλους, ενδέχεται να μην επαρκεί η συνεργασία με το φορέα, τότε ενδείκνυται μια παραπομπή τους σε μια υπηρεσία συμβουλευτικής γονέων, ή ένα κέντρο ψυχικής υγείας ενηλίκων ή παιδιών εφήβων, αν ακουμπά και τα φυσικά τέκνα τους.

Επαφή και συνεργασία με άλλες υπηρεσίες ενδέχεται να χρειαστεί και για την κάλυψη ιδιαίτερων αναγκών που μπορεί να έχει ή να εμφανίσει το αναδεχόμενο παιδί μετά την τοποθέτηση. Η περίπτωση παιδιού που αντιμετωπίζει δυσκολίες στη μάθηση ή στη συγκέντρωση προσοχής χρειάζεται σύνδεση με αντίστοιχη υπηρεσία διάγνωσης και αντιμετώπισης μαθησιακών δυσκολιών. Σε περίπτωση εκδήλωσης συμπτωμάτων παλινδρόμησης με τραυλισμό, ή ενούρηση, ή σωματο-μετα-τραυματικών συμπτωμάτων χρειάζεται να παρακολουθηθεί από κέντρο ψυχικής υγείας.

Σύνδεση με δημοτική κοινωνική υπηρεσία μπορεί να μεσολαβήσει για θέματα που προκύπτουν στη φυσική οικογένεια στη φάση αξιολόγησης για επανένωση με το παιδί.

Επικοινωνίες με υπηρεσίες ασύλου, προξενεία ή πρεσβείες άλλων χωρών μπορεί να είναι απαραίτητες σε περιπτώσεις που τα αναδεχόμενα είναι παιδιά που αιτούνται άσυλο ή μεταναστών. Επιπλέον

ον, δεδομένη θεωρείται η συνεχής διασύνδεση με υπηρεσίες υγείας, ψυχαγωγίας, αθλητισμού, δημιουργικών δραστηριοτήτων που λειτουργούν στην κοινότητα όπου ζει η ανάδοχη οικογένεια και η αξιοποίηση τους από το αναδεχόμενο παιδί/ τον αναδεχόμενο έφηβο και στο βαθμό του εφικτού και από τους ίδιους.

Θέματα που αφορούν στη συνεργασία με τη φυσική οικογένεια

Ζητήματα που αφορούν στην επικοινωνία και τη συνεργασία με τη φυσική οικογένεια αποτελούν αντικείμενα τακτικής αλλά και έκτακτης συνεργασίας των αναδόχων με το φορέα εποπτείας.

Οι ανάδοχοι γονείς είναι ενήμεροι για τη σύνθεση, τις συνθήκες ζωής της φυσικής οικογένειας, την κατάσταση της υγείας, τα ωράρια απασχόλησης και εφόσον προβλέπεται επικοινωνία με το παιδί είναι γνώστες του πλαισίου της (με ποιον/ποιούς συγκεκριμένα, που, πόσο συχνά, για πόσο χρόνο).

Ωστόσο, λόγω των έντονων συναισθημάτων που τους απασχολούν την περίοδο της προετοιμασίας σχετικά με την εξοικείωση και την απόκριση στις απαιτήσεις του ρόλου τους, ενδέχεται να μην έχουν δώσει τη δέουσα προσοχή και σκεφτεί τις διαστάσεις της επικοινωνίας με τη βιολογική οικογένεια. Ορισμένοι ίσως αποφεύγουν μια λεπτομερή ενασχόληση καθώς η εν λόγω επικοινωνία δεν πρόκειται να συμβεί άμεσα, ή είναι κάτι που προκαλεί μεγάλη ανησυχία (πώς θα αντιδράσει το παιδί) και αβεβαιότητα (μήπως οι ίδιοι κριθούν ή συγκριθούν από τον βιολογικό γονέα).

Ενδεικτικό είναι το απόσπασμα από το Ημερολόγιο μιας ανάδοχης μητέρας ενός εξάχρονου κοριτσιού με προέλευση από μια πολύ φτωχή οικογένεια με πατέρα αλκοολικό:

«Αν και τα είχαμε πει και ξαναπεί με την κοινωνική λειτουργό δυο ώρες πριν την επίσκεψη της μητέρας της, θόλωσα. Της τηλεφώνησα (στην Κοιν. Λειτουργό) και της λέω: Είπαμε να της πω (στη βιολογική μητέρα) πως περνά, αλλά τώρα σκέφτομαι πως θα γίνει ράκος όταν της πω, πως τρώει όλα τα φαγητά, έχει πάρει 5 κιλά και με βοηθά στις δουλειές.

Δεν θα την προσβάλω αν της πω, πως τα καταφέρνει στο μπαλέτο; Γιατί, όπως λέει, πάντα ζητούσε να την στείλουν σε μπαλέτο.

Ύστερα, ανησυχώ και για τη μικρή, αν βάλει τα κλάματα ή μετά ζητά τη μάνα της;;;».

Επιπλέον η επικοινωνία με τη φυσική οικογένεια, συνιστά κρίσιμη πρόκληση για το παιδί και αποτελεί αντικείμενο διαβούλευσης. Καθαυτή υπόκειται στην κρίση και τις αποφάσεις που έχουν ληφθεί από το φορέα εποπτείας με κριτήριο το συμφέρον του παιδιού, η οποία του γνωστοποιείται. Ακόμη και αν έχει ληφθεί υπόψη η γνώμη του (αν είναι μεγαλύτερης ηλικίας), η προετοιμασία του για αυτήν την επικοινωνία ενδέχεται να προκαλέσει αναστάτωση. Μερικές φορές τείνουν να μην αντιδρούν στη διάρκεια των συνεδριών προετοιμασίας, ή αντιδρούν σε ύστερο χρόνο, όταν έχουν επιστρέψει από τη σχετική συνεδρία στον φορέα εποπτείας, ή η κοινωνική λειτουργός έχει φύγει από το σπίτι. Η παρακίνηση

να βάλουν σε λόγια τα συναισθήματα τους, η στάση συμπαράστασης, κατανόησης από τον ανάδοχο, και μια διακριτική αναμονή ώσπου να πει τι και πως θα θελε να γίνει, λειτουργεί κατευναστικά και περιορίζει τον κίνδυνο να αισθανθεί “κακό, αχάριστο παιδί” που προκαλεί πόνο και σύγχυση.

Η εμπειρία των επαφών (τηλεφωνικών, επισκέψεων, συναντήσεων στο Φορέα) αναλύεται και αποτιμάται σε συνεδρίες με την κοινωνική λειτουργό.

Ωστόσο, σημαντικό ρόλο έχει και η στάση των φυσικών γονέων απέναντι στις επαφές και ο βαθμός στον οποίο τις επιζητούν. Εκείνοι, που η απομάκρυνση του παιδιού τους έγινε με τη σύμφωνη γνώμη τους αισθάνονται λιγότερο απειλημένοι και εχθρικοί με το φορέα εποπτείας και με τον ανάδοχο. Αντίθετα εκείνοι, που τα παιδιά τους απομακρύνονται με αποφάσεις Εισαγγελέα ή δικαστηρίου, αισθάνονται εχθρικοί με τον φορέα και ανταγωνιστικοί με τον ανάδοχο.

6. Μέθοδοι και εργαλεία εκπαίδευσης για την κατανόηση της ύλης

Άσκηση 1.

Αν μιλούσα σε δικό μου παιδί για την πρόθεση να αναλάβουμε τη φροντίδα ενός αναδεχόμενου θα του έλεγα:	Τι θα του προσφέρουμε:

Άσκηση 2.

Φτιάχνω το χάρτη του σπιτιού ή ένα μικρό άλμπουμ σε απλό χαρτί

Τι θα του δείξω;

- ποιοι είμαστε

Πρόσφατες φωτογραφίες κάθε μέλους της οικογένειας με ευκρινές το πρόσωπο και λεζάντα με το μικρό όνομα του/της (όπως αποκαλείται στο σπίτι).

- που είμαστε

Φωτογραφίες κύριων χώρων του σπιτιού, που κοιμόμαστε, που γευματίζουμε.

- που θα μένεις

Φωτογραφία από το δωμάτιο με μια γενική κάτοψη.

Το μπαλκόνι, ή ο κήπος. Τι βλέπουμε από το μπαλκόνι;

Άλλο σημαντικό.

Στην αίθουσα συζητούνται οι επιλογές και τα διλήμματα που αντιμετώπισαν οι δημιουργοί.

Μετά τη συζήτηση παραμένουν στην αίθουσα ως την ολοκλήρωση της ενότητας. Τότε οι δημιουργοί μπορούν να τα πάρουν σπίτι και αν επιθυμούν να τα ανασυστήσουν/ αλλάξουν και να τα κρατήσουν.

Άσκηση 3.

Πάρε χρόνο να σκεφθείς μια κατάσταση που έχεις αντιμετωπίσει στο παρελθόν ή που αντιμετωπίζεις τώρα. Θα μπορούσες να ανατρέξεις σε αυτήν με βάση το μοντέλο Four Fs;

Συμπληρώνεις τα τέσσερα κουτιά.

Άσκηση 4.

Η συνεργασία με τον φορέα εποπτείας δεν σημαίνει αποτυχία!

Σημαίνει συν-ευθύνη σε θέματα που αφορούν ή προκύπτουν σχετικά με α), β) και γ).

Συμπληρώνετε πιθανά θέματα που θα μπορούσαν να απασχολήσουν έναν ανάδοχο (Πότε θα απευθυνόμουν στην ΚΛ του φορέα;:)

Α) Στη φροντίδα του παιδιού, το ρόλο μου ως ανάδοχος	Β) Την επικοινωνία με τη φυσική οικογένεια	Γ) Τον Φορέα Εποπτείας, το Σχολείο, άλλες υπηρεσίες με τις οποίες συμβάλλομαι

Αυτό-αξιολόγηση των συμμετεχόντων

Οι μετέχοντες στην κατάρτιση υποψήφιοι ανάδοχοι καλούνται να διαμορφώσουν ένα χάρτη με τις γνώσεις που αποκόμισαν. Τις σημειώνουν σε πρώτο πρόσωπο.

- α) Τι αποκόμισα;
- β) Τι θα μπορούσα να εφαρμόσω εύκολα;
- γ) Τι μου έλειψε;
- δ) Πως μπορώ να συμπληρώσω τις γνώσεις μου;

Σύνοψη

Η ανάδοχη οικογένεια αναπτύσσοντας συστατικά στοιχεία του γονεϊκού ρόλου προμηθεύει το παιδί/ τον έφηβο με εμπειρίες αναπλήρωσης δεσμών, συμπλήρωσης χασμάτων και επούλωσης τραυμάτων που του έχουν συμβεί πριν την τοποθέτηση. Ωστόσο, η απόφαση μιας οικογένειας να μετατραπεί σε ανάδοχη συνοδεύεται από πολλές αλλαγές στις οικογενειακές σχέσεις και στην καθημερινή της ζωή γενικά. Ολόκληρη η οικογένεια αναδέχεται, με διακριτή και κρίσιμη τη συμβολή των φυσικών τέκνων, εφόσον υπάρχουν.

Η αναδοχή είναι ένα συνεργατικό έργο που αναπτύσσεται στο πλαίσιο συνεχούς συνεργασίας μεταξύ των αναδόχων και του φορέα εποπτείας. Παρέχει ασφαλές, άρτιο περιβάλλον φροντίδας, όπου το παιδί αναγνωρίζεται ως μοναδική αξία, αναγνωρίζονται και γίνονται αποδεκτά τα συναισθήματα του και παίρνει κατάλληλη υποστήριξη.

Οι ανάδοχοι είναι λεπτομερώς ενήμεροι για την υγεία του, τη σχολική επίδοση, τα ενδιαφέροντα και τα ταλέντα του παιδιού που αναλαμβάνουν. Καλλιεργούν ερεθίσματα και εντοπίζουν ευκαιρίες που αντικατοπτρίζουν τις δικές του φιλοδοξίες και καταβάλλουν προσπάθεια προκειμένου να το στηρίξουν να επιτύχει αυτές τις προσδοκίες.

Η επιτυχία της αναδοχής αφορά την αναγνώριση και υποστήριξη των δυνατοτήτων των παιδιών και των οικογενειών τους, γι' αυτό και η επικοινωνία - συνεργασία με τη φυσική οικογένεια αξίζει διακριτής αποδοχής από τους αναδόχους.

Προτεινόμενη βιβλιογραφία και παραπομπές στο διαδίκτυο για περαιτέρω εμπάθυνση

Βουργαζοπούλου, Μ., Καλινικάκη, Θ., Καναβού, Ε., Σταύρου, Μ. & Φωτίου, Α. (2017). Πτυχές της ψυχοκοινωνικής υγείας εφήβων μαθητών/μαθητριών που διαβιούν εκτός της φυσικής οικογένειας. *Κοινωνική Εργασία*, Τ.126: 1-24.

Δοξιάδη, Α. (2013). *Ρίζες και φτερά Γράμματα σε γονείς*. Αθήνα: Ποταμός.

Εργαστήριο Κοινωνικής Κοινοτικής Εργασίας Συμβουλευτικής (2019). Πως θα μπορούσε να αναπτυχθεί η Ανάδοχη Φροντίδα στην Ελλάδα (έρευνα στο στάδιο συγγραφής).

Greenaway, D. (1992). Building relationships with children and young people - The Fostering Network. <https://www.thefosteringnetwork.org.uk/sites/www.fostering.net/files/content/spip-relationships-children-and-young-people.pdf>

In Hojer, I. & Hordenfors, M. (2006) *Living with foster siblings*. Social Work Institute, Cteborgs University.

Schofield, G. & Beek, M. (2009). Growing up in foster care providing a secure base through adolescence. *Child and Family Social Work*, 14: 255-266.

Sinclair, I., Baker, C., Lee, J. & Gibbs, I. (2007). *The Pursuit of Permanence: A study of the English Child Care System*. London: Jessica Kingsley Publishers.

Spears, W. & Cross, M. (2003). How do children who foster perceive fostering. *Adoption and Fostering*, 27(4): 38-45.

**Αξιολόγηση Εκπαιδευτικού Προγράμματος
Ερωτηματολόγιο Ικανοποίησης**

Αξιολόγηση Εκπαιδευτικού Προγράμματος

Το πρόγραμμα εκπαίδευσης των υποψήφιων ανάδοχων γονέων όπως και το παρόν εγχειρίδιο είναι σημαντικό να αξιολογηθούν από τους συμμετέχοντες ώστε να υπάρξει η δυνατότητα ανατροφοδότησης αλλά και βελτίωσης αυτού τόσο αναφορικά με τα προσδοκώμενα αποτελέσματα και τους στόχους του προγράμματος όσο και με την αποτελεσματική μετάδοση των γνώσεων και των πληροφοριών.

Η αξιολόγηση σκοπεύει στη διερεύνηση της αποτελεσματικότητας του προγράμματος εκπαίδευσης με απώτερο στόχο την βελτίωση του μέσα από τροποποιητικές ενέργειες ως προς τις κατευθύνσεις που θα αναδειχθούν από τους ίδιους τους συμμετέχοντες. Ιδανικά πρέπει να διενεργείται σε επίπεδο γνώσεων, δεξιοτήτων και στάσεων και να καλύπτει όλες τις πτυχές του προγράμματος και να περιλαμβάνει τόσο τη διαμορφωτική όσο και την τελική αξιολόγηση. Η διαμορφωτική μάλιστα αξιολόγηση, που διενεργείται κατά τη διάρκεια υλοποίησης του εκπαιδευτικού έργου, διερευνά την αποτελεσματικότητα της εκπαίδευσης σε σχέση με την ικανοποίηση των αρχικών στόχων και προσδοκιών των συμμετεχόντων με σκοπό να γίνουν τυχόν διορθωτικές ενέργειες και αλλαγές για τη διασφάλιση της αποτελεσματικότητας του κατά την υπόλοιπη διάρκεια υλοποίησης του προγράμματος. Η τελική αξιολόγηση διενεργείται με την ολοκλήρωση του προγράμματος και αποσκοπεί να διερευνήσει την επίτευξη των στόχων του προγράμματος, την αποτελεσματικότητά του ή τις τροποποιήσεις που δύναται να το βελτιώσουν στο μέλλον.

Στο παρόν εκπαιδευτικό πρόγραμμα, λόγω της φύσης και του αντικειμένου του, θα διενεργηθεί μόνο τελική αξιολόγηση κατά τη διάρκεια της τελευταίας εκπαιδευτικής συνάντησης. Για την διενέργεια της αξιολόγησης θα αξιοποιηθεί ένα ανώνυμο αυτό-χορηγούμενο ερωτηματολόγιο αξιολόγησης, με έμφαση στη μέτρηση της ικανοποίησης των συμμετεχόντων από το εκπαιδευτικό πρόγραμμα, καθώς μέσω αυτού μπορούν να συλλεχθούν δεδομένα για τους περισσότερους άξονες αξιολόγησης. Μέσω του ερωτηματολογίου, θα διερευνηθεί η κάλυψη των στόχων και των αναγκών των εκπαιδευομένων, η ικανοποίηση των συμμετεχόντων, η επάρκεια των εκπαιδευτών, η αξιοποίηση ποικίλων εκπαιδευτικών τεχνικών και εποπτικών μέσων αλλά και σε οργανωτικό επίπεδο η χρονική διάρκεια, ο χώρος και τόπος διεξαγωγής, κ.α.. Τα αποτελέσματα θα αξιοποιηθούν με σκοπό τη βελτίωση του επιμορφωτικού προγράμματος και την ανάδειξη των δυνατών και αδυνάτων σημείων του που χρήζουν βελτίωσης και αλλαγής. Τέλος, μετά το πέρας κάθε θεματικής ενότητας θα ακολουθήσει μία σύντομη αυτό-αξιολόγηση από τους συμμετέχοντες ώστε να είναι σε θέση να αξιολογήσουν οι ίδιοι το επίπεδο κατανόησης της εκάστοτε θεματικής ενότητας και να προβληματιστούν σε επίπεδο στάσεων, γνώσεων και δεξιοτήτων, για τις διάφορες πτυχές του ρόλου τους ως υποψήφιοι ανάδοχοι γονείς. Το ερωτηματολόγιο ικανοποίησης των συμμετεχόντων από το εκπαιδευτικό πρόγραμμα εστιάζει σε κάθε θεματική ενότητα καθώς και στην οργάνωση του προγράμματος, στην αξιοποίηση ενεργητικών εκπαιδευτικών τεχνικών και εργαλείων και στην εκπαίδευση των εκπαιδευτών. Απώτερος στόχος είναι να διασφαλιστεί κατά το δυνατόν ότι το πρόγραμμα ανταποκρίνεται στις ανάγκες των αναδόχων γονέων, στην κατάλληλη προετοιμασία για την ανάληψη αλλά και την υποστήριξη του ρόλου τους, προκειμένου να ανταποκριθούν με τον καλύτερο δυνατό τρόπο στην κάλυψη των αναγκών των παιδιών που θα τοποθετηθούν στην οικογένεια τους αλλά και στη δημιουργία ενός οικογενειακού πλαισίου που θα συνεισφέρει στην σωματική, γνωστική, συναισθηματική και κοινωνική τους ανάπτυξη.

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ,
ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΑΣΦΑΛΙΣΗΣ
ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΑΛΛΗΛΕΓΓΥΗΣ

«ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΥΠΟΨΗΦΙΩΝ ΑΝΑΔΟΧΩΝ ΓΟΝΕΩΝ»

Φορέας Υλοποίησης Εκπαιδευτικού προγράμματος:

Ημερομηνία:

Πόλη:

ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ ΙΚΑΝΟΠΟΙΗΣΗΣ

Το ερωτηματολόγιο συμβάλει στην αξιολόγηση του εκπαιδευτικού προγράμματος και στην ανάπτυξη του, σύμφωνα με τη γνώμη των συμμετεχόντων. Η γνώμη σας επομένως διευκολύνει στη βελτίωση του προγράμματος και στην αύξηση της αποτελεσματικότητας της εκπαίδευσης. Σας παρακαλούμε να διαβάσετε προσεκτικά και να απαντήσετε στις ερωτήσεις που ακολουθούν στις επόμενες σελίδες.

Προσωπικά Στοιχεία :

(Σημειώστε με ένα «√»)

Φύλο

Άνδρας

Γυναίκα

Σημειώστε με ένα «√» τον αριθμό που περιγράφει καλύτερα τη γνώμη σας σύμφωνα με την παρακάτω κωδικοποίηση:

1 = καθόλου, 2 = λίγο, 3 = μέτρια, 4 = πολύ και 5 = πάρα πολύ

ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ		
1	Πόσο μείνατε ικανοποιημένος /η από την γενική οργάνωση της εκπαίδευσης;	☐ 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5
2	Πόσο ικανοποιητική ήταν η συνολική διάρκεια;	☐ 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5
3	Πόσο ικανοποιημένος/η μείνατε από τη συχνότητα των εκπαιδευτικών συναντήσεων;	☐ 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5
4	Πόσο ικανοποιημένος/η μείνατε από το χώρο διεξαγωγής του προγράμματος;	☐ 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5
ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ Α.		
5	Πόσο σας βοήθησε η εκπαίδευση να κατανοήσετε το θεσμικό πλαίσιο προστασίας των ανηλίκων στην Ελλάδα και στην ΕΕ;	☐ 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5
6	Πόσο σας βοήθησε η εκπαίδευση να κατανοήσετε το χάρτη δικαιωμάτων των παιδιών;	☐ 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5
ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ Β.		
7	Πόσο σας βοήθησε η εκπαίδευση να κατανοήσετε τις προσδοκίες των ανάδοχων γονέων;	☐ 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5
8	Πόσο σας βοήθησε η εκπαίδευση να κατανοήσετε τις βασικές ανάγκες των παιδιών για την ανάπτυξή τους;	☐ 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5
9	Πόσο σας βοήθησε η εκπαίδευση να κατανοήσετε τα θέματα που αφορούν τη σωματική και ψυχική ανάπτυξη βρέφους, νηπίου, παιδιού και εφήβου;	☐ 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5
ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ Γ.		
10	Πόσο σας βοήθησε η εκπαίδευση να κατανοήσετε τα θέματα που αφορούν τις αντιξοότητες στη ζωή της οικογένειας και τις επιπτώσεις τους;	☐ 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5
11	Πόσο σας βοήθησε η εκπαίδευση να κατανοήσετε τα θέματα που αφορούν ζητήματα παραμέλησης, εγκατάλειψης και αποχωρισμού;	☐ 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5
12	Πόσο σας βοήθησε η εκπαίδευση να κατανοήσετε τα θέματα που αφορούν αποτυπώσεις επώδυνων εμπειριών και μετά-τραυματικού άγχους στη συμπεριφορά των παιδιών σε ανάδοχες οικογένειες;	☐ 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5
13	Πόσο σας βοήθησε η εκπαίδευση να κατανοήσετε τους μηχανισμούς προστασίας, ψυχικής ανθεκτικότητας και ανάκαμψης;	☐ 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5

ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ Δ.		
14	Πόσο σας βοήθησε η εκπαίδευση να κατανοήσετε τα θέματα που αφορούν τη φροντίδα παιδιών με αυξημένες ανάγκες, ιδίως υγείας, αναπηρίας, εμπειρίας κακοποίησης, παραβατικότητας κ.λπ.;	☐ 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5
15	Πόσο σας βοήθησε η εκπαίδευση να κατανοήσετε διαπολιτισμικά ζητήματα;	☐ 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5
ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ Ε.		
16	Πόσο σας βοήθησε η εκπαίδευση να κατανοήσετε τη σημασία της επικοινωνίας και της συνεργασίας παιδιού και ανάδοχων γονέων με την οικογένεια προέλευσης του;	☐ 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5
17	Πόσο σας βοήθησε η εκπαίδευση να κατανοήσετε τα δικαιώματα και υποχρεώσεις της ανάδοχης οικογένειας;	☐ 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5
ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ ΣΤ.		
18	Πόσο σας βοήθησε η εκπαίδευση να κατανοήσετε το γονεϊκό ρόλο, την ενίσχυση των προστατευτικών παραγόντων στο οικογενειακό περιβάλλον και την ενδυνάμωση των σχέσεων με τα μέλη της οικογένειας;	☐ 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5
19	Πόσο σας βοήθησε η εκπαίδευση να κατανοήσετε τα θέματα που αφορούν την προοπτική της σχέσης του παιδιού με την ανάδοχη οικογένεια;	☐ 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5
20	Πόσο σας βοήθησε η εκπαίδευση να κατανοήσετε τα θέματα που αφορούν την υποστήριξη της ανάδοχης οικογένειας από τον Φορέα Εποπτείας και από το δίκτυο των κοινωνικών υπηρεσιών;	☐ 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5
ΠΡΟΣΔΟΚΙΕΣ – ΣΤΑΣΕΙΣ – ΥΛΙΚΟ – ΚΛΙΜΑ		
21	Πόσο τα ζητήματα που απασχόλησαν την εκπαίδευση ανταποκρίθηκαν στις προσδοκίες και τις ανάγκες σας;	☐ 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5
22	Πόσο εύκολο νομίζετε ότι είναι να χρησιμοποιήσετε όσα διδασχθήκατε στο ρόλο σας ως ανάδοχου γονέα;	☐ 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5
23	Πόσο κατανοητά ήταν τα θέματα που διαχειριζόταν το εκπαιδευτικό πρόγραμμα;	☐ 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5
24	Πόσο βοηθητική ήταν η μεθοδολογία που χρησιμοποιήθηκε για τη διεξαγωγή της εκπαίδευσης;	☐ 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5
25	Πόσο βοηθητικό θεωρείτε το εκπαιδευτικό υλικό του προγράμματος;	☐ 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5
26	Πόσο βοηθητικές ήταν οι παρουσιάσεις που χρησιμοποιήθηκαν;	☐ 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5
27	Πόσο ικανοποιημένος/η μείνατε από το γενικό κλίμα και την ατμόσφαιρα που επικρατούσε στην εκπαίδευση;	☐ 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΕΣ		
Πόσο ικανοποιημένος/η μείνατε από το εκπαιδευτικό έργο που παρείχαν οι εκπαιδευτές;		
28	Εκπαιδευτής Θεματικής Ενότητας Α.	<input type="text" value="1"/> <input type="text" value="2"/> <input type="text" value="3"/> <input type="text" value="4"/> <input type="text" value="5"/>
29	Εκπαιδευτής Θεματικής Ενότητας Β.	<input type="text" value="1"/> <input type="text" value="2"/> <input type="text" value="3"/> <input type="text" value="4"/> <input type="text" value="5"/>
30	Εκπαιδευτής Θεματικής Ενότητας Γ.	<input type="text" value="1"/> <input type="text" value="2"/> <input type="text" value="3"/> <input type="text" value="4"/> <input type="text" value="5"/>
31	Εκπαιδευτής Θεματικής Ενότητας Δ.	<input type="text" value="1"/> <input type="text" value="2"/> <input type="text" value="3"/> <input type="text" value="4"/> <input type="text" value="5"/>
32	Εκπαιδευτής Θεματικής Ενότητας Ε.	<input type="text" value="1"/> <input type="text" value="2"/> <input type="text" value="3"/> <input type="text" value="4"/> <input type="text" value="5"/>
33	Εκπαιδευτής Θεματικής Ενότητας ΣΤ.	<input type="text" value="1"/> <input type="text" value="2"/> <input type="text" value="3"/> <input type="text" value="4"/> <input type="text" value="5"/>

34. Πόσο βοηθητικές ήταν οι παρακάτω **εκπαιδευτικές τεχνικές** για την κατανόηση των θεματικών εννοιών:

i.	Εισηγήσεις	<input type="text" value="1"/> <input type="text" value="2"/> <input type="text" value="3"/> <input type="text" value="4"/> <input type="text" value="5"/>
ii.	Συζήτηση	<input type="text" value="1"/> <input type="text" value="2"/> <input type="text" value="3"/> <input type="text" value="4"/> <input type="text" value="5"/>
iii.	Ερωτήσεις – Απαντήσεις	<input type="text" value="1"/> <input type="text" value="2"/> <input type="text" value="3"/> <input type="text" value="4"/> <input type="text" value="5"/>
iv.	Ομάδες εργασίας	<input type="text" value="1"/> <input type="text" value="2"/> <input type="text" value="3"/> <input type="text" value="4"/> <input type="text" value="5"/>
v.	Καταιγισμός ιδεών	<input type="text" value="1"/> <input type="text" value="2"/> <input type="text" value="3"/> <input type="text" value="4"/> <input type="text" value="5"/>
vi.	Ασκήσεις	<input type="text" value="1"/> <input type="text" value="2"/> <input type="text" value="3"/> <input type="text" value="4"/> <input type="text" value="5"/>
vii.	Μελέτη περίπτωσης	<input type="text" value="1"/> <input type="text" value="2"/> <input type="text" value="3"/> <input type="text" value="4"/> <input type="text" value="5"/>
viii.	Παιχνίδι ρόλων	<input type="text" value="1"/> <input type="text" value="2"/> <input type="text" value="3"/> <input type="text" value="4"/> <input type="text" value="5"/>

35. Αυτό που με **ικανοποίησε περισσότερο** στην εκπαίδευση ήταν:

---

36. Αυτό που με **ικανοποίησε λιγότερο** στην εκπαίδευση ήταν:

---

37. Αυτό που με **δυσκόλεψε περισσότερο** στην εκπαίδευση ήταν:

---

38. Παρακαλούμε σημειώστε όποιες **άλλες παρατηρήσεις και προτάσεις** θεωρείτε σημαντικές σχετικά με το εκπαιδευτικό πρόγραμμα:

Ευχαριστούμε για τη συμπλήρωση του ερωτηματολογίου.

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ,
ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΑΣΦΑΛΙΣΗΣ
ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΑΛΛΗΛΕΓΥΗΣ

ΔΗΜΟΚΡΙΤΕΙΟ | DEMOCRITUS
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ | UNIVERSITY
ΘΡΑΚΗΣ | OF THRACE

